5.

MAGYAR
KÖZMONDÁSOK KÖNYVE.

(Proverbs)

A

KISFALUDY - TÁRSASÁG

MEGBIZÁSÁBUL

SZERKESZTI ÉS KIADJA

ERDÉLYI JÁNOS.

PESTEN,

NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

1851.

ELŐSZÓ.

E gyüjteménynek már ezelőtt három esztendővel kellett volna megjelenni, s vele bezáratni, legalább egy időre, azon munkálatoknak, melyekkel a Kisfaludy-Társaság engem bizott meg a népi irodalom körül. Az idők erősebben hangzottak, mint hogy a népi elme ily naiv szülöttei avagy fél kedvvel is vétessenek vala s ime csak most lép világ elé e könyv.

Noha irodalmunk azelőtt s azóta is vett már ily nemü gyüjteményt, de velem parancsolt a kötelesség egyfelül, mig a kezdett vállalat kiegészitése másfelül. S bár volt is gyüjtemény, mind a mellett magam valék gyüjtő eredetileg a népbül először, s csak azután folyamodtam tisztelt elődimhez, s jegyzeteimhez.

Ide valók Szenczi Molnár Albert, Kresznerics és legujabban Czuczor szótári dolgozataik, aztán a valódi gyüjtők: Kis-Viczay, Kovács Pál, Baróti Szabó, Faludi, Szirmay Antal, Dugonics, s elvégre Ballagi Mór, kiket, több irókkal együtt e könyv végire függesztett értekezésemben szives hálával említek, s irodalmilag méltatni kötelességemnek tartok.

Az egyes közmondások végén felötlő betük már eme tisztelt nevek közül egyik vagy másikra való vonatkozások; miben czélom volt divatát és egyuttal urát is adni némely közmondásoknak, és feltartani ama nevek emlékezetét, mint e részben tiszteletünkre méltókét. E szerint M. *Molnár Albert*; P. *Pázmán*; KV. *Kis-Viczay*; ML. *Mikes Levelei*; F. *Faludi*; K. *Kovács Pál*; Sz. *Szirmay Antal*; D. *Dugonics*; B. *Ballagi Mór* — neveik s illetőleg munkáik első betüi.

Könyvem tárgyas betürendben van adva, kikeresvén, a mint jónak láttam, a főszót, melyen az értelmi sulyt feküdni hittem.

Számok a közmondások után jelentik a rokon vagy többnyire ugyanazon jelentésü közmondásokat.

Néhol latin, német és franczia közmondásokat is oda mellékeltem, mennyiben a miénk egyforma szerkezetü egyikkel vagy másikkal.

Igen sokat önállólag magyaráztam leginkább nemszületett magyar olvasókért; hol mások világítását elfogadhatám, megjelölém s emlitém; de némely közmondásokat magam fejétül másképen is irtam le, hallomásbul vagy másoktól vett adomákkal az élethez s történethez kötöttem.

A mit irodalmi szempontbul el kellett mondani, röviden egy értekezésbe foglalám; nézetek, az itészet figyelmét igénylők. Mert vajha ne maradna e könyv, mint maradt a „Népdalok és mondák" *három* kötete, kritikai szó s birálat nélkül mind e mai napig. Azt kellene hinnem: magamnak gyüjtök, magyarázok, ha kritikánk hanyagságában okot nem lelnék. Azonban ez még szomoritóbb; holott kölcsönös felvilágositások mi szép fejlésbe hozhaták vala 1846 óta az irodalom e nemét, mely nekünk igen uj és örökleg megifjuló; önismei s aesthetikai tekintetben gyümölcsözőbb minden európai nép- és széptanoknál.

Tisztelettel veszem ki Henszlmann Imrét, ki a népmeséket összehasonlitó kritikával kisérte, méltatta s a tudomány világába felavatta.

Szivesen emlitem Fekete János és Kelecsényi József urakat elvégre, kik e könyv megjelenendésének hire után, amaz fehérmegyei, emez nyitravidéki népbül leirt közmondásokat küldének azonnal s midőn nekik köszönetet mondok, egyszersmind felhivom a *népi irodalom barátit:* jegyezzenek össze minden ily elemi töredéket hogy legalább meglegyenek azon időre, mikor isten jobban adja.

Pest, marcz. 15. 1851.

Erdélyi János.

A. Á.

1. **A b a** nem posztó. D. (2085. 4230.)
Aba közönséges durva posztó, melyből hajdan a cselédek ruhái készíttettek. — Aba f a j, posztó n e m. Mikor a faj és nem (species et genus) a tagadó n e m (non) szóval köttetnek öszve, az mindig roszat, kevés becsüt jelent a magyar közmondásokban, p. „kása nem étel; egres nem szőlő" stb., mintha mondatnék: a kása rosz étel, az egres rosz szőlő.
2. Lesz még **A b á n** bucsu.
3. **A b a j g a t**, megabajgat.
Szirmay szerint Aba király idejéből maradt fel, ki előbb Péter királyt, őt pedig ez üzte el a magyar trónrul. Jelent méltatlan, kegyetlen bánásmódot.
4. **A b a u j b a** küldeni.
Veszprém megyei szójárat. — Egy ifju, levelet irván egy leány szüléinek, kérte őket nyilatkozásra: hozzá adják-e vagy nem leányukat, mert ha igen, ő Pesten marad lakni, ha nem, akkor megy Abaujba, hol reá hivatal vár. A szülék röviden igy válaszoltak kitérőleg: csak menjen Abaujba. Ezóta „Abaujba küldeni" am. kosarat adni.
5. A ki a–t mond, b–ét is kell mondani.
6. Az öreg a–t sem ismeri.
7. Az csak **a b c**–e.
Könnyen tudható dolog. —
Mi is tudjuk az abc–ét. ML.
8. Az abc–ét sem tudja, mégis { katedrába áll. / papolni akar. }

9. Annyit tud hozzá, mint tyuk az abc-éhez. (455.)
10. Nem teszi az ablakába.
Oly levélre mondják, mely haraggal, szemrehányással van irva.
11. Ha ablakkal beéred, ne nyiss kaput sziveden.
12. Kinek isten akarja, az ablakon is beveti.
13. Ablakon hányják be neki.
Nem is tudja, honnan és hogyan boldogul. Szerencsés.
14. Téli ablak.
Azaz pápaszem.
15. Se kin, se ben mint az ablakfa.
16. Legjobb ostor az abrak.
17. { Sokat viselt abrosz végre / A mely abroszt sokan viselnek, } szöszszé válik. D.
18. Ismerem az abroszt, szöszből fonták.
Alacson származásu kevélyre mondatik.
19. Más abroszához törli kését.
20. A sáhos abrosznak szebb a szine mint a viszája.
21. Keskeny az abrosz.
Nagyobb a pompa, mint megbirná a ház.
22. Aczéla jó, de kovája rosz.
Mintha mondatnék: „a czél, a jó,“ mit a másik, hivén, hogy aczélról van szó, igy pótola ki: „de kovája rosz.“ — Jelentése: a czél jó, de roszak az eszközök, vagy egyik eszköz jó, a másik rosz.
23. Aczél anyának tüzkő a leánya.
24. Azt se mondta: cseréljünk aczélt.
25. Könnyebb az aczélt eltörni mint meghajtani.
26. Aszonynak minden fazékoldal aczél.
27. A ki kérdi, kell-e? nem örömest ad. K.
28. Ha adsz, adj jó szivvel.
29. Adj, uram isten, de hamar.
Van néhány km., mely elé vagy után mindig oda teszi az idéző: „mint a czigány mondja.“ Ez is olyan.
30. Nem ugy adja a mint árulja.
Nem akarja maga se, hogy mind higyük, a mit beszél.
31. Ha adhatsz, maradhatsz. (4047.)
32. Könnyü adni, a mi nem kell.

33. Szép ott adni, a hol senki se kér.
34. Ugy adom a mint vettem.
35. Ki nem akar adni, azt mondja: nincs.
36. A mit ott adnak, kés nélkül is megeheted.
37. Add ki, a mit bevettél.
38. Minemü az „adjon isten," olyan a „fogadj isten."
39. Könnyü a másébul a d a k o z n i.
40. Fülig a d ó s.
   Német: Verschuldigt bis über die Ohren.
41. Lelkével is adós.
   Latin: Animam debet.
42. Adós, fizess. (734.)
43. Sarkalással szokott adós jól fizetni. KV.
44. Ki vagyonánál többel adós, semmie sincs.
45. Ha valaki egy krajczárral adós, meg kell kérni; ha egy kis pénzzel adós, azt már nem illik megkérni, hanem mindig görbén kell nézni az olyan emberre. Sz.
46. Adósa vagyok.
   Vétett ellenem, boszut kell állnom érte.
47. { Szalma a d ó s s á g n a k polyva interese.
   { Bizonytalan adósságnak szalma a kamatja. K.
48. Pénzzel, nem busulással fizetik az adósságot.
49. Régi adósság annyira fölmegy, hogy utoljára el sem éred.
50. Szórja, mint katona az a d t á t. (4177.)
51. Czifrán adtáz, a ki megszokta.
   Némely káromkodásaiban „adta" igét használ a magyar; innen a d t a am. szitok; a d t á z am. szitkozódik.
52. Tömlöczben is adtáz.
53. Nem addig van a!
54. Kan a g á r a vendég, komondor a gazda. (445.)
55. Nyul után bottal veri az agarat. (1942.)
56. Nem örülnek a nyulak, midőn az agarak fiadzanak.
57. Hátrább az agarakkal.
58. Nagy böcsülete mint a téli agárnak.

59. Mint az agár a pozdorján.
Azaz nincs dolga.
60. Aggnő-beszéd. P.
61. A görbült aggnőnek agg ő regéje is.
62. Aggszó, de igaz. P.
Igy nevezi Pázmán több helyen a közmondásokat.
63. Az ő agyveleje sem uborka. P.
64. Igen fen kezdesz heázni, elszédül agyad. P.
65. Agyafurt.
66. Agyba főbe.
67. Nehéz az agyagot ásni.
Nehéz a fösvénytől valamit kikérni. D.
68. { Ajándék-elvétel szabadság-letétel. BSz.
Ajándék-elfogadás szabadság-eladás. B. }
Ez utóbbi inkább alkalmazkodás a franczia közmondáshoz: Qui prend se vend. Az első jobb.
69. Ajándék a jó baráttal is nótát fordíttat.
70. Ajándékkal mindent meg lehet hajtani. Cz.
71. Az ajándékot is felirja.
72. { Ajándék marhának nem kell fogát nézni.
Ajándék marhának nincs odva fogának. D. }
Latin: Equiti dentes inspicere donati.
Német: Geschenktem Gaul sieh nicht in's Maul.
73. Ajakába harap.
74. Rágja marja ajakát.
Latin: Mordere labrum.
75. Lepityedt az ajaka.
Megszégyenült.
76. Ajakon termett, nem szivben fogant szó.
Azaz üres beszéd.
77. Megcsuszamodik ajka. P.
Hibásan szól; hazud.
78. Nyitva az ajtó, akár föl akár alá. M.
79. Ajtó közé nem teszem ujjomat. P.
Német: Zwischen Thür und Wand leg' Niemand seine Hand.
80. Nem sokat vásítom ajtaját.
81. Kivered az ajtón, bejön az ablakon.

82. Ha egy ajtón kiverik, a másikon bemegy. B.
Szemtelen, tolakodó.
83. Ajtót mutat.
Kiutasít a házból.
84. A ki végül maradt, tegye be az ajtót.
Azok vezérszava, kik a jövőre semmit nem gondolva élnek.
Német: Der Letzte macht die Thür zu.
85. Későn jöttél, hanem mosdjál s kendjél ki az ajtón. K.
Játék a mosdik és kendik (honnan: kendő) igékkel. Mosdjál, azaz mentsd magad ne szóval, hanem futással, s mintha a mosdik igének ez utolsó értelemben is megfelelne a kendik ige, mert mosdásra következik a kendés, azaz törülközés; mikor ajtón kikendeni am. kimenni az ajtón.
86. { Hátulsó / Kibuvó } ajtó.
Elmében maradt gondolat vagy fogás a ravaszoknál, melylyel magokat kimentsék.
Német: Hintere Thür.
87. Ajtót sem nyitottak rá.
Senki sem látogatta meg beteg korában.
88. Nagy ur és kutya után teszik be az ajtót.
Német: Hunde und Edelleute lassen die Thür auf.
89. Bebukott az ajtón, mintha égből potyant volna le.
90. Ha akarom, vemhes, ha akarom, nem vemhes.
A czigány szamarat árult s kérdezvén egy venni akaró: vemhes-e? a czigány felelé: nem. Akkor nekem nem kell, mondá a vevő s elment. Erre a czigány állitá, hogy vemhes. Mikép lehet az? kérdé a vevő. Könnyen, felelé a czigány, ha akarom vemhes stb. — Olyanra illik, ki most igy majd ugy beszél, hisz, cselekszik.
91. Nem mint akarnók, hanem a mint lehet.
Latin: Ut possumus, quando ut volumus, non licet. Ter.
92. Akarom is nem is.
93. A ki akar, lel okot.
94. Nagy benne az akarat mint a { rosz lóban. / vén leányban. }

95. Nem akarás fejvakarás. Cz.
96. Könnyü az akarót rábeszélni. (4187.)
97. A könnyü is nehéz a nem akarónak.
98. Nem akarásnak nyögés a vége.
99. Ki nem veheti hasznodat, értse jóakaratodat.
100. Ha jóakaratot veszek, még azért is adós leszek.
101. Akaszszanak fel neved napján.
102. Ki nem akar élni, akaszsza fel magát.
103. Kinek semmi dolga, akaszsza fel magát.

. . . . faluvégen,
Ott az akasztófa régen,
A ki megunta világát,
Akaszsza fel reá magát. Népd.

104. Felakasztotta magát valaki.

Akkor mondják, ha nagy szél támad hirtelen.

105. Összeakasztottak.

Péld. két szónok, mikor egymás ellen kikel, s megméri erejét.

106. Az akasztás sem esik ingyen.
107. Akasztással is elhiresedik az ember.
108. Akasztófa czimere, hóhérpallos levele.
109. Akasztófa virága.

Akasztófára való. — Népünk e szomorú látványt a virág eszméjével ruházza föl, például:

Szegény Barna Péter, gyolcs inge, gatyája,
Vérrel virágozik a testi ruhája.

110. Akasztófa-virágból is lesz néha gyümölcs. D.

A rosz gyermekből is, kit akasztófára itél a közhit, válik néha jó.

111. Ha távol van is tőle, magához szívja az akasztófa. D.

Hasonlati km. a delejtől (magnes), mely a vasat magához szívja.

112. Kinek akasztófa helye, nem hal a Dunába.

Az általános elővégzet (absoluta praedestinatio) hite.
Német: Was am Galgen vertrocknen soll, ersäuft nicht im Wasser.

113. Akasztófa senkit nem hí, mindenkit elfogad.
114. Akasztófa nem sodrófa.
115. Akasztófát is megszokhatni.

A czigány akasztófára itéltetvén, azzal menté magát, hogy soha meg nem szokja, de mégis felhuzatván, a mint meg se mozdult, rá mondák, hogy bizony megszokta ő, mert igen csendesen viseli magát.

116. Mintha akasztófárul lopták volna el.
Mintha most { szabadult / szökött } volna le az akasztófárul.

117. Akár ide, akár oda.
Azon közmondások, melyek akár akár kötszókon sarkallanak, egyenlöt jelentenek; p. akár pofon, akár nyakon; akár a tojást a köhöz, akár a követ a tojáshoz stb. Melyek elő fognak jöni a magok betürendi helyén.

118. Szemébe mer nézni akárki fiának.
„Akárki fia" jelent válogatás nélkül bárkit.

119. Nincs savanyubb az alamizsnakenyérnél. Cz.

120. Alamusztaságnak nem kell hinni. Cz.

121. Bezzeg alábbhagyta mostan. M.
Elébb hős volt, most gyáva.

122. Jól hozzá láttak az aldihoz.
Aldi am. alfel.

123. Sok küszöböt nyalt az ő alfele is. KV. (3533.)

124. Alfelére ütötték a nemes pecsétet. Cz.

125. Kiporolták az alfelét.

226. Üstökén kell ragadni az alkalmat.
Azaz mig elötted van, mikép az üstök a fej elülső részén.

127. Alkalmas tavalyiban. M.
Tavalyiban (elmultban, jelen nem levőben) alkalmas ember az, ki mintegy ki van esve az időbül, vagy nem a maga helyén és idején az, a minek lennie kellene. — Ilyen az, ki okosak közt tudatlan, tudatlanok közt okos.
Latin: Inter pueros senex, inter senes puer.

128. Alkalmatosságnak kopasz a hátulja.
Ha egyszer elment, azaz háttal van feléd, az alkalom, többé meg nem foghatod.

129. Maga alkalmatosságán.
Azaz gyalog.

130. Édesebb az alma, ha nincs ott a pásztor.
Latin: Dulce pomum, quum abest pastor.

131. Tiltott alma jobb izü. (3242.)

Német: Verbotene Frucht schmeckt am besten.

132. Belé harapott a savanyu almába.

Olyanba fogott, mit meg is bánhat, mi kétes kimenetelü.

133. Későn érő alma tart sokáig.

134. A piros alma is gyakorta férges.

135. Almából is a szépét kötik fel.

Legényt is a legéletrevalóbbat, szebbet akasztják fel.

136. Nem esik messze fájától alma.

Milyenek a szülék olyanok a gyermekek.

Latin: Non procul a proprio stipite poma cadunt.

Német: Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.

137. Akárkinek vadalma, nekem édes alma.

138. A tiltott almára sokkal többen vágynak.

139. Alpári ember. D.

Együgyü; ezen történeti adattól, mikor Alpáron meg hagyá csalatni magát Zalán, fehér lovon eladván országát. D.

140. Megjárta az alpári tánczot.

Szinte a feljebbi történettől. Táncz közmondásainkban sorsot, állapotot jelent igen sokszor.

141. Büdösen fuj az alszél.

142. Egyet alszom rá.

Latin: In nocte consilium.

Német: Guter Rath kommt über Nacht.

143. Akárki is jámbor, mig aluszik. BSz.

144. Csuda ha félszemére eleget aludt. P.

Együgyü, félkegyelmü.

145. Ugy aluszik mintha ökörbőrt huznának a fagyon. KV.

Hortyogva alszik.

146. Mind a két fülére alszik.

Mélyen alszik. A régi orvosok ugy tarták: az első álmot jobb fülön kell aludni, a másodikat kinyujtózva balon. A ki pedig ébren akar aludni, feküdjék hanyatt. — Ezzel ellenkezőt jelent a magyar km., azaz igen mély álmot.

147. Félszemére alszik mint a nyul.

148. Addig alszik mig hasára nem süt a nap.

149. Ki mennél kevesebbet alszik, annál többet él.

150. Eleget alhatunk, ha meghalunk.

151. Az aluszik legjobban, ki nem érzi, mily keményen fekszik. KV.
152. Olyat aludtam mint egy juhászbunda.
153. Éhes embernek étel gyanánt esik az alvás.
154. Akkor jó elhagyni az alvást, mikor legjobban esik.
155. Ez is a hét alvók közül való.
156. Ha isten akarja, aludttej is elsül.
157. Összement mint az aludttej.
158. Az aludttejet is megfujja. (4235.)
159. Alul derül, bocskor merül.
160. Kend az az Alvinczy?

Mondani szoktuk, mikor valaki tanácsot vagy eszközt és módot ajánl, mit nem lehet használni. E km. eredetét vette az 1809-ki fölkeléskor Alvinczy tábornokról, ki a fölkelt nemességnek rosz fegyvereket osztogata ki s egy nemes vitéz által ugy szólíttatott meg, tudtára akarván adni, hogy roszak a fegyverek. Innen Alvinczy-fegyver am. rosz fegyver.

161. Ez volna amaz? KV.
162. Anda Pál hadába való. Sz.

Anda Pál lovas kapitány és házas ember volt Miskolczon, s az 1598. 31. törv. czikk rendelete tiltván hogy aszonyok a táborral járhassanak, ő feleségét látogatni minden héten haza kéredzett. — Jelent felesége akaratán járó, papucs alatti férjet. Sz.

163. Angyal szól belőled.

Örvendetes hirt mondasz.

164. Angyalok közt is voltak pártosok.
165. Kövér mint a trombitás angyal.
166. Föltette szent Anna kontyát.

Megborosodott hölgyekre mondják, alkalmasint Anna napi mulatságoktól.

167. Antal a fejed. M.

Antal féleszüt képvisel a magyar közmondásokban.

168. Megjött Antal Budáról. K.

Próbáltam már én azt.

169. Megjött Antal Budáról, zöld ágat is hozott. D.
170. Ki hinné hogy Antal is böjtöljön. KV.
171. Antal harasztjára bocsátotta. Cz.

172. Van benne módja mint Antalnak az ebütésben.
173. Legjobb prókátor a tokaji Antal. B.
Azaz tokaji boros antalag. B.
174. Kiverte a szent Antal tüze.
Ez betegség, melyben vad pirosság fogja el az orczát. Közmondásilag jelent bortól hevültet, pirosat.
175. A milyen az anya, olyan a leánya.
176. Anyja lánya.
177. Nézd meg az anyját, vedd el a lányát.
178. Hol nyájas az anya, kényes a leánya.
Hol nyájas az any, kényes a leány. D.
Nyájas anyának kevély a leánya.
179. Szép a gyermek anyjának.
180. Taknyos gyermeke is szép az anyának.
181. Keserves anyának potrohos gyermeke.
182. Némának anyja sem érti szavát.
183. Gaz anyának váltott gyermeke.
184. Anyja hasában sem volt jobb dolga.
185. Kevés ideig volt anyja hasában.
Idétlen alaku, eszü.
186. Ne busítsd anyádat.
187. Legjobb étek az anyatej.
Az anyai tej legédesebb.
188. Eb anyának kutyó a leánya.
189. Vagyon anyja, de ki tudja, ki az apja. K.
190. Anyád kinja.
Tagadás. Például: kérdi gyermekétől az anya: „hol voltál?“ A gyermek hazud: „itthon“; de az anya tudja oly bizonyosan mint a maga szülési kinját, hogy itthon nem volt s igy felel czáfolólag: „voltál az anyád kinját.“ Innen maradt a km.
191. Anyám aszony beczéje.
Elkényeztetett gyermek.
192. Anyám aszony katonája.
Gyáva, elpuhult katona.
193. Megfogta az anyját.
Gazdaggá lett; mint az, ki pénzért oly vén leányt vesz, ki anyja is lehetne.

194. Ugy beszél mint anyja tejével beszopta.
195. Előbb a p á d mint anyád.
196. Apja fia, anyja lánya.
Latin: Patris est filius.
197. Különb ember légy apádnál.
198. Ne légy jobb apádnál.
Azaz házasodjál meg.
199. { Nyakas apa fejes fia.
Nyakas volt apja, hogy ne lenne fia.
200. Hol gyáva az apó, anyó nevén híják a fiukat.
201. Apád, anyád ide jőjön.
Ezt szokták mondani azon pénzre, melyet legelsőben árulnak be a vásáron.
202. Ne tanitsd apádát gyermeket csinálni.
203. Ugy néz rám, mintha apját, anyját megöltem volna.
204. Apád se látott olyat.
205. Apja tüz, anyja puskapor, fia csupa láng. D.
206. Apja sem volt harangöntő.
Azaz nem volt okos ember. — A harangöntés népünk szerint nagy mesterség.
207. Apánk evett almát, a mi fogunk vásik.
208. Apák ettek egrest, fiak foga vásik.
209. Kutya apának eb a fia.
210. Kinek apja akasztófán száradott, fia sem kerüli el.
211. Apja is ember volt, vas villával ette a szerdéket.
212. Ha nincs, teremjen; apja is ezzel kereste, a mi nincs. BSz.
Oly emberről maradt, ki mindenét elette, elitta.
213. Apjáról is maradt, maga is szerzett.
214. Apja szabta csizmában jár.
Azaz mezitláb.
215. Kikapta apait, anyait.
Hasonlatkép az örökösödéstől. Jelentése: minden büntetést elvett, a mi csak reá várt.
216. Vak apád.
Tagadó km., e. h. nem igaz, nem ugy van. Például ily párbeszédben: „te dugtad el a sapkámat? „dugta biz apád," azaz nem én. — Vagy: „nem látod, vak

vagy?" „Vak, apád," azaz nem én. Innen maradt a fentebbi tagadó km.

217. Apagyra készül a szeme.

Apagy, szabolcs megyei helység. A közmondás alapja itt, az apad ige és Apagy helynév közti rokonság és szójáték.

218. Apáczát anyáczaságra szabadít. M.

219. Jő megy mint Apátiban a szatyor. D.

220. Meghal a barát, él a szent, változik az apáturság. K.

221. Hal barát, hal szamár, változik az apáturság. Sz.

222. Tizenharmadik apostol.

Fölösleges, ismeretlen bölcs, kire nincs szükség.

223. Apostolok közt is volt egy Judás.

224. Apostolok lován jár.

Azaz gyalog.

225. Egész aprilis.

Azaz változó eszü ember.

226, Megjártam az aprilist.

Szokás april elsején egymást ámítva tovább tovább küldözni, mint tudatik. A km. akkorra szól, mikor valaki bolondjába, hiába jár sokat.

227. Van mit aprítni a tejbe. (2709.)

Német: Er hat wohl in die Milch zu brocken.

228. Ha aprítottad, meg is edd. KV. (2884.)

229. Apróstul, cseprüstül, iastul, fiastul. BSz. (2034.)

230. Nem jó minden aprólékot arany tollal irni. D.

221. Nem mind arany, a mi fénylik.

Német: Es ist nicht alles Gold, was glänzt.

. . . . nem mind arany, a mi fényes,
Az egyenes sziv is lehet tekervényes. Népdal.

232. Aranyból is cseppen el.

233. Fillérrel szokták az aranyat kimélni.

234. Az aranyból sem lesz gyürü ha meg nem verik. D.

Türni kell, mig valamire megy az ember.

235. Ki jókor kel, aranyat lel. (3403.)

236. Salak nem arany.

237. Rozsda nem fog aranyat. P.

238. Arany sárban is csak arany. K.
239. Szőlőben is terem arany.
240. Ki azt igéri, hogy aranyat csinál, ezüstöt akar csalni. K.
241. Élire veri az aranyat.
242. Farkasfogas arany. Sz.

Jelente jó pénzt, ennek képében tartós becsü vagyont a Bátoriak aranya szerint, melyre három farkasfog, a család czimere, volt verve.

243. Vékával méri az aranyat.
244. Fa pénzt vesz arany gyanánt.
245. Arany tömlőbül is csak szél a mi kijő.
246. Arany elmének gyöngy a gondolatja.
247. Kinek esze nincs, aranyon se fordíthat valamit. D.
248. Nem használ az arany, mig a föld gyomrában hever. K.
249. Ne hagyj arany irt kenni kezedre.

Ha biró vagy, ne hagyd magad megvesztegettetni.

250. Félti az arany gyürüt.
251. Nem esik le ujjárul az arany gyürü.

Nincs rangján alul ezt vagy azt megtenni.

252. Elnyerte az arany pereczet.
253. Ő találta fel az aranybányát.
254. Szép szó az aranypengés, ha nem hangos is.
255. Tiszta mint { az arany. / a mosott arany. }
256. Ott is arat, a hol nem vetett.
257. Nincs aratás.

Nincs kereset, haszon. Népünk földmivelő szellemét tanusitja e km. is.

258. Bélyeges arcznak ne higy.

Latin: Quem natura notavit.

259. Nincs arcza, hanem csak pofája.
260. Ha egyik arczát ütöd, a másikat is oda tartja.

Béketürő, gyáva.

261. Nehéz a bánatos arcznak vig kedvet mutatni. Cz.
262. Arcza bőre bocskorták.

263. Arszlán.

Gunynév az ingyen élő uracsokra.

264. Büdös mint az aszag. Cz.

365. Házban az aszony helye.

266. Jó aszony a háznak koronája.

267. Dicsértessék a szép aszony.

268. Szép aszonynak szép a lánya.

269. Mérges aszonynak haragos leánya. Cz.

270. Nehezen egyeznek meg a szép aszonyok.

271. Eljár a szája aszonyembernek.

272. Az aszony nem ember.

Régi nyelvben s még ma is a népnél „ember“ gyakran am. férfi.

273. Néha az aszony is ember.

Mikor férfiasan viseli magát.

274. Az aszony csak oldalborda.

Az aszony teremtésének hitregéje szerint Ádám oldalcsontjából.

Egy két tehen nem egy csorda,
Az aszony csak oldalborda. Népd.

275. Pénz olvasva, aszony verve jó.

Német: Nuszbäume und Weiber wollen geschlagen seyn.

. . . az aszony verve jó,
Mint a dió törve jó. Népd.

276. Aszonyverésből ember nem sok becsületet nyer.

277. Könnyebben felejti kigyó farka vágását mint egy aszony legkisebb boszuságát.

278. Nincs harag aszonyok haragja felett.

279. Tüz, aszony, tenger által sokan vesznek el.

Latin: Ignis, mare, mulier tria mala.

280. Nyelve veri meg az aszonyt.

281. Süveges aszony ebszokás.

282. Nem jól foly a ház dolga, hol aszony visel gatyát.

283. Tálban koncz, ne nézz az aszonyra. M.

Az aszony vagy ördög vagy angyal.

284. Hallgatással szép az aszonyember.

Latin: Mulierem ornat silentium.

285. Köszönjetek ludak, én is aszony vagyok. B.
286. Az aszonynak alább egygyel.

287. Három aszony egy vásár.
Két három assony egész sokadalom.
Két aszony, három lud egész vásár.

A német km. még három békát ad hozzá, ugy lesz sokadalom.

288. Ha aszonyok sirnak, megnyirnak. D.
289. Nincs hamisabb viz aszonyok könyhullatásánál.
290. Mennél jobban sir az aszony, annál hamarább akarja megcsalni a férfit.
291. Aszonyok könyárja hamar kiszárad.
292. Aszonynak és lónak sohasem kell hinni.
293. Mind addig nem hisznek aszonynak, mig a kerekvágást átlépheti.
294. Mosolygós aszonynak, görhés lónak, világos felhőnek nem kell hinni.
295. Igen ficzérezed magad mint az aszonyember. KV.
296. Ma menyaszony, holnap aszony, holnapután komám aszony. Cz.
297. Okos aszony nem marad gyermek nélkül. K.
298. Megódd magad szakálas aszonytól. M. (534.)

Mátyás király hármat nem szerete: kétszer főtt levest, megbékült barátot és szakálas aszonyt. Elsőn mindig marad valami izetlenség, másodikban harag, utolsóban kiállhatlan férfiasság. D.

299. Sohasem lehetne eltürni az aszonyt, ha a világ fátul is szaporodhatnék.
300. Minő az aszony olyan az eczet.
301. A mely aszony hányja veti jámborságát, fekszik ott valami.
302. Legjobb olyan aszonyt elvenni, kinek az első urát felakasztották.

Mert soha sem fog példázgatni második férjének az első felől.

303. Az aszony a lányát nem magának tartja.

304. Egy aszony sem szemérmes a sötétben.

Latin: Sublata lucerna nihil interest inter mulieres.

305. Ha szemérmes is az aszony, ne bizd idegen kézre.

306. Több egy aszonyt őrizni mint száz bolhát.

307. Aszonyok fegyvere fenyegetés.

308. Ha a hörcsökös aszonyt meg akarod szelidítni, járd meg vele a tánczot a mogyorósban. K.

309. Két aszony közt legjobb a tojást eltenni.

Azaz két boldogaszony napja — aug. 13. és sept. 8. — között, télre eltenni.

310. Aszonyfán is elkel a bor.

Mintha falut akarna érteni a km., minő Bártfa, Bátfa stb. — Jelentése: asszonyok is megiszszák a bort.

311. Hová az ördög nem mehet, vén aszonyt küld maga helyett.

Német: Wo der Teufel nicht hin mag, da schickt er ein alt Weib.

312. Tüz a vén aszony.

313. Szép aszony is ha megvénül, csunya időt ér.

314. A vén aszony dérdur.

315. A vén aszonynak is van ugy hogy szeszenik.

316. Elment egyszer egy vén aszony, soha se jött vissza.

317. Vén aszonyok nyara.

Szerelmes vén aszonyokra mondják. Igy nevezik a sz. Mihály nap körüli meleg időket. Innen van véve a km.

318. Jaj oly szegény sorsa, ki gazdag aszonyt vesz.

319. Megenném a szép aszony főztét.

320. Szép aszony a ház szemefénye.

321. Az aszony két oszlopot tart a háznál.

322. { Megkivánta / Teli van kiváncsisággal } mint a terhes aszony.

323. Aszonyt, vásznat ne végy gyertyavilágnál.

Német: Weib und Leinwand kauft man nicht bei Licht.

324. Könnyü asztag mellett kalászt szedni.

325. Mikor ölt meg asztag egeret?

Német: Keine Maus erstickt unter einem Fuder Heu

326. Asztagban tüt keres. F.
227. Tavalyi asztag nem szerez szükséget. B.
228. Asztal hazugja. KV.
Tányérnyaló.
329. Magas az asztala.
Roszul él, sovány.
330. Széles az asztal, keskeny az abrosz, vékony a vacsora. (21.)
331. Éhen marad, ki asztalnál szemérmeskedik.
Latin: Apud mensam verecundari neminem decet. Plaut.
332. Asztal alatt keveri a kártyát. (4227.)
333. Első és utolsó az asztalnál.
334. Alacson asztalról bátorságosb enni. K.
Azaz pompa, fény nélkül élni.
335. A mint atyák fujják, a fiak ugy ropják.
336. Mint atyák dudolnak, fiak ugy tánczolnak. B.
337. Jobb ma az idegen, mint az atyafi.
338. Egy jó szomszéd jobb egy atyafinál.
339. Olyan atyafia mint ökör a lónak. K.
340. Olyan az atyafiság köztök: egyik a dombra rakodott, másik a völgybe s a viz összemosta.
341. Sógorság, komaság nem nagy atyafiság.
342. Az volt ám a mi volt.
343. Akkor volt az, ez meg most van.
344. Annyi mint az: legyen.
345. Nem ma lesz az.
346. Csak azért se.
347. Még a nagy Á-t se tudja.
348. Megmutatom hol hagyott rést az ács.
349. Ádám látott ilyet süheder korában.
350. Akkor még Ádám is { gatyaszárban járt. / kis inas volt. }

Azon közmondások, melyekben „akkor még" fordul elő, régi dolgot jelentenek.

351. Kiverte szemét az ág.

Hej! mig a szememet ki nem verte az ág,
Hej! nem is igy forgott a világ! Népd.

352. Kezébe szakadt az ág. ML.
353. Zöld ágra jut. (2511.)
Nyugalmas, kivánt állapotra jut.
354. Szegényt az ág is huzza.
355. Ágról szakadt.
Nyomoru, ügyefogyott.
356. Ágcsap, uram, ágcsap. Cz.
Nem bor csap, azaz borcsap, hanem ágcsap, azaz: nyomoruság.
357. Ágon mutat madarat. M.
Bizonytalant igér.
358. Egyébkor is láttam ágon tar varjat. M.
Azaz: nem ritkaság az én elöttem.
359. Állsz mint ágas, mig egy bolond német hozzád nem köti lovát.
360. Ágy terhe.
361. Nyomja az ágyat.
362. Hitvány lazsnakért el ne hagyd ágyadat. D.
363. Könnyebbítse isten ágya szalmáját.
364. A mint veted ágyadat, { ugy alszol. / ugy aluszod álmodat.
365. Jó ágyat vetett magának. Sz. (4162. b.)
Önző, maga hasznát néző.
366. Megvetni az ágyát.
Például hogy jól essék a bor, jól kell lakni előbb. Tehát: megtenni az előkészületeket.
367. Nagy az ágy, kicsin a lepedő.
368. Ákom bákom: szentirás.
Emlékezeti gyermekversből maradt rimhangok. Arra illő km., ki minden csekélységet, mihelyt komolyan mondatik, szentirásként hisz.
369. Lerántották az álarczot.
370. Rá fér az áldás.
Szegény.
371. Nincs rajta istenáldás.
372. Egy pénz ára szatyorért két kupa áldomás.
Kevés az adott vett portéka, mégis nagy az áldomás. — Népünknél ez oly fontos, hogy megállapított alku is fel-

bomlik, ha meg nem itták még az áldomást. Innen érthető a következő km. is:

373. Megittuk az áldomást.

Azaz tökéletességre ment az alku, már visszavonhatlan.

374. Áldomás áldomással jó.

375. Felkopik az álla.

376. Ugyan derék állapot, beittuk a kalapot.

377. Álom, esős idő.

378. Álmában beszél.

Meggondolás nélkül mint az alvó.

379. Álmot hüvelyez. KV.

Hiábavalót beszél. Pázmánnál: álomhüvelyező hazug.

380. Álomban, szerelemben nincs lehetetlenség.

381. Kinek mihez kedve, azért álmát felejtse. KV.

382. Álmában is elmondja.

Azaz ugy tudja, mint leczkéjét a jó tanuló.

383. Egy jó álom minden fáradságot helyrehoz. Cz.

384. Az nekem csak álom.

Azaz nem kerül nagy munkába, gondba.

Azt tudod te, hogy én bánom,
Hogy te tőled el kell válnom.
Nekem bizony csak egy álom,
Szivemet másnak ajánlom. Népd.

385. Álomszuszék.

386. Álomtáska.

387. Megjöttek az atyafiak Álmosdról.

Arra mondják, kire rájön az álom. Játék Álmosd helynév (Biharban) és álmos szavakkal.

388. Ki álnokságot vet, but arat. F.

389. Általvetőre szorult.

390. Az általvetőnek csak elejét látjuk. (3949.)

Régi mese szerint két tarisznyát vete ránk a sors, előre egyiket, hátra a másikat. Ebben magunk hibája, abban másoké, s mi csak az elsőt látjuk, vagyis a mások hibáit, de nem a magunkét.

Latin: Non videmus manticae quod in tergo est.

391. Azt sem mondta: ámen.

392. Ámen neki.
Azaz vége van, oda van.

393. Á m - r á d!
Vadászok figyelmeztető szójárása, mint km. int valami megtörténendő dologra. Én soha nem hallottam, de Dugonics és Szvorényi egyiránt közmondásnak hiszik.

394. Bohó á n g y, megölte a tojó gunárt. D.

395. Ne játszál ángyoddal. KV.

396. Ne tanitsd ángyodat ágyba szállni. KV.

397. Ángyod térde.
Tagadás. Például kérdez a tanitó a tanitványtól s az egészen mást mond mint a mit kellene, ilyenkor mondhatná amaz: ángyod térde, azaz nem ugy van.

398. Megadja az á r á t.
Fog lakolni érte.

399. Nem iszik bort, csak az árát.
Tréfás védése a boriszákosnak.

400. Beszélhet annak az á r k a n g y a l is.
Nem hallgat senkire.

401. Mi lesz abból? Á r n y e l.
Szokás igy felelni, mikor n e m a k a r j u k megmondani, mi lesz abból, mit munkába vettünk. Például ha tésztát gyur is az aszony és kérdik: mi lesz abból? feleli tréfásan: árnyel.

402. Á r n y é k.
Régen árnyék (umbra) volt, ki valakivel, ha nem hítták is, lakomába ment. Nálunk árnyék az, ki mindenben mást utánoz, kisér.

403. Hajszálnak is van árnyéka.
Minden kicsi jó használ, minden kicsi rosz árt.
Latin: Etiam capillus unus.

404. Árnyékot sem vet.

405. Árnyéktól is fél.

406. Nem ijed meg a maga árnyékátul.
Latin: Umbram suam metuere.
Német: Seinen eigenen Schatten fürchten.

407. Árnyéka sem lehet.

408. Árnyékkal ví. F.

409. Árnyékot ölel.

410. Árnyék után kapdos. F.
411. Szeplősnek jó az árnyék.
412. Árnyékának se vétettem.
413. Ma is akkora árnyéka mint tegnap. D.
414. Árnyékkal ijeszti az orozlánt. KV.
415. Maga árnyékának is köszön.
Igen vén, mert az öreg ember, feje mozogván, mintegy a maga árnyékának látszik köszönni.
416. Fordul mint az árnyék.
417. Olyan mint az árnyék.
Beteges, elhalványodott alakra mondják.
418. Árkot ás. Sz.
Lest hány, ellene tör. Sz.
419. Nagy árkot ásál, nagy a szökellője. P.
Olyat mondasz, mit nehéz bebizonyítani.
420. Ne ugorj ott, a hol árok nincsen.
421. Ne ugrándozz árkon, nem esel beléje. BSz. (2495.)
422. Akkor mondj hopot, ha átugrottad az árkot. (3694.)
Örvendj, mikor már tul vagy a bajon.
423. Árkon kívül hegymester. KV.
Jogán, körén tul terjeszkedő, minő volna p. a szőlőpásztor, ha a kerítésen tul is akarna parancsolni.
424. Árkon, bokron tul vannak.
Tul a bajon, ugy hogy nem könnyü lesz őket utólérni.
425. Hetvenkedik mint árpa czipó a kemenczében.
Némelyek a „hetvenkedik" helyett jobban szeretik a „hevenkedik" igét. A nép mindig az elsőt használja.
426. Ki ártani akar, nem fenyegetőzik. F.
427. Vásár nélkül is elkél a jó áru. KV. (1569.)
428. Hitvány kereset az árulkodás. M. (4106.)
429. Árva voltál, árva maradsz, Árvában is halsz meg.
Mátyás király mondá Péter nevü irnokának, midőn az árvai várban hagyá. Ezt a diák irók igy fordíták át: Árva fuisti, Petre, árva eris, et in Árva morieris. — Jelent szegényt, kinek se multja se jelene se jövője.
430. Árva az árva, ha arany is kapufája.
431. Nehéz kenyér az árvaé.
432. Verje meg az isten, ki az árvát bántja.

433. Áldja meg az isten, ki az árvát szánja.
434. Árvizhozta ember.
435. Deliberatum Átányon, hogy a diák gyalog járjon.
Átány hevesmegyei falu. Ráfogták, hogy itt hozatott az a határozat, miszerint a diáknak gyalog kell járni. — A km. jelenti, hogy a mi máskép nem lehet, annak ugy kell lenni.
436. { Egész Átilla.
Átilla fajta.
Pajkos, törő, zuzó gyermekre mondják.

B.

437. Adjon isten három b-ét. (1002.)
438. { Babot sem ér.
Egy babot sem adnék rajta. M.
Német: Es ist keine Bohne werth.
439. Babot sem leveért főzik. M.
440. Babszem Jankó.
Mondai személyiség. Jelent kis embert; elöjön „Borsszem Jankó" név alatt is.
441. Büdös babuk berzenkedik a hattyuval. Sz.
Tudatlan versenyg az okossal. Sz.
442. Megvonja a bagariát. P.
Erőtetett okoskodással él; hazud.
443. Összehuzta a bagariát.
Szükebb költségre fogta magát.
444. Köszöntött a bagi barát.
A bagi barát kártya közben köszönteni szokta azt, ki fölvette a skartot, ha jó kártyája jött, vagyis megkontrázta. — Am. ha te erős vagy, én is az vagyok.
445. Bagoly is biró barlangjában. (54.)
446. Nem lesz bagolynak sólyom fia.
447. Bagoly a képe, sólyom a szeme.

448. Bagolyszemmel néz.
449. Bagolynak is szép a maga fia.
450. Bagoly is azt véli hogy sólyom ő fia.
451. Bagolyhoz kapván, elszalasztotta a sólymot.

Bagoly és sólyom ellentétek a m. közmondásokban. — Amaz gyenge, rut, ostoba; ez erős, szép, okos. Tehát megfordítva mint a régi görögnél, hol a bagoly, pusztán éjjeli virasztásaért, bölcseség madara, Pallás jelve, volt.

452. A bagoly is fényre néz. F.
453. Baglyokkal huhogass, verebekkel csiripelj.
454. Te érted is leesett a bagoly a fárul. (4004.)

Te is érdemelsz valamit.

455. Tud hozzá mint bagoly az Ave Mariához. KV. (9.)
456. Egész éjjel viraszt mint a bagoly.
457. Ugy néz mint a bagoly.
458. Füles bagoly.
459. Bagolyfiu.
460. Éjjeli bagoly.

Sokat éjszakázó.

461. Keserü mint a b a g ó.
462. Meginná a bagólevet is.
463. Egymást éri a b a j.
464. Kinek kinek megvan az ő baja.

Német: Ein jeder hat sein Kreuz.

465. Baját bu éri.
466. Aj, baj! mi a baj?
467. Bajjal jár a baj.
468. Kis bajt kerül, nagyba esik.
469. Több a baj mint a vaj.
470. Ezer a bajom, meg kettő.
471. Tud hozzá mint b a j c s i aszony a kávéfőzéshez. K.

A bajcsi aszony ugy főzte meg és tálalta fel urak elé a kávét mint a babot. K.

472. Félre bajusz, jön a szakál. (928. 2240.)
473. Félre pehely, jön a bajusz.
474. Bajusz és szakál férfiembert illet. KV.
475. Szőr az, nem bajusz.

476. Azt gondolod hogy csak szőr a bajusz? K.
477. Se bajusza, se pénze. Sz.
Mintha mondatnék: nincs bajusza, hogy volna pénze. Tehát: nincs hitele.
478. Bajuszomra mondom. ML.
479. Bajuszod nő.
Szinlett fenyegetés. Mikor a lány-gyermek férfit csókol vagy csókoltatik, ezzel szokták ijeszteni.
480. Bajuszt érdemelt.
Tajték pipák kapnak bajuszt; ez nem szép. Ha hölgynek nő bajusza, ez sem szép. Ha valaki elhibáz oly vadat, melyet meg lehete lőni, azt mondják: bajuszt érdemelt, azaz férfiatlanul, oly csuful viselte magát, minő a hölgy bajuszszal.
481. Bajuszáról másodszor iszik a magyar.
482. A bajuszos kétszer iszik.
Igy ir altorjai b. Apor Péter Dugonics szerint a bajuszviselésről: Némelynek bajusza egészlen befogta száját. Abban soha semmit el nem vágtak; sőt mikor ivott némelyik, megtölt a bajusza s beszopintotta. (Példabeszédek 2. k. 184. l.) — Ez a szokás legujabb időben ismét visszajött.
483. Bakot tesz kertészszé. (1976.)
Német: Bock zum Gärtner machen.
484. A bakot is megfejné. (4756.)
485. Kecskék között bak a bika.
486. Nehéz a baktul tejet fejni.
487. Bak alá teszi a fejős dézsát.
488. Egyik bakot fej, a másik rostát tart alája.
Latin: Alter hircum mulgere videtur, alter cribrum supponere.
Jelent hasztalan, sükertelen munkát.
489. Megitták a bak árát.
490. Addig őrizkedj a baktól, mig segre nem taszít.
491. Bakot lő.
Német: Einen Bock schiessen.
492. Egy bakot nyuz.
Ugyanazon dolgot ismétli, beszéli. Pázmánnál: Azon bakot nyuzza.
493. Bakot nyuztál, büdös vagy.

Bak közmondásilag jelent még előkelőt, erőset. Például: ismerem én a megye urait, társalkodtam én velök, ott is a bakjával.

494. Felhuzta a bakancsot, isten hozzád bocskor.
495. Nem rug patkót a bakancsos lova.
496. Talán csak sárral él, mint a bakancsos lova.
497. Akkor csinos a bakancsos, mikor a nadrága rongyos.
498. Szava árulja el a bakcsót.
499. Ugy néz mint a bakcsó.
500. Nehezen lesz abból bakszekér.

Nem fog az sokat érni.

501. Általesett mint Bakó a házán.

Égés idején Bakó, makai lakos, erősen védte, mig védhette, a maga házát, de végre nem tarthatván, abbahagyta s a ház hamuvá lett. Ő ekkor a fájdalom sarcasmusával mondá: ezen is általestem. — A km. szerencsétlenség után szinlett örömet fejez ki, melyben nincs köszönet.

502. Adósa Balázsnak.

Balázs a m. közmondásokban most szeles, majd bolond, majd gyenge. — Ki Balázsnak adós, bolondsággal adós, mert tőle nem kölcsönözhetni egyebet. D.

503. Elég az hogy Balázs a neve. Sz.
504. Hetedfél Balázsnak csak egy esze. D.

A Balázsokról ily adoma (anekdota) él: Egy falu kovácsa halálra itéltetvén, hat és fél Balázs (mert egy igen fiatal volt még) mint a falu előkelői, oda okoskodták ki az itéletet, hogy levén a faluban borbély kettő, kovács pedig csak egy: inkább egyik borbély akasztassék fel. Ezt hallván a birák, mondák a feljebbi észrevételt, mi közmondássá lett. D. — Egyforma eszü emberekre illik, kik között egyiknek sincs több esze mint a másiknak, azaz bolondok.

505. Szállj ki Balázs, a hintóbul, mert nem pénzed ára.
506. Hüh belé Balázs módjára.
507. Hüh belé Balázs, lovat ad isten. KV.
508. Amugy Balázs módjára.
509. Örül neki mint Balázs a hurkának.
510. Megbecsüli mint Balázs a hurkát. D.

Balázs a hurka töltelékét kiforditván, kutyának veté, maga meg a bőrön vagy boritékon rágódott. D.

511. Balázs vitéze.

Katonának öltözött gyermekek jártak volt házrul házra Balázs napján mint most is néhutt Gergely napkor; innen a km., mely gyenge katonát jelent.

512. Ért hozzá mint Balázs Máté a tánczhoz. D. (3275.)

513. Jókor jő mint Balázs pap a vecsernyére. BSz.

514. Igen találád mint Balázs pap a vecsernyét. KV.

Balázs pap Erzsébet királyné káplána s leleszi prépost volt 1335. évben Budán. Bortól hevülve délutáni istentiszteletkor vecsernye helyett a misét kezdte énekelni; min meglepetve a közönség, közmondásul hagyá fel tévedését. Sz.

515. Balra tekints, jobbra nézz.

Katonai vezényszó, de arra int: légy szemes, vigyázatos.

516. Hol jámbor személy nincs, balkörmü a tánczos. M.

Német: Wenn man keine Jungfer hat, musz man mit Huren tanzen.

. . . Jobb holtig tartó árvaságban lenni,
Hogy sem mint balkörmü durczás asszonyt venni. Népd.

517. Balis bicsak fa nyelü, ha elvesz is, megkerül.

518. Büdös mint a banka.

519. Több a bankó mint a rongy.

520. Általesett rajta, mint Banó a szentesi parókhián.

521. Akár fodor akár menta, elég hogy banyavirág.

A fodormenta sokképen használtatik főleg vén aszszonyok által falun orvosságul, azért: banyavirág. A km. ilyen forma: akár fehér akár fekete, elég az hogy kutya.

522 Kell-e baraczk?

Ha hüvelykujjunkat a gyermek fejére feszülten oda szegezzük, s a többi, ököllé fonódott, négy ujjal megütjük a koponyacsontot: ez baraczk, mi fáj. — Igy a km. fenyegetés gyermekre.

523. Rég hogy ezen baraczkfa alá jár. BSz.

Rég üzi ezt a mesterséget.

524. Nem egész világ Baranya, laknak Somogyban is.

525. Egész baranyai ember lett belőle.

526. Oldalán kamarája mint a baranyai embernek.

A baranyai népnél a tarisznya szükséges öltöny. Igy a

Tiszaháton is. Add ide feleségem, mond a paraszt, add ide a tarisznyát, hadd öltözzem fel.

527. Ritka madár a jó barát.
528. Sok a barát, kevés a jótevő.
529. Nem igaz barát, ki csak annyiból az hogy nem árt. K.
530. Uj barátért el ne hagyd a régit.
531. Ne vesd meg barátod kis fogyatkozásért.
532. A megbékült barát soha sem volt barát.
533. Egy jó barát száz atyafi.
534. Szükség próbálja meg a barátot.
535. Legjobb barátod legjobb időd veszi el.
Latin: Amici fures temporum.
536. Ugy légy másnak barátja hogy magadnak ellenségévé ne válj. D.
537. Ki mindennek barátja, mindennek bolondja. KV.
Német: Allermanns Freund, Allermanns Narr.
538. Ha barátodat titkon fedded is, de mások előtt dicsérd.
539. Szegénynek szegény, ebnek kutya a barátja.
540. Nem minden bokorban fekszik a jó barát.
541. Nem mind barátod, a ki reád mosolyog. M.
Német: Es ist nicht Jeder dein Freund, der dich anlacht.
542. Egy istened, de barátod több legyen. K.
Latin: Unus deus, sed plures amici.
543. Jobb néha egy barát mint száz atyafi.
544. Eb, a ki nem barát.

Igyunk! eb, a ki nem barát!
Üritse minden poharát. Csokonai.

545. Barát baráthoz nem idegen.
546. Barátodért se tagadd az igazat.
547. Egy két pohár borban sok jó barát lakik.
548. Ha barátom, nem uram, ha uram, nem barátom.
549. Barátom az erszény, rokonom a kas.
550. Erszény pénznél drágább a jó barát.
551. Barátot bor közt.
552. Kin a barát a csuklyábul.
553. Lassan, barát, a keresztvel.

554. Nem illik, nem szabad barátnak tánczolni.
555. Tobd le barát, a vakarót. M.
Ne vidd el, a mit el akarsz, és nem szabad, elvinned.
556. Barát beszél böjtről, de hasa teli van.
557. Beszél a barát, alamizsna vége.
A debreczeni biróhoz csak három szóra kivánt bemenni a barát, mit megnyervén, ennyit monda: bort, buzát, szalonnát.
558. Nem vagy barát, hogy a pénzt el ne vedd.
559. Hal barát, él a szent.
560. Hal barát, hal szamár is. M.
561. Barátot látott. (4754.)
562. Kopog, mint a fa talpu barát.
563. Barátirás. Sz. (3120.)
Oly dologra mondatik, mit az ember nem tud, mikép nem tudá középkorban a szerzetesek irását, nyelvét a nép. Mondják igy is: Görög irás az nekem.
564. Patienczia, baráttáncz.
Nincs roszabb táncz a baráttáncznál. ML.
565. Kurta mint a barátgatya.
566. Megszokta mint barátkukta a szenyet. D.
567. Barátzsák, kocsistorok nehezen telik. F. (4548.)
568. Barátgaras.
Azaz szóval fizetés. Itt a „garas“ szó a barát „gratias“ köszönéséből van átvéve.
569. Kapás kapással, ur urral barátkozik.
570. Nem igaz barátság, mely könnyen elmulik.
571. Az igaz barátság nem áll a sok boritalban.
572. Nincs, szebb dolog az állhatatos barátságnál. ML.

Élet, élet, kedvessé csak a barátság tesz,
Az öröm is édessé épen ez által lesz.
Vedd ki a barátságot a teremtettségbül,
Nem találsz boldogságot, e világ összedül.

573. Addig a barátság, mig zsiros a konyha.
Latin: Fervet olla, fervet amicitia.
574. Nem jó a felettébb való nagy barátság. K.
575. Barátságban egy kis veszekedés olyan jó mint étekben a bors. ML.
576. Nehezebb a barátságot feltartani mint kötni.

577. Nem jámbor barátság, melyért megbántod istened. K.
578. Az igaz barátságot nem fazékban főzik.
579. Barátságért a barát is megházasodott.
580. A hol megegyezés nincsen, eskél ott a barátság. Cz.
581. Tüz az esze, mint a b a r i czigánynak. Cz.
582. Sötét mint a b a r l a n g.
583. Szőr mentiben simogasd a b a r m o t.
584. Akkor még B a r t ó k Erzsi is pártát hordozott. D.
585. Bastalélek Karafia. Sz. (702.)

Basta és Caraffa történetileg ismert kinzók; amaz 1602 előtt Erdélyben és felső Magyarországon; emez 1686—7-ben szinte a felföldön. — Karafia azaz Caraffa fia, ki olyan mint Caraffa.

586. B a t k á t sem ér.
587. Batkát sem adnék életeért.

Ez igen kis pénz, II. Lajos alatt jött divatba, a mohácsi napok ideje körül.

588. Azt sem tudja: bü-e vagy bá.
Se büt se bát nem mondott.
Báb való még neki, nem férfi.
589. Sok b á b a közt a gyermek is elvész.
590. Vén bába ördögök hadnagya. KV.
591. Semmi bába nem ér a nyelvével.
592. Akkor látott vizet, mikor a bába megmosdatta.

Mondják piszkosra; és olyanra, ki nagyon fél a viztől, azaz szereti a bort.

593. Kurva { legyen a bábád. / volt a bábája. }
594. Mikor pap nincs, bába is keresztel.

Régi szokás, de mailag el van tiltva, mind a mellett megtörténik. Értelme hasonlít ezéhez: A hol ló nincs, szamár is elkel.

495. Egész vasorru bába.

Mondákból ismeretes személyiség. Jelleme: rendesen kegyetlen anya, kinek leányai vannak s hozzájok királyfiakat csábít, próbára tesz hogy elveszthesse őket. — Mondatik formájokból kiaszott, házsártos vén aszonyokra.

596. Kifingotta fogát a bába.
A gyermek első fogainak hullására mondják.
597. Félti mint beteg Bálint a haját. D.
Bálint hallván hogy forróláz után kimegy a haj, magára zárt ajtót, ablakot, mintha igy meggátolhatná haja kimenését. D.
598. Czifra mint a Bálint nadrága. D.
Bálint nadrága ugy ki volt sujtásozva, hogy posztója is alig látszott. D. — Dagályos előadásu szónok beszédére illik.

Kölcsey, a magyar szónokok czifra beszédéből itélve szokta volt mondani: uraim, sujtásos nemzet vagyunk.

599. Képet nem arany hanem imádás tesz bálványnyá.
600. Utoljára kutya se fél a botos bálványtól.
601. Áll mint a bálvány.
602. A ki bánja, tegyen róla.
603. Nem bánja, ha megbánja is.
604. Csak azt bánja, hogy két gyomra nincs.
605. Szánom, bánom, de megállom.
606. Megbánta, mint a mely kutya kilenczet fiadzott.
607. Ki csak akkor gondolja meg magát, mikor merül, későn bánja meg hogy vizre ment.
608. Hogy dolgod meg ne bánd, a nyomorultat szánd.
609. Késő bánat ebgondolat.
610. Nem mindenkor árt a gyengén való bánás. K.
611. A másét nebántsdnak híják.
612. Te is jó katona, én is jó katona, ne bántsuk egymást. K.
613. Nem bántok én senkit, engem se bántson más.
614. Bányavárosi születés. D.
Azaz gazdag.
615. Bárány és farkas együtt.
616. Olykor bárány, olykor róka.
617. Hol kevés a bárány, nehezebben vesz.
Azaz nehezebben esik, ha vesz.
618. Lopott bárány nem kedves áldozat isten előtt.
619. Még bárányban is ben a harag. KV.
620. Nyakametszett báránynak sohajtás a vége.

621. Arany bárány, arany kos mindjárt összemennek most. D.
622. Azt akarja hogy jóllakjék, bárány is egészen maradjon. KV.
623. Nehéz bárányt farkassal összebékéltetni.
Franczia: Ce serait accoupler le loup et la brébis.
624. Nem lesz farkasnak bárány fia.
625. Bárány hagyja vérét csapoltatni.
626. Kin a bárány, ben a farkas.
Népi játékból vett km. — Jelentése: a nem igaz ember felkap, a becsületes pedig szenved.
627. Tür, szenved mint a bárány.
628. Szelid mint a bárány.
629. Nyalja mint bárány a kést.
Kiméli ellenségét.

. . . nyalja a bárányka
Mind a kezet mind a kést,
Mely nem soká nyakba metszi
Az ártatlan teremtést. Kisfaludy S.

630. Tarka mint a bárányfelhő.
631. Ha bárányos az ég, harmad napra eső lesz. Cz.
632. Juhászbundára bársonyfolt.
633. Puha mint a bársony.
634. Nem illet szamárt bársony nyereg.
635. Erős mint a bástya.
636. Bátor, a hol senki sincs.
637. Bátor a kenderben. (2201.)
638. Bátor a kemencze mellett.
639. Nem kell a bátornak biztatás. Cz.
640. Isten is a bátor katona mellett hadakozik.
641. Terem a bátor, valamint a félénk.
642. Legbátrabb ember volt, ki a rákot először megette.
643. Nem Bátorban lakik, hanem Futakon. (2899.)
644. Bátori nemzetségből való.
A Bátori névhez vitéz emlékezetek csatlakozván, a km. deréket jelent.
645. Inába szállott bátorsága.
Latin: Animus in pedes decidit.

646. Nem találta fel a bátorságot.
647. Falu nevében kardot kötni nem mindenkor bátorságos. Cz.
648. Bátyám itthon marad, mert ő nem udvaros. ML.
Menjen tisztelegni, előszobázni, kinek abban kedve telik.
649. Légy magadnak, bátya. KV.
Nem gondolok önnel, veled.
650. Ki mást becsül, magát becsüli meg.
Latin: Honor est honorantis, non honorati.
651. Sokba telik, a mit nagyra becsülnek.
652. Becsüld meg magadat.
653. Becsüld meg magadat, ember lesz belőled.
654. Azt becsüld, a mi van.
655. Előbb való a becsület a szalonnás káposztánál.
656. Mindenki szereti a becsületet. Cz. (4881.)
657. Nagyobb a becsület a velős koncznál.
658. Nagyobb a becsület mint a fordított kása. D.
659. A becsület a keresőt kerüli, a kerülőt keresi. K.
660. Elveszett becsületet nem találni meg a bokornál. D.
661. Nem minden sövény alatt leli meg ember egyszer elvesztett becsületét. KV.
662. Mind jó ott lakni, hol becsülete vagyon a jámbornak. M.
663. Nem hagytak rajta egy szál becsületet.
664. Aszonyverésből ember nem sok becsületet nyer.
665. Kiment a becsülete.
Azaz kivilágosodott gazsága.
666. Elterjedett becsülete mint szalonnabőr a parázson. D.
667. Becsületes emberek sorába lépett.
Mailag félkomoly szólásmód arra, ki megházasodott; régen komolyabban vették. Azért irja említett Apor Péter, hogy „mind alsó mind felső rendbeli emberek, mihelyt megházasodtak, meghagyák szakálokat.“ Ime szakál és házasság, két kezessége a becsületnek őseink szerint.
668. Kivágták Bedőn az erdőt. D.
Esztelenekre illő km. azon esettől hogy Bedő (Biharban), oláh falu az erdőt, melyre sok varju járt, elpusz-

tulástól féltvén, nehogy a varjak ezután is rászálljanak s elpusztítsák, kivágatta. D.

679. Nincs a befalni való harapása. (904.)
Nincs egy falat kenyere, azaz igen szegény.

680. Befalatták vele a szót.
El kellett hallgatnia.

681. Azt se mondta: befellegzett. (24. 1929.)

682. Befizettek neki.

683. Befütöttek neki.

684. Megtelt a begye.

685. Begyibe vette.
Megharagudt érte.

686. Begyiben van.
Még el nem felejtette.

687. Mély belátásu a kancsóba.

688. Belénmagot evett.
Megbolondult.

689. Belé sült. (4403.)
Például beszédbe, vállalatba.

690. Belga frater.
Sebes beszédüre mondják.

691. Oh Belgrád!
Csekély panaszra, minő a gyermeké, p. hogy nem akar vele társa játszani, szóló felkiáltás, értetvén alatta: beh nagy dolog, mint Belgrád elvesztése, ironice.

692. Messze Belgrád koldulni.
Messze azaz épen az ország szélén, mint volt még Belgrád e km. keletkeztekor.

693. Benedek zsákkal hordja meleget. Cz.

694. Berekben a farkas. (2579.)

695. Sürü mint a berek.

696. Nem volt még nekem ily foltos berhém. KV.

697. Csinján beretválj, mert megszaladsz.
E közmondásban némelyek irják: megszakadsz, mások: megakadsz. Molnár Albert igy világosítja: Sub omni lapide scorpius dormit.

698. Kapkod mint Bernát a mennykőhöz.
Bernát, egy külföldi világcsaló, a mennykőütést utánozandó, mutatványára sok pénzt felszedvén, el akara

osonni, ha meg nem fogatik. „Majd adok én neked mennykövet," mondá a biró. Szegény Bernát bot alá került s kapkodván az ütlegekhez s farához, felmaradt róla e km.

699. Vitézek mint Berta kutyái. D.

Berta kutyái, mig a farkas öldöste akolban a juhokat, a ház tetejére menekültek s onnan ugattak le. D.

700. Belevesztett, mint Bertók a csikba.

701. Nyertünk benne mint Bertók a csikban. ML. (754.)

702. Beste lélek, karafia. (585.)

Beste kurafi. ML.

703. A beszéd nem enni, hanem hallani való. K.

704. Sok beszéd nehezen készül meg hazudság nélkül.

705. Szófia beszéd, aggnőrege. P.

706. Czifra beszéd, hegedüszó.

707. Sok beszédü, sik nyelvü. ML.

708. Csépelt szalma beszéde.

709. Se füle, se farka beszéd.

710. Annyit tanultam beszédéből mint az égdörgésbül. K.

711. A beszédnek egyenese jó, a mankónak horgasa. BSz.

712. Mesebeszéd.

713. Bolondot beszédérül.

T. i. ismerhetni meg.

714. Sok beszédnek sok az alja.

715. Épen ugy beszél mint van, mikor hazud.

716. Ugy beszélsz mint a jól őrlött. KV.

717. Ugy beszél mint a szélkelep.

718. Ki sokat beszél, van ideje.

719. Ki sokat beszél, vagy sokat tud vagy hazud.

720. Beszélj vele, ha tudsz németül.

721. { Mocskos / Ocsmány } beszélgetés erkölcsvesztegetés.

Latin: Corrumpunt bonos mores colloquia prava.

722. Házasságról való beszélgetésnek nincs vége.

723. Mást orvosol, maga beteg. P.

Azokra szól, kik más hibáit, erkölcsét feszegetik s magok torkig vannak benne.

Latin: Aliorum medicus, ipse ulceribus scates. Plut.

724. Beteg se volt, mégis meghalt.
725. Két beteget nem szeret az ágy: részeg beteget, és haragjában beteget. Cz.
726. Beteg ember imádsága.
727. Beteg ember böjtje. KV. (2392.)
728. Mig egy beteg sinylődik, száz egészséges is meghalhat.
729. Elég beteg az is, ki beteget emel.
730. Ha az orvos fél, kétségbe kell esni a betegnek. K.
731. Akkor van legroszabbul a beteg, mikor nem érzi hol fáj.
732. Beteg embernek imádsága sem egészséges. D.
733. Sokat kér a beteg, de az egészséges nem adja.
734. Adós fizess, beteg nyögj.
735. Nem mindig orvos az oka, ha meghal a beteg. K.
736. A ki betegen él, sokáig vonaglik.
737. Betegnél betegebb.
738. Jaj szegény beteges, nem eheti a levest.

Szerelmes ifjakra mondják.

739. Az egészség izét a betegség adja.
740. Hoszu betegségnek { ásó, kapa vége. / halál a vége.
741. Utolsó betegségnek isten az orvosa.
742. Halálos betegség.

Ha valaki meghal és kérdik: minő betegségben halt el, felelni szokták: halálos betegségben.

743. Betegséget nem lehet titkolni.
744. A betü megöl.
745. Az az ő megölő betüje.
746. Két pofára eszik, mint a dolgos betyár.
747. Ez ám a bezzegje!

Ezen indulatszó figyelmet köt, jelentvén hogy fontos dologról lesz szó. Innen am. nagy, nehéz, figyelemre méltó dolog.

748. Rut mint a bezzeg.

Mondjuk: bezzeg megjártam; innen bezzeg am. rut, rutul, miből aztán lett a km.

749. Magyarnak Pécs, németnek Bécs.
750. Sokat végeznek Bécsben, de elrontják az égben.
751. Egyszer volt Bécsben ebvásár.
752. Kinek lova nincsen, Bécsben is gyalog jár. Cz.
753. Ökör ökör marad, ha Bécsbe hajtják is.

Német: Der Esel bleibt ein Esel, und käm er gen Rom.

754. Nyertünk Bécsben mint Bertók a csikban. Sz. (701.)

Bertók csikkal kereskedni ment Bécsbe, s megszállván egy fogadóban, ott minden kedvére ment s már dicsérni is kezdé a fogadós szivességét, mondván: „derék ember német uram,“ de mennyire elbámult, midőn haza akarván indulni, oly nagy számlát adtak elibe, hogy nyereségén felül szekere és lova is fölment a fogadói költségekre, s temérdek kárral kellett visszatérni hazájába. Sz.

755. Kurvanyád Bécsben.
756. Kurjongat mint bécsi tyukász az utczákon. Cz.
757. Olyan az orra mint a bécsi torony.
758. Olyat hazudott mint a bécsi torony.
759. Nagy a szája mint a bécsi kapu.
760. Teli van mint a bécsi bolt.
761. Bánja béka a deret.
762. Nehéz a dér a békának. P.
763. Lesz még a békára dér.

Fordul még a koczka ő ellene is.

764. Álló tóban lakik a béka.
765. Ha a tó kiszárad, magától is kiugrik a béka.
766. Kicsin a béka, nagy a szája.
767. Kiolvassa fogaid a béka.

Szájtáti gyermeket ijesztenek vele. — Jelent haszontalan fenyegetést.

768. Németnek, olasznak kecske, béka csibe.
769. Békával járjon kigyelmed.

E helyett: békével; oly vendégtől, kit nem igen szerettek, de inkább tréfás bucsuvétel.

770. Felfujja magát
771. Pöffeszkedik
772. Erőködik

} mint a béka. (2857. 2858. 3112.)

773. Földet eszik mint a béka.
774. Behuzza fejét, mint a tekenős béka.
775. Neki fujja magát mint a poczokos béka.
Német: Er bläht sich auf, wie der Frosch im Mondschein.
776. Bék orvosság, a czivódás méreg. D.
777. Jobb egy béke száz hadnál.
778. Ki békével fekszik, magabékével kel.
779. Ki a békét nem szereti, hadakozni sem tud. D.
780. Jobb a száraz kenyér békével mint a hizlalt borju perlekedéssel.
781. Ha békével akarsz élni, sokat ne szólj.
782. A békének üres helyét ördög foglalja el. B.
783. Legjobb Békes vármegyében lakni.
Azaz békes helyen.
784. Szent a békesség.
Akkor mondják, mikor két veszekedő kibékült.
785. Az arany szép és jó, de még sem békesség. D.
786. Kutyák közt is szép vón a békesség.
787. Pokol a béle.
788. Pokol a béle, annyit eszik.
789. Nagy a feje mint a beledi ebnek.
790. Bélessütéshez uri névhez sok kivántatik.

Turós béles, vastag, széles,
Kostolja kend, beh jó édes. Népd.

791. Megadta béllését a posztónak.
Mintha kivül volna béllése a posztónak, mikor reá vertek.
792. Ne higy a bélyeges embernek. (258.)
793. A béna rajkó is kedves az anyának. Cz. (180.)
794. Ne nevesd a bénát, ha te sánta vagy.
795. Még a csonka, béna sem ül mindig otthon.
796. Szegődött bér, osztott koncz.
Latin: Clara pacta, boni amici.
797. Papot barátságért, kántort imádságért bérben nem tart az ember. D.
798. Nehéz a bér, ha a szolga lusta.

799. Rest béres gyakran nézi a napot.
800. Sokszor tekinti béres a napot.
801. Rest béresnek henyélés az ebéde.
802. Eszik mint a béres.
803. A bial, ha sohajt is, messze fu.
804. Vakon fu mint a bial. P.
805. Erős mint a bial.
Haragszik mint bial a veresre.
806. Bialborju hozzá képest.
Azaz nem is hasonlítható szépségben valakihez.
807. Szép mint a bialborju,
808. Vastag mint a bialbőr.
809. Ez a bibéje. (1173. 2140. 2627.)
810. Kinek kinek az ő bibéje fáj. M.
811. Nem találtad el a bibéjét.
„Bibe“ gyermeknyelvből vett szó, jelent fájós részt, bajt, gyenge oldalt. Eredetileg bibi. Gyermeknyelv az, melyet a dajkák terjesztenek el, midőn könnyebben kimondható szókat használnak az irodalmi szók helyett. E czélból az ős gyök, mely rendesen egy tagu, megkettőztetik. Ilyen sok fog előjőni a közmondásokban: bibi, papa, kaka stb.
812. Biblia is csak hat betüből áll.
Biblia közmondásilag jelent olyat is, mivel az ember szivesen foglalkozik, miről szivesen beszél, p. iszákosnak kancsó a bibliája, másnak a trágár beszéd stb.
813. Beszéljünk a bibliából.
Azaz fordítsuk másfelé a beszédet, mely talán komolysága miatt elvileg valakit bánt. Mintha mondatnék: ne politizáljunk, hanem szóljunk az eszem iszomról, stb. Tehát ironia.
814. Paraszt ember bibliája a „hiszek egy isten.“
815. Bibor, bársony, vendégség: jobb egy napi egészség. BSz.
816. Biborban született.
817. Akár a bibor.
„Akár“ magában jelenti: „olyan mint.“
818. Uri bicsak, fa nyele. D.
Össze nem illők.

819. A bicska is kinyilik tőle.
Rosz borra mondják.
820. Félre bicsak, hadd taszítsak.
821. Igen feni a bicsakját. Cz.
Igen készül valamire.
822. Bicsaklik már, öreg a legény.
823. Szénára szokott bika eljön holnap is. D.
824. Öklelős bikának széna a szarván. K.
825. Buzában a bika, csak a farka áll ki.
826. Bika alá borjut tesznek.
Azon esettől, mikor valamely férfi nyakára gyermeket visznek.
827. Bika alatt borjut keres.
Fösvényre mondják; Szirmay pedig egyenesen az ügynökre viszi.
828. Kölesben a bika.
Ezzel csufolják a turaiakat Szabolcs megyében, minek valami helyszerü jelentése előttem ismeretlen.
829. Cséppel a bikát.
Ugy hiszik hogy ha cséppel verik meg a szénára szokott bikát, többet vissza nem jő. — Egyébiránt azt teszi: el kell verni a latrot.
830. Szabad neki, mint a falu bikájának.
831. { Busul mint a kivert bika.
Busul mint a magán maradt bika.
832. Bömböl mint a bika.
Nagyon siró gyermekre mondják.
833. Bikapénz.
Ha tarokjátékban egyik fél se nyer, ezt mondják bikapénznek.
834. Letette a bikapénzt.
Férfiak birsága, mit a megesett leánynak kell fizetniök. E birság néha pénz, néha bot.
835. Bikavér.
Igy nevezik az erős veres bort, például az egrit.
836. Billeg, ballag, meg-megáll.
Juhászélet föstése. — Mondják olyanra, ki restül forog a dologban.
837. A bimbóbul virág lesz.

838. Terepes rózsák is apró bimbókbul erednek. Cz.
839. Olyan mint a bimbó.
Például a kis gyermek; fiatal gyöngéd arcz.

A gyermek mint a bimbó, gömbölyü,
Feddhetlen és ránézni gyönyörü.

840. A ki birja, az marja. (2253.)
Erősé a hatalom.
841. Vén birka eléli a takarmányt s kikeletre hal meg.
842. Birkaképü.
Ostoba, gyáva kinézésü.
843. A jó lelkisméretnek nem kell itélő biró.
844. Senki sem lehet biró a maga ügyében.
845. Kiki kegyes biró magának.
846. Rosz biró, ki ajándékra néz. Cz.
847. Ha biróvá lettél, félre a komasággal.
848. Okos biró a részeget józan korában bünteti.
849. Molnárbul lett biró. (4686.)
Azaz lelkismeretlen.
850. Ha biróvá lettél, ne hagyj arany irt kenni kezedre.
851. Neki a biró is csak fity.
852. Más biró járása.
853. Azt is tudja, hanyat tojt a biró tyukja.
854. Azt sem tudja, ki most a biró. D. (5031.)
855. Biró kocsisa sem kevélyebb nála.
856. Biró leánya.
Azaz kevély leány.
857. Furdalja a kisbiró.
858. Kiki magával hordja a kisbirót.
859. Biró hátán.
Azaz nagyábul végzett valami, p. biró hátán vágott dohány, biró hátán tört só.
860. Szerelem és harag nem igaz birák.
861. Görbe kezüt szeretnek a birák.
862. Reá szorultak mint a jó biróra.
863. Sorba megy mint a falusi biróság.
864. Igazság a birság.
865. Ritkán válik tudóssá, kire birsággal vetik a leczkét. K.

866. Ki hol b i z i k, ott hizik.
867. Bizd el magad, ha szégyent akarsz vallani.
868. Ki elbizza magát, könnyen megszégyenül.
869. Bizhatni benne, mint nádkerítésben, mely kétszer van megkorczolva.
870. Nem lehet erőtetni a bizodalmat.
871. Jobb a b i z o n y o s.
872. Bizonyost bizonytalanért el ne hagyj.
873. Nem kell ott b i z o n y s á g, hol maga szól a dolog. Cz.
874. Bizonyos mint a halál.
875. Szemes a bizonyság.
876. Fogas bizonyság.

Azaz erős. Innen Kovács Pálnál: nem huzta ki fogát ennek a bizonyságnak vagyis: nem gyöngítette meg.

877. B o c s k o rhoz fa pálcza. Cz. (2615.)

Egymással összeillők.

878. Bocskorának tákja nem leszek.

Nem leszek nálam alábbvalónak szolgája.

879. Csisz el, csosz el, bocskor.

Öregre mondják, kinek már bocskora is alig van.

Hát most hogy megöregedtem, oda !
A bocskorom azt csoszogja, oda !
Csisz el, csosz el a templomba,
Onnan meg a koporsóba. N é p d.

880. Lábhoz szokott bocskor jobb a legujabbnál.
881. Bocskorban kell keresni és csizmában költeni.
882. Felkötötte a telekes bocskort.

Kevély.

883. Eloldzott a bocskorszíj. (77. 2491.)

Nincs rendben a beszéd; hazudság van benne.

884. Isten hozzád, bocskor!
885. Szájas mint a telekes bocskor.
886. Kinek csizmája nincs, bocskort kössön.
887. Tüszög mint bocskor, mikor nagy a por.
888. Utczu bocskor! ne tüszögj. Cz.
889. Utczu bocskor! meg ne mocskolj.
890. Hegyes mint a harmathasító tót bocskor D.

891. Bocskoros.
Gunyneve nem rég multban nálunk az alsó rendü, semmivel nem biró, nemességnek.

892. Hozz uram isten, csak ne bocskorost.
Mikor cseléd vagy gyermek befut és jelenti hogy jő valaki a házhoz, ezt szokták mondani.

893. Mást beszél Bodóné, mikor a bor árát kérik.
Bodóné, ha megszólítá a korcsmáros hogy fizesse meg a bor árát, ugy szinlé mintha nem is hallaná, mit kér, és másra fordítá a beszédet. — Innen, ha valakinek gyönge oldala érintetik, s ő más egyébrül kezd szólani, e km. van helyén ellene.

894. A bodzafának is köszön.
Vénekről mondják, kik rövidlátás miatt már nem tudják egymástól jól megkülönböztetni a tárgyakat.

895. A büröktől a bodzáig. (1701.)
Kevés tér, azaz kevés tapasztalás.

896. Az én kardom sem bodzafa.

897. A bogácskoró is elbizta magát, mikor a tölgyfa leányát megkérte.

898. Sok bogár gyül ott össze, hol sok a tej. Cz.

899. Bogár után indul.

900. Bogára van.
Szeszélye van, különcz, rögeszmés.
Német : Er hat Grillen.

901. Én sem származtam a bogaraktól. BSz. (3105.)

902. Bogárból féreg.
Ártatlanból ártalmas.

903. Bogár bujt a seggibe.

904. Bogara sincs. (679.)

905. { Akár a bogár.
Fekete mint a bogár. }

906. Bogár után sz.rba.

907. Sok petrenczéből válik a jó boglya.

908. Ritka rend, sürü boglya.
Azaz derekasan végbe vitt munka.

909. Igaz barátságot bográcsban nem főzik. Cz.

910. Hamar nő, ragadós is a bojtorján. P.

911. Tökre hány bojtorjánt.
Hasztalant mivel.
912. Ragad mint a bojtorján.
913. Csont a b o k a.
Azaz érzékenyen esik valami, mikép bokán mindjárt csontot ér az ütés.
914. Csonttal üti bokáját. P.
915. Megüti bokáját.
Lakolni fog érte.
916. Összeüti bokáját.
Mikép tánczban, azaz vigan van.
917. Szél verje össze bokáját.
Azaz akaszszák fel.
918. Félre b o k o r, jön a fa. (472.)
919. Tüskén, bokron keresztül.
920. A bokor a tolvajt is befogadja.
921. Minden bokor szállást ad.
Igy jellemzik a kikeleti s nyári időt.
922. Félre bokor, jön az erdő.
923. Nyul { ezredesnek / vitéznek } bokor a { mezeje. / vára.
924. Mikor isten nyulat teremtett, bokorról is gondoskodott. (3100.)
925. Bokorral együtt lövik a nyulat.
926. Kiugratni nyulat a bokorból.
Világosságra hozni valamit.
927. Nem minden bokorban lelni párját.
928. Jobb neked a nagy bokor mellett.
Franczia: Il faut se tenir au gros de l' arbre.
929. Bokorból ugrott ember. M.
Ismeretlen, uj ember. Pázmánnál még erőteljesebben: Bokorból kiugrott nem tudom ki.
930. Fél minden bokorzörgéstül.
931. Mint a bokrot, minden veri.
932. Szidják mint a bokrot.
933. Bokros (baj, bánat, foglalatosság).
934. B o l d o gaszony katonája.
Gyáva katona.

935. **Boldog az, kinek kezében kacska. M.**
Kacska vagy kacsócska, ebből rövidítve kacska azaz kis kéz, gyöngéd kéz. Pázmánnál: Boldogok azok, kiknek kezében kacsók. — E közmondás annyit tesz: boldog, kinek van egy biztos hite, szeretete, a min egész lelkével függhet.

936. **Boldog, ki más kárán tanul.**
Latin: Feliciter is sapit, qui alieno periculo sapit.

937. **Első boldogság a jó ész. KV.**

938. **Nem ismeri jobb kezét, ki a boldogságot bal felül keresi. K.**

939. **A boldogság ott kezdődik, hol a többrevágyás szünik.**

940. **Nem csuda, ha bolha átugorja a tetüt. D.**

941. **Csuda féreg az a bolha, addig szökdécsel hogy vagy a vizbe esik vagy a tüzbe. P.**

942. **Azt is tudja, hány bolha megy egy fontra.**
Azaz nem sokat tud, mert egy bolha sem megy, hanem szétugrik, ha száz volna is.

943. **Bolhapohár. BSz.**
Lefekvés előtti azaz álompohár.

944. **Bolond.**
Hátul téve főnévhez, jelent olyat, ki valamibe igen belé szeret, belé bolondul mintegy; p. ruhabolond, lóbolond, aszonybolond.

945. **Okos bolond.**

946. **Udvari bolond.**
Ki tréfaczégér, a hol enni adnak.

947. **Futó bolond. (4683.)**

948. **Sült bolond.**

949. **Sok bolondja van az ur istennek.**

950. **Okos a bolond is, ha meg nem szólítják. D.**

951. **Terem a bolond, ha nem vetik is.**

952. **Bolondnak lábán a szeme.**
Csak azt látja, miben felbotlik.

953. **Azért van annyi bolond, mert kiki okosnak hiszi magát.**

954. **Bolondnak is tetszik fa szablyája.**

955. { Káránn tanul a bolond. M.
Kár nyitja bolondnak szemét. KV. }

Latin: Malo accepto stultus sapit.

956. A bolondnak bu járása, kár a társa.
957. Bolondnak fa pénz is jó, ha elveszti sem kár.
958. Egy bolond százat csinál.

Német: Ein Narr macht zehn Narren.

959. Egy bolond oly követ dob a kutba, hogy száz okos sem veszi ki.

Pázmánnál: Olyan követ vethet egy bolond a kutba, hogy gond leszen tiz eszesnek is kivenni.

960. Bolond azzal is kérkedik, mit szégyelnie kellene.
961. Bolond és gyermek leghamarább mondják ki az igazat.

Német: Kinder und Narren sagen die Wahrheit.

962. Bolond neveti magát.
963. Bolondabb, ki neveti a bolondot.
964. Bolondok bolond dologban főzik fejöket.
965. A gazdag, ha bolond is, szerencsés.
966. Ki magának bolond, másnak sem okos.
967. Maga magát árulja el a bolond.
968. Bolond, kit a kötött eb megharap.
969. Kár a bolondra szép szót vesztegetni.
970. Bolond is mond néha okosat.
971. A bolond ia tudja.
972. Okosra megy a füst, bolond a ki állja. (2945.)
973. Bolond ütközik kétszer egy kőbe.
974. Ki bolondhoz teszi magát, maga nagyobb bolond.
975. Bolondnak guba, nem szép suba.
976. Bolondot ha mozsárban törnék is, bolond.
977. Bolond ki egy zabszemért lóba bujik. BSz.
978. Bolond, ki elhagy erdőt szál faért.
979. Bolond, ki orvosát teszi örökössé.
980. Bolond, ki jobban tánczol, mint a hogy tud.
981. Bolondnak ad enni.
982. Bolondot étet, mikor maga eszik.

983. Keress magadnak bolondot, kit orránál fogva hurczolj. BSz.
984. Azért boldog a bolond, mert esze nincs.
985. Jár a bolond Budapesten, azt sem tudja hány az isten.
986. Bolondok házába való.
987. Világ bolondja.
988 Járja a bolondját.
989. Rájött a bolondóra.
990. Nem b o l o n d s á g az uraság. Cz.
991. Bolondság ebért lovat veszteni.
992. Fele sem bolondság.
993. Bolondságból tanulni bölcseség.
994. Ácsorog mint a b o l t o s legény.
995. Nehezen b o n t a k o z i k.
Alig tudja magát kifejezni.
996. Keresztelt b o r.
Azaz vizzel vegyített.
997. Pogány bor.
Melyben nincs viz.
998. Szegény bor. M.
Rosz bor.
999. Három emberes bor.
Német: Drei Männer-Wein.
Egy inni ad, kettő fogja az ivót, hogy el ne szaladjon.
1000. Bornál borabb.
Jó bor.
1001. Konty alá való bor. ML.
Aszonyoknak való, édes bor.
1002. Bor, buza, békesség. (437.)
1003. Bor, buza, szalonna, égnek fő adománya. BSz.
1004. Jó bor, pénz, szép aszony embert kiván őrzésre. Sz.
1005. Jó borod, szép kincsed, meghitt emberre bizd. D
1006. Jó bor, szép feleség, csendes lelkismeret drága dolgok.
1007. Bor nélkül szegény a vendégség. (2048.)
1008. A bor meghajtja a dallót.

1009. { Czégér nélkül is elkél a jó bor.
Nem kell a jó bornak czégér. }

Német: Guter Wein bedarf keines ausgesteckten Reifs.

1010. Büdös bornak nagy czégért szoktak emelni. P.

1011. Nagy mester a bor.

1012. Jó legény a bor. BSz.

1013. Sokat tud a bor.

1014. Kardot köt a bor.

Élessé azaz eczetté lesz.

1015. Nincs kormánya a bornak. BSz.

Latin: Vinum caret clavo.

1016. Ki a bort megiszsza, ura legyen.

1017. Bor mellett hamar kiugrik az igaz. B.

1018. Borban lakik az igazság. Sz.

Latin: In vino veritas.
Német: Wein sagt die Wahrheit.

Vallatásnál terhelő esetekben az igazság kitudása végett bort használnak a persák és ily módon hamarább érnek czélt, mint sok ujabbi, mesterségesen készített eszközökkel, melyektől borzad az emberiség. Körte.

1019. Megmutatja a bor, kiben mi lakik. K.

1020. Nincs a bornak titka.

Ki bort iszik, elárulja a titkot.

1021. Van a bornak titka.

Tudni kell a borhoz.

1022. Többet beszélnek bor mint étel mellett. K.

1023. Nem gyermeknek való a bor, nem tudja megrágni. BSz.

1024. Legjobb a bor a tövin.

Azaz pinczében vagy kocsmában. Azért mondják: gyerünk a tövire, azaz pinczébe vagy kocsmába, borozni.

1025. Jól tudja bor utját.

1026. Bort sajt után. (2902.)

Értsd utána: ne válaszsz, mert sajtra hitvány bor is jól esik.

Barátot bor közt, bort sajt után, lovat istállóban, leányt bálban, nagyurat mulató fürdőben ne válaszsz, ne keress. Fáy A.

1027. Bor ez! megöli a halálos vétket is.
Erős borra mondják.

1028. Bor és pénz tartva tart, költve fogy.

1029. Jó bornak, jó embernek eredetét ne keresd. D.

1030. A jó bor hoszu meséje az iszákosnak.

1031. Részegesnek a bor édes anyja teje.

1032. Vén embernek bor a patikája.

1033. Még a vén embert is tánczba viszi a bor.
Latin: Vinum senem etiam vel nolentem saltare compellit.

1034. Nincs oly bölcs, kit a bor meg nem bolondít.

1035. Könnyü a jó borból eczetet csinálni. P.

1036. Könnyü borból eczetet csinálni, de az éczet borrá nem változik. P.

1037. Ó bornak, ó leánynak nem egy az ára.

1038. Késő a bort akkor kimélni, mikor már anyjára szállott. K. (4410. 4411.)
Azaz seprejére szállott.
Latin: Sera in fundo parsimonia.

1039. A bornak szent Márton a birája.
Őszi idő érleli meg a szőlőt.

1040. Bort sem látott, már is részeg.

1041. Ebszőlő sem terem kertedben, mégis bort válogatsz. KV.

1042. A sörnek is bor az anyja.

1043. Ki levesre bort iszik, nem kérnek attól tanácsot.

1044. Ha fris vize volna, abban hagyná a legjobb sört és csupán bort innék. (1507.)

1045. Jó a bor, meleg a foltos nadrág. Cz.

1046: Jó a bor, meg a foltos nadrág.
Mindkettő melegít.

1047. Többen halnak borban, hogysem a tengerben. KV. (2301.)
Német: In Becher ersaufen mehr als im Meere.

1048. Egy két pohár borban sok jó barát lakik.
Kevés de szives jóakarat szerez barátokat.
Franczia: Les petits présents entretiennent l'amitié.

1049. Valamely bort a czigányok szeretnek, jó bor az. KV.
1050. Lőrén bort cserél.
1051. Jobb a szin bor mint a lőre.
1052. Vagy bor vagy viz.
Erdélyiesen: vaj bor, vaj viz. Jelentése: döljön el vagy jobbra vagy balra.
1053. Bor beszél belőle.
1054. Lökd meg, bor bugyan belőle.
1055. Borral mosdik, kolbászszal törülközik. (1510.)
Gazdag.
1056. Vizet sem látsz, hol én bort.
1057. Nem szenvedheti szájában a bort.
Mert lenyeli, azaz szereti a bort.
1058. Bor s kenyér nélkül a test nem finczározik.
Latin: Sine Cerere et Baccho friget Venus.
2059. Meghasznált neki a bor.
Azaz megártott. Ironice, zalai km.
1060. Jó a bor mindenkor.

Jó a bor mindenkor,
Hajnalkor, éjfélkor. Népd.

1061. Utólérte a bor.
1062. Borbéski uraság.
Dugonics szerint azon urakra illik, kik be is veszik, ki is adják a mit ittak.
1063. Ha a magyar bor nem volna olyan mint a minő, mégis jobb volna minden bornál.
1064. Több bort ivott, mint te vizet láttál.
1065. Bor a bogara. D.
1066. Borbogár.
1067. Borcsiszár.
1068. Borkirály.
1069. Borkulacs.
1070. Boriszák.
1071. Bortömlő.
Nagy-borivók közmondási nevei.
1072. Borkorcsolya.
Némely étkek, p. dió, sajt, mandola, melyekre jólesik a bor, neveztetnek igy.

1073. Minden **borczégérnek** köszön.
Zavaros mint a megfordult bor.
1074. **Borkő** van gyomrában.
1075. Ha titkot akarsz kitanulni, jártasd a boros korsót. Cz.
1076. Ha nincs ired és szelenczéd, miért teszed magad **borbélylyá**. KV.
Sem irek sem szelenczéjek, mégis borbélylyá tették magokat. Pázmán.
1077. Borotvája sincs, mégis borbély.
1078. Okos borbély nem gyógyit minden sebet egy irral.
Latin: Eodem collyrio mederi omnibus.
1079. Hazud mint a borbély.
1080. Siet mint a borbély, hogy későn ne járjon. D.
1081. Kevély } mint a borbélylegény.
1082. Szeles } mint a borbélylegény.
1083. Azon **bordában** szőttek. M.
Egyformák, mint ugyanazon bordában szőtt vásznak.
1084. Nem nyalja, kinek nem **borja**. M.
Kinek semmi köze valamihez, nem is gondol vele.
1085. Kinek borja, nyalja.
1086. A borjunak, mig szopik, nincs neve.
Nem tudni, mi lesz a szopós gyermekből.
1087. Szalmán hizott borju, nem sokat finczál. K.
1088. Nem sokat ugrándozik az éh borju. Cz.
1089. Azt gondolom, borju repül. K.
Arra mondják, ki nagyot hazud. K.
1090. Kifagy borju tehénből.
Tréfás körülirása nagy hidegnek.
1091. Kicsalná tehenből a borjut.
Igen tud kérni, kunyorálni.
1092. Megfordult a borju benne. BSz.
Arra mondják, kinek már elmult haragja.
1093. Rugott borju.
Maga sorsára hagyott gyermek.
1094. Megbődül a borju benne. (1488.)
Ostoba, mint a borju.
1095. Adj neki, hogy el ne vesse borját. Cz.
Azaz étvágyát.

1096. Borjuval adják a kötelet.

N é m e t : Schenkt man einem die Kuh,
Schenkt man ihm auch den Strick dazu.

1097. Borjat keres, ökröt veszit.

1098. Kényén szokott gyermek borju neven ébred.

1099. Jobb száraz kenyér békességgel, mint hizlalt borju pörlekedéssel. K.

1100. Bámul, mint borju az uj kapura.

N é m e t : Er sieht mich an, wie die Kuh das neue Thor.

1101. Neki esik, mint bolond borju az anyjának.

1102. Ugy reszket mint a részeg borju. KV.

1103. Farkához rug mint a borju. (2554.)

1104. Feltekerte eszét, mint döglött borju farkát.

1105. Megjárta mint német a borjuval.

A kis borju igen tud nyargalni. Ezt látván egy német, igy gondolkozék: ebből lesz a jó paripa s megvette. De minő volt csudálkozása, midőn lusta tehén lett belőle utoljára.

1106. Ostoba mint a borju.

1107. Borjukötelen tartani.

Gyermeki fenyítékre mondják.

1108. Szintannyi borjubőrt visznek a vásárra mint ökörbőrt. K.

Annyi hal meg ifjonta, mint öreg korban.

N é m e t : Es sind eben so viel Kalb- als Kuhfelle feil.

1109. Megjáratták vele a borjutánczot.

Ugrált mint a borju, mikor megverték.

1110. Holnapután kis kedden, borjunyuzó pénteken.

Azaz soha.

1111. Szereti a b o r k á t.

Azaz borocskát és Borkát. Szójáték.

1112. Nem minden botból lesz b o r o t v a.

L a t i n : Non e quovis ligno fit Mercurius.

1113. Bécsben borotva a bátyja.

Dicséret a jó élü késre.

1114. Éles mint a borotva.

1115. Ritka mint a jó borotva.

1116. Éles mint a borotvafok.

1117. Kicsin a b o r s, de erős. (2177. 2179.)

1118. Borsot tör az orra alá.
1119. Nem mind bors az, mit a kalmár ebe hullat. BSz.
1120. Veszik mint a borsot.

Valaki mondá: Magyarországban veszik a könyvet, nem ugy bár mint a borsot, hanem mégis — borsot takarni belé.

1121. Borsos az ára.
1122. Maradék pecsenye borslében más étek.
1123. B o r s óval teli a torka.
Játék a „bor“ és „só“ szavaknak együvé mondásával.
1124. Lencse, borsó, kása, mind isten áldása. (4989.)
1125. Falra hányja a borsót. M.
1126. Talán borsón tolták el. (3117.)
Mikor valaki utazik és távolabb van, mint hitte, a falu, szokta mondani: hol van már ez a falu olyan messze, talán borsón tolták el? Alkalmat adott erre a görgeiek (Torna megyében) felől járó adoma, kik meg akarván bővíteni templomukat, borsót hintének a falak belső tövibe s tolták kifelé s mikor mindnyájan hátra csuszamlottak volna a borsón, azt gondolták hogy a falak mentek kiebb, s megnyugodtak templomuk bővülése felől.
1127. Borsót törtek az orczáján.
Ragyás.
1128. Lapát hátával méri a borsót.
Sükeretlen munkát tesz; ajándékoz — semmit, nyujt de nem ad mint a fösvények.
1129. Borsózik a háta.
Irtózik, fázik valamitől.
1130. { Borura derü.
Boru után felderül még.

Nem leszek én árva mindég,
Boru után derült az ég. N é p d.

1131. Rá rá kezdi, mint B o s n y á k a tánczot. D.
Bosnyák öreg ember volt s hamar elfáradt a tánczban, de hogy öregnek ne lássék, megint neki neki indult. D.
1132. B o s z o n t á s minden embertől kitelik. Cz.
1133. Borzas haju böjti b o s z o r k á n y. D. (1283.)
A levegőben lovagolván, a sebes menéstől lesz borzassá hajuk.

1134. Boszut állni nem vitézség.
Pekri Lőrincz vezér mondá ezt, midőn tisztjei arra beszélték hogy erővel törjön a megyesi szászokra, kik, bár jót tett velök, nem akarák bebocsátani városukba. D.
1135. Kis boszu nagyra viszi az embert. (3367.)
Még ályos szüvet is nagyra visz boszuság.
Zrinyi. XI. ének.
1136. Bot nem fegyver. (1. 4230.)
1137. Ha bottal ütik, nem fogja a fegyver.
Mert a bot nem fegyver. Tréfás.
1138. Bot alá fogni. M.
1139. A botnak két vége van.
Ha ő ver engem, én is őt, mert a botnak csak egyik végével üt, én a másikkal öt fogom.
1140. Minden botnak végén a feje. M.
Vége választja meg.
1141. Késő botnak nagyobb a sulya.
1142. Ugy megverte isten, hogy a botot is rajta felejtette.
Arra mondják, ki elnyomorodott a betegség miatt.
1143. Koldustól a botot kéri.
Azt kéri valakitől, mi nélkül el nem lehet.
1144. Ki látott botból beretvát? P.
1145. Bottal ütheti nyomát.
Elillant, csak nyoma maradt, azt se tudni: hol.
1146. A bot, ha megaranyozzák is, sulyost üt. D.
1147. Olyan a bot, minő a tőke.
1148. A ki verekedni akar, könnyen talál botra.
1149. A ki ebbel bolondozik, bot legyen kezében. Cz. (1906.)
1150. Ki bottal köszön, annak doronggal felelnek.
1151. Bot a sarokban.
Azaz képtelenség; minő volna, ha azért esnék esö, mert sarokban van a bot. — Latinnak ez: Baculus in angulo.
1152. Botba futsz.
1153. { Bot a tegezhez. P.
{ Igen illik, mint bot a tegzibe. KV.
Össze nem illők.
1154. Hegyes mint a bot butykója. BSz.
Tompaelmü.

1155. Olyan mint a bot.
Ostoba, buta.
1156. Botfejtől görcs a gondolat.
1157. Botlik a neve. (1534.)
Azaz bukdácsoló, ki sokat hibáz.
1158. Alig botlik, mindjárt esik.
1159. Botlásban legjobb a tanácsváltoztatás. K.
1160. A ki soha nem botlik, soha egyenest nem jár.
1161. Föléledt mint a bozaczibere. Cz.
Azaz jó kedvében csintalankodik.
1162. Kis bögre, nagy kanál.
1163. Könnyü teli hassal a { böjtrül papolni. / böjtöt dicsérni. }
1164. Minden farsangnak van egy böjtje.
1165. Kinek nem kell, annak böjtöt szab.
Elszaporodván a hernyók egy falu határán, a tanács, hogy e csapástól meneküljön határuk, vezeklésül böjtöt rendele a lakosokra. Ekkor mondá egy elméncz pór: inkább a hernyókra szabnának böjtöt, az volna ám a mesterség.
1166. Duna pontya, Tisza kecsegéje, Ipoly csukája legjobb böjt, ha szerémi borban főtt. Cz.
Ha ebre biznák a böjtöt.
1167. A tüz böjtön bakzik.
1168. A ki sok zabáló csütörtököt tart, hoszu böjtre szorul. Cz.
1169. Se böjti se téli.
1170. Ugy néz mint a böjti boszorkány. (1133. 1282.)
1171. Sohajt { mint a böjti szél.
1172. Sovány }
1173. Ez a bökkenője. (809.)
1174. Ne kerengesd annyit, mondd ki a bökkenőjét. Cz.
1175. Tudatlanok közt könnyü bölcs nevet szerezni.
1176. Ki bölcset küld, kevés szóval küldi.
1177. A bölcs ember mindenütt otthon van. K.
Német: Alle Land' sind des Weisen Vaterland.
1178. Lám oly bölcs, mint az én macskám. KV.

1179. Bölcs embernek bajos tudatlanok közt szólani.
1180. Bölcset beszédérül.
1181. Bölcset is megvakít szerelem.
1182. A bölcseség legjobb uti költség.
1183. Bőben büdös, szükben édes. KV. (1288.)
1184. A mi bőviben nedves, szükiben kedves.
1185. Részeg ember az eget is bőgőnek nézi. Cz.
1186. Bőrire megy.
Az ő kára, haszna forog fen.
1187. Bőrében áll.
Érdekében áll.
1188. Bőrivel fizet. (2792.)
Német: Er muss es mit der Haut bezahlen.
1189. Ráhült a bőr.
Meghalt.
1190. Nem fér bőribe. ML.
1191. Nem győzi bőrrel a hasát.
1192. Nem szeretnék bőrében lenni.
1193. Megvagyok a régi bőrömben.
1194. Rosz bőrben van.
Német: Steckt in keiner guten Haut.
1195. Majd { kibujt / kiugrott } a bőriből.
Nagyon örült.
1196. Félti bőrit.
Német: Sich seiner Haut wehren.
Padra viszik bőrit.
Azaz meghal.
1197. Uj bőrbe bujt.
Uj ruhába; stb. vitetik véleményre is.
1198. Nehéz a molyos bőrt kicsávàlni. Cz.
1199. Nem lehet egy rókárul két bőrt huzni. (5586.)
1200. Könnyü más bőrébül hársat hasítani.
1201. Az aszonynak hét bőre van.
Vagyis: ha szemtelenné lesz a nő, igen sok szégyent elbir.
1202. Kis bőrben is ember lappang. (2177.)
1203. Fordítsd a bőrt, csizma lesz belőle.

1204. Szijat vágna más bőrébül.
1205. Bőrét is lehuzná.
Adósnak a hitelező, jobbágynak az ur.
1206. Csak a csontja, bőre.
1207. Valaki megszakad az uraság dolgán, olyat bőrháranggal fizetnek ki Budán. D.
1208. Ha nincs szőre, vagyon bőre.
1209. Kiki a maga bőrét viszi vásárra.
1210. Szőröstül bőröstül.
Azaz mindenestül, ugy a mint vagyok.
1211. Ungvári bor, beregi buza, nyiri mák nem szerez bőséget.
1212. A vén brugós mindennap egy nótát felejt.
1213. Megemészti a bu embert, mint fát a szu.
1214. Egy pénz ára haszon sincs a legnagyobb buban.
1215. Hadd istenre dolgodat, buból vigasztalást hoz.
1216. Sok esztendei bu sem fizethet ki egy pénz árnyi adósságot. (48.)
1217. A felényi bu is sok.
1218. Sok ősz hajat szerez a bu.
1219. A bu sem tart örökké.
1220. Nehéz a but eltagadni.
1221. A bunak is van ideje.
1222. Minden bunak vége boldog halál szekere. (3311.)
1223. Nem tud hová lenni buvában.
1224. Verje meg a bubánat.
1225. Mi tevő legyen bufeje.
Erdélyies. Nálunk: szegény feje.
1226. Ha nincs bugondod, házasodjál meg.
Német: Wem zu wohl ist, der nehme ein Weib.
1227. Felkötötték a bufelejtőre.
Felakasztották.
1228. Pénzzel járják a bucsut.
1229. Kapufátul vett bucsut.
1230. Faképtől vesz bucsut.
Senkinek sem köszönve, bucsu nélkül megy el, mikor nem is tudják.

1231. Könnyen veszik mint a bucsujárást.
1232. Áll Buda még.
Él magyar, áll Buda még. Kisfaludy K.
1233. Jó hely Buda.
1234. Mi hir Budán?
1235. Mi hir Budában? Török a várában.
1236. Hajh Buda, hajh!
1237. Több is veszett Buda alatt.
Igy vigasztalja magát előlegesen s utólagosan, ki vesztett, vagy ki olyan vállalatba fog, melyen veszthet.
1238. Sokszor vitták Buda várát.
1239. Sokszor megjárják addig Budát.
1240. Nem egy nap épült Buda vára.
Az olasz Romára, a német Kölnre mondja ugyanezt.
1241. Budára is beillenék birónak.
1242. Messze Buda { sántának. / sánta ebnek.
1243. Egyszer volt Budán kutyavásár.
Mondják igy is: Bécsben ebvásár. Az adoma szerint ölbeli kutyákon szépen nyert valaki Budán, mire egy alföldi ember, nagy komondorokat vive föl, remélvén hogy ezek még kapósabbak lesznek. De biz azok nem kellettek, s az ember haza menvén, mondá boszusan: egyszer volt Budán kutyavásár! mely közmondássá levén, ennyit tesz: megtörtént egyszer, de többet nem fog megtörténni.
1244. Nem oda Buda! ML.
Toldy Miklós paraszti munkával foglalkozván a réten, egy csoport katonát láta menni Buda felé, de a jó utat eltévesztve, más irányba térőket. Ő ekkor a kezében volt szénarudat egyenesen kinyujtva, utánok kiáltott: nem oda Buda! és megmutatá, mely irányban menjenek.
E km. jelentése: nem ugy lesz, a mint te jónak hiszed, akarod.
1245. Tökkel harangoztak minapában Budán. Cz.
1246. Ha Budáról jött volna, sem hinném.
1247. Megjött Antal Budáról, zöld ágat is hozott. D.
E km. első fele annyit jelent: próbáltam már én azt, tudok én ahoz. (168.) Ha most a második felét utána

vetjük, ez am. adtam jelét is; és igy az egész km. jelentése: Tudok én ahoz, mint már meg is bizonyítottam, mikép a mesés Antal Budán létét azzal, hogy zöld ágat vive haza az ünnepi fák lombjából.

1248. Nincs Budának mérüje. D. (1856.)
Gazdagra illik, ki magát szegénynek vallja. Mintha mondatnék: nagy dolog volna, ha Budának nem volna mérüje.

1249. Megláttam Budapestet.
Példaul ily leirásban: híre futamodott Miskolczon, hogy a diósgyőri tó kiöntött. A kofák megrémültek, szedték vették sátorfájukat a piaczról, futkostak ide oda s csupa félelemből ugy felfogóztak, hogy meg volt látni Budapestet.

1250. Annyira jársz tőle, mint Buda Bécstől.

1251. Budai mértékkel fizet. K.

1252. Budai vékával mér.
Oly bő beszédü, azaz hazug, minő nagy a budai véka.

1253. A budai bor nyelizü. Cz.
Oly izü hogy nyel-ni lehet, azaz jó nyelni.

1254. Buga mágnás.
Német: Viertel-Magnat.

1255. Szorgalmas munka felejteti a bujaságot.

1256. Bujaságot üző soha bölcs nem lehet. K.

1257. Erővel nem bujhatom a földbe.

1258. Haza jár mint Buki lova az abrakra. D.

1259. Nem oda bunda.
Ki rangjához nem illő czifrán öltözik, arra szól.

1260. Kifordítom, befordítom mégis bunda a bunda.
Igy dicsérik meg a bundát, mely kifordítva nyáron hüvös, befordítva télen meleg.

1261. Nyáron két bunda, télre kankó se.

1262. Ez a bunkója.
Azaz sulya, például valamely kötésnek; aztán az észnek is mintegy fűrésze, innen: esze bunkójára adni, am. igen értésére adni.

1263. Burokban született.
Szerencsés.

1264. Busuljon, a ki tud hozzá.

1265. Mit busulsz, midőn semmid sincs.

Mit busulsz kenyeres, midőn semmid sincsen,
Jó az isten, jót ád, légy jó reménységben.
Buga Jakab éneke.

1266. Busulással nem fizetsz adósságot.
1267. Busul mintha elkapta volna kenyerét a kutya.
1268. Kár után késő a busulás.
1269. Ritka buza, kiben konkoly nincsen.

Ritka az a buza, kiben konkoly nincsen,
Ritka a szerelem, kiben hiba nincsen. Népd.

1270. Sokszor kivész a buza, megmarad a konkoly. K.
1271. Buzába konkolyt hint.

Istenem uram, az olyat
Mennyköveiddel paskoljad,
A ki a más háta megett
Buzába konkolyt hintegét. Népd.

1272. Kevés jó válik az üszögös buzából.
1273. Más buzájába veti sarlóját.
Latin: Alienam metis messem.
1274. Nem mind tiszta buza, mi az ő földjén terem.
1275. Nem földje ő a tiszta buzának. (2491.)
1276. Rosz buzából is válik jó kenyér.
1277. Tiszta, mint a szemen szedett buza.
1278. Nem oda kancza, a buzába.
1279. Könnyü a kepe mellett buzafejet szedni. Cz. (324.)
1280. Buzaféreg.
Henye, fogyasztó ember. Nagy buzaféreg a henye ember.
1281. Buza viasz a markodba.
Olyanra szól, ki nem tud megfogni, megkapni valamit, például lapdát.
1282. Elnyomott a buzgóság.
Arra mondják, ki templomban elálmosodik, aztán kivétel nélkül mindenre, ki idején kivül elalszik.
1283. Büdi boszorkány. (1133. 3059. 3072.)
Igy nevezik a fehérnépben a veszedelmesnek hitt vén aszonyokat, de még a kis lányokat is, ha előjelei vannak benne a hamis vén aszonynak. Büd, Abauj megyei

falu, volna-e boszorkány szülőhelye, de Szatmár vidékén már géczi boszorkányt hallunk, mint a Peleskei notarius írójától is, ki szinte onnan való. E szerint a boszorkányokat is vidékileg nevezik el, noha tulajdonaik többnyire mindenütt ugyanazok. — Mondákban a boszorkányok (a bosz, bosz-u gyökből) mint nevök is mutatja, boszuálló, kárörvendő személyiség képviselői. Az alvókat megnyomják, az ifjuságot megrontják, kéményen járnak ki pemetén vagy seprün lovagolva, melyet előbb valami büdös és büvös ó zsírral megkentek. Vezérszavuk „hip hop! ott legyek, a hol magam akarom." Járnak a szent Gellért (népnél Czengellér) hegyére tánczolni és borsért. — Aligha Dugonics „böjti boszorkánya" is nem épen ez. Mert a Tisza mellett „büt"-nek mondják a böjtöt, melylyel rokon hangzású Büd, s ő azt talán bűtnek értvén, bőjt alakban adta át az irodalomnak.

1284. Üget mint a büdi boszorkány.

1285. Ne bizgasd, nem büdös.

1286. Ne piszkáld, ha nem büdös. KV. (2243.)

Ne sürgess olyat, a mi ártalmadra lehet.

Német: Je mehr man den Dreck rüttelt, je mehr stinkt er.

1287. Büdösben maradt. (4723.)

Kudarczot vallott.

1288. Bőben büdös, éhben édes. (1183. 1184.)

1289. Büdöskövet rak a tüzre.

1290. Hüh, büh, báh! P.

Alávalóra mondjuk.

1291. Ez még nagypénteken sem bün. Cz.

1292. Annyi mint a bün.

1293. { Meguntam / Utálom } mint a bünömet.

1294. Bünhödik, ki ebül cselekedik.

1295. Ki nem bünös, ne vegye magára. (3858.)

1296. Ki egyet büntet, százat téríthet meg.

1297. Bürök is nagyobbra nő mint a lóher. (2900.)

1298. Senki sem érzi a maga büzit.

Latin: Suus cuique crepitus bene olet.

1299. Érzik a büze.

1300. Rut büzzel vagyon a jámbor. M.

1301. Büzbe keverni. P.
Rosz hirbe hozni.

1302. Büzre talált.
Arra illik, ki lelt magának szeretőt.

1303. Büzöl valamit.
Hasonlatkép a vadász ebtől, mely nyom után megy. Fiatalokra mondják, kik valahol sejtenek örömalkalmat.

1304. Büzi.
Azaz husa p. káposztának. Büzivel jó a káposzta.

Büzén keresd, feltalálod.

CS.

1305. Egyik csára, másik hajszra.
Csa: jobb, hajsz: bal felé. Béresek mondják az ökröknek. — Azokra illik, kik ellenkező irányt vesznek akaratjok s tetteikben.

1306. Ne vidd csára.
P. éneket. Ne rontsd a rendet, a sort.

1307. Félharagba jő, mint a kis csacsi.

1308. Ki senkit nem csal, könnyen másra bizza dolgát. K.

1309. Ki emberben bizik, könnyen csalatkozik.

1310. Ki istenben bizik, meg nem csalatkozik.

1311. Csalán kezébe, nem liliom.

1312. Csalánra vizellett.
Mérges.

1313. Nyilván csalánra vizellett, hogy oly komor.

1314. Nem messze megy ember csalárdsággal.

1315. Csalással disznó sem hizik.

1316. Csalóka Péter.
Mondai személyiség. Jelent csalót egyszerüen.

1317. Csalóközi szerencse. Cz.
Helyszerü km. Csalóközön nagy szerencse, mikor valaki a révhez érvén, legottan kompba szállhat. Cz.

1318. Ugy van, mint Csankó Teleken.
Nem tudja, hol jár, p. a ki eltévedt.

1319. Nem oda csap, a hova néz. (4209.)
Egy kancsal mészárosról maradt km. Ő ugyanis mikor le akarta ütni a marhát, ugy látszott, mintha társára nézett volna, ki a marhát kötelen tartá ütése alá. — Akkor áll helyén, mikor valakinek esze járására vitetik át.

1320. Csapon veszi a lisztet.
Eladja borért a lisztet.

1321. Iszik mint a csap.

Eszik néha egész nap,
Iszik reá mint a csap. Népd.

1322. Olyan mint a csap.
Részeg.

1323. Egy csapással kettőt üt. M.

1324. Egy csapásra két legyet.
Német: Mit einer Klappe zwei Fliegen schlagen.

1325. A szerencse ritkán elégszik meg egy csapással.

1326. Eljár a csapósinór mellett.
Szófogadó, rendszerető, vagy ironice, ennek ellenkezője.

1327. Néha a csapósinór is kiebb üt.

1328. Csata után okos a magyar. Cz.

1329. Csak a csattig vonjad. P.
Ne erőtesd az okoskodást.

1330. Mindegy, ha csákány hull is. (2294.)
Semmi akadály, még csákányeső sem fog ellent állani, hogy el ne menjek.

1331. Nem Csáki szalmája.
Lévát a Csákiak birták s lágyan fogták a jobbágyokat, kik aztán az urasági tartozásokkal ugy bántak, mint a cséplett szalmával. Később Eszterháziak alá kerülvén, szinte folytaták ez eljárást, de a tisztek által rendre intettek ily szóval: nem Csáki szalmája ez! — Csáki szalmája am. rendetlen, bitang jószág. Sz. D.

1332. Ökleld csákó, kuraaszony lovát, ha isten fia vagy. K.
Igy biztatá egy paraszt az előre fogott lovak után két ökrét. — Jelent biztatást.
1333. Aligha baja nincs a csákónak, hozik a bürit.
Egy paraszt akkor mondá ezt feleségének, mikor a csordás épen tehene bőrével ment udvara felé. — Arra illik, ki veszett ügyet is megtarthatónak vél.
1334. Lityeg, fityeg, mint vén csánk a süvegen.
1335. Ki a legény a csárdában?
Álljon elő, a ki legderekabb.
1336. Ki a csárdából!
Azaz én parancsolok.
1337. Két dudás nem fér meg egy csárdában.
1338. Nincs nehezebb a császár kenyerénél.
1339. Császár madár. ML.
1340. Csáti fa.
Akármely erős bot.
1341. Pattog, mint a csáti paraszt.

Csáti paraszt pattog, szekerének az oldala csattog;
Itt jön az egri görög, réz karikája csörög. Parlagi v.

1342. Csávába esik. P.
1343. Csávába való ember.
1344. Belé keverték a csávába.
1345. Ki csóválja rókafarkát, nem kerüli el a csávát.
1346. Együvé akadtak mint rókabőr a csávában.
1347. Csecs még a te szádba.
1348. Ha a csehkőre legszebb pecsétet metszenek is, még sem válik gyémánt belőle. Cz.
1349. Csehül vagyunk.
Azaz roszul. Még Zsigmond király idejéből maradt km.
1350. Hamar cselt vet az öreg nyul.
1351. Cselefinta ember. KV.
1352. Cselefinta eblábon jár. Sz.
1353. Ki mint cselekszik, ugy veszi hasznát.
1354. Mit mással cselekszel, azt várjad fejedre.
1355. Rosz cselédnek kettő a mestere: szó és korbács. D.

1336. Ismert cselédet hét vétekkel inkább, mint ismeretlent egygyel.
1357. A jó cseléd mindig talál magának dolgot.
1358. Olyakat pillant, mint egy cselédkenyér.

Mint egy cselédkenyér, olyakat pillantott,
Mikor nyomta éhen a krassai hantot. Parlagi vers.

1359. Csendes mint a temető.
1360. Nagy a csendesség mint nagypénteken a mészárszékben. Cz.
1361. Gyakor eséssel a kicsin csep is lyukat ver. (3364.)
1362. Sok csep követ váj.
1363. Sok csep likat vér à kövön. P.
Latin: Assidua stilla saxum excavat.
1364. Sok csepből nagy eső válik.
1365. Csepeg, csopog.
Csepegve, lopogva.
1366. Esőbül a csepegő alá.
Német: Aus dem Regen unter die Traufe kommen.
1367. Ha nem csordul, cseppen.
Azaz nem sok ugyan, de mégis van egy kis haszon, jövedelem valamiből.
1368. Cseppenként a hordó is megtelik. (3335.)
Tüzre olajat cseppenteni.
1369. Mint a cseppentett vér.
Azaz legtisztább vér.
1370. Haja, mint a csepü.
1371. Csepün csomót, tojásban szőrt keres. D.
Amabban nem kell keresni, mert könnyü rá akadni, itt hiába keresnél mert nincs. — Hasztalan munka.
1372. Izetlen mint a csepregi ital. K.
1373. Cserben hagyta mátkáját.
Cserben hagy valakit. M.
Bajban hagyni, örökre elhagyni. Cser am. timárfösték, mely a bőrt, ha sokáig benne maradt, haszonvehetlenné emészti.
1374. Cserben maradt.
Megcsalódott, nem sült el akarata.

1375. Ültess engem oda, majd közé cserdítek én.
Kocsisoktól vett km. — Jelentése: adj nekem hatalmat, majd élek én vele.

1376. Csere { csalával / calással } jár.

1377. Egyszer megcserélt könnyen megy cserébe.

1378. Cserebogár nem jó csősze a cserjének. (1978.)

1379. Több esze van egy cserebogárnak. D.

1380. Cserebogár.
A losonczi diákok gunyneve; a patakiaké „sáska,“ a debreczenieké „spirite.“

1381. Elég cseresznyéje, de férges.

1382. Cseresznyét az urnak, magvát a tányérnak. K.

1383. Nem jó nagy urral egy tálból cseresznyét enni.
Német: Mit groszen Herren ist nicht gut Kirschen zu essen.

1384. Nem jó nagy urral cseresznyét enni, mert meglövöldöz a magvával. KV.

1385. Cserepén ismerem, minemü fazék volt.

1386. Eltört a cserép.
Sirva fakadó gyermekre mondják.

1387. Uj cserépbe avult szag tartós szokott lenni. BSz.
Latin: Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu. Horácz.

1388. Rátartja magát, mint a mécses cserép. (5378.)

1389. Cseréptálhoz fa kanál. (877.)

1390. Magrul kel a cserfa is. (5627.)

1391. Cserfaerdőben almát keres. (4323.)

Elment az én uram, bolond kurafi,
Cserfaerdőbe almát keresni. Népd.

1392. Erős mint a cserfatüz.

Érted égő szivem heve
Olyan mint a cserfa tüze. Népd.

1393. Egy talpat cserzenek. (4700.)

1394. Cseszkó.
Csizmadia. — Közmondásilag: politikus csizmadia Dunán tul.

1395. C s e t n e k i csizma.

Csetnek vidéke híres a vasgyártásról. — Jelent lánczot, rabbilincset. C s e t n e k i c s i z m á t a l á b á r a.

1396. C s e t t e t vetett a szája.

Hazudott.

1397. C s é p, kapa nyayalya, ki nem hiszi próbálja. (4158.)

1398. Felköti a csépet. B.

Olyánra mondják, ki elhireszteli a mihez fog. B.

1399. Csépre, kapára termett ember. M.

1400. Jár a nyelve, mint a c s é p h a d a r ó.

1401. Eszik, mint a c s é p l ő.

1402. C s i c s ó b a menni.

1403. Oly czifrán öltözik, mintha Csicsóba készülne. Sz.

Csicsó várában, Szirmay szerint, pompás lakomák tartattak, mit e vers is bizonyít: Léva, Tátika lejtőt jár, de Csicsó is vendéget vár.— Némely falukban ma is „csicsó" azon ház neve, hol esténként legtöbbször gyülnek össze mulatni a helybeliek. Kecskeméten: czéczó.

1404. C s i g a b i g a. P.

Csekély dolog. — Csigabiga az ő dolga.

1405. Csigabiga told szarvadat, én is tolom talicskádat.

Gyermeki dalból vett km. — Jelentése: mozogj bármi lassan valamiben, én is segítelek.

1406. Csigabiga, nyujtsd ki szarvad.

Gyermekek szólnak így a csigához. Jelentése: akárki légy, mutasd meg ki vagy.

> Csigabiga, nyujtsd ki szarvad;
> Ihol jőnek a tatárok,
> Majd a sóskutba vetnek. G y e r m e k d a l.

1407. Csigán sem mondhatnék egyebet. Cz.

Csiga am. kinzó eszköz.

1408. Lassan mász, mint a csiga.

1409. Megvonja magát mint a téli csiga hajlékában.

1410. Magával hordja házát, mint a csiga. (3525.)

1411. Csigaparipán jár. (3822. 3314.)

Csigavér.

1412. Alávaló c s i g é r t isznak barátságért. KV.

1413. Ki c s i kot akar fogni, rakja ki a varsát.

1414. Csapja a csikot a lencsével. (2491.)
Egymással össze nem férő dolgokat kever össze. — Látod-e mint csapja a csikot a lencsével? Pázmán.
1415. Legjobb a csik, ha megnyakazzák.
1816. Siklik }
1817. Forog } mint a csik.
1818. Eleven }
1419. Eltaláltad a csiklóját.
A disznófark csiklóját eltalálni ügyességül vétetik, innen ügyességet jelent e km. is.
1420. Könnyü eltalálni a kolbász csiklóját.
1421. Éhes csikó abrakkal álmodik. (5373.)
1422. Abrakos csikó könnyen viczkándozik.
1423. Csikó is anyja mellett szokik.
1424. Ló elli a csikót, de abrak az anyja.
1425. A csikó is János, mikor bojtorjános. D.
Akkor mondjuk, mikor nehezen hiszünk el valamit, de mégis megengedjük hogy nagy ritkaságkép az is megeshetett.
1426. Kicsin csikó nagy derestül hámot huzni tanul restül. (3985.)
1427. { Délczeg / Bojtorjános } csikóbul válik a jó paripa. (5375.)
1428. Már mi nálunk csuda esett, a csikónak lófoga lett.
Korán okosnak látszani akaró fiatalra mondják, gunyosan.
1429. Nem adnám egy csikóért. (5376.)
1430. Reszket érte, mint farkas a kis csikóért.
1431. Elhányta már a csikófogát.
Lehetne már esze, nem gyermek többé.
1432. Káromkodik, mint a csikós.
1433. Feljött } a csillaga. (5653.)
1434. Leszállt } a csillaga. (5652.)
1435. Sok a csillag, de föl nem ér egy nappal.
1436. Csillagnak is van tisztulása. (5655.)
Tiszta léleknek is van egy kis szenye.
1437. Csillagokba néz.
Feltartja fejét; kevély.
1438. Csillaga van.

1439. Egyik csillag meg nem elözi a másikat.

1440. Csillagot néz vacsorára.

Vacsora helyett koplal; mint a déli koplalásra mondják: napnál ebédel.

1441. Csillagot rug.

Szokás a tanulók közt azon társuknak, melyik leghamarabb elalszik, papirszeletet vonnak lábujjai közé s meggyujtani, mire az alvó fölébred és fölfelé rugdos. — A km. használása ilyforma: akármit megtesz, csillagot is rug, ha jól bánunk valakivel.

1442. Szerencsés csillag alatt született.

1443. { Fényes / Tiszta } mint a csillag.

Ment, mint a csillag.

Biztosan, sebesen.

Annyi mint csillag az egen.

1444. Szerencsésebb a csillagvári ökröknél.

A komáromi ostrom alatt pumák (igy nevezi népünk a bombát) és golyók zápora a csillagvár udvarában csak egy ökröt talála s nem többet; innen a km.

1445. Csimbókot kötök rá.

Zsebkendőre szoktak csimbókot kötni, emlékeztetőül. — Széchenyi oly dolog végett köte csimbókot, minek elfelejtése nem nagy kár.

1446. Csimbókot köthetne rá.

Azaz megrövidíthetné, mert igen hoszu; példaul beszéde, nyelve.

1447. Tudom minden csinját, binját.

Jól tudom körül a föld csinját. Zrinyi.

1448. Csinálom a csinálóját.

Jó kedvü kifejezés, látszólagos káromkodás.

1449. Ki csinált hogy be nem szegett?

Ruhán végső munka a beszegés. — E km. olyanra illik, kin még mindig hibázik valami, kin még van valami tökéletlenség.

1450. Tisztaság és csinos viselet másod egészség.

1451. Töröld ki szemedből a csipát.

Mihelyt a csipát kitörlik szemeikről (Pázmán); azaz világosabban kezdenek látni, felvilágosodni.

1452. Csipagyüjtő.
Haszontalan, here ember.
1453. Aggatózik, mint a csipkebokor.
1454. Hol csipkefán terem az óra.
Kiszolgált katonák meséiben egyik jelvonása ez, az ismeretlen boldog országnak.
1455. Csipogj neki, hadd keljen ki.
Hasonlatilag a tojáson ülő tyuktól, mely még a tojásban levő csirkéket mintegy híni látszik már. — Jelentése: igyekezzél valamit, ha belé kezdél, életbe léptetni. Akkor is mondják, ha valamely gondolatot nehezen birunk kifejezni.
1456. Csipőjén keze, szeméten szeme. (4461.)
Munkátlan, gondatlan hetyke aszonyra illik.
1457. Megnőtt a csirája.
Kevély lett.
1458. Lesült a csirája.
Megaláztatott.
1459. Csiri biri rosz emberek.
Bél M. szerint Mátyás király mondá ezt a mádiakról Csallóközben.
1460. Csiriz a markodba.
Olyanra mondják, ki nem tud megfogni valamit, példaul labdát.
1461. Csupa csiriz a fejében.
Ostoba.
1462. Csirizes marku. (4469.)
Kinek könnyen a kezéhez ragad valami. Tolvaj.
1463. Ne legyen csirke okosabb a tyuknál.
1464. Csirke akar tyuknál okosb lenni.
Német: Das Ey will klüger sein als die Henne.
1465. Csirke csipog a nád alatt.
Elárult titok, mely födözve volt, s kezd napfényre jőni, leginkább szerelem dolgában, mikor anyának érzi magát a leány.
1466. Főtt tojásból nem sok csirke kél. (3128.)
1467. Én sem vagyok mai csirke.
1468. Hamarébb forr vize, mint a csirkét megfogta. (5483.)
1469. Csirkefogó.
Munka nélkül élő.

1470. Csitt vásár! bikafingás! a ki egyet szól, mind megiszsza.

1471. A te neved: csitt.

Aszonyra, gyermekre parancsoló szójárat.

1472. Örül mint kalitkában a csizike.

1473. Teli van kincscsel, mint a Csizió jövendöléssel.

1474. Szorít az uj csizma.

Uj hivatalban kényesen jár némely hig velejü, mint az uj csizmában.

1475. Kiki legjobban tudja, hol szorít csizmája. (818.)

1476. Minden csizmát egy kaptára ver. KV.

1477. Uj csizma feltartja sarkát, majd félre törik.

1478. Csizmájában követ is elszenved.

Oly türelmes.

1479. Csizmában kereste, mezitláb költötte.

1480. Csizmában kezdte, bocskorban végezte.

1481. Ha csizmád nincs, bocskort hordasz. KV. (5161.)

1482. Ha csizmám talpát nyalja sem.

1483. Piros csizma tánczba való, sárga csizma sárba való.

A szines csizma közdivat volt hazánkban ezelőtt még száz és néhány esztendővel férfiaknál is. Az Egyetem kéziratai közt (M. S. A.) van egy jegyzék hová beirattak mind-azon öltözetek, melyeket a jézsuita szerzetbe felavatott ujonczok, a rend ruháit fölvevén, letettek. 1712. évben tizenegy ujoncz közül nyolcznak volt sárga csizmája, kettőnek fekete, egynek vörös. 1722. Nyolcz közül négynek vörös, kettőnek fekete s ugyanannyinak sárga, s még 1760-ban is van vörös, de már sárga nincs. Jelenleg csak a népnél, ott is a némbereknél van meg a piros csizma; uraknál csak igen ritkán, nem rég mult ideig a sárga, mint nemzeti jelmez. Mi a piros és sárga csizma közti különbséget illeti, megmondja a közmondás. Amaz tánczba, emez sárba való.

„Sárga csizmás Miska sárban jár."

Egyébiránt a km. értelme am. a maga helyén és idején kell használni mindent.

1484. Csizmájában sem türi a vizet.

Tréfás; értsd utána: nem hogy a szájába; azaz szereti a bort.

1485. Nem tölti csizmájába.
1486. Csizmám se törölném hozzá.
1487. Üresen hagyta csizmáját.
Meghalt.
1488. Megbődül a csizmája. (**1105.**)
Azaz borjubőr a csizmája, vagy is maga borju; ostoba.
1489. Vargát rántott a csizmája. (**1492.**)
1490. Csizmadia isten fia.
1491. Akkor örül a csizmadia, mikor fáradt muzsikust lát. Cz.
1492. Csizmadiát fogott. (**2588. 5455.**)
Mikor lábát melegíti valaki s csizmája megég, erre mondják hogy csizmadiát fogott a csizma. A km. jelentése arra szól, ki ellenmondó beszéddel mintegy magát égeti meg, magára pergel; innen aztán általánosan: megjárta.
1493. Ritka csizmadiának jó csizmája.
Ember vagy-e vagy csizmadia?
Trefás kérdés az iránt: hogy van, mint van valaki.
1494. Csizmaszár a torka.
1495. Csizmaszárába szállott az esze.
1496. Kemény mint a csizmatalp.
1467. Megköti csomóját. P. (**4130.**)
Bevégzi, derekasan véghez viszi.
Latin: Ad umbilicum perducére.
1498. Egy csomóba köt vele. P.
Egyenlőnek tart engem valakivel.
1499. Kákán csomót keres.
Latin: Nodum in scirpo querit.
1500. Még a csonka béna sem ül mindig otthon. D.
1501. Csonkatoronyba zárni.
Csonkatorony egy része volt főleg a budai várnak, hová a halálra itéltek zárattak, innen a km. am. halálra itélni.
1502. Másutt is le szokták csontról enni a hust.
1503. { Csont mellől jó a hus.
Csonton van a jó hus. }
Az édes, a mi munkába kerül.

1504. Csont ez, nem pohánka.

Keményebb, aztán nekezebb munka, mint gondolád.

1505. Meztelen csonton veszekednek. (4571.)

1506. Egy csontot rágnak.

1507. Csontig hatott.

1508. Csak a csontja, bőre. M.

1509. Talán csont van a hasában.

Nőszemélyre értve: terhes; általán pedig arra szól, ki rest a munkában, nem akar hajlani.

Édes csontom.

Gonosz csont.

Hamis csont.

1510. Akkor már diót dobálnak csontaimmal. (2807.)

Azaz már akkor halva leszek.

1511. Csont, rágd.

Ha p. kemény czáf, ok, vagy vád hozatik fel valamely szónok ellen, akkor használható.

1512. Csontra!

Igy szokott felkiáltani estveli tüzeknél a mesélő, heverő társaihoz, mikor, a ki nem álszik, válaszolja: ‚rágd.' — A km. jelentése felhivás, am. rajta! csontra, fiuk!

1513. { Kemény mint a csont. / Ugy megfagyott, mint a csont. }

1514. Ha útnak indúltál, törd, a hol csoportos. Cz.

1515. Egy két tehén nem egy csorda.

1516. Derék dolog, három tehén egy csorda.

1517. Ha nem csordul, cseppen. M. (1553.)

1518. Csordultig van.

Megtelt a mérték; nem lehet tovább türni.

1519. Idővel csoroszlya is elkopik.

1520. Vargához viszi a csoroszlyát élesíteni.

1521. { Könnyü / Hideg / Karcsu } ruha a csók.

1522. Jobb a szeretőnek sebe, mint gyülölőnek a csókja. Cz.

Német: Besser des Freundes Wunden, als des Feindes Kusz.

1523. Szapora csóknak mi a vége?

1524. **C s ó k a** csókának nem vájja ki szemét. (2005.)
1525. Hiába fürdik a csóka, nem lesz hattyu belőle.

Hiába fürdik a csóka,
Nem lesz fehér galambocska. Népd.

1526. Csókának is sok volna.
Egy-ur igen hazudott sebes utazása felől, mondván: oly sebesen hajtattam, hogy a kocsi hátulsó bakját érte az eső; de a kocsit már nem. Erre mondá egy elméncz: ez már csókának is elég volna.
1527. Fekete mint a csóka.
1528. **C s ó r i** csukának nincs mája. D.
A csóri fogadóban megszállt egyszer Mátyás király, s hallván, hogy a szakácsné igen szereti a csukamáját, tréfábul ezt parancsolt ebédjére. A szakácsné most is azzal állt elő, hogy nincs mája a csóri csukának. Erre a kiraly: „de ha ugy, a palotai pálczának sem lesz száma." — Gondolhatni, a csukamáj asztalon termett. D. — Akkor mondják, mikor valaki nem akarja adni, mie van, fenyegetéssel s erővel kell tőle kicsikarni azt.
1529. Hol a **c s ó v a**, ott a tilalmas.
1530. **C s ö b ö r**bül vederbe hág. M.
Hasonló állapotbul hasonlóba, mi sorsán semmit nem változtat.
1531. Csöbörrel szunyognak vérét nem vehetni.
1532. Kiverték a **c s ö m ö r t** hátábul.
1533. Összemegy mint a **c s ö r g e**. Cz.
1534. **C s ö t l**ik, botlik. (1157.)
Bukdácsol az életben, hol jóra, hol roszra fordul sorsa.
1535. A jó **c s ő d ö r** vagy mègsántul vagy mègvakul.(5518)
1536. Tudja két kézre ugratni a csődört. Cz.
1537. Néha a **c s ő s z** is lop.
1538. Köszönje meg, ha csőszkéve jut neki. K.
Azaz ha kevés része lesz benne.
1539. Megnyomta lábát a csőszökör. K.
Tapasztalta a nyomoruságot.
1540. Szabadon jár, mint a csősz lova.
1541. A **c s u f o l ó d á s t** hevenyében legjobb félbe szakasztani. Cz.

1542. Késő akkor csuknod ólat, mikor már a tehén oda.
1543. Pénzes ládát, pinczét jó csukva tartani.
1544. Ugyan megtalálta egyik csuka a másikat. Sz.
Akkorra illik, mikor két, egyformán szikár jön együvé a házásságban.
1545. Csuka csukával él.
Csukafog tanítá embert fűrészelni. D.
A természet adott utasítást a mesterségekre.
1546. Csuklik: emlegetik a verebek.
1547. Nehéz a csunyát szépen kimondani.
1548. Nem sokat ér a csupa hallom, mondom. Cz.
1549. Piczin csupor hamar felforr. BSz.
Kis csupor hamar forr.
Német: Kleine Häflein laufen bald über.
1550. Föld csupor, fa kalán. BSz.
Egymáshoz illők.
1551. Csuporból iszik.
Sokat iszik. — Paraszt aszonyok, hogy ne lássék, menynyit hajtanak ki egyszerre, csuporból szeretnek inni.
1552. Csurgóra áll kalapja.
Esőben lehajtják a kalap karimáját, hogy folyjon le a víz róla; de a km. nem víz- hanem bornedvességet ért, s kinek a kalapja csurgóra áll, vagy ihatnék vagy ivott már eleget.
1553. Ha nem csurog, csepeg. D. (1517.)
1554. Skárlát, granát, nyuszt: Léva, Tata, csuszt. Cz.
Alkalmasint Csáki Lászlórul — 1649-ben országbiró — maradt fel e km., ki, midőn igen pompásan jelent volna meg az országgyülésen, egy főpap mondá reá, hogy a hátán uradalmak vannak.
1555. Csutora nélkül is elkél a jó bor.

Megiszom a jó bort csutora nélkül is,
Ölelem a rózsám nyoszolya nélkül is. Népd.

1556. Jobb a teli ól, mint az üres csűr.
1557. Csűrében az egér nagy fészket alig vér.
1558. Hiába csüröd, csavarod.
Közbeszédben mondják: „mi türés, tagadás;“ talán helyesebben: mi csürés, tagádás.

1559. Egy malacz nem csürhe.

1560. Visszaadom csüstül.

Azaz sulyosítva czáfot, vádat, megtámadást. Hasonlatilag a kukoriczától, mely csüstül többet nyom, mint a nélkül.

1561. Csütörtököt mondott.

A mi el nem sült, például a puska; aztán terv is.

1562. Nincsen ám mindennap zabáló csütörtök.

Zabáló azaz legutolsó csütörtök farsangon.

1563. Kinek sok zabáló csütörtöke, sok hamvazó szerdája.

1564. Csütörtök csüribe.

Ismeretes a népnél efféle előrímes jellemzése a hét napjainak, u. m.

Hetfő hetibe.
Kedd kedvibe.
Szerda szerelmibe.
Csütörtök csüribe.
Pintek pitvarába.
Szombat szobájába.
Vasárnap kétszer az isten házába.

Ezek alkalmasint csak emlékezet segítéseért vannak igy összehozva, hogy a gyermek annál könnyebben tartsa meg a napok rendit; de igen jól emlékszem: épen azért viszik iskolába: például kedden a gyermeket, hogy kedve legyen a tanuláshoz, ha vasárnap kellett volna is fölmenni; s ugy gondolom, hogy e csonka mondatok mindnyájának van valami jelentése.

CZ.

1565. Czerkó-éneklés. D.

Dugonics szerint a halászmadarakat híják Szegeden czerkóknak, azon czer szótul, melyet kiáltani szoktak. — De Ung-Bereg vidékén czerkónak híják az orosz vagy ruszniák templomokat ezen rácz szótul: czerkva, mi egy a német Kirche s angol church

szókkal. Orosz atyánkfiainál igen kevéssé van kimivelve az egyházi ének, s innen a km.

1566. Nagy czégért emelt.

Azaz rosz a portékája, de annál szebb, nagyobb a czégére.

1567. Virágos czégért köt, ki mérget árul.

1568. Hamarább köszön a czégérnek, mint az embernek.

1569. Czégér nélkül is elkel a jó bor. (427.)

1570. Hol czégért lát, oda siet.

Az én uram jó volt, a mire kellett,
Kasza, kapa neki sohasem kellett,
A hol czégért látott, oda sietett. Népd.

1571. Izetlen czéklát is megszokhatni. Cz.

1572. Nem győzi czérnával. BSz.

Azaz czérnagombolyagként messze kinyujtható erővel, türelemmel.

1573. Becsusz, mász mint tü után a czérna. P.

1574. Czérnaszál nem hajókötél.

1575. Czérnaszálon függött élete.

1576. Kap rajta mint Czibak bátya a kulacson.

Ismeretlen személy, ki szerette a bort, s közmondássá lett iszákossága.

1577. Cziczka, macska! fogd meg az egeret.

Gyermekjátékból maradt, serkentő szó.

1578. Cziczus! mutass neki tükröt.

Arra mondják, ki idején, időn kivül szereti magát tükörben nézni.

1579. Rutból lehet czifra, de nem szép.

1580. A mi czifra, még nem szép.

1581. A czifra semmit sem ér.

Czifrának (cifra) híják latinul számtanban a zerus (0) számjegyet, mely magában semmit sem ér. — A km. izlési, erkölcsi czifra ellen szól.

1582. Megeszi a czifra ruhát, mint tehén a poklát. K.

1583. Czifra mint a rácz oltár.
1584. Czifra mint az eladó leány.
1585. Czifra mint a jegyruha.

1586. Czifrázza már.

Hasonlatilag a tánczolórul. Ki a középályán ide oda kezd szítni, kapkodni, magát szépítgetni: ez van vele kifejezve.

1587. A czigány nem hal a vizbe.

Játék a „hal" (Fisch, stirbt) szó kettős jelentésével.

1588. Nem is czigány, hanem cserecsaló. D.

1589. Mennyi czigány, annyi lopó.

1590. Nem szokta czigány { az eke szarvát. / a szántást.

1591. Czigányt szapul, szerecsent mos.

1592. Czigány módra esküszik. Sz.

Azaz hamisan. Történt ilyen Szabolcs megyében, hol határjáráskor az egyik fél tanui megesküdtek, hogy az a föld, melyen állnak, az ő uroké. Ugy is volt, mert még otthon földet raktak csizmájukba, s azon álltak, arra esküdtek. Ez czigány eskü.

1593. Mint a czigány mondaná.

Magyar ember ha olyat ejt ki, mit neki, magyar ember létére, szégyen kiejteni, e szójárást veszi elő, hogy szava szégyenét a czigányra tolja.

1594. Hozzá szokott czigány lovon nyargalni.

Megszokta a hazudozást.

1595. Jól tudja a czigány, mitől döglik a légy.

1848-ban, mikor minden érdek fel volt izgatva, kérelmet irtak a czigányok is a monda szerint, még pedig három pontbul állót, ugymint 1) ezután ne „czigány" legyen nevök, hanem „uj magyar"; 2) minden magyarországi szinházban a felvonások közt ők zenéljenek; 3) mikor körül hordják a tányért, csak huszast szabadjon reá vetni. — Erre mondták e közmondást.

1596. Mitől fehér a czigány foga?

Ez nagy talány, s nem is fejtette meg más mint czigány, ki, mikor hallá a kérdést, egyenesen rá mondá: mert sok fehér kenyeret eszik. — Jelentése: nem a mesterség, hanem természet ad némely dolgokat.

1597. Marakodnak a czigányok.

Egy falu alatt sátorozván a czigányok, sok minden üstöt, bográcsot szedtek össze s jónak látták elillanni velök, de mégis nem akarván hir nélkül elmenni, az öreg vajda jelentést tön az urasági tisztartónál ily szóval: Ma rakodnak a czigányok. „Hadd marakodjanak", felelé

amaz. — „Tehát jól van!“ mondá a czigány, én megtettem a jelentést.“ — Azzal tovább állottak. — A km. jelent két értelmü, furfangos beszédet.

1598. Állva sétál mint a czigány.
Egy urilakba belopódzott a czigány szép nyári nap, mikor az uraság a kertben mulatozott. A nagy pitvar közepén megállván, nézte, mit lehetne csenni, mikor lépteket hallott kivülről s megugrani már nem volt idő. Egy nagy fali óra vala ott épen, s ő kinyitva tokját, belé vonult, de az óra elállott azalatt. Belépvén az ur, legelsőben is oda veté szemét s csudálkozva látá hogy nem jár. — Mi baja ennek az órának? — Fel akarta tehát huzni, s ott lelé a czigányt. ‚Hát te czigány, mit csinálsz itt?‘ — „Sétálgatok, nagyságos uram“, felelé magát feltalálva. — A km. jelenti a lehetlenség képzelhetőségét.

1599. Czigány is szántana, ha megszokhatná.

1600. Jól tud szántani a czigányok lován. BSz.
Jól tud hazudni.

1601. Czigány sem mond igazat mindenkor.
Azaz legtöbbször hazud.

1602. Hozzá szokott mint czigány gyermek a szikrához.

1603. Czigány bélyegzett lóra is felül.

1604. Czigány is hozott tanukat.
A czigányt vádolták és pedig tizenkét tanu vallásával, a ki látta, hogy ő lopott. „Ha csak tizenkettő,“ mond a czigány, „hozok én ezeret is, a ki nem látta.“

1605. Hat czigány is megesküdhetnék rá.
Azaz oly kevéssé igaz. Tréfás.

1606. Czigánynak tilt lopást.

1607. Czigány kereset.
Azaz lopás.

1608. Czigány kézre került.
Elaljasodott.

1609. Néha jó ló is czigány kézre kerül.

1610. Nincs a czigánynak pondrós szalonnája.

1611. Azért tart harapófogót a czigány hogy kezét meg ne süsse.

1612. Nincs ott a czigánynak csontja.

Mintha mondatnék: akárhol ütöd a czigányt, nincs neki ott csontja, azaz ne kíméld.

1613. Czigány is dicséri a maga lovát.

1614. Fél czigány szent Mihálytól.

Mert akkor már hüvösödik az idő.

1615. Nem ugy verik a czigányt.

A beregszászi biró lovára felkapott egy czigány s el akart illanni vele, de gazdája megismervén a lovat, kantáron fogá, mig más kezével ütötte a czigányt. „Nem ugy verik a czigányt“ mondá a tolvaj, „hanem két kézzel.“ A biró most két kézre akarván fogni a botot, eleresztté a kantárszárat, ekkor a czigány sarkantyu közé kapá a lovat s odább állott. — E km. akkor van helyén, mikor erősebb, szigorubb módon akarunk bánni a szelidséget nem becsülő vétkessel. D.

1616. Nyakas a czigány is, mikor akasztani viszik. (5743.)

1617. Riktáj czigány! jön a király.

Tréfás, rendre intő szó. Czigány ujonczról maradt, ki még katona korában is jobban félt a szolgabirótul mint bárkitől, azért mikor jelenték hogy „jön a király,“ őrállásra sietvén, örvendve mondá: „de nem a szolgabiró.“

1618. Czigányrajkó is kedves az anyának.

1619. Szokta a dolgot, mint czigány a szántást. D.

1620. Nincs szerencséje hozzá, mint czigánynak a buzavetéshez. Cz.

1621. Megszokta mint czigány a füstöt.

1622. Czigány is addig szoktatta lovát a koplaláshoz, mig belé döglött.

Azaz van oly állapot az életben, mit megszokni nem lehet a nélkül hogy áldozatul ne essünk miatta.

1623. Biztatja mint czigány a lovát.

Üres igéretek, biztatásokra mondják.

1624. Busul
1625. Fohászkodik / Sohajt } mint a kárvallott czigány.

1626. Olyan vagy mint a ragló czigány.

1627. Él hal érte mint czigány a veres nadrágért.

A czigánynak előszeretete a veres nadrág iránt szülé a

közmondást ily történet után. Egy urnak veres nadrága volt, s oda igéré a czigánynak, ha kitart érte ötven botot. „Jó!“ — felelé a czigány, s elvágata magán huszonötöt, de már ekkor felkiálta „soha ki nem állom!“ s fölkelt; a nadrágot el nem kapá. Másodszor megint igy járt: kapott huszonötöt ujra, de nem a nadrágot még se. Végre harmadszor neki fanyalodván, kitartá egyszerre az ötvenet, és megkapá a nadrágot, ötven helyett, összesen száz botért.

1628. Szomoru mint böjtben a czigány.
Mikor nem szabad muzsikálni.

1629. Rátartós mint az éhes czigány.

1630. Ellődözték a puskaport mint a nagyidai czigányok. (5630.)

1631. Hozzá fog mindenhez mint golopi czigány a harangöntéshez. (3275.)

1632. Kénytelen mint czigány malacz az ügetéssel.

1633. Egészségére válik mint czigánynak a rakoncza.

1634. Be is rántják, ki is rántják mint czigányt a csapszékből.

1635. Szuperálta mint czigány lelke a menyországot.

1636. Alkuszik mint czigány a lóra.

1637. Meztelen mint a czigány gyermek.

1638. Olcsó mint a czigányhal.

1639. Czigánykereket hány.
Nem bánom ha czigánykereket hány is, azaz ha fejére áll is.

1640. Czigányosan vesz. (4468.)

1641. Markában kapták czigányságát. P.
Rajta érték a hazudságon.

1642. Czigánysátor alatt született.

1643. Ki ellenséggel czimborál, forrót öntenek alája, ha eszén nem jár. Cz.

1644. Czinegének kóró a nyársa.
Haszonvehetlen jószág.

1645. Czinege is örül a tökmagnak.

1646. Örül mint czinege a tökmagnak.

1647. Czinkét fog a feje. (2698.)
Azaz tök a feje; mert tökből csinálják gyermekek a czinkefogót.

Van ember, a ki bölcs eszet
Tulajdonít magának,
És vizzel él s fejére a
Czinkék leszállanának. Bordal.

1648. Czinkjátékban legnagyobb mesterség a vetés. Cz.
1649. Illő, fillő czinkos. Cz.
1650. Meg van mérve mint a czinkotai itcze.
1651. Czinteremvirág veri a fejét. K.
Ősz, közel van a halálhoz.
1652. Nem elég a szó, hanem elég a czipó.
1653. Kenyérrel eszi a czipót.
Azaz együgyü, mint az egyszeri palócz, ki fekete kenyérével ugy ette a fehér czipót, mint a szalonnát.
1654. Másutt is esznek fehér czipót.
1655. Madárlátta czipó.
Messzünnen hozott kenyér, kalács.
1656. Fehér czipó, sós turó éhség ellen igen jó.
1657. Czipó van a hátán.
Pupos hátu.
1658. Czipószáju paripa.
Tréfás neve az ökörnek.
1659. Czipópénzre kelt a háza.
1660. Hétköznap mezítláb, vasárnap czipőben.
1661. Hallotta hirét, mint Czirkos a rétesnek. (3631.)
Czirkos kérdeztetvén, ha jó-e a rétes? „igen," felelé. — ‚Honnan tudod?' — „A nagy apám bátyja hallotta attól, a ki látta hogy ették."
1662. Ne czirógasd.
Ne kiméld.
1663. Czirógatással is lehet ártani.
1664. Kifacsart czitrom.
Elhasznált jószág.
1665. Czo! Jézus!
Mikor például hidasból magas partra kell kikapaszkodni a palócz kocsisnak, a lovakat is nógatván, Jézus nevét is segitségül hiván egyszersmind, e két rövid szót

mondja egymás után. — Mint km. igy jön elő például valakinek elbeszélésében: mikor aztán jó utra értünk, akkor „czo! Jézus!" azaz sebesen akadályt nem nézve, haladtunk.

1666. Néz mint a sült czompó.

1667. Czudar nemzetségből való.

Czudar hajdan családnév, de itt a „czudar" csak rendes melléknév gyanánt értetik.

1668. Süvegben is megbecsülik a czukrót.

1669. Mintha czukorból fujták volna.

1670. Édes mint a czukor.

1671. Czukorrágás gyermekszokás.

1672. Czukros száju.

Azaz szereti az édeset.

1673. Akkor volt boldog a haza, mikor egy ujjnyi volt a Corpus juris, de most szekeren kell hordani. Sz. (3878.)

D.

1674. Olyan mint a nagy D.

Éktelenül pohosra mondják. Használta Széchenyi.

1675. Egy kis daganatért nem kell vágni kezet.

1676. Nem adja dajka gyermeknek a legjobb falatot. KV.

1677. Ki vén korában házasodik, dajkát keres magának.

1678. Dajkarege.

Hasztalan elbeszélés.

1679. A bor meghajtja a dallót.

1680. Hárman sem tesznek egy damaki emberszámot.

Damak, falu felső Borsodban. A km. gyávákra szól.

1681. Sok darab fa kivántatik egy szekér csinálásához.

1682. Szapora malom, sokat darál.

Sok és sebes beszédüre mondják.

1683. Vén darázs legalább megdongja.
Értsd utána: ha meg nem eszi is a gyümölcsöt. — Vén szerelmesekre szól.
1684. Darázst ne szurkálj. M. (5909.)
1685. Sok darázs a legfutóbb paripát is megöli.
1686. Mérges mint a darázs.
1687. Dong mint darázs a tücskök között.
1688. Meglepték mint darázsok a dögöt.
Darázsfészekbe nyult.
Olyanba kezdett, mi sokakat fölingerelt ellene.
1689. Goromba mint a daròcz. (6428.)
1690. A hug daru párostul.
Igen fiatal leányra szól, ha már szeretője van, egy falusi gunydal szerint:

Levendula ágastul,
A húg daru párostul.

1691. Görbén hordja nyakát mint a daru.
1692. Ő is látott darut.
Ritkaságot.
1693. Hozdsza gazdaszony, a gyermeket, ne neked a dárda. M.
Visszájára értve — azaz nekem a dárda, neked, aszonynak, a gyermek — jelenti hogy nem kell fölcserélni a szerepeket.
1694. Dárius kincse.
Sok kincs. Azért mondják a bőven költőre: elköltené a Dárius kincsétis.
1695. Hegedült arról szent Dávid.
Énekelt arról szent Dávid, el is magyarázta.
Régen elhegedülte azt szent Dávid, el is énekelte.
Azaz nem fog az megtörténni, vagy régen elmult már az.
1696. Szent Dávid táncza.
Azaz nótával megegyező igazi táncz.

Csak az igaz magyar táncz
A szent Dávid táncza. Népd.

Hogy igy szóljak szent Dáviddal.
Magyar ember, ha restelli magában hogy káromkodott,

illetlenül vagy gorombául fejezte ki magát, főleg ha átkozódott, e mondatot szokta, mintegy mentségeül, utána vetni; p. akaszszon fel a pocsaji hóhér, hogy igy szóljak szent Dáviddal. — Ismeretes t. i. mikép Dávid nagyon tudott átkozódni, névszerint a CIX. zsoltár tele van átokkal. Ezért ily km. is gyakran hallható: verjen meg a száz kilenczedik zsoltár.

1697. Ő sem jobb a deákné vásznánál. (3728.)
Nem jobb a többinél. — Adoma szerint a deákné vagy falusi mesterné, a férjét nevezte vásznának, kit, mint ezt, meg is sulykolt néha, korhelysége miatt.

1698. Debreczenbe pipáért, Szegedre dohányért.

1699. Akkor még Debreczen is falu volt.

1700. Nincs párja Debreczenig.
Különösen gazdák szokták mondani például szép gabnára, buzára; aztán egyébre is átvitetett.

1701. Debreczentől Kis-Várdaig. (895.)
E téren egyforma levén az élet és vidék, nem sokat tapasztalni. Azért mondják gunyosan: te utaztál Debreczentől Kis-Várdaig?

1702. Arra, arra Debreczen felé.
Debreczen vidékén bizonytalanok levén az utak, könynyü az eltévedés. Ki rosz nyomon indul, arra szokták mondani. Egyébiránt minden ellenkező irányu tévedésre illik.

1703. Debreczeni hideglelésben szenved.
Azaz hizik.

1704. Vastag mint egy debreczeni kofa.

1705. Nagy mint a debreczeni határ.

1706. Meddig hordód teli, addig leszesz deli.

1707. Denevér.
Már a régieknél „vespertilio“ volt az, ki se egyik se másik felekezethez nem tartozott.

1708. Estve jár mint a denevér.
Szerelmesek és adósokra illik, kik szeretik a félhomályt.

1709. Becsöngettek neki, mint Derecskének a tatár. D.
Félreverték Derecskén a harangot a tatárok ellen, mit ezek észrevevén, mondák: majd mi is becsöngetünk Derecskének; a mint csakugyan meg is történt. D.

1710. Rosz hajó az, melynek dereglyéje nincs. Cz.

1711. Beadja a derekát. (4537.)
Birkozóknál a melyik beadja derekát, meg van győzve. Ilyet jelent a km. is.

1712. A szalonnát ha egyre füstölik sem válik belőle derellye. Cz.

1713. { Szélrül / Oldalt } kötötte a derest. (4543.)

1714. Margit aszony, deres ló, ritkán válik benne jó. Cz.

1715. Kiesett a derékszeg.
Azaz baj van, mint a szekérben, ha kiesik a derékszeg.

1716. Deszkát árul Földváron.
Azaz deszka közt van a földben; meghalt.

. . . . a ki ily deszkát árul,
Nem jő haza a vásárrul. Népd.

1717. Négy deszka közé tették.
Meghalt.

1718. { Lapos
1719. Sovány } mint a deszka.

1720. Délben gyujtasz gyertyát.
Latin: Lucernam adhibes in meridie.

1721. Délben sem lát.

1722. Reggeli vendég nem marad délig.
Reggeli esőre mondják.

1723. Ha délig nem, délután sem.
Ha ifjan nem tettem, ezután már ugy se teszem.

1724. A ki délig kurta, délután is az lesz.

1725. Délig alvó.
Rest.

1726. { Nála gyakorta délután van.
Általteszi magát a délesti órákra. }
Azaz leiszsza magát.

1727. Délutáni kézfogásnak rovás a dija.

1728. Kifogták a délczegből. P.

1729. Dér után meghugyozza magát az idő.

1730. Mihez karddal férhetsz, nem kell ahoz sok déván. KV.

1731. Kiadta a dézmát.
Családra mondják, ha már egy vagy több tag halt ki belőle. Aztán egyébre is, a minek híja van.
1732. Hányják vetik mint a dézmabuzát. (1331.)
1733. Nem mind diák, a kinek tintás az ujja.
1734. Énekel előbb a diák, azután kap alamizsnát.
1735. Diákot hasznáért nem érdemes tartani. Cz.
1736. Szemérmes diáknak hió a táskája. M. (4549.)
1737. Ma diák, holnap katona.
Azaz a diák minden lehet.
1738. Szükség vagy katonát vagy barátot tesz a diákból.
1739. A pap is csak egy diák volt.
1740. Ugy szép a diák, ha rongyos. K.
1741. Beteg volt egyszer a diák is. D.
Mikor valami, régen elmult dolog hozatik fel mint ok a jelen körülményekben, holott semmi befolyása ezekre: ez a km. használható. Az ismert adoma szerint ugyanis a diák jól falatozván, kérdé a gazda: „mióta van ily derekas étvágya?“ — ‚Betegségem óta,‘ felelé a diák. „Mikor volt beteg?“ — ‚Ezelőtt tiz esztendővel.‘
1742. Jobb a magyar konyha a diák konyhánál.
Diák konyha azaz gyógyszertár.
1743. Lencse, borsó, kása diák táplálása.
1744. Vagy diák vagy disznó. (3686. 4099. 6147.)
Toronybul nézte egy paraszt az ünnepi diákot, s látván valami feketét, kérdezék tőle: „bizonyosan a diák jön-e ott?“ Amaz felelé: vagy diák vagy disznó.
1745. Tintás seggü diák.
Igy csufolják társai a diákból lett katonát; aztán bármi könyves, de életben nem gyakorlati, embert.
1746. Nyári kocsis, téli diák.
Falusi gyermek, ki nyárban lovat őriz s télben megy csak iskolába.
1747. Szép szerető a diáké.
1748. Nem diáktalannak való a könyv.
1749. Nehéz a papság, ki diákul nem tud. BSz.
1750. A ki diákul tud, a pappal is szólhat.
Semmit sem tud diákul, noha eleget járt az iskola mellett. D.

1751. Maga dicséri magát.
Azaz rosz szomszédja van, vagy ő a rosz szomszéd, különben az dicsérné, nem ő maga magát.
1752. Szembe dicsér, hátul gyaláz.
1753. Pénzen vett dicséret czifra hazudság.
1754. Nagy dicséret és hazudság egy fának ágai.
1755. Öndicséret gyalázat.
Latin: Propria laus sordet.
1756. Rosz ember dicsérete nem nagy becsületedre válik. Cz.
1757. Ki nem állom a dicsőséget.
Például a nagy meleget, aztán a hol megszorul az ember, a mire szoktuk mondani: melege van.
1758. Kemény dióba harapott.
1759. Egy férges diót sem adnék érte.
1760. Törd meg a diót, ha belét meg akarod enni. BSz.
1761. A jó, meg a dió.
1762. Diót törne homlokán, ugy szereti. BSz.
1763. Üres dió, üres pohár ha eltörik sem nagy a kár.
1764. Diófának, szamárnak, aszonyembernek verve veszik hasznát. KV.
1765. Adjon isten minden jót, diófábul koporsót.
1766. Nincs annyi esze, mennyi egy dióhéjba bele férne.
1767. Rá tartja magát, mintha övé volna a diófaig. (3112.)
1768. Mintha dióhéjban járna.
1769. Dióhéjba szorítva.
Azaz röviden, a beszéd velejét egybe fogva.
1770. { Nem diósdi már a játék.
Nem játszik már dióst. (2676.) }
1771. Megesett neki a diószegi vásár. D.
Ezt egy, a diószegi vásáron megkárosított, emberre mondták.

Megesett nekem a diószegi vásár,
Mert ellopták komám fekete pipáját,
Fekete pipáját, bőrös csutoráját. Népd.

1772. Disznó is megeszi a makot, de föl nem néz a fára.
1773. Disznó is gyakorta buzalisztet eszik. KV.
1774. Nem döglik meg disznó a maga almátul. K.

1775. Eszes / Okos disznó mély gyökeret ránt,

1776. Disznóra gyömbért.
Nem disznónak való a gyömbér. (2209.)

1777. Nem illik disznó orrára aranyperecz. KV.
Latin: Annulus aureus in naribus suis.

1778. Nem őriztünk együtt disznókat.

1779. Éhes disznó makkal álmodik.

1780. Ha tudná a disznó, mire hizlalják, megdöglenék bubában. K.

1781. Tudja isten, mért nem adott szarvat a disznónak.

1782. Ha a disznónak szarva volna, kanászt sem lehetne mellé fogadni. D.

1783. Ha a disznónak szarva volna, egy kazal sem maradhatna.

1784. Nőjön szarva a disznónak.
Értsd: ha én meghalok, nem bánom, akármi történik.

1785. Akkor volt szép a disznó, mikor még malacz volt.

1786. Mennél koszosabb a disznó, annál inkább vakarózik.

1787. Disznón gyapjat keres.
Fösvény; huzavona.

1788. Disznórul is gyapjat nyir.
Minden szerencsésen üt ki neki.

1789. Kicsin az ól, nagy a disznó.
Mondják: ha szük csizmát hord valaki; aztán: ha kevés jövedelmü a hivatal s ő többet kiván.

1790. Óla sincs, mégis disznót akar hizlalni.

1791. Lé táplálja a disznót, kolbász a rosz szolgát.

1792. Könnyü volna megnyirni a disznót, ha malaczkorában rá szoktatták volna.

1793. Ha repülni tudna, legjobb szárnyas állat volna a disznó. (3245. 3246.)
Ezt egy czigány mondá, mikor kérdezék tőle: melyik a legjobb szárnyas állat. — A „ha“ kötszó ezóta czigány praepositiónak hivatik.

1794. Zöld disznórul mesét mondok.
Olyanról fogok beszélni, miről soha sem hallottatok.

1795. Ne legyetek mint a kutyák, hanem mint a disznók.
Azaz értsetek egyet. — Ismeretes, hogy a kutyák mindig a gyöngébb kutyát marják, azt, mely maratik; ellenben a disznók összeröffennek, azaz egyetértenek, egymást védik.

1796. Esznek urak disznómódra, szegény ember ökörmódra.
Vagyis az urak többször isznak étel közben, a paraszt pedig csak étel után egyszer, kétszer.

1797. Disznónak, fösvénynek holta után haszna. (3651.)

1798. Ha kend ember, más se disznó.

1799. Sok lud disznót győz.

1800. A disznó sem mosdik.
Igy mentik a piszkost, szenyest; mit visszájára kell érteni, mintha mondatnék: a disznó sem mosdik, mégis piszkos. Ez ironia.

1801. Oláh után szokik a disznó.

1802. Nem vagyok tán disznó.

1803. Turkál mindenben, mint jóllakott disznó a makban.
Válogatós, finyás.

1804. { Fülel / Hallgat } mint süket disznó a buzában.

1805. Hallgat mint a hugyó disznó.

1806. Szereti mint disznó a pocsétát.

1807. Mohón esél neki, mint disznó a maknak.

1808. Összeröffennek mint a disznók.

1809. A disznóalmot is el akarná adni.
Fösvény, zsugori.

1810. Mi atyánk, isten, disznóláb. (2576.)
Mintha mondanád: léleknek szükséges az imádság, testnek az étel.

1811. Ugy áll a haja mint a disznóserte.

1812. Disznóólra cserépfödél.

1813. Ott marad, a hová d o b j á k.
Békés, türelmes.

1814. D o b r a vonták a bőrét. (6523.)
Szigoruan vallatták, kényszerítették.

1815. Dobbal megy nyulászni.

1816. Sokra verik a dobot.
Arra, mikor valaki legtöbbet igér.
1817. Dobra üti. (4138.)
Elhireszteli.
1818. Dobra ütik mindenét.
Árverés utján eladják.
1819. Megütik a dobot.
Indulóra jelt adnak.
1820. Ellaktam mint a dob. (1876.)
1821. Elverték mint a kétfenekü dobot.
1822. Dobosnak termett.
Kicsi légény.
1823. Dobszóra megy ott.
Van rend a háznál.
1824. Add meg magad, Dobozi! (5919.)
Alkalmasint a költőink, Kisfaludy S. és Kölcsey, által megéneklett Dobozi Mihályról maradt km.
1825. Izzad most Dobozi. D.
Igy híttak egy tiszttartót, ki ellen panaszkodni ment egy jobbágy a földesurhoz. Ez, tudván ki a vádló, megigérte hogy irni fog a tisztartónak. Irt is, de ellenkezőt, mint a paraszt hitte, ki, midőn a levelet megvitte volna, már örült a tisztartó szorongásán s mondá: „Izzad most Dobozi." Azonban a levélvivőre huszonötöt rendele a földesur, s a tisztartó a kimért büntetést ama szavak ismétlése alatt vereté el rajta. D.
1826. Nem ér egy pipa dohányt.
1827. Ki markolja a dohányt más zacskójábul s magáéba teszi.
Önzőre mondják.
1828. Rongyos dolmányban is van okos legény. (6402.a.)
1829. A dolog nem szégyen.
1830. Elmult dolognak felejtés a vége.
Megesett dolognak legjobb orvossága az elfeledés.
1831. Kinek semmi dolga, akaszsza fel magát.
1832. Nem töri tollát a dolognak. K.
Nem erőteti meg magát a dologban.
1833. Egy dologból kettőt csinál.

1834. Ezer a dolgom, meg kettő.
1835. Dolga felől mindenre rá ér.
Azaz nincs semmi dolga.
1836. Minden dolga: ujjait görbíti.
1837. Dologra szegődik a szolga.
1838. Szép dolog, ha istentől van.
Nem örömest hallott hirre, esetre mondjuk.
1839. Csunya dolog a háboru. Cz.
1340. Ez bizony kutyadolog.
1841. Ülj veszteg, ha jól van dolgod.
1842. Ki a dolgot érteni nem akarja, visszamagyarázza.
1843. Jámbornak hazája, hol jól vagyon dolga. M.
1844. Ő dolga: lássa.
1845. Van jó dolgod.
Van eszed hogy....
1846. Ott egyél, a hol d o l g o ztál.
1847. Ki nem dolgozik, ne is egyék.
Német: Wer nicht arbeitet, soll auch nicht essen.
1848. { Kutya is a dombra sz..ik.
Ördög is a dombra tojik. }
Gazdagnak kedvez a szerencse.
1849. Nehéz a dombra visszahömpörögni.
1850. D o m o s z l ó i franczia. BSz.
Hitvány tót katona.
1851. Vékony d o n g á j u.
Gyenge alkotásu.
1852. Ki mást d o r g á l n i akar, maga feddhetlen legyen.
1853. Házi d o r o m b.
Azaz pörlő, veszekedő feleség.
1854. Ha a pofoncsapást elszenveded, máskor d o r o n g o t hoz reád. Cz.
1855. Dorongot vetettek elibe. K.
Akadályt gördítettek elibe.
1856. Anticipálta mint D ó z s a a macskát.
Ily nevü ember látván hogy ablaknak ugrik a macska s' azt ki fogja törni: maga törte ki előtte. — Jelentése: eleit venni valaminek, miben nincs köszönet.
1857. A hol d ö g van, oda gyülnek a sasok.

1858. Döge van.
Azaz bősége, p. halnak. Döge van a halnak: igen sok a hal.
1859. Dögre jár.
1860. Döglik.
Azaz hever, semmit nem lendít.
1861. Ha a juh szomorun legel, dögrováson van. Cz.
1862. Büdös mint a dög.
1863. Neki mindennap D ö m ö t ö r napja.
Nincs biztos sorsa; minden órán változik sorsa, mint a juhászoké Dömötör napján.
1864. Hadd d ö r ö g j ö n, csak ne üssön.
1865. Neki d ő l e s z k e d i k, mint egész telkes paraszt. Cz.
1866. Garázda mint a részeg d r a g o n y o s.
1867. Kedves a d r á g a.
1868. Nincs drágább az időnél.
1869. Legkésőbbre érik, a mi legdrágább. D.
1870. Legdrágább, mit könyörgéssel kell megnyerni.
1871. Nem lesz abból d u d a.
Mondják, ha nem hisznek valamely vállalat, kezdet sükereben.
1872. Könnyü a dudát felfujni, de nehéz billegtetni.
1873. Sok jó tánczolhat egy duda mellett.
1874. Minek olyan duda, a mi nem szól.
1875. Teli van szóval mint a duda széllel.
1876. Olyan mint a duda. (1820.)
Jól van lakva.
1877. A mint d u d á l nak, ugy tánczolj.
1878. Majd megtanítlak keztyüben dudálni.
1879. Két d u d á s nem fér meg egy csárdában. (6141.)
1880. Jó d u d o l ó, jó köppentő. KV.
L a t i n: Bonus cantor, bonus cupediarius.
N é m e t: Guter Singer, guter Schlinger.
1881. D u d v á t hány a tökre. (911.)
1882. D u g á b a dől.
Valamely vállalat, terv megbukik, abban marad, mint mikor bedőlnek a hordó dugái vagy dongái.
1883. D u n á b a hord vizet. (2235.)

1884. Dunában keres vizet.
1885. Sok viz elfoly addig a Dunán.
1886. Nagy dolog volna, ha a Dunában nem volna viz. (1251.)
1887. Nem egyszer uszta át a Dunát.
Eleget tapasztalt már, elég bajból kimenekült már.
1888. Mely eb egyszer a Dunát általuszta, neki megy a tengernek is.
1889. Duna sem mossa le róla.
Átuszsza mint kutya a Dunát s megrázkodik.
Némely ember leráz magáról minden szemérmet, elfelejt mindent, a min okulhatott volna, s lesz, a ki volt.
Kétfelé kap mint a Dunába haló.
Kipez, kapoz mint a Dunába haló. K.
Dunántul glázlibul.
A tiszai vidék vádolja ezzel a dunántulit, hogy nem beszél tisztán magyarul, mint a glázli szó mutatja, melyet a nép is használ ott.
1890. A d u s o k nem soká uralkodnak. Cz.
1891. Jól tudja a d ü r g é s t.
Tudja valahol a járást, kelést, p. vidéken, hivatalos helyeken.

E. É.

1892. Adjon isten három e–t.
*e*szet, *e*rőt, *e*gészséget.
1893. a) E b a czigány csere nélkül.
1894. Eb a német kutya nélkül.
1895. Eb a király ország nélkül.
1896. Eb az oláh disznó nélkül.

a) „Eb“ és „nélkül“ szavak közé igy téve két főnevet, melyek egymással rokonszenvi vagy életbeli összeköt–

tetésben állanak, mint: oláh és disznó, czigány és csere, tömérdek km. áll elő, mikor „eb" am. „semmit sem ér," jól megjegyezvén, hogy ily közmondásokban az első főnév mindig személy, p. oláh, német stb.; miért „eb a zacskó pénz nélkül" s más ilyféle alkatu közmondások, ha nem lehetlenek is, de szokatlanok; aztán megjegyzendő hogy a szótagok száma rendesen középen megszakasztva egyenlő legyen a közmondás első és második részében; p. eb a magyar bajusz nélkül; eb a pap könyv nélkül; noha ez ellen is van kivétel Faludinál: eb a varga bőr nélkül; de amugy mégis hangzatosabb a km.

1897. b) Eb, a ki nem barát.

Igyunk! eb, a ki nem barát!
Üritse minden poharát. Csokonai.

1898. Eb, a ki bánja.

1899. Eb, a ki bánja, kutya, a ki szánja.

b) Ezen közmondások megint typicus alakuak, szerintök ujra lehet akármennyit formálni, megjegyezvén itt is hogy az „eb" szó után ismét személyes viszszaható névmás (a ki) jő, mint a fölebbiekben személy. Azért mondhatjuk: „eb, a ki sir; eb, a ki verekszik" stb. végetlenül, de nem mondjuk soha: „eb, a mi sir, eb, a mi verekszik," mert az eb csak ugy lesz igazán közmondási alany, ha magánál feljebb valót, épen személyt, képvisel. Azért jelentése ennyi: „nem én vagyok az," a ki nem barát, azaz én barát vagyok, szeretem a barátságot; „nem én vagyok az," a ki szánja, azaz én nem szánom stb.

1900. c) Eb haragszik.

1901. Eb hiszi. (3637.)

1902. Eb fél, kutya fél, mig az öreg ipam él.

1903. Eb utól ki a világból. BSz.

1904. Agg eb utól. KV.

1905. Eb lesz Budán király.

1906. Eb oda fa nélkül. (1149.)

Latin: Absque baculo ne ingreditor.

1907. Eb köszönje a jótartást.

1908. Eb ura fakó.

1909. Eb ura kurta.

1910. Eb szeme látta, eb keze vette, akaszszák fel, a ki keresi.

Arra mondják, ki olyat keres, mit maga tett el s nem leli.

1911. Eb helye, mi nem én dolgom. M.

1912. Ebé az, a mi másé.

1913. Ebnek mondják, eb mondja farkának, farka mondja: eb menjen.

1914. Ebnek parancsolj.

1915. Ebnek papolj.

1916. Ebnek add, ha megnyálaztad. KV.

1917. Ebet végy többet rá.

Ebem volna sánta, ha ugy folyna dolgom. K.

A c) alatti közmondások után tétessék tagadólag az első személyes névmás oly formában, mint az „eb“ szó, azaz hol ennek tárgyesete áll, az első személyes névmásnak is tárgyesete álljon, és kijő az igazi értelem, p. e b haragszik, n e m é n, azaz én nem haragszom. E b n e k parancsolj, n e n e k e m, azaz nekem ne parancsolj; e b e t végy többet rá, n e e n g e m, azaz engem többet nem veszesz rá. — És igy tovább az „eb“ szó minden utoljárókkal együtt tömérdek közmondási alakot állít elő, p. ebt ő l hallottad (nem éntőlem); ebb e l szóltál (nem én velem), melyek mind kifogás nélküliek, az életben gyakorta hallhatók, a beszédnek erőt kölcsönzők.

1918. d) Ebet tud hozzá.

1919. Ebet hallott felőle.

1920. Ebet sem tud felőle. / Ott, az ebet, a pap rétjén. K.

Azaz nem egyező az igazsággal.

1921. Ebet volt ott.

d) E közmondásokban az „ebet“ szó egyszerü, de nyomatékos, tagadást jelent, p. Ebet tud felőle, am. nem tud, vagy „ugyancsak nem“ tud felőle. — A nép szinte igy használja igen gyakran a „fene“ szó tárgyesetét, p. f e n é t tud felőle; ott, a f e n é t, a pap rétjén. — Ilyképen megint sokféle, nyomatékosan tagadó, közmondásféle szójárat, formálható.

1922. e) Eb anyja.
1923. Eb az inge.
1924. Eb a lelke.

e) Könnyü káromkodások; tagadással vagy nem helyesléssel, mi az „eb" szó fő jelentése a magyar közmondásokban.

1925. f) Csak eb a kutya.
Rosz a rosz.

1926. Mind egy eb az. KV.
Nincs köztök semmi különbség a roszaságban.

1927. Sem eb sem kutya. KV.
Sem egyik sem másik rosz, hanem még roszabb.

1928. Eb vagy kutya, mind egy tatár.
1929. Azt se mondta: eb vagy kutya.
Sem jót sem roszat nem szólott, s elment.

1930. Eben kutyát.
1931. Eb kutyával hamar összebarátkozik.
Latin: Malus cum malo colliquescit voluptate.

1932. Eb fujja, kutya járja.
1933. Eb fujja nótáját, kutya járja tánczát.
1934. Nosza eb után, komondor.
1935. Ebrül ebre, paprul papra. D.

Hasonlórul hasonlóra marad valami, mint ebrül ebre az örv, paprul papra a breviarium.

1936. Ebmarásnak kutyaszőr az orvossága.

Kevésbbé jól igy is mondják: a mely eb megharap, annak szőre gyógyít.

1937. Ebsógor, kutyakoma.
1938. Ebszokás, kutyaszokás.
1939. Eb ebet bolház. Cz.
1940. Ebnek, eb a fia. (3667.)
Eb kéri, eb adja.

f) Ezen közmondásokban „eb és eb", vagy „eb és kutya," ugyanazonságot jelentenek.

1941. A mely ebet bottal hajtnak a nyul után, eb eszik annak fogtábul. (865.)

1942. A mely ebet bottal hajtnak a nyul után, nem fogja az meg. M.

Latin: Invitis canibus venari.

1943. Ölben vitt eb nyulat nem fog. BSz.
1944. Addig játszik az eb, mig kutyó a neve.
1945. Ne higy az alvó ebnek.
1946. Ne higy az ebnek, ha szomorunak látod is.
1947. Soha ne higyen ember az eb szájának.
1948. Ne higy annyit az ebnek, mennyit farka hizelkedik.

Latin: Cauda blandiri.

1949. Mikor két eb összemarakodik a tál felett, a harmadik könnyen jóllakik.
1950. Eb is megalkuszik egyszer a macskával.
1951. { Nehezen alkuszik meg két eb egy csonton.
Két eb nem alkhatik meg egy csonton. }

Német: Zwei Hunde an einem Bein
Kommen selten überein.

1952. { Ki ebbel hál, bolhásan kél.
A ki ebbel fekszik, bolhásan kél fel. }

Német: Wer mit Hunden zu Bette geht, steht mit Flöhen wieder auf.

1953. A ki ebbél játszik, bot legyen kezében.
1954. Ki ebbel bolondozik, bot legyen kezében. Cz.
1955. Magadra vess, ha megharap az eb, mikor vele játszol. K.
1956. Tarts ebet, ha veszned kell. KV.
1957. Ne tarts ebet, ha kenyérhajad nincs.
1958. Csak korpád legyen, könnyü ebet kapni. (3727.)
1959. Ki más ebét tartja, csak a kötél marad nála. K.

Igy van görögül is szórul szóra. — Ki hálátlan iránt van jóakarattal, hiába fáradott.

Latin: Qui canem alit externum.

1960. Ki idegen ebnek hány kenyeret, nem veszi jutalmát.

Német: Wer fremde Hunde aufzieht, erntet schlechten Dank.

1961. Bakzó ebnek sok a lyuka.
1962. Fanos ebnek gubás a társa.
1963. Az ebet is megbecsülik uraért.

1964. Akkor { busul / szomoru } az eb, { ha éhes. / mikor éhes.

1965. Vess kenyeret ebnek, megharap érette.

1966. Tégy jól ebbel, még rád mordul.

1967. Agg ebnek, vén szolgának egy a fizetése.

1968. Késő agg ebet tánczra tanítani. (5132.)

1969. Vén ebre korpa is vesztegetés. (841.)

1970. Jó a vén eb ugatására kitekinteni. (4569.)

Német: Wenn alte Hunde bellen, ist's Zeit, dasz man ausschaut.

1971. Eb is bánja orrát.

1972. Eb is haragszik orraért.

Senki sem szereti, ha gyönge oldalát érintik.

1973. Nem ebre bizták a lóhalált. KV.

1974. Ha eben állana, sok lóhalál esnék.

1975. Ha ebre biznák a nagy böjtöt!

1976. Ebre bizni a hájat. (483.)

1977. Az ebnek ha aranya volna is, hájat váltana rajta. (1996.)

Ki hasának él, reá költi mindenét.

1978. Elég egy ebre egy { koloncz. / kölöncz. / czölönk.

Elég egy embernek egy hivatal.

1979. Nem egy ebnek kurta a neve.

Kevésbbé nyomatékosan: két ebnek is lehet egy neve.

1980. Megadták neki az ebek vacsoráját.

1981. Majd elfujja az ebek dalát.

Mindkét km. olyat jelent, mit a megjárás, baluljárás alatt értünk.

1982. Ugat a félénk eb, de meg nem mar.

Azokra szól, kik jobban győzik szóval mint tettel.

Latin: Canes timidi vehementius latrant.

1983. Eb is, kopó is, agár is.

Az egri püspök utazván egy falun, valamelyik földesur inasa kérdezé a bakon álló huszárt: ki legyen ura, s a huszár igy felelt: episcopus agriensis, mit a bárgyu szolga a fentebbi közmondássá vált szavakkal vitt hirül

uráнak. — Mikor jót várunk, és rosz, sőt rosznál is roszabb az eredmény, p. pörben az itélet, akkor mondjuk e közmondást. Jelent sok czimet is. Ha pedig állapotjegyzőleg akarunk szólani: ebül is, kutyául is, komondorul is.

1984. Eb a macskával. (2267.)

Azaz ugy vannak együtt mint eb a macskával, vagyis roszul p. házasfelek és más társak.

1985. Eben gubát cserélt.

E közmondásnak adomája van, de saját értelme nincs; hanem alkalmasint egy az „eben kutyát" közmondással, melyhez hangrokonságban is igen közel áll.

1986. Eben hiába.

1987. Ebet szőrirül, madarat tollárul, embert társárul.

1988. Feltalálni szőrin az ebet.

Kevésbbé nyomatékosan: szőriről ismerni az ebet.

1989. Eb hátán megfordult. (3496.)

1990. A mely ebet meg akarnak ölni, dühös nevét költik.

1991. A hamarkodó ebnek vakok a kölykei. Cz. (4822. 3339.)

1992. Bolond, kit a kötött eb megharap.

1993. Ebnek se jó az első fia. (2169.)

1994. Fogas ebnek való a csontrágás.

1995. Nem hallik eb ugatása mennyországba. KV. (3663.)

Nem ragad ebugatás az derült égre. Zrinyi.

Német: Was kümmert's den Mond, dasz die Hunde bellen.

1996. Eb a bibor közt is konczot keres. D. (1977.)

1997. Harmadik utczárul is megugatják az ebek.

Mint a peczért, ki kutyáknak ellensége levén, általuk rosz embernek tartatik. — Ilyenre szól a km. is.

1998. Köti az ebet a karóhoz.

1999. Az ebre nem vetnek hámot, a gondolattul sem vesznek vámot.

Ebbe a gondolkozási szabadságot foglalták be őseink.

2000. Vess az ebnek, csórja farkát.

2001. Nem egy eb rugja a tökit.

Több oldalrul van segítsége, pártfogása.

2002. A jó ebet nem ütik agyon egy turóért. K.

2003. Ebnek vonszák asztalra fejét, ő pad alá vonsza. M.
Kevésbbé nyomatékosan: hiába huzod eb fejét az asztalra. Azaz hiába méltatsz méltatlant, ö mindig aljas marad.

2004. Visszatér eb az okádásra.
Ki aljasul szokott, visszaesik mindig.
Latin: Canis reversus ad vomitum.

2005. Nem eszi meg eb maga fiát. KV. (3666.)

2006. Eb is parancsol maga farkával.

2007. Eb is felhág a ház tetejére, ha udvarban megszorítják.

2008. Eb is követ harapdál, mikor embert nem marhat.
Azokra szól, kik bajaik valódi okozói helyett más ellen dühöngenek.
Latin: Canis saeviens in lapidem.

2009. Eb sem rágódik csonton, ha husra talál.

2010. Hol az ebet leforrázták, nehezen megy többet oda.

2011. Leforrázott eb esőtül is fél.
Német: Begossene Hunde fürchten das Wasser.

2012. Ebem volna sánta, az is meggyógyulna. BSz.
Semmi bajomat se mondanám.

2013. Általment az ebek harminczadján.
Sok próbát kiállott, sokat tapasztalt.

2014. Eben mult pásztorság falu végin csontot rág. D.
Ki a jólétből vagy jó hivatalból kiesik, nem válogat sokat, mint nem a szolgálatból kiesett pásztor kutyája.

2015. Bujdosik ide s tova, mint az égett lábu eb. KV.

2016. Nyalakodik mint az eb.

2017. Szereti mint eb a { macskát. / gereben nyalást.

2018. Oldalog, mint eb a gyolcsos tóttul.

2019. Megszorult mint eb a gát között.

2020. Tiszteli mint eb a vermet.

2021. Szapora mint az ebkapor.

2022. Kikopott mint eb...r a hóbul.

2023. Kiadott rajta mint eb a taligán.

2024. Nyujtózik mint eb a pozdorján. (4897.)

2025. Eb ágyábul esett.

2026. E b b ő rbe öltözni. KV.

2027. E b c s o n t { beheged. / beforr.

Tréfás. Mondani szokták, ha valaki megvágja kezét, s más apróbb sérülések alkalmával.

2028. E b e l a d óban hagyta feleségét. BSz. (1373.)

Rá sem gondolva hagyta el nejét, kit akár megvegyen bárki, mint az ebet.

2029. Egy e b f u t á son van.

Egyenlő tévedésben, bünben van.

2030. E b h á jjal kenték alfelét.

Hamis, ravasz, gonosz erkölcsü.

2031. E b k é r d i uram!

Lenéző, megvető czime oly embernek, kit senki sem kérdez. Azért mondják: „ebkérdinek kutya a' felelet", azaz kit nem kérdeznek, annak minden felelet az, mi a kutyának, ha elkezd ásítozni: hallgass!

2032. E b r u don vetni ki. M.

Gyalázatosan adni ki valakinek az utat, mint konyhábul a kutyának, t. i. pitvarajtóban két ember egy rudat tesz keresztül s mikor az eb keresztül lépné, fölvetik rajta, hogy a kutya néha kétszer is megfordul a levegőben.

2033. Csak egyszer esett Bécsben e b v á s á r. D. (1243.)

2034. E b e stül, macskástul. (229.)

Azaz mindenestül, p. a ki elhordozkodik és mindenét elviszi, az ebestül, macskástul ment el.

2035. E b ü l állunk. (1349.)

2036. Ebül járt.

2037. Ebül gyült, ebül költ.

2038. Ebül gyült szerzéknek ebül kell elveszni.

2039. Ebül gyült marhának ebül kell elveszni. M.

L a t i n: Male parta male dilabuntur.

2040. Ebül gyült szerzéknek komondor sáfára.

2041. Ebül kezdi, ebül végzi.

2042. Ebül kezdi, komondorul végzi.

2043. Ebül is, kutyaul is, komondorul is. D.

g) Mind e közmondásokban „ebül" am. roszul, hamisan, gonoszan; söt még a két utóbbiban a „komondorul" mint fokozata a rosznak, adatik fölibe.

a) Adta e b a d t á val fér össze. (Lásd: kutya.)

2044. Hol az e b é d, ott a vacsora.
Régi, vendéglátó szivességre emlékeztető km. melynél fogva mintegy törvénynyé vált hogy a vendég ott egyék vacsorát, hol ebédet evék. Erre czéloz a következő közmondás is.

2045. Nem derék ebéd, melynek vacsorája nincsen. D.

2046. Hamar ebédnek hamar a vacsorája.

2047. Délben kimélt ebéd jó vacsora.

2048. Szegény ebéd, a hol bor nincs. KV. (1007.)

2049. A mely szolga elfelejt ebédet enni, megérdemli a vacsorát. K.

2050. Ebédet nem eszik, vacsorát nem is lát. (4739.)
Igen koplal, igen szegény, nincs mit ennie.

2051. Ebéd előtt van.
Még eszén van. Részegesre mondják. (L. vacsora.)

2052. E c z e t re maradt. (2129.)

2053. Eczetre való.
Azaz igen savanyu, félig eczetes bor.

2054. E c z e t á g y a gyomra.
Sokat tud inni.

2055. Lesz belőle eczetágy.
Akkor mondják, mikor a segítség nem segít, p. kártyában a fölvétel, vagy életben a kölcsön, mely csak kellemetlent, savanyut érlel mint az eczetágy.

2056. E c z e t e s korsó megtalálta dugóját. (4871.)
Hasonló hasonlóra, neki valóra, talált házasságban vagy más társi viszonyokban.

2057. Nem kell arany e d é n y t pad alá tenni. Cz.

2058. E g é r sem fut mindig egy lyukba.
Jelentése: igyekezz több módjait találni fel az életnek; igyekezz szerezni több barátokat, vagy akár barátnékat, mert házas ember önfeledéseit is védi némelyeknél ez a közmondás.
Latin: Mus non uni fidit antro.

2059. Egér nem fér lyukába, tököt köt a farkára. Cz.
Oda akar bevinni mást, hová magának sincs szabad járása.

2060. Macska mikor szunyad, egerek tánczolnak. Sz.

2061. Nincs otthon a macska, czinczognak az egerek.
Német: Wenn die Katze auszer dem Hause ist, tanzen die Mäuse.

2062. Vesztére harapta el az egér fejét. D.
A mivel segíteni akart magán, az volt vesztire, mint ama parasztnak, ki, hogy elejét vegye a hideglelésnek, megevett egy egér fejet (mert ezt igy tanitja a parlagi gyógytudomány), s roszul lett tőle. — „Már most mit csináljunk?" — ‚Macskát kell beküldeni érette', mondá egy nemokos.

2063. Egere nőtt. (4776.)
Megártott neki a jólélés, mint lónak a sok zab.

2064. Egérut. (3828.)
Azaz menekülő ut, minő egeré a rét füvei tövében.

2065. Megindult az egere. (1161.)
Azaz jobban kezd lenni, már megint pajkos, mint a ló, mikor dörzsöléssel elmulni vagy megindulni kezd a nyakán nőni szokott, egér forma, daganat.

2066. Czinczog mint az egér.

2067. Örül mint a fogóba esett egér. (2624. 6110. a.)

2068. Nem tud hová lenni mint a tökbe esett egér. P.

2069. Jobb az egész mint a fél.

2070. Több az egész mint a rész.

2071. Nincs jobb mint a jó egészség.

2072. Bibor, bársony, vendégség: jobb egy napi egészség.

2073. Kelletlen ott a kincs, hol jó egészség nincs. K.

2074. Kinek szükön elesége, annak van jó egészsége.

Kinek elesége,
Szükön bora, söre,
Annak van egészsége.

2075. Tisztaság fél egészség.

2076. Akkor becsüli ember az egészséget, mikor a betegséget érzi.

2077. Az egészség izét a betegség adja.

2078. Egészséggel, szajkó!

Egészséggel szajkó,
Ne légy szivszakajtó. Népd.

2079. Jó egészséget kivánok.

2080. Váljék egészségére.

Gunyosan szól arra, ki maga kereste baját, mint az előbbi km. jelentése is ugyanaz.

2081. Jó egészséget hozzá!

Arra mondják, ki nagy vagy nem igaz, nem szive szerinti hivatalba, vállalatba fogott.

2082. Elégség, egészség.

2083. Három dolog egészséges: eleget nem enni, munkától nem félni és nem bujálkodni. M. (1255.)

2084. Egészséges korában harangoztak neki.

2085. Egres nem szőlő. (l. 5298. 5422.)

2086. { Savanyu / Fanyar } mint az egres.

Más a veréb, más a fecske,
A dongó légy, a méhecske.
A békavirág nem rózsa,
A vad egres nem malozsa. Népd.

2087. { Elnyerte / Felkapta } az egri nevet.

Az egri vitézektől eredő km., kik Dobó parancsnoksága alatt páratlan hősiséggel oltalmazták Eger várát 1552-ben a török ellen. Egri am. hős, vitéz. — Lásd Vörösmarty hőskölteményét: Eger.

2088. Egy, érik a megy.

Rimjáték, de szól leányokra, kik a férjhezmenetelre ma holnap megérnek.

Utczu bizony megérett a megy.
Mennél jobban kérik a lányt,
Annál jobban megy, megy, megy, megy. Népd.

2089. Néha egy is sok.

P. verésből.

2090. Egy életem, egy halálom.

Azaz élettel, halállal sem gondolva, mindent megteszek; egy életem van, reá szánom. Ezen mondásban erős elhatározottság fekszik.

Egy életem, egy halálom,
K. . .y nem viczespánom. Hevesi kortesdal.

2091. Egy szivvel lélekkel.

2092. Egyet mondok: kettő lesz belőle.
Azaz fontosat mondok.

2093. Egyet harap, hármat nyel.

2094. Egy kaparja, kettő falja.
Kevesebb a kereső mint a fogyasztó, faló.

2095. Egy két ember szaván nem lehet várat építeni. D.

2096. Egy ember csak egy szám.

2097. Egy: titok, kettő: tanács, három: széles isten adta világ.
Mig egy tudja, titok; másnak mondod, tanácskozás; ha harmadiknak is, tudni fogja egész világ.

Az öreg római Caecilius Metellus felelé egy ifju tisztjének, ki hadi terveiről tudakozódott: ha hinném, hogy ingem tudna bennök, azonnal levetném és a tüzbe dobnám.

Bem hasonlóan tudakozódó tisztjétől kérdé: „tud ön hallgatni?“ — ‚Tudok,‘ felelé a tiszt. — „De én is tudok,“ volt az agg vezér válasza.

2098. Világos, mint az egyszer egy.

2099. Nincs e g y e be mint a teste, lelke. (904.)
Rövidebben: csak a teste, lelke.

2100. Ki e g y e d ü l iszik, az már utolsó.
Ez a legnagyobb elkeseredés jele, mert nem barátságból, kedvből iszik az ember, hanem azért hogy részeg legyen.

2101. Jaj nekem egyedül, senki sem hegedül.
Agg legények panasza; aztán magánczoké.

2102. Legjobb az e g y e n e s ut.

2103. Egyenes mint a nád.

2104. E g y e n l ő osztály nem támaszt hadat.
L a t i n: Aequalitas haud parit bellum.

2105. Sok jót szül az e g y e n l ő s é g. K.

2106. Az e g y e s élet bu nélkül nem lehet. Cz

2107. Szép e g y e s s é g emel zászlót mezőben. KV.
a) Csak abban nem e g y e s ü l hetnek: ha a szénát kaszával kaszálták-e vagy ollóval ollólták. P.
Azaz tudja hogy a szénát kaszával kaszálják, mégis vitatkozik ellene.

2108. Szép dolog, mikor a száj és sziv egyet értenek. KV.

2109. a) Egyik mint a másik.

Egyik mint a másik,
Ha lefekszik, elalszik. Népd.

2110. Egyik gubás, másik subás.
2111. Egyik kapzsi, másik habzsi.
2112. Egyik kökény, másik galagonya. BSz.
2113. Egyik kutya, másik eb.
2114. Egyik tizenkilencz, másik egy hián húsz.

a) Az „egyik — másik" szavakon megforduló közmondások jelentése: egyenlőség. Egyik olyan mint a másik, egyformák, egyenlők, még pedig a roszaságban rend szerint, mert talán soha senki nem hallott ilyféle közmondásokat két jó ember felől, hanem rendesen roszakról. Jókra igy áll a közmondási forma: egyik derekabb a másiknál, vagy: egyik derekabb mint a másik.

2115. Egyfelül kiverik, másfelül bemegy. (78. 79.)
2116. Elférhetünk egymás mellett.
Tudjuk egymást nélkülözni.
2117. Majd egymásba bujtak. (1195.)
2118. A tojás is csak egyszer törik el.
Becsület, szüzesség elvesztésére mondják.
2119. Egyszer él az ember.
Azaz igyekezzünk lehető jól élni az életet.
a) Egyszer van, egyszer nincs. (3694.)
2120. Ugy járt mint az egyszeri ember. (5142.)
Az egyszeri ember, monda szerint, kereste a fehér lovat, melyen ült. E km. akkor használtatik, mikor valaki keresi azt, mi nála, zsebében stb. van, mi gyakran megtörténik.
2121. Kinálta mint egyszeri ember a papot.
„Tessék, tisztelendő ur! a többinek ugy is van esze, őket nem kinálom." Ez az egyszeri ember kinálása.
2122. Együgyü ember ritkán megy biró elibe.
2123. Együtt tették a tüzhöz, együtt emészszék. (2885.)
Közösen csinálták, közösen vegyék hasznát, kárát.

2124. Sok jó fogja az **eke** szarvát.

Sokérdemes legény,
Mert értéke szegény,
Fogja az eke szarvát.

2125. Nem tud az én ekémen szántani.
Nem dolgozik kedvemre, szokásom szerint.

2126. Nehéz eke szarvával gazdaggá lenni.

2127. Könnyü hat ökör után tolni az ekét.

2128. Ő is szeret szántani a szegény ember ekéjén.
Szeret a más munkája után boldogulni.

2129. **Ekklézsia** számára maradt. (2052.)
Vén leányra mondják, ki gyakran járván a templomot, vet a perselybe.

2130. Szegény az ekklézsia.
P. adnék többet a haza javára, de szegény az ekklézsia; azaz magam vagyok szegény; adnánk többet, de szegény az ekklézsia; azaz mi vagyunk szegények, igy tovább minden számban és személyben.

2131. Szegény az ekklézsia, maga harangoz a pap.

2132. Se **eleje** se veleje.

2133. Jól meg kell kötni elejét, végét a dolognak.

2134. Munkának jó eleje a dolognak veleje.
Latin: Principium dimidium totius.

Jól meggondold rózsám, elejét, utóját,
Hogy kivel kötöd be két szemed világát.
Mert nem kölcsön kenyér hogy visszaadhatnád,
Sem nem tarka kendő hogy megfordíthatnád. **Népd.**

2135. Egynek **elesése** másnak felkelése. KV.

2136. Ki fél az eleséstől, ne menjen a jégre.

2137. Megygyen az eleven, ha még a holt is mozog? KV.
Azaz „mit tegyen", melyből van összehuzva „megygyen." „Akármegygyek", azaz **akármit tegyek**, Pázmánnál s több régieknél igen gyakran jön elő. Metszek azaz mit teszek, Páriz Pápainál.

2138. Hogy ne ugrálna az eleven, mikor a holt is mozog.
Ha nyomoru is lábra áll, mit kell téni az épnek, egészségesnek, vagyonosnak.

2139. Hamis az ember, mig eleven.
Sok bohóságot elkövet az ember, mig fiatal.

2140. Elevenére tapint. (1183. 2140. 2627.)
2141. Csak eleinte válogat ember a szilvában. (2762.)
2142. Jobb az elég mint a sok.
2143. Nem sok, a mi nem elég.
2144. Sok jó ember elfér egy kis helyen.
2145. Elhoppozta az esküvés előtt. (2664. 4912.)
Férj nélkül lett anya.
2146. Mindent elkanyarít. KV. (4452.)
2147. Tüz, viz nem ellenkeznek ugy egymással.
2148. Ellenkező dologban válik meg, ki mire való. (534.)
2149. Kicsin ellenséget sem jó megvetni. K.
2150. Házi ellenség a test, fris a roszra, jóra rest. Cz.
2151. Futó ellenségnek arany hid.
Hunyadi János mondása.
Német: Fliehendem Feinde baue goldene Brücke.
2152. Becsüld ellenségedet, ő mondja ki hibádat.
2153. Ellenségeddel társpoharat ne igyál.
2154. Mosolygó ellenségnél nincs ártalmasabb.
2155. Ellenségemnek sem kivánom.
Nagy bajra, kárra mondják vagy szerencsétlenségre.
2156. Mit az elme ébren forgat, avval játszik álom idétt is. BSz.
2157. Vén elme, fiatal erő veri meg a hadat.
2158. Heverő testben bujdosik az elme. Cz.
2159. A vidám elme gyakran elmegy sétálni, de az okos többnyire otthon marad. D.
Azaz okos ember soha sem felejti el magát.
2160. Jobb szép szerrel elmenni mintsem kénytelenségből.
2161. A mi elmult, arra minek vásik fogad.
2162. A mi elmult, elmult.
2163. Ha ma egy órát hiában elmulasztottál, holnap egész nap föl nem találod.
2164. Ki hamar elneveti magát, nincs messze a bolondságtól.

2165. Ki elöbb, elsőbb.

Latin: Prior tempore, pótior jure.

2166. Ki előbb jön, előbb őröl. (5384.)

2167. Legszebb szin az elpirulás.

2168. Aggszó szerint: egyféle állatnak sem jó az első kölyke. P. (1993.)

2169. Azt gondolja: ő első személy a szentháromság után.

2170. Elvágja a meddig megsült. (6881.)

Hasonlatkép a pusztai néptől, mely azonnal elszeli, a mi megsült, a pecsenyéből. Jelenti azt, ki a mit lehet, élvez; mondják leginkább szerelmi kalandorokra.

2171. Ég nyelte, föld nyelte: elveszett.

2172. El nem viszi szárazon.

2173. Rosz eme fiait is megeszi.

Eme azaz fias disznó. — Rosz anyákra értetik.

2174. Ember emberrel jó. KV.

Latin: Homo homini deus.

2175. Embernek embertül mindig kell tartani. K.

2176. Ember embernek farkasa. KV.

Latin: Homo homini lupus.

2177. Kis ember nagy bottal jár. (1117.)

2178. Nagy ember nagyot botlik. Cz. (2281. 5879.)

2179. Kis ember sem szalmaszál.

2180. Nem tudja ember, mitől hizik.

Mondják olyanra, ki tücsköt, bogarat megeszik; jobban olyanra, ki kedve, elve ellen való módjait is megkisérti az életnek, mert kénytelen vele.

2181. Addig áll ember, mig isten akarja.

2182. Én is ember vagyok. (5949.)

2183. Mindnyájan emberek vagyunk.

2184. Nincs ember hiba nélkül.

2185. Nem tudja ember, mire { jut. / virad. } (2299. 4928.)

2186. Nem singgel mérik az embert.

2187. Embert szaván, ökröt szarván. (3398.)

Azaz szokták megfogni.

2188. Embert illet a szó. KV.

2189. Embere szavának.

Német: Ein Mann, ein Wort.

2190. Ember fogad fogadást, agg eb, ki megállja. D.
Ember teszen fogadást, eb a ki megállja. Sz.

Bocskai, midőn a császár hüségére megesküdött hajduk nem akartak hozzá állani, e közmondást használta Istvánffy szerint s megnyerte őket további rábeszélés nélkül.

2191. Nem lehet az ember hirtelen gazember. D.

2192. Nem lakik jól ember a pecsenyére való nézéssel. KV.

2193. Olcsó ott az ember, a hol sok van. D.

2194. Ember a fogával ás magának vermet. ML.

2195. Minden ember ember.

Eredetileg minden ember okos állat s nemes teremtmény.

2196. Nem minden ember.

T. i. mikor elfelejtkezik a becsületről, az emberiségről, stb.

2197. Minden ember ember, de nem minden ember emberséges ember.

2198. Sürün vetik magvát az emberséges embernek, de vékonyan kel. Cz.

2199. Elég sok az ember, de kevés a jámbor. D.

Mintha mondatnék: elég sok az ember, de kevés a jó ember, mert „jámbor" szavunk ebből van összehuzva s hangrokonítva.

2200. Elél az ember holtig.

Mintha mondatnék: megél, elél az ember valahogy, nehezen, ugy a hogy.

2201. Ember a lenben, de nem a kenderben. (637.)

Azaz kis dologban, minő a len a kenderhez képest, helyén van, de nagyobbakban nincs.

2202. Embernél munka, istennél áldás.

2203. Emberen szokott az megtörténni.

Ha valaki p. lerészegszik vagy más olyanba vegyül, mit maga sem szeret, vigaszul használják e közmondást, s a ki használta, már azzal egyszersmind meg is engedett, mert az ő rajta is megeshetik. Tehát épen az, mit a latin igy tesz ki: homo sum, humani nihil a me alienem puto.

2204. Ember kell a gátra. (4963.)

Nehéz, fontos dolgot derék férfira kell bizni. — Hasonlatkép a talpfák szállítóitul, kik midőn tavaszi nagy vizzel a malmok végett csinált gátakon leeresztik a szálfákat, elöveszik minden erejöket, hogy a kormányt megtarthassák, s örvénybe ne sodortassanak, mert ilyenkor a talpfák gyakran egészen viz alá merülnek. Ki e próbát kiállja, megmutatta ügyességét, elmeéberségét, innen aztán a km.

2205. Ember talpán.

2206. Esendő az ember, hajlandó a pendely. (2212.)

2207. A milyen az ember, olyan a munkája.

2208. Zákányos ember.

Zákány a borban, míg meg nem üllepedik, forgó szemet, apró gaz. Hasonlatilag emberre vive, zákányos az, kinek nem tiszta a feje, gondolkozása, hanem apró minden viszketeg kóvályog benne, mint gaz a borban.

2209. Emberre makot, disznóra gyömbért. (1776.)

2210. Zinár ember. KV.

Zsinár vagyis hinár, alávaló ember.

2211. Terem az ember, mint a { hátibőr. / subagallér. } (3536. a.)

2212. Gyarló az ember. (2206.)

2213. Ember volt, megholt. (6434.)

E km. csaknem ellentéte a szánakozásnak, azaz föl sem veszi, ha valaki megholt, mivel az igen természetes.

2214. Tál, fazék összezördül, hogy ne az ember.

2215. Nincs rajta e m b e r i kép.

Megijedt vagy betegség által elcsigázottra mondják.

2216. Vékony e m b e r s é g, vastag embertelenség.

2217. Nagyobb az emberség a káposztás husnál. KV.

2218. Több vele az e m b e r s z á m.

2219. A mint tartod e n é d e t, ugy ihatod tejedet. D. (364.)

2220. A mi e n y é m, enyém.

2221. Jobb egy enyém mint két másé. (L. m á s é, m i e n k.)

2222. Ott is e m l e g e t i k az embert, a hol szidják.

2223. Csuklik: emlegetik.

2224. Ugy ragad a vétek mint az e n y v.

2225. Enyves kezü.
Azaz ragadós kezü, kinél hamar megragad valami, vagyis tolvaj.

2226. Epéje sincs. (2957.)

2227. Elfutotta az epe, mint juhot a tályog.
Rosz kedve van, komor.

2228. Több epéje mint vére.

2229. Epéje sincs mint a galambnak.

2230. Szedi az epret.
Azaz hasznot. — Elszedték az epret elöle. Maga kebelébe szedi az epret. BŚz. (2146.)

2231. Hires eperre nem kell kosárral menni. M.

2232. Lassan kullog mintha epret szedne. KV.

2233. Erdő nincsen zöld ág nélkül.
Azaz nincs, ki ne szeretne, mig fiatal.

2234. Nem látja fátul az erdőt.

2235. Erdőre tőkét, tengerbe vizet. (1883.)
Latin: In silvam ligna, in mare aquam deferre.
Német: Holz in den Wald tragen.

2236. Véletlen erdőben gyakorta nyul fekszik. Cz.

2237. Erdőt szánt, gyepüt sem szánthat. KV. (5331.)
Alig él, mégis ebeket tart.

2238. Szál faért erdőt.
Oly fiatalok mondják, kik nem akarnak megházasodni. „Majd bizony! elhagyjak erdőt egy szál faért."

2239. Attól félhet erdőben hogy magától is felakad.
Rosz emberre szól.

2240. Félre bokor! jön az erdő. (474. 475. 928.)
Tréfásan magárúl is mondja az ember, de csak ismerősének. Általában jelenti a kisebb és nagyobb ranguak közti különbséget.

2241. Gonosz eredetnek gonosz a vége. F.
Latin: Mali principii malus finis.

2242. Jó bornak, jó embernek eredetét ne keresd. D.

2243. Szentirásból jőnek az eretnekek. D.

2244. Ergo: vigyorgó.
Ki okoskodása után kimondá az „ergo": „tehát" következtetést, vigyorogni szokott. Rimjáték.

2245. Szép köntöst inkább mocskol rosz erkölcs mint a sár.

2246. A megpirulás festéke a jó erkölcsnek.

2247. Erkölcsös ember is tekint a parancsolatra. K.

2248. Fenn az ernyő kas nélkül. D. (3539. 6431.)

Azaz a lényegest, minő szekérben a kas, a mellékesért, minő az ernyő, elfelejteni, mi fonákság. — Rangtartás vagyon nélkül.

2249. Erő s pribék ellen nincs pecsétes levél. BSz.

2250. Fontonként fogy az erő, latszámra jő vissza.

2251. Ha erő nem használ, ravaszsággal hozzá. KV. (2402.)

2252. Se ereje, se veleje.

2253. A ki erősebb, az a hatalmasabb. ML. (840.)

2254. Nincs oly erős, kinek társa ne volna. M.

2255. Erőtlent az erős csak a zsákba rázza. KV.

Mailag és roszabbul: erős az erőtlent hamar zsákba rakja.

2256. Minden erőtetés visszaélés. D.

2257. Erőtlen, ki elbizza magát.

2258. Majd elfujja szél, oly erőtlen.

2259. Erre int, arra mutat.

Két szinü, álnok ember.

2260. Erre közelebb, arra hamarabb.

„Merre menjünk itt, földi?" — ‚Erre.' — „Hát ha arra mennénk." — ‚Arra közelebb, erre hamarabb.' — Nem ritkán halljuk ily párbeszédben e közmondást. — „Közel" jelenti a tért, „hamar" a jobb utat. Az okos emezt választja. — Politikai pártokat is jellemeztek e közmondással,

Széchenyi és Wesselényi a feldunasoron sétálgatván, amaz mondá: „nekem Budára kellene fölmenni." — ‚Nekem is', mondá emez. „Ugy isten veled!" mondá az első, „te egyenest szoktál járni, én majd csak a hidra kerülök.

2261. Barátom az erszény. (4156.)

2262. Jobb egy erszény mint két barát.

2263. Legjobb utitárs a teli erszény.

2264. Kinek üres az erszénye, üres a szekrénye. Cz.
2265. Kinek teli az erszénye, elég tudós az.
2266. Késő a takarékosság, ha üres az erszény. (1038.)
2267. Egyik csinál erszényt, másik lemetszi azt. KV.
Egyik dolgozik, a másik veszi hasznát.
2268. Könnyebb tanácsot adni mint erszény pénzt.
2269. Szerelem, bor, koczka üritik az erszényt.
2270. Ha üres erszényed, vendégséget kerüld. KV.
2271. Kettős a lelke erszényének.
Igen teli van erszénye.
2272. Nincs könnyebb a teli erszénynél.
2273. Megütötte erszényét a lapos guta.
2274. Lapos az erszénye.
Azaz üres.
2275. Lyukas az erszénye.
Kihullott belőle, azaz nincs benne.
2276. Ebszíjjal kötött erszényü. (2305. 4253.)
Fukar, zsugori.
2277. Levonták orrárul az erszényt. P.
Elvették tőle a bizalmat.
2278. Megfejték erszényét.
Mint a tehen tölgyit. Leginkább kártyásoknál van divatban mind a szó mind a dolog.
2279. Kisebb az Erzsók orránál. D.
2280. Örömestebb esik, a hol nedves.
A hol sok van, oda több megy, mint pénz a gazdag kezébe.
2281. Magasról nagyobbat esik ember. (2178.)
2282. Ki a földön ül, nem nagyot esik. (4870.)
Szegény embert a sors sem alázhat meg igen, mert a nélkül is meg van már alázva.
2283. Hadd essék nekem is. D.
Egy iszákos, ha eső esett, mondá: „hadd essék nekem is,“ — ivott, ha száraz idő volt, ekkor is elővette a korsót s ivott; igy neki ekkor is esett. — A km. jelenti azt, mikor valaki mindenben okot lel arra, mit cselekszik, s gyarlóságait ily formán lelt okokkal védi.
2284. Sok esik, a min örvendhetni, de több, a min busulhatni.

2285. Egyszer eshetik meg, a mi soha nem volt.

a) A ki mesterségesen esküszik, mesterségesen hazud. Cz.

2286. Adtál, uram, esőt, nincs köszönet benne.

Mondják, mikor rosz következése van annak, mit kivánva kivánt az ember, mint a hoszas esőzésnek aratás idején.

2287. Véka eső, köböl sár.

Őszi idő jellemzése, mikor kis eső is nagy sarat vet. Azért mondják novemberben a fuvarosok: szeker alatt van a teher, nem a szekeren.

2288. Késő esőnek nagyobb a sara. D.

2289. Sokat ér egy alföldi csendes eső.

Egy békesi paraszt Bécsben levén, kérdezteték ismerőse által: mit gondol, mennyit érhet meg ez a Bécs városa? — „Sokat", felelé a jó paraszt, „de még sem ér föl egy alföldi csendes esővel."

2290. Hetes eső, hármas ünnep, jó gyomor,
Gazdamorgás, béresalvás, komondor.

Hetes eső miatt morog a gazda, hármas ünnepben alszik a béres, de azért ennie kell mégis, különben a gyomor ugat mint a komondor.

2291. Eső után köpenyeg.

Idejében elmulasztott dolog, ha később teszed, mint kellett volna, hasonló a köpenyhez eső után.

2292. Elmult esőnek nem kell köpenyeg.

Nem kell előhozni a mi megtörtént, elmult, mivel már most ugy nem használsz vele mint eső után a köpenynyel.

2293. Ki az esőt kerüli, sokszor vizbe tapod. (1366.)

2294. Ha varrótü eső volna is. ML. (1330. 2706.)

2295. Eső lesz.

Rosz énekre mondják, mintha szamárbőgés volna, mi esőt jelent a közhitben; innen a szamár: időpróféta.

2296. Sirt mint { az eső. / a sebes eső. }

Sir az egyik szemem,
A másik könyezik.
Sirjon mind a kettő,
Mint a sebes eső. Népd.

2297. Csak ugy dől az eső, mintha zsajtárból öntenék.
2298. Este van a faluban, farkas a bokorban.
a) Néha reggel táncz, estve pedig láncz. KV.
2299. Eszesnek való a játék. M. (5880.)
2300. Eszem-iszom ember.
Ki minden idejét vagyonát evésre ivásra költi.

Eszem-iszom törzsökéből
Származtak eleim,
Ezt mutatják a kocsmákon
Adós leveleim. Gunydal.

2301. Többet öl meg a rendetlen eszem-iszom, mint a kard. K. (1047.)
2302. Abban ugyan nem eszel.
Azt nem teszem meg; az nem fog megtörténni.
2303. Addig eszik, mig ujjával el nem éri.
2304. Elég hamar eszik, ki jóllakik.
2305. A mit egyszer eszik, kétszer is megenné. (2276.)
2306. Nem sok kő sót esznek meg együtt.
Leginkább házasokra mondják, jelentvén hogy nem fognak egyezni, különböző levén természetök.
2307. Soha sem eszik egyest a hasával.
Egyest azaz egyarányost. Arra mondják, kinek soha sem telik be kivánsága.
2308. Ilyet még nem ettem. (6384.)
Ilyet még nem tapasztaltam, nem láttam.
2309. Ettél tegnap, egyél holnap.
2310. Egyél, ne éhezz mint otthon.
Tréfás kinálás, mely azt teszi, csak ugy mint otthon.
2311. Ne egyél benne, megfiadzol tőle. K.
2312. Megette, a mivel meg kell halni. KV.
Szerelmes.
2313. Ette haszna, aludta bére.
Szolgálat után kevés jutalom; levén minden haszna az hogy evett, s bére hogy aludt.
2314. Ha sokat akarsz enni, keveset egyél.
Ha sokat enni, azaz sokáig enni, vagy sokáig élni akarsz, keveset egyél, vagyis légy mértékletes.
2315. Átaludnék három éjszakát, csak enni ne kellene.

2316. A hol enned adnak, egyél, a hol ütnek, fuss.

2317. Nem kér enni.

Oly vagyon, a mire nem kell költeni az által hogy tartjuk.

1318. Ugy eszik mint a ki soha nem evett.

1319. Nincs oly hitvány eszköz hogy hasznát ne lehetne venni.

2320. Csak egynek van hiával az esztelen.

2321. Esztendő, veszendő.

2322. Sok darab kenyeret kiván egy esztendő.

2323. Egy esztendővel idősb mint ma esztendeje.

Tréfás felelet arra, ha kérdik: hány esztendős valaki. — Egyébiránt jelent oly választ, melyből semmivel sem tudunk többet, mint azelőtt.

2324. Tovább élek száz esztendővel.

Vigaságot kifejező km.

2325. Ki husz esztendeig nem okos, negyvenig nem gazdag: soha se is lesz.

2326. El ne mondd, hány esztendős vagy.

Gyermeknek mondják, mikor valahová küldik, hogy ne soká járjon.

2327. Mulnak az esztendők.

2328. Milyen az evése, olyan a dolga.

2329. Csak evéskor izzad, mint a pap szolgája. Cz. (6186.)

Német: Pfaffen-Knechte essen mit Schweisz,
Von Arbcit werden sie nicht heisz.

2330. Nehéz az evetet háznál megtartani. (5283.)

2331. Fris mint az evet.

2332. Ez ám a valami.

2333. A tiszta édes csak gyermeknek való. (1671.)

2334. Ég a földhöz. (5371.)

Oly messze vannak egymástól, mint ég a földhöz, másképen: égföld különbség.

2335. Égnek rendelése, kinek hová menése. D.

2336. Égre követ ne dobj, mert fejedre fordul. KV. (3925: 3930.)

2337. Hol voltál, mikor az ég zengett?

Azaz hol voltál, mikor szükség lett volna rád? Tréfás.

2338. **Mintha égből esett volna.**
Véletlen jelenetre mondják.
2339. **Száraz égből mennykő.**
2340. **Az eget is bőgőnek nézed.**
Értsd utána: ugy megütlek.
2341. **Nem mindenkor ég, mikor a harangot félre verik.** D.
2342. **A hol éget, ott fujjad.**
2343. **Mi nem égeti nyelved, ne fujjad.** KV. (1285.)
2344. **Ha égeti se fujja.** (2226. 2957.)
2345. **Ugy él mint az égi madár.** (5082.)
Se nem szánt, se nem vet, mégis elél.
2346. **Éh a jóllakottal nem egyaránt dudol.** D.
Kevésbbé jól: nem egyiránt énekel az éhező a jóllakottal.
2347. **Nehéz éhnek a várás.**
2348. **Nem jó éhnek az ének.**
Nem jó éh gyomorral énekelni.
2349. **Legjobb szakács az éhség.**
Legjobb füszer az éhség.
Latin: Optimum condimentum fames.
2350. **Keserü babot is édessé tesz az éhség.** D.
2351. **Éhség a farkast is kihajtja cserjébül.** (5462.)
2352. **Kenyérhaj is mézes falat gyanánt esik éhes embernek.** K.
2353. **Nagy nyavalya az éhelhalás.**
2354. **Éjtszaka virad neki.**
Tolvajok, korhelyek és szerelmesekre illik.
2355. **Éket verjünk bele, ha máskép nem lehet.** BSz. (2403. 2708.)
2356. **Az él soká, a ki jól él.**
2357. **Sokat él, ki igazán él.**
2358. **A ki jól él, királyt sem fél.** BSz.
2359. **Nem él vele, mint kajáriak a Jézus nevével.**
2360. **Nem élek vele.**
Ha például kártyázni hínak valakit, ő némi könnyed nehezteléssel akarván jelenteni, hogy nem is szereti a kártyát, nem is fog játszani, e kettős értelemben jól használandja e közmondást.

2361. Sokat élt, ki meghalt a hazáért.

2362. Annyit él az ember, mennyit örömmel él.

2363. A ki élni tud, tud az valamit.

2364. El nem él holtig.
Gyáva, életre nem való.

2365. Hogy élünk el, ha meghalunk?
Azaz nyomoruan élünk, mintha mondatnék: minő lesz a halál, ha életünk is ilyen nyomoru.

2366. Éljünk mi ketten, kurvanyja a harmadiknak. D.
Ne gondoljunk másra, csak mi elélhessünk. — Poharazás közt, Dugonics szerint, kedves szavajárása volt Bíró Márton veszprémi püspöknek.

2367. Éllel állnak össze. (1984.)

2368. Ne fend az élest. D. (1684. 5909.)
Ne haragítsd a rosz kedvüt, haragosat.

2369. Egy garas: éles, két garas: fényes. (2954.)
Kevesebbet költeni a hasznosra, többet a csillogóra.

2370. Az élet, pénz, szalonna fogyton fogy. BSz. (6215.)

2371. Rövid az élet.

a) Ez az élet { világélet. / a gyöngyélet.

2372. Ez az élet a miénk; a másik is az lesz még.

2373. Ez az élet diákoké, a másik a barátoké.

2374. Ez az élet ugy sem sok, használják az okosok.

2375. Nincs busabb élet mint jóakarók nélkül élni.

2376. Élő élőnek, holtnak holt barátja. (3309.)
Özvegyeket szoktak ezzel vigasztalni.

2377. Élőnek nincsen, a holtnak van.
Földje. Van élő, kinek nincs földje, de halott nincs, kinek ne volna, mert földbe temetik.

2378. Nehéz élő embernek orrát ugy elmetszeni, hogy meg ne érezze. D.

2379. Ha élő fával igy bánnak, mit tesznek a levágottal?

2380. Élőfának dőltét várni.
Azaz örökösödésre számolni az élő után, vagy vén házastársnak várni halálát.

2381. Ott leszek én akkor.
Nem fog az megesni nélkülem.

2382. Ki vagyok, én vagyok.
Rátartó, parancsolgató egyénre illik, p. ily előadásban: „Együtt voltunk a falu házánál épen, mikor oda jött. N. N. esküdt ember, és „ki vagyok, én vagyok,“ elkezd parancsolgatni.‘

2383. Én is voltam valaha vén aszonynak kocsisa.
Jó multnak emlékezete.

2384. Szomoru nótára válik meg az é n e k. KV.

2385. Minden éneknek van nótája.
Minden dolognak megvan a maga módja.

2386. Jól kezdett é n e k l é s kántornak nem nehéz.
Azaz a mi jól van kezdve, könnyebb annak folytatása

2387. Szép é n e k s z ó val.
Énekszóvali temetés egyszerübb mint predikáczióval; igy a közmondás is annyit tesz: kevés szertartással, ünnepélylyel, röviden. P. a casinót szép énekszóval eltemettük azaz eltöröltük.

2388. Elég szép, a ki é p.

2389. Ki utfélen é p í t, sok mestere van.
Utfelen, azaz hol mindenki meglátja. Tehát: ki nyilvános pályára lép, sok ember lesz birája.
N é m e t: Wer an den Weg bauet, hat viel Meister.

2390. Malmon, ifju feleségen untalan kell építeni. Cz.

2391. É r é r e tapint.
Mikép az orvos, ki az érverést tapogatván, megtudja, kinek mi baja. Ezt jelenti a km. is.

2392. Részeg ember imádsága, beteg ember böjtje nem sokat ér. Cz. (726. 727.)

2393. Többet ér teste mint lelke.
Szép, de kevésbbé jó aszonyra mondják.

2394. Nyalod vagy falod, egyet érsz vele.

2395. Kit egyben rajta érnek, másban is gyanítják.
a) Feltartja orrát mint az é r s e k disznaja.

2396. Ki mihez nem é r t, gyilkosa az annak. (5508.)

2397. Ész jobb erőnél. KV.
a) Első boldogság a jó ész.

2398. Az érett ész nem egy napi munka.

2399. Fajra jár az ész is.

2400. Fajtája válogatja az észt is.
Mert van jó ész, rosz ész. Azaz hasznos és káros.
2401. Mind esze, mind mesze.
2402. Észszel hozzá, fiam, ha erőd nem birja. (2251.)
2403. Ha nem észszel, kézzel. P. 2355.)
2404. A kinek esze nincs, nagy marhája sincs.
2405. Több ész mint erő.
2406. Többre észszel mint erővel.
2407. Nem minden föld termi az észt.
2408. Észszel indulj, okkal járj.
2409. Föl nem éri észszel. (6016.)
2410. Észt nem árulnak a vásárban.
2411. Venne észt, ha kapható volna.
2412. Kinek esze nincs, aranyon se fordíthat valamit.
2413. Kinek van esze, van pénze.
Kopácsi József volt esztergami érsek kedvencz mondása.
2414. Szép, a kinek az isten észt adott.
2415. Szép a kinek esze van, de még szebb a kinek nincs: nem vesződik vele. K.
2416. Mit az ész meg nem gyógyíthat, meggyógyítja idő.
2417. Eb a lelke, faszekere, ugyan helyén van az esze.
2418. Addig járt a maga esze után, hogy neki ment a falnak.
2419. Ne adj eszedben, csak adj pénzedben.
2420. Rövid az esze. (2809. 3262.)
2421. Csak próbálni akartam eszedet, jó volnál-e királynak.
2422. Van annyi esze mint egy esküdt ember sapkájának.
2423. Neked is több eszed van két nap mint egy nap.
2424. Kinek esze van, hamar észre veszi magát.
2425. Ha zacskóba kötné eszét, megenné a kutya.
Azaz kövér, ostoba az esze, miért az ostobát „hájfejü"-nek is mondják. Hasonlít a latin szólásmódhoz: pingvis Minerva.
2426. Kinek esze nincs, a kovács sem csinál. (3943.)
2427. A kit isten meg akar verni, eszét veszi el.

2428. Jaj mi nehéz azt észre hozni, a kinek isten okosságot nem adott. P.
2429. Mindennek hián van, ki esze hián van.
2430. Tüz az esze, mint a viski borbély fiának. D.
2431. Nyulfark az esze.
2432. Esze bunkójára adni.

Ész bunkója vagy is leghatósb része minő botnak a bunkója. Tehát: igen eszére adni.

Férjének tudtára,
Esze bunkójára,
Adja. Gunydal.

2433. Szárába { száradt / szállott } az esze.
2434. Betegsége után esze, haja elment.
2435. Feltekerte az eszét, mint döglött borju a farkát.
2436. Megbomlott esze kereke.
2437. Isten hozzád, édes eszem.

P. ily előadásban: mindenki fel volt ingerülve, uj hirek által izgatva, mikor aztán „isten hozzád édes eszem!" ment egyik egy, másik más felé a véleményekben.

Isten hozzád, édes eszem,
Már ma hasznodat nem veszem. Bordal.

2438. Nincs kocsisa eszének. (5102.)

Nem tudja eszét igazgatni; szenvedélyes, meggondolatlan.

2439. Szuhai malom az esze.

Szuhai malom az, melynek vize nincs, mi forgatná. A km. jelenti: megállott vagy nem tud mozdulni esze.

2440. Begyepesült az esze.

Oly emberre mondják, ki elméjét nem gyakorolván, ez a hanyagság miatt eltompul, begyepesedik mint udvar, melyen senki nem jár.

a) Beitta eszét.

Azaz részeg, mintha eszét hagyta volna nem pénzét is, a kocsmában.

2441. Előveszi a jobbik eszét. (4896.)

Van esze, csak akarja; megjavíthatná magát, csak akarná.

2442. **Fél tehenet se ér az esze.**

2443. **Tótágast áll az esze.**

Tótágas a gyermekjátékokban, mikor két kezét a földnek feszítve, fejére áll valamelyik. — A km. e természetlen állástól van véve, jelent megfordult, megfonákult észt, gondolkozást, esztelenséget.

2444. **Hat bolond sem ér föl eszével.**

2445. **Könnyü annak bolondozni, kinek egy csep esze sincs.**

P. ha valaki sánta béna létére hetykén mondaná, hogy ő nem fél a katonaságtól s ezzel hősnek akarna látszatni: e közmondást ügyesen lehetne használni ellene.

2446. **Nem fog rajta az étel.**

2447. **Drága étel urnak való.**

2448. **Sem étele, sem itala.**

Nem kell neki sem étel, sem ital; bus, levert.

a) **Étel, ital, álom, szükséges ez három.**

b) **Az étel szagáért pénzhanggal fizetnek. K.**

2449. **A legjobb ételt soha asztalra nem teszik. (187. 2480. 2845. 5275.)**

F.

2450. **Adjon isten három f-et. (3560.)**

*f*ris *f*iatal *f*eleséget.

2451. **Nagy fa, nagy gyökér.**

Az erősnek, hatalmasnak sok titkos tartalékai vannak.

2452. **Egy fa nem erdő. (1515. 2636.)**

2453. **Vén fa alatt jó nyugodni.**

2454. **Jó a vén fa árnyékában pihenni.**

Oly leányra mondják, ki vén emberhez megy férjhez.

2455. **Vén fa magától is kidől.**

2456. **Fa is nagyobbnak tetszik, ha ledőlt.**

Holtával tudjuk becsülni a nagy embert.

2457. **Levelek után végre a fa is leesik.**
Egyes bünei után végre a nagy gonosz is megdől. — Rázmánnál: apró boszantások után még nagyobbak is jöhetnek, mintha levelek után a fa dőlne rád.
Latin: Post folia cadunt arbores.

2458. **Nyesés nélkül fa sem nő nagyra. (234. 6694.)**
Szigor és fegy nélkül senki sem lesz nagy ember.

2459. **{Aszu / Száraz} fa mellett a nyers is megég.**
Közlelkesedésben a hideg elme is elragadtatik.

2460. **Korán virágzó fának ritkán eszel gyümölcséből. (3198.)**

2461. **Egy fa sem tetszik senkinek, hogy reá akadjon.**
Van mód a meghalásra, de azért nem örömest halunk meg.

2462. **Fának haszna gyümölcsén tetszik meg. P.**
Latin: De fructu arborem cognosco.

a) **Sok kemény fának lágy a gyümölcse.**

2463. **Jó fának ága idején virágzik.**
Az egészséges elme idején fejlik.

2464. **{Ledőlt fának fejét a gyermek is ránczigálja. / A ledőlt fát a gyermek is kopácsolja. K. (5946.)}**
A megbukott nagy emberen minden alávaló keresztül gázolhat.
Latin: Arbore dejecta quivis ligna colligit.

2465. **Rosz fának több levele mint gyümölcse. D.**

a) **Terméketlen fára követ senki nem hajít.**
Bir az valami jó tulajdonnal, a kit bánt a világ.

2466. **Rosz fának férges gyümölcse.**

a) **Minő a fa, olyan a gyümölcse.**
Német: Wie der Baum, so die Frucht.

2467. **Egy fának ágai.**
Egy eredetüek. „A nagy dicséret és hazudság egy fának ágai."

2468. **A nagy fának nagy árnyéka.**
Nagy embernek messze terjed pártfogása.

2469. **Fában is megvan a szokás.**

2470. **Fának is van szive.**

2471. Addig kell a fát egyenesíteni, mig fiatal.

2472. Addig hajtsd a fát, mig vessző.

2473. Nehéz agg fából guzst tekerni. (5132.)
Ifjonta kell szoktatni az embert.

2474. Ne rázd a fát, mely önként hullatja gyümölcsét.
Ne járj oly hölgy után, ki nem vár sok kérést.

2475. Jó fának is van rosz gyümölcse.
Jó szüléknek rosz gyermekök.

2476. A fát gyümölcséről, embert erkölcséről könnyen megismerheted. (5277.)

2477. A fát se ejtik le egy vágásra.
Hölgyet nem nyersz meg egyszeri kérésre, sem hadat vagy más ellenfelet egyszeri megtámadásra.
Német: Es fällt kein Eiche von einem Streiche.

2478. Nagy fába vágta fejszéjét. (4707 *b.*)

2479. Nagy fát mozgatsz.
Nagyot akarsz kivinni.

2480. A legjobb fából soha nem építnek. (2449. 5275.)
Ez alatt a szőlőfát érti a nép.

2481. Szür, hozz fát, palást, rakj tüzet, bunda, nyugodjál. BSz.
Szür vágja a fát, ködmön hozza haza, palást rakja a tüzet, bunda nyugszik mellette. D.
Ki fát vág és hoz, szürben, ködmönben jár; tüzet már véknyabb ruhában is rakhatni, a ki pedig mellette nyugszik, oly jó melege van, mintha bundában volna. — Ezek egymáshoz illők vagy egymásnak következményei.

2482. Rosz fát tett a tüzre. (1300. 4698.)
Csint tett, hibát követett el.

2483. Mely fák virágzanak, gyümölcsöt nem hoznak, nincs bélök.
Bélök, azaz valódi becsök.

2484. Görbe fához a héja legegyenesebben hozzá áll.
Ha esetlen is valami, mégis van, a mivel összeilljék, mint a görbe fa és héja.

2485. Raktam a fát a tüzre.
Sürgettem, tódítottam a dolgot.

2486. Maga alatt vágja a fát. (2690. 6439.)

2487. Fát vághatni hátán.

2488. **Egy fával többet tett a tüzre.**
Szaporította az ebédet.

2489. **Görbe volt a fája.**
Rosz kenyeret sütött.

2490. **Fától szakadt ember. M.**
Bizonytalan eredetü.

2491. **Sok féle fábul farag. (1274. 1275. 1414. 5607. 5981. 6354. 6877.)**

2492. **Idején kitetszik, mely fából válik bot.**

2493. **A mely fából horog akar lenni, idején a föld felé nő az.**

a) **Nem látja fátul az erdőt.**

2494. **Fátul faig.**
Azaz biztosan. Erdőháti szólásmód. „Elmegyünk fátul faig" azaz oly biztosan, hogy senki meg nem lát.

2495. **Ne menj a fára, nem esel le. (421.)**
Az egyszeri pap halott feletti beszédébe szőtte volt be ez igazságokat: ne menj a fára, nem esel le; ne menj a vizbe, nem halsz belé.

2496. **A mely fának árnyékában nyugszol, ne nyesegesd.**

2497. **Árnyékaért becsüljük a vén fát.**

2498. **Fán akadt.**
Felakasztottra mondják, de a kifejezésben semmi sajnálkozás nincs, tehát: megérdemlette az akasztófát. — Ilyen ez is: fán száradt; fán felejtették.

2499. { **Hallgat** / **Nem szól** } **mint a fa.**

2500. **Fábul csinált vas karika.**
Maga magával ellenkező, képtelen valami. Quadratura circuli.

2501. **Nem ér egy fa** { **garast.** / **pénzt.** / **kovát.** }

2502. **Bátrabb fa kannából inni, mint arany pohárból. KV.**
Mivel ugyanazt iszod egyikből, mint a másikból. — Azaz jobb az egyszerü mint a pompás élet.

2503. **Ott hagyták a fa képnél. KV. (6241.)**
Talán azon magános kereszteknél, melyek a faluk ha-

tárain, mesgyéjén vannak felállítva a sikon. Faképnél az-az egyedül, mikor az emberhez senki se szólhat.

2504. Csupa fa Jankó.

Azaz érzéketlen, mozdulatlan mint a fa.

2505. Fa ház.

Azaz szegény ház; aztán leányos ház is, a hová szokott már járni a legény. „Gyerünk oda a fa házhoz."

Nem bánom legyen, ha szegény is,
Fa háztul való vagyok én is. Népd.

2506. Inog mint a fa szeg.

2507. Zörög mint a fa tarisznya.

2508. Majd ha fagy, hó lesz nagy. (1110.)

2509. A jó faj { idején kimutatja magát. / nem hagyja el faját. KV.

a) Fajra jár az ész is.

2510. Annyit használ mint ebnek a fakéreg.

(A bosporos) bor nélkül méreg,
Egye meg a féreg,
Annyit ér mint ebnek a fakéreg. Népd.

2511. Fakóra jutott. (353.)

Kedvezett neki a szerencse.

2512. Fakót is vonják, de fakó is vonja. KV.

2513. Többet költ a fakóra, mint érdemli a fara. (2369.)

2514. Fakó kocsi, kender hám, nemes ember, szürdolmány. (6431.)

Szegény állapot, melyben czim van, de egyéb semmi.

2515. Esendő az ember mint a fa kutya.

Fa kutya gyermekjáték, néhol bugó csiga.

2516. Nevet mint a fa kutya.

2517. Négy fal között sok történik.

2518. Falnak se mondd.

2519. A falnak is van füle.

Francia: Les murs ont des oreilles.

2520. Falnak megy.

Bolond, esztelen, ki magának árt.

2521. Akár a falnak beszélj.

Ugy nem hallgat rád, és nem felel, mint a fal.

Latin: Parieti loqueris.

2522. Falra hányja a borsót. M. (488.)
Hiába hányod falra a borsót, nem ragad rá.
Mit hánysz falra borsót. KV.

2523. Dülő falhoz ne támaszkodj.
Ne bizd magad bukó hatalomra, stb.

2524. Megtámasztja a falat.
Restről mondják.

2525. Nem bánom, ha falra mász is. (2670.)
Nem gondolok vele, akármi bolondot csinál.

2526. Nem hagyom faltul magamat. (5029.)
Ki falnál ül a templomban, legutoljára jő ki. A km. „faltul" alatt ezt érti, azaz nem hagyom magam utoljára haszon dolgában.

2527. Nem verem falba fejemet. (3093.)

2528. Vakarj falt. M.
Add meg magad, engedj.

2529. Megültették vele a fa lovat. (7261.)
Közszégyennek tették ki, valamely fa lóféle alkotványra állítván a bünöst.

2530. A falu kanját is megölik olykor, de csak válik más helyébe. K. (3727.)
Igy biztatta haldokló atyját, ki biró volt és azon töprengett, ki lesz már ő helyébe a biró, saját fia.

2531. Több a falu mint a város. D.

2532. Oda vagyunk falustul.
Azaz mindenestül.

2533. Szabad neki mint a falu bikájának.
Falu bikája czimmel nevezi a nép rendesen azt, kinek legtöbb szabad a faluban.

2534. Vén falusi mester végtére a tanításból is kikotlik. (3568.)

2535. Hét / Kilencz puszta faluban sincs párja.

2536. Este van a faluban.

2537. Ritka falu, kiben k . . . a nincsen.

2538. Áll / Szomoru mint a fancsali feszület.
Éléktelenült, szomoru arczra, alakra mondják.

2539. Jól birja még a f a r á t.
Eléggé erős,
2540. Hányja a farát. (2554.)
2541. Ugyan farára illik ám a rázsa. D.
2542. Farával fizet. (1188. 2792.)
2543. Farba rugta mátkáját. (1373.)
Gyalázatosan hagyta el, minő a farba rugás.
2544. Egy farral két nyerget ülni. (6763.)
Nem lehet egy farral két nyerget ülni.
2545. Ugy jár a fara mint az isten nyila.
2546. Jár kel a farával mint a szitás malom.
2547. Se ide se oda mint a riszált far. (3740. 4861.)
2548. A ki sokat f a r a g, sok forgácsot ejt. Sz. (704. 714. 7474.)
2549. Csakugyan megvékonyodik az ember, ha gyakran faragják. D.
2550. Fur, farag a faragó (5325. 5511.)
Kiki azt teszi, a mi rendes dolga, mint faragónak a faragás stb.
2551. Kin vagyon a f a r k a. P. (6632.)
Nem lehet eltitkolni.
L a t i n; Cauda de vulpe testatur.
2552. Nagy farka van annak.
Azaz következése.
2553. Sok annak a farka alja.
Sokba kerül.
2554. Farkához rug. (2540.)
Hasonlatkép a szaladó borjutól, csikótul; azaz jó kedvü, eleven.
2555. Behuzta a farkát. (3165.)
Megaláztatott; hasonlatkép a meghunyászkodott ebtől, mely hasa alá vonja be farkát.
2556. Farkában töri a kést. BSz.
2557. Farkába üti a kést. KV.
Mindkettő jelentése: végin ront el valamit.
a) Csóválja farkát.
b) Farkacsóváló.
2558. F a r k a s nem nézi a bélyeget.

2559. **Megjegyzett juhból is elviszen a farkas.**

Német: Der Wolf friszt auch von gezählten Schaafen.

2560. **Lehányja szőrét a farkas, de bőréhez igen hozzá szokott. D.**

Latin: Lupus pilum mutat non mentem.

Német: Der Wolf ändert sein Haar, aber nicht seine Art.

2561. **Nem könnyen ejted meg a vén farkast. BSz. (6626.)**

2562. **Farkas, ha koplal sem cserél a kalmár ebével. Sz.**

Mivelhogy szabad, ha éhezik is; innen farkasszabadság: éhező szabadság.

2563. **Többet öl le a farkas mint egyszerre elemészthet. D.**

2564. **Farkas megeszi a bárányt, ha béget is.**

2565. **Csak akkor nem eszi meg farkas a bárányt, ha el nem éri.**

2566. **Nem eszi meg farkas a telet.**

Azaz nem marad el a hideg, ha későre áll is be a tél.

Német: Die Wölfe fressen keinen Winter.

2567. **Erős télnek kell akkor lenni, mikor egyik farkas a másikat megeszi.**

Szigoru ott az igazság, hol egyik gonosz a másik ellen támad.

2568. **Farkas nem válogat.**

2569. **Ugy szereti farkas a bárányt, hogy szeretetből meg is eszi.**

Latin: Ut lupus ovem.

2570. **Szaladj, farkas, inadban az igazság. P. (3990.)**

Bünösre, olyanra mondják, ki csint tett, komolyan, tréfásan, s a büntetés nyomon megy utána.

2571. **Farkas után a holló is élni akar.**

Sok a huzóvonó, s annak mind élni kell.

2572. **Akkor még a farkas is a földön járt.**

Hát most hol jár? A talpán.

2573. { **Báránygyapjuba öltözött farkas. P.**
Báránybőrben farkas. }

Álszent, ki csak tetteti jámborságát.

2574. **Nem él a farkas pénzzel. KV.**

Hanem báránynyal; ugyanazért a bárány fogyhat, a pénz pedig csak növekszik kamatjaiban.

2575. Ha a farkast miatyánkra tanítod, báránylábat kiált. D. (1818. 5548.)

2576. Farkasnak mondják: Pater noster; ő azt mondja: bárányláb. M. (1818. 4609. 5848.)

A természetet hiába erőteted, az mindig megmarad a vele született hajlandóságnál.

2577. Farkasnak { berket mutatsz. / mutatsz erdőt. } (6723.)

Olyat tanítasz valamire, ki jobban tudja nálad.

2578. Sok bárányt elvisz addig a farkas, mig verembe kerül. D. (4530. 5583.)

2579. Farkast emlegetnek, kert alatt { jár. / kullog. } (694.)

Szokták mondani, ha épen akkor jő valaki a szobába vagy hozzánk, mikor róla beszélünk. — Egyébiránt jelentése: ha emlegeted a bajt, még el is jőhet.

Latin: Lupus in fabula.

Német: Wenn man den Wolf nennt, so kommt er gerennt.

Franczia: Quand on parle du loup, on en voit la queue.

2580. Farkasra bizod a bárányt. (483. 1978.)

Latin: Ovem lupo commisisti.

a) Nem bizzák farkasra a bárányt.

2581. { Farkasnak farkas a fia. (6722.) / Farkasnak soha sem lesz bárány fia. }

2582. Az éhes farkasnak élesebb a körme.

2583. Hamar elunja, ki farkason akar szántani. K.

2584. Vén farkast a bárány is neveti.

2585. Nehéz a farkasnak magvát szakasztani.

2586. Bakonyi röfögés farkasnak rettegés.

2587. Farkast étet. KV.

Telhetetlent vendégel.

2588. { Farkast fogni. KV. } (1492.) / { Megfogtam a farkast. KV. } (5455.)

Kis Viczay igy világosítja: haerere in vado, azaz se előre se hátra; tehát bebonyolodni valamibe, kigázolás nélkül. Farkast fogni nehéz dolog, mert ha akarod hogy ne harapjon, fülét kell fogni, ez pedig kicsin. Eleresz-

teni szinte oly nagy baj; tehát mindenik nehéz, akár fogod akár elbocsátod.

2589. { Komor / Alázatos } mint a verembe esett farkas.

2590. Ehetném mint a farkas.

2591. Mint az éh farkas, ugy várja.

2592. Kerüli mint farkas a kutat. (6087.)

2593. Üget mint a farkas.

> Egy nagy farkas tört ügetve
> Keresztül a sürün itt,
> Fogai közt fel a bércznek
> Egy nagy halálfejet vitt. Kisfaludy S.

2594 Megjobbítja magát mint a farkaskölyök.

2595. Ki nem vehetni, mint fias farkast a cserjéből.

a) Ennek csak farkasmarta kell.

Alávaló, kevés becsü.

b) Farkas gyomra legyen koporsója.

c) Egye meg a farkas!

d) Farkasnál is kegyetlenebb. KV. (6751.)

2596. Farkasfog is végre aranyat simit. D.

2597. { Farkaskaszára vetni. / Farkasfogra kelt. K.

Örökre elveszett, p. juh, csikó; innen aztán mondják egyébre is, a mi ugy elveszett hogy vissza nem került.

2598. Farkashályog van a szemén.

Arra mondják, ki napszállat után nem lát.

2599. Farkasnevetés. K.

Erőtetett, kelletlen kedv.

2600. Farkasnyakat vonszanak egymással. P. (3132.)

2601. Farkasszemet nézni.

Pillantás nélkül nézni egymásra; egymást szemtül szembe, közelről nézni. Innen mondják: „farkasszemet nézett a halállal“; p. hadban a katona, vagyis közel volt a halálhoz.

2602. Farkasvacsora, ördög ebéd. D. (6056.)

Farkasvacsora: hol inni való van, enni való nincs; az ördög pedig, ugy tartják, enni ad, inni nem.

2603. Hideg mint a farkasordító.

Igy híják a téli fütetlen vagy roszul fülő szobákat.

2604. Szenved mint a farmatring. K.
a) Megszokta mint farmatring a f . . got.
2605. Minden farsangnak van egy böjtje. (4039.)
2606. Farsangon kivül is esik leányvásár.
2607. A szeretet nincs a farsang hatalmában.
2608. Fattyu csemete mély gyökeret nem ver.
Idegen szokás nem honosodik meg.
2609. Nosza, rajta, kis fazék, ugyan felrótyantál. K. (1549.)
2610. Törött fazék tovább tart.
A beteges ember gyakran soká elhuzza; mig az erős, ép ember egyszerre oda van.
Latin: Malum vas non frangitur.
2611. Tudja: kinek mi fő fazekában. (4621. a) 5015.)
2612. Repedt fazék legrégibb a háznál.
2613. Repedt fazék.
Rosz énekes.
2614. Fazekat kongásán, madarat szólásán. (2476.)
2615. Sár fazékra sár, vas fazékra vas fedő. D. (887.)
2616. Föld fazékhoz fa kalán.
2617. Fazekak hamar összezördülnek, hamar megbékélnek.
2618. Kiki a maga fazeka mellé szít. (2146. 4452. 4762. 5337.)
2619. Magam fazekában főtt.
Tudom a dolgot hogy van, mert előttem, házamban, tudtommal történt.
2620. Tejes fazéknál hivtelen szolga a macska. (483. 1978. 2580.)
2621. Az igaz barátságot nem fazékban főzik.
2622. Fazekas korongról, varga kaptájárul. (2550. 5511. 5325.)
Kiki arról beszéljen, itéljen, a mihez ért; a mi mestersége, mint fazekasnak a korong stb.
2623. Örül mint fazekas a feldőlésnek. (6110.)
2624. Nevet mint a fazekas, ha korongja kiugrik. (6110. a.)
2625. Ördögüző Fábián. D.
Vigköltészeti alak, ki jó bánásmóddal ki tudja venni a kedély titkát, hamisságát. — Fábián nevü okos plebá-

nusról maradt, ki egy szinlett némát borral jól megvendégelvén, azt kérdezé tőle: hány éve már hogy nem beszél? A fiu elfelejtvén magát „három" felelé. — Mire a plebánus korbácsot vőn és elveré isten igazában a fiut s kiüzé belőle az ördögöt vagy hamisságot. D.

2626. Kinek hol **fáj**, ott tapogatja. M.
Nálunk is, kinek hol fáj, ott tapogatja, a hol viszket, ott vakarja. P.

2627. Reá akadtak a **fájós**ára. (819. 1183.)

2628. Más a kitoló **fánk**, más a kitoló kása.

2629. **Fántonfánt.** M. (4638. 6746.)

Hasonlóra hasonló, mint volt a régi törvényekben, p. szemet szemért; poena talionis. — Fántonfánttal (azaz hasonlót hasonlóval) fizetnek. Pázmán.

Latin: Par pari referre.

2630. **Fáradt** embert könnyü megharagítani.

2631. Fáradt embernek édes méz az álma.

2632. **Fátyollal** törlik a sebet. BSz.

Érzékeny sziv gyöngéd bánásmódot kiván.

2633. Nincs jó fátyol.

Azaz a fátyol gyenge portéka, de, ha viselik, gyásznak jele, s igy se jó.

2634. Nem ugy fázik a mint reszket.

Tettető.

2635. Fázom tőle. (1129.)

2636. Egy **fecske** tavaszt nem szerez. KV.
— — nem csinál nyarat.
— — nem mutat tavaszt. P.
— — nem hoz tavaszt. Cz.

Latin: Una hirundo non facit ver.

2637. Nyári szállásért meg nem telel veled a fecske.

2638. Hirmondó fecske tavaszt énekel. BSz.

2639. Nem sirat egy fecskét egy nyár.

2640. Sok fecske ősz jele.

2641. Elmegy a fecske, itt marad a tuzok.

2642. Idővel a fecske még házadra szállhat. BSz.

Meghozhatja a jó szerencsét, mint tél után a tavaszt.

2643. Csacsog mint a fecske.

Szép madár a fecske, szépen fecseg,
Mikor a reggeli harmat csepeg. Népd.

2644. Sipitanak mint az éhes f e c s k e f i a k.

2645. Nem fogja a f e g y v e r.

Nem indul meg könnyen a boszantásra, megtámadásra.

2646. Erősséggel nem fegyverrel KV.

Vallást, meggyőződést okok erősségével, nem fegyverrel víni.

2647. Egyik fegyver tartóztatja a másikat hüvelyében. KV.

N é m e t: Ein Schwert erhält das andere in der Scheide.

2648. Sötétben minden f e h é r feketét mutat. (7687.)

2649. Én fehéret kérdek, te feketét mondasz. KV. (1305.)

a) Fehérrül a kérdés, feketérül felel. (5381.)

2650. Fehéret köp.

Már sokat beszélt.

2651. Tudja, mi fehér, mi fekete.

L a t i n: Novit, quid album, quid nigrum.

a) Fehéret is feketének mond.

b) Ha akarom fehér, ha akarom fekete. (90.)

2652. Beléfagyott mint f e h é r v á r i béka a kocsonyába. (5571.)

2653. { Mennyi f e j, annyi ész. (2877. 3538.)
{ A hány fej, annyi gondolat.

L a t i n: Quot capita, tot sensus.

2654. Mondj igazat, betörik a fejed.

2655. Hallgass nyelvem, nem fáj fejem. (3329. 3786.)

2656. Két fejre egy kalap.

2657. Egy süveg alatt nehezen egyezik két fej.

2658. Nem lehet minden fejet egy kalap alá vonni.

Nem lehet minden embert egy véleményre kényszeríteni.

N é m e t: Man kann nicht alle Köpfe unter einen Hut bringen.

2659. { Nem az ő fejéből főtt az ki.
{ Nem sül ki az ő fejétől . . .

Nincs annyi esze.

2660. Fején történt.

Maga tapasztalta.

2661. Fenhordja fejét.

Kevély.

2662. A fej szédül, a láb inog.

a) Kinek reggel fáj a feje, jele hogy mult este nem tartott jó mértéket.

2663. A kezéből a fejébe.

Értsd utána: ment, ütött, p. a bor, azaz megittasodott.

2664. Bekötötte a fejét. (2145.)

2665. Fejét rázza.

Azaz nem szeret, nem örömest hall valamit.

2666. Fejével játszik.

Nagyot mer, mi miatt fejét azaz életét is elvesztheti.

2667. Roszban töri a fejét.

2668. Viz van a fejében.

2669. Megmosom a fejét.

Német: Einem den Kopf waschen.
Francia: Laver la tête.

2670. Ha fejére áll sem bánom. (2525.)

Ha fejre állsz, sem bánom,
Nem mégy hozzá, leányom. Népd.

2671. Megérdemli hogy posztóba varrják a fejét. KV.

Nem arra való hogy posztóba varrják fejét. M.
Méltó volna hogy százrétü paczalba varrják fejét. KV.
Bezsindelyeztetem a fejét.
Okos-ember: jó volna fejét befödelezni.
Jó volna fejét megaranyozni.

Gunyos kifejezése okos embernek, mi alatt leginkább „rövid eszü" értendő. Tréfás.

2672. Azt se tudja, hol a feje. (2676.)

Sok a dolga; azt se tudja, mit csinál, vagy mit csináljon.

a) Nincs hol fejét lehajtani.

Latin: Non habet cui indormiat.

2673. { Féltanács / Káptalan } a feje.

Okos-ember, sok van fejében, mint oklevelek a káptalanban.

2674. Feje sem fájt soha.
Egészséges volt.

2675. Nem fáj többé a feje. (2807.)
Azaz meghalt. — „Akkor már nem fáj az én fejem.“

2676. { Füstöl belé a feje. (2672.)
Füsti megy fejének.

a) Benőtt a feje lágya. (1770.)

2677. Feje lágyára esett.
Gyöngelmü.

2678. Szöget ütött a fejébe.
Gondot szerzett neki.

2679. Nem fér a fejébe.
Nem tudja felfogni, összeegyeztetni gondolatban.

Egy falusi lelkészt, ki már nem volt épen oly fiatal, figyelmeztetének, hogy vigyázzon ifju feleségére, mert aligha mást nem szeret. A kocsonyavérü lelkész ajka fél mosolyra vonult, mintha mondta volna: bolondság, mesebeszéd. Végre ujabb intés mulva gondolkozóba esett, s felkiálta: nem fér a fejembe. „Már pedig ugy van!“ — ‚Lehetlen!‘ mondá a lelkész, ‚én hittel vagyok hozzá kötve, mégsem szeret, hát mást hogy szeretne!‘

a) Maga fejével tesz. (4893.)

2680. Megvakarod belé a fejed.
A fejvakarás nemtetszés jele. Tehát: meg fogod te azt bánni.

2681. Nem teszi feje alá.
Nem viszi pénzét a fösvény másvilágra.

2682. Mákos a feje. (2668.)
Hóbortos.

2683. Jobb; fejem essék el. M.

2684. Fejemet { kötöm / teszem } rá.

a) Fejembe fogadok.

2685. Fejéről van a szó.
Halálra keresik.

2686. Fejét keresni a dolognak. KV.
Okát, lényegét.

2687. Keress bár magadnak fejet, nekem az enyém is jó.

2688. Senki feje nem illik ugy az ember nyakához mint a magáé.

Mátyás király követségbe akarta küldeni Kinizsit a törökhöz bizonyos ügyben, mi talán fejébe is kerülhetett volna, s egyszersmind biztatá hogy azon esetre ha tán megölik, haddal megy a törökre, s fejeért harmincz ezeret vágat le. — ‚Igen ám,' feleléKinizsi, ‚de a harmincz ezer közül egy sem fog illeni az én nyakamra. D.

2689. Maga fejére { csinál sulykot. P. / hány földet.

2690. Maga fejére { gyüjt szenet. / vakar port. KV.

Magának szerez bajt.

2691. Fejjel jött a világra, fejetlen ment ki.

2692. Nyirpóznával fejét póználni. M.

Vénhedőre mondják, kinek feje őszül, fehérlik, minő a nyirfa héja, haja.

2693. Rosz leány leveszi édes anyja fejét.

Megszomoritja. Ne vedd le a fejemet, azaz ne szomorits.

2694. Ha fejét betöröd sem leled kedvét.

Téfás, e h. Akármint keresed is mégsem leled, kedvét.

2695. Kinek feje nem kócsagos, érti. P.

a) Érti az, kinek feje nem koszos. P.

b) Megkócsagosodott a feje. P.

Igy is mondják: kótyagos a feje.

2696. Szárazvám a feje.

2697. Nagy a feje, kicsiny a veleje.

a) Nagy a feje mint a beledi ebnek. KV.

2698. Ha fal mellett ülne, rá futna a feje. (**1647.**)

Azaz tök a feje, mert a tök szokott felfutni sövényre, növényre.

a) Inkább beszélek a fejével mintsem a lábával. Cz. (4889.)

b) Feje mint egy véka.

c) Feje mint egy hordó, esze mint egy dió.

d) Nehéz fej; nehéz fejü: tompa elméjü.

e) Vasfej; vasfejü: kemény akaratu.
f) Tökfej; tökfejü: ostoba.

2699. Milyen a fejedelem olyan a jobbágy. KV.
2700. Ki keményen fej, vért ereszt.
2701. Fejesnek kell lenni, kit felakasztának.
2702. Ha feje nem volna, mégis fejes volna. D. (5749.)
2703. Veszett fejszének nyele fordul. (5399.)
2704. Minden fejszének akad nyele.
2705. Fejszével kell agyon ütni hogy meghaljon.
2706. Ha öreg fejsze esik is, eljövök. (1330. 2294.)
2707. Rosz fejsze el nem vesz a faragórul. BSz. (6319. 6777.)
2708. Fejszével lát hozzá, ha kézzel nem árthat. (2403. 2355.)
2709. Van ott kis fejsze, nagy fejsze. (227. 4639.)
Jó karban levő, vagyonos házra értetik.
2710. Tudja isten, ki lopta el még a kis fejszét is.
2711. Uszik mint a fejsze.
2712. Ki fel, ki alá. M.
2713. Mennyit fel, annyit le. (4337.)
Az ember sors változandósága szerint, néha jól, néha roszul.
2714. Üres a felház. (6002.)
Felház azaz fej.
2715. Akkor felelj, mikor kérdeznek,
a) Felelek én arról.
b) Megfelel magaért.
2716. Minő a kérdés, olyan a felelet. (4398.)
2717. Feles feletlent játszik.
Gyermek módra cselekszik. — Ludere par impar.
2718. Feleség félellenség.
2719. Feleség, félsegitség.
2720. Nem mindenkor nyereség a feleség.

Hej feleség, feleség,
Beh nincs benned nyereség. Népd.

2721. Ki feleségét nem félti, nem igen szereti.
Latin: Qui non zelat, non amat.

Uj házasoknál (a magyar nép közt) igen gyakran a szeretetnek egyik jele, ha férje megveri feleségét, legalább ha kérdezed az uj aszonyt: szereti-e férje? meglehet, szomoruan fogja válaszolni: nem tudom, mert még nem vert meg.

2722. Ifju feleségen, malmon mindig van igazitani való.

2723. Okos feleség nagy istenajándéka. (2450. 3560.)

2724. Sokszor egy kis felhő nagy esőt vet. BSz. (1289. 5627.)

Kicsi kezdetből is nagy dolog keletkezhetik.

2725. Nem minden felhőbül leszen eső.

2726. Fehér lónak, világos felhőnek nem kell hinni. Cz.

2727. Ha felkötötted, rázzad.

Ha felkötötted a kolompot, azaz valamibe kezdtél, rázzad, azaz légy utána.

2728. Kiszöktek a fellegvárból.

Fellegvár vagy felső vár, azaz fej.

2729. Fene is szereti a kis malaczot.

2730. Ha én fene volnék!

2731. Egye meg a fene, meddig kivan a csizmájából.

2732. Jó a fene, a ki megeszi.

Akkor és az mondja, ki nem helyesli, ha valakit előtte jónak mondanak, dicsérnek.

Következő szólásmódok „mindegy fene; vigyen a fene; kell a fenének; fészkes fene; a fenét," (tagadás) gyakoriak a népnél, s a „fene" szó értelmét valami gonosz lény, tagadó, rontó szellem (principium negativum) fogalmával azonítják.

2733. Nagy feneket kerít a dolognak.

2734. Fenekére tekint a kancsónak.

a) Fenékfészek.

Legkisebb és utolsó gyermek a családban; mondják vakarónak is.

2735. Halkkal jár, mint fenkő a kaszán. Cz.

2736. Fenszóval gondolkozik.

Arra mondják, ki elfelejtvén magát, elárulja gondolatit.

2737. Ki sokat fenyeget, soktul félhet.

a) Ki ártani akar, nem fenyegetőzik.

2738. Pattog mint a száraz f e n y ü.

2739. Néha jobb a f é l mint az egész.

Ezzel a mértéktartást ajánlja a közmondás, például: jobb felényit enni, mint két annyit. — Büntetésre is értik.

L a t i n: Dimidium plus toto.

2740. Fele { német, fele tót. / magyar, fele tót. }

2741. Ne neked fele, szaladj el fele.

Akkor mondják, mikor valaki csak félig beszél vagy tesz valamit, aztán elszalad vagy abban hagyja mint a bolond.

a) Fele sem tréfa.

b) Fele sem bolondság.

2742. Fele sirás, fele nevetés.

Minő az örökösök gyászolása.

2743. Ezt felibül, azt harmadábul. D.

2744. A ki f é l, él.

2745. Nincs veszedelemben, ki bátorságban is fél. BSz.

2746. Ez az élet a gyöngyélet: senkitől sem félni.

2747. Jobb előre félni mint utoljára rettegni.

2748. Bolondság attól félned, mit el nem kerülhetsz.

2749. Félni jó, de megijedni nem.

2750. Reszkess, de ne félj.

Félénkre mondják gunyosan; megengedvén neki, hogy reszkessen, csak ne féljen. Ironia.

2751. { Elcsapta hasát a f é l s z. / Néha a félszgyökér hasat is csap. }

2752. A nagy félsznek fele is sok.

a) Félsz van a seggiben.

Félsz azaz félelem; tehát ige név helyett; ilyen ez is: nincs „meri"e, azaz merészsége, bátorsága. Aztán „hallom, mondom," hallás, mondás helyett stb.

2753. Ki féltében meghal, tudod, annak mivel harangoznak. KV.

N é m e t: Wer vom Drohen stirbt, den soll man mit Eselsfürzen zu Grabe läuten.

2754. Félek mint a tüztől.

2755. **Félénk** nem győz ellenséget.
2756. **Félvállrul** beszél az emberrel. (5167.)
Föl sem véve; minden illődelmes figyelem nélkül.
2757. **Féreg** is meggyüremlik, ha reá hágnak.
Német: Wenn man den Wurm tritt, so krümmt er sich.
2758. Tormába esett féreg.
Régi, avas, roszba vásott elme, ki a megszokottat el nem hagyhatja.
2759. Minden szépnek, jónak vagyon rágó férge. K.
a) Van férge az ő szerencséjének is.
2760. Sivít mint a fába szorult féreg.
a) Egye meg a féreg.
2761. Hadd hulljon a férgese.
Például ha mulatságból egy két ember eloson, mondani szokta a jó kedvü társ: hadd hulljon a férgese. — Akkor is mondják, ha kevéssé becsületes ember hal meg. — Hasonlat a férges és azért hamarább lehulló, gyümölcstől.
2762. Utoljára a férgese is elkel. (2141. 6036.)
2763. Nincs rut **férfi**.
2764. Elég szép a férfi, csak azért hogy férfi.
2765. Férfi, ha szebb az ördögnél, már elég szép.
2766. Szalmaférfi is aranyasszonyt érdemel.
2767. Nem illik férfinak magát csimogatni. KV.
a) Légy férfi.
Azaz tudj magadon uralkodni, magadat ne hagyd el.
2768. Kitör rajta a **férfiszellet**.
2769. Jó **férj** hóna alól ugrik ki a kövér menyecske. Cz.
2770. **Fészken** kivül tollászkodik. KV. (367. 4996.)
2771. Maga fészkébe csunyit. (5273.)
Rosz madár az, mely maga fészkébe csunyít.
2772. Egy fészekből valók.
Testvérek.
2773. Ki apja **fia** vagy?
Hoszan: ki az apja annak, a ki az apád fia? Tréfás kérdés; de kérdés nélkül am. ismeretlen; p. mit tudom én, ki apja fia.

2774. Ki lova fia vagy? Sz.

Ki fia vagy? Gunyos, megvető kérdés, e nélkül pedig nyers kifejezése az ismeretlennek. Mit tudom én, ki lova fia. Azaz nem ismerem.

2775. Fia sem lehet. (6719.)

Nem is hasonló hozzá.

2776. Fiának szólott, menye is érthet belőle. (4956.)

2777. Ő ültette a fiastyukot. D. (4163.)

2778. Nem sokáig él, ki fiatal korában okos. D. (2460. 3198.)

2779. Jámbor fiatalból válik a csendes öreg.

2780. Soha nem szolgál fiatalabb korában.

Ha p. házi kisaszony szolgál a vendégnek s ez sajnálkozik: a szüle vagy testvér szokta mondani.

2781. Fillent regimentjébe való. BSz. (77. 4630. 6877.)

2782. A fillér is pénz.

Ha pénzemet megszámlálom,
Egy fillérem sincsen. Népd.

2783. Fillérrel szokták az aranyat kimélni.

A bölcs Franklin mondá: légy szigoru apró költségeidre.

Franczia: Economisez les déniers, le Louis auront soin d'eux mêmes.

2784. Aranyakat nem gyüjt, ki a fillért meg nem becsüli.

Német: Wer den Pfennig nicht achtet, gelangt auch nicht zum Thaler.

2785. Fingnak, sz . . nak nincs ura.

2786. Pénzen vett fingnak drága az illatja.

2787. Finggal mérik ott az emberséget.

2788. Fingnak se füle se farka, mégis dudolva jön a világra.

2789. Nyugtalan mint fing a fürdőben.

Német: Er fährt auf, wie ein Furz im Bade.

2790. Fityet hány.

Könnyed föl sem vevés, vele nem gondolás.

Várjatok csak még, leányok,
Rátok még fityet se hányok. Népd.

a) Fityet hány az orra alá.
Boszantó föl sem vevés.

2791. Ökölnyi fiu többet ér egy nagy leánynál.
a) Fiu tanitja apját. (1464.)
b) Rosz fiu apja koporsójának utolsó szege.
c) Azt sem tudta: fiu-e vagy lány.
Ugy megijedt, vagy: oly részeg volt.

2792. Bőrével fizet, kinek pénze nincs. (1188.)
a) Kifizet.
b) Apró pénzzel kifizet.

2793. Busuljak vagy örvendjek: egy a fizetés.

2794. Uczán fodros, otthon rongyos.

2795. Törd ki fogad, feküdj a bölcsőbe. KV. (6355.)

2796. Adtál isten fogat, adj kenyeret hozzá.

2797. Kinek foga fáj, tartsa rajta nyelvét. (4224.)
Latin: Ubi quis dolet, ibidem et manum teneat.

2798. Kimutatta foga fehérét. (5367.)
Elárulta: kicsoda, micsoda.

2799. Fogam van rá.
Haragszom rá.

2800. Fogat fogért.
Franczia: Dent pour dent, oeil pour oeil.

2801. Erős a foga, ez ám a konczrágó.

2802. Fáj rá a foga.
Vágyik reá.

2803. Nem fér a fogára. P.
Nem tudja felejteni, szenvedni.

2804. Hiába feni rá fogát.
Hiába készül, hiába haragszik.

2805. Nem {vásik / kopik} benne a foga.
Nem lesz benne része.

2806. Nem való az a te fogadra.
Nem neked való.

2807. Nem fáj a foga többé. (1510. 2675.)
Német: Dem thut kein Zahn mehr weh.

2808. Fél fogamra is kevés. (3073. 5449. 6522.)

2809. Azt sem tudja: hány foga van. P. (2420.)

2810. Csak a fogát vájja. (3536. 4662.)

Egy falusi ficsórnak szokása volt délután kiállni a kapu elibe és fogát vájni. — „Mit ettél,“ kérdé egy ismerőse, „hogy fogadat vájod?“ — ‚Halat, igen jó halat,‘ felelé ez. — „Látom“, mondá a kérdező, „épen ruhádon a szálkája.‘ — A ficsór ekkor vette magát észre, mert ruháján csakugyan rajta volt még az elcsorgatott lencse.

2811. Ott hagyta fogát.

Ott veszett, p. harczban, verekedésben.

2812. Vaczog a foga.

Fázik.

2813. Foga közt hozott.

Azaz igen kevés vagy épen semmi. — Ha valaki vendégségbe megy, igy szokták mondani: „hozz nekem valamit.“ — ‚Hozok a fogam közt.‘

2814. Ritka fogu. (77. 2781. 6877.)

a) Foghegyen vette.

Nem igen kedvesen.

b) Foghegyrül beszél.

Kénytelen, kelletlen beszél az emberrel.

c) Ember a fogával ás magának vermet. ML.

2815. A mit tövén kellene f o g n i, hegyén fogod.

2816. El sem fogtad, már mellereszted. (5447.)

Visszájára, a végén kezdesz a dologhoz.

L a t i n: Priusquam mactaris, excorias.

2817. Pénzzel jár a f o g a d á s. (1228.)

2818. Megforditja fogadását, valamint a zsákot.

a) Meg nem forditbatni a fogadást, mint a zsákot. BSz.

2819. F o g a t l a n harap konczba. (3725.)

2820. Kovács is azért tart f o g ó t hogy kezét meg ne égesse.

2821. Senki sincsen f o g y a t k o z á s nélkül. (3608. a.)

2822. A mint f o h á s z k o d o l, ugy üdvezülsz.

a) Neki fohászkodik.

2823. F o l t hátán folt.

Folt hátán folt, egy ingem van. N é p d.

a) Kitelik a maga foltjábul.

Péld. ha megsérül a lábod, maga foltjával lesz befoldva. Igy a jószágban szenvedett kárt is helyre pótolhatja a jószág maga.

2824. Becsüld meg a foltot, hasznát veheted.

2825. Nem minden folt illik minden ruhára.

2826. Jobb a folt mint a lyuk.

2827. Drágább a folt a ruhánál. (**2991.**)

Például daróczot ha bársonynyal foldász; kevés becsüre sokat költesz.

2828. Minden f o l y ó végre a tengerbe ömlik.

N é m e t: Alle Flüsse laufen in's Meer.

2829. Legnagyobb folyónak is kicsin a feje. D. (**1390. 5627.**)

2830. Folyóviz vezet a tengerre.

2831. Vasárnap font f o n á l péntekig meg nem áll. Sz.

2832. { Elvesztette / Elejtette } a fonalat. (**6812.**)

Beszédben, vagy egyéb dologban elveszteni a rendet, megzavarodni.

2833. Egyszer veti f o n t r a, a mit százszor nyelvre. D.

2834. F o n t o l á s, hallgatás anyja az okosságnak. D.

2835. Nem esik a f o r g á c s vágás nélkül. KV. (**5009. 5669.**)

N é m e t: Wo Holz gehauen wird, da fällen Späne.

2836. Kiki lába alá vágja a forgácsot. K.

2837. F o r g o t t ember nem csak hátra, hanem előre is néz. (**4345.**)

2838. Könnyü a f o r g ó szelet elérni. K.

Vagyis az egy környéken forgó embert, szegény legényt elfogni.

2839. F o r i n t j a sincs, ezerekről beszél. (**2985. a.**)

2840. Nem adnám száz forintért hogy semmim sincs.

Ezt mondta égés idején egy diák, kinek semmie sem volt, mi megéghetett volna. — Szól olyanokra, kiknek nagy változáskor semmi veszteni valójuk nincs.

2841. Ne vedd azt forinton, mit garason vehetsz.

2842. Jöttünk, mentünk: száz forint; ettünk, ittunk: száz forint; kerékkopás: száz forint; summa: háromszáz forint. (6031.)

Gunymondat az egykori pörös eljárásokra, melyekből csak a pörre tett költség növekedett.

2843. Ki a forrásból eleget ivott, háttal fordul felé. (3955.)

Német: Wenn der Wand'rer getrunken hat, wendet er dem Brunnen den Rücken.

2844. Forrás jobbika, száraz időben tetszik ki.

2845. Sehol nem jobb a viz mint tulajdon forrásánál. (187.)

2846. Tiszta mint a forrás.

2847. Alája öntötték a forrót. BSz. (6427.)

Azaz mindent megtettek veszedelmére; megbuktatták.

2848. Hol karddal nem lehet, fortélylyal neki.

2849. Fölit szedi a köcsögnek.

Az uj házasok ugynevezett mézes heteire mondják; de általánosan jelenti hogy uj helyzetben, uj hivatalban mindenki jól érzi magát eleinte.

2850. Ha leszedted fölit, edd meg az alját is.

2851. Föl is veszi, le is teszi.

Szeszélyesekre mondják, kik valamivel most igen sokat majd semmit nem gondolnak.

2852. Még neki áll fölebb.

2853. A föld anya, a viz mostoha.

2854. Eltart a föld, csak legyen mit enni. K.

2855. Ki a földön ül, nem nagyot esik. (4870.)

2856. Két szék közt földön marad.

2857. Ha lehetne, földre sem hágna. KV. (1437. 2777. 4163.)

2858. Földön lába, égen feje. (1437. 1767. 3112.)

2859. Fekete földben terem a jó buza.

Barna leányok igy szokták magokat tréfásan védeni.

2860. Hantos földben jó buza. K.

Faragatlan testben okos, szép lélek.

2861. Nyugodt földnek szép termése.

2862. Szántatlan földön gaz szokott teremni.

2863. Ő is megéri három sing földdel.

T. i. mikor meghal. Azaz ő is csak olyan mint más, mert neki sem kell több három sing földnél, ha meghal.

2864. A föld is öregszik.

2865. { Szótalan / Hideg } mint a föld.

a) Földnek se mondd.

b) Földbe ütötte orrát. (1716. 2906.)

c) Tapossa körülte a földet.

Leánynak udvarol.

d) Egye meg a föld.

e) Föld terhe.

Hálátlan; aztán haszontalan ember.

Latin: Telluris onus.

2866. Egy fölöstök lesz neki.

a) Száraz fölöstök.

2867. A ki fölteszen, játszani is kell annak. M.

a) Ha föltettél, játszál is. KV.

2868. Fösvény többet költ. (6543.)

2869. Fösvény kivánsága aranyos szegénység.

2870. Fösvénynél nincs vétek.

2871. Fösvénynek a mie van sincs.

a) Fösvény magának se jó, hogy volna másnak.

2872. Nem gyüjthet annyit a fösvény hogy korhely fia el ne tékozolja. D.

2873. Fösvénynek sohsem elég.

Német: Dem Geiz ist nichts zu viel.

2874. Fösvénynek, disznónak holtok után hasznuk.

2875. Fösvény maga sem mer eleget enni.

2876. { Sok fő, sokat főz. / Sok fő, sok értelem. (2653.) }

Latin: Quot capita, tot sensus.

2877. Ha fő vagy, ne kivánj fark lenni.

2878. Főbiró predikált temetésen.

Szolgabiró szokván kihirdetni az itéletet, a kit felakasztanak, annak főbiró predikál.

2879. Rá akadtam a főttjére.

Azaz javára. Hasonlatilag a kukoricza és hurgonyafő-

zéstől, mikor a mi hamarább megfőtt, kiszedik a fazékból.

2880. A ki keveset f ő z, hamar elkölti.
2881. Nálunk is vizben főznek.
2882. Szájnak, nem szemnek szoktak főzni.
2883. Itt mézet ott mérget főz.
2884. A ki főzte, egye meg. (228.)
Német: Hast du wohl gekocht, magst du wohl essen.
2885. Együtt főzték, együtt egyék. (2123.)
2886. F r a n c z i ának hajpor, a magyarnak jó bor.
2887. Unja már a f r i s et, csak a lassut járja. (822. 5637.)
2888. Vakon f u. (804.)
Nem tudja, miért dühöng.
2889. Hadd fujja ki magát.
2890. Ki f u l á n k j á t könnyen bocsátja, nyilakat várhat helyébe.
2891. Éget mint a fulánk.
a) Fulánk minden szava.
2892. Minden botnak végén a f u r k ója. (1140.)
2893. F u rják száját, oldalát, mégis feneketlen hagyják.
Talányos kifejezése a keménynek; egyébiránt tökéletlen munkáról, műről szól.
a) Szerencsétlen f u r u l y á s.
2894. Oda f u t az ember, hová a többi tódul. D.
2895. Futunk egymás után, de te leszesz elül.
2896. Fuss vagy fizess.
2897. Szégyen a f u t á s, de hasznos.
2898. Könnyen f u t ó sem érhet mindenhová.
2899. Futakon lakik. (643. 6936.)
Futak am. futók lakhelye — szójáték szerint; és igy a km. jelent olyat, ki megfut, bátortalan.
2900. Rosz f ü nagyra nő. (1298.)
2901. Rosz füre hágott. (1300.)
Hibás lépést tett.
2902. Harmattal nem kell nézni a füvet. (1038.)

2903. Fü nőhet { küszöbén. / udvarán.

Ha házáddal jót nem teszesz,
Rozsda fogja be kardodat,
Fü nője be udvarodat.

2904. Kutya is füvet eszik, mikor beteg.
2905. A keserü füvet luggal forrózzák le. KV.
2906. Fübe harapott. (5973.)
a) Fühöz fához kapaszkodik.
b) Fünek fának panaszkodik.
2907. A fü növését is hallja.
2908. Füvelni, lefüvelni.

Azaz magának megnyerni, előbb: magánál erősebbnek elismerni.

Latin: Herbam dare.

Festus Pomponius szerint szokás volt a pásztori népeknél hogy a kit magoknál erősebbnek, győzőnek elismertek, játék vagy nyert verseny után azonnal füvet szakasztának a hely szinén, s azt átadák a győző félnek. — A magyar történetekben is előjő ez Árpád és Zalán között.

2909. Fügét mutat.

Azaz föl sem venni, nevetni valakinek fenyegetőzését, mi az erősek szokása; épen ezért a komáromi vár egyik sarkán ily „fügét mutató" szüz vagyon kifaragva jeleül a vár erejének. — Füge az ököl, ha mutató és középujjaink közt kidugjuk a hüvelyket.

2910. Nem terem tövisen füge. KV.
2911. Eredj, találj fügefalevelet, ha nem akarsz pirulni.
2912. Kit isten meg akar gyógyítani, egy száraz fügével is meggyógyíthatja. ML.
2913. Fül próbálja meg a szót.
2914. Se füle se farka.

Se eleje, se vége, például beszédnek, azaz esetlen, formátlan beszéd, s egyéb.

2915. Fülét, farkát elereszti.

Teljesen elhagyja magát.

2916. Fülivel számol.

Pásztorok a hiányzó marhának csak fülét mutatják elő annak bizonyítására, hogy ők jó pásztorok, s következésképp a kár nekik nem tulajdonítható. — Így a km. is olyan könnyü számadást jelent, melyben ha van hiba, nem a számadó hibája, hanem a körülményeké.

2917. Résen a füle.

Azaz erősen hallgat.

2918. A fülin alszik.

2919. Füle dobját sem hajtja rá.

2920. Egyik fülén be, másikon ki.

Azaz hallja, de meg nem hallgatja a feddést, intést. Az előbbi km. is ily értelmü.

2921. Nagyobb füle mint farka. D.

Például beszédben vagy egyébben is a kezdet nagyot igér, s a vége haszontalan semmiségre megy ki.

2922. Ha fülem nem volna, meg se hallgatnám.

2923. Életre való ember nem fekszik a fülin.

2924. Rágni a fülét. KV.

Szünetlen nógatni.

Latin: Aurem vellere.

2925. Fülét sem fogják a dolognak. P.

A könnyü részit sem értik valaminek.

2926. Mért nem billegteted a füledet. Cz.

2927. Mozgasd a füled.

Jelentsd hogy élsz, itt vagy.

2928. Beszegni a fülét.

Hogy jól halljon. Beszegés jelenti a munka teljes bevégzését.

2929. Fülhegygyel hallottam.

Nem egész bizonyosan, messziről hallottam.

2930. Cseng a fülem.

Jelenti a néphitben hogy valamit fogok hallani.

Cseng a fülem, tán hirt hallok,
Viszket szemem, tán sirni fog. Népd.

2931. Beszakad a fülem dobja.

Nagy a lárma, hogy szinte árt a fülemnek.

2932. Fülön fogtam.

Azon hevenyében, mintegy a fülit fogva, el nem eresztém addig, mig szükségem volt rá.

2933. Fülig van.

Igen szerelmes.

2934. Majd kifurom a füledet.

Mintha be volna dugulva füle és nem hallana, miért ki kellene furni azt.

2935. Leütök a füle mellett.

2936. Meleg volt már a füle töve.

Azaz már akkor sok bort ivott.

2937. Sok fül, hoszu kéz.

2938. Ordit mint az erdei f ü l e m i l e.

Tréfás neve a farkasnak, mely mintegy fülén fogja az állatokat.

2939. Énekel mint a fülemile.

2940. F ü l e p a fülét.

Szójáték. Fülep jelent akárkit, de mivel valaminek, mint állatnak, fülét kell fogni, azaz hozzá látni: e név áll akárkié helyett. Jelent intést.

2941. Ugy néz mint a f ü l e s bagoly.

2942. Nem kell a gyermeket f ü r d ő v e l kiönteni.

N é m e t: Das Kind mit dem Bade ausgieszen.

a) Füészporbul aranyat szed. (1788.)

2943. Fris / Fürge mint a f ü r j.

2944. Fürj is megszokja a tarlót. D.

2945. Szépre megy a f ü s t.

2946. Okosra megy a füst, bolond, a ki állja. (7308.)

2947. Közel van a füst a lánghoz.

L a t i n: Flamma fumo proxima.

2948. Füst nem megy tüz nélkül.

N é m e t: Kein Rauch ohne Feuer.

2949. Nagyobb füsti mint lángja. / a pecsenyéje. Sz. / a sültje.

Nagyobb a hire mint a valósága.

2950. Hol tüzet gyujtanak, füsti megy kivül is. P.

a) Ki melegedni akar, füstit is szenvedje.

N é m e t: Man leidet den Rauch des Feuers wegen.

b) Füstbe megy.

Semmivé lesz terv, munka, fáradság.

c) Füstöt farag.

Sikertelen dolog. — Füstfaragó : a kéményseprő tréfás neve.

d) Füst árán szelet akar venni.

e) Egy füst alatt. (5689.)

Egy füst alatt azaz egy konyhán főzni, p. mikor két lakodalom tartatik együtt, Azért mondják : két lakodalmat tartunk egy füst alatt, azaz egyszerre.

f) Füst árán szelet ad. K. (77. 2781. 6877.)

g) Füstnyomon érték.

Tetten kapták.

aa) A ki fütőben hál, mást is ott keres. BSz.

bb) Megadták neki a fütyölés árát.

cc) Füzfa hegedühöz nád vonu illendő. Sz. (1150.)

dd) Megjön az, mint a füzfa síp.

Megérik, alkalmas lesz, mint a füzfa, mikor hajátul elvál, arra hogy belőle sipot lehessen csinálni.

G.

2951. Dölt gabona nem csinál éhséget.

2952. Egyik kökény, másik galagonya.

2953. Máskor galagonyán is kapna, most csak turkál benne. BSz.

2954. Várja, mig szájába repül a sült galamb. (4420. 5611.)

2955. Senkinek sem repül szájába a sült galamb.

Német: Tauben fliegen Einem nicht gebraten in's Maul.

Francia: Il attend que les alouettes lui tombent toutes rôties dans le bec.

2956. Szelid a galamb, mégis van epéje. (619.)

2957. Szelid } mint a galamb. (2226.)
2958. Ősz }

2959. Gömbölyü mint a töltött galamb.

Leginkább kövér fiatal leányokra mondják.

2960. Szereti mint galamb a mézes buzát.

2961. Tipeg, topog mint a tojó galamb.

2962. G a l a m b h á z kész mészárszék.

a) Szegény urnak galambház a mészárszéke.

2963. Nem galambkosár a világ. (524.)

Elég tág a világ, másutt is elélhetni.

2964. G a l l é r alá pök. P.

Megszégyenit, megront.

2965. Galléron ragadta.

2966. Nem tölti galléra mellé.

T. i. bort, hanem torkába tölti, azaz örömest megiszsza.

2967. Nincs galléromhoz { varrva. / kötve.

2968. Galléromnak sem hiszek. (2097.)

2969. Csak gallérja is alig maradt. M.

2970. Ránczos mint a gallér, kerekes mint a tallér.

2971. G a m ó n jár.

Leginkább hamis pathósu irókra mondják.

N é m e t: Auf Stelzen gehn.

2972. Nincs annál jobb g a n é j, melyet a gazda csizmáján visz a szántóföldre. (3010.)

N é m e t: Kein Mist düngt so wohl, als der Koth, den des Herrn Fusz auf den Acker bringt.

2973. Feltalálod büzén a ganéjt.

2974. Csunya a ganéj, de szép czipó terem utána. K. (6327.)

2975. Az ó ganéjt ne piszkáld. (3164.)

2976. Érett ganéj, öreg lány hamar hasznot hajt. Cz.

2977. Jár mint a g a r a b o n c z á s diák.

A garabonczás diák a népmese szerint tizenhárom iskolát végzett és valahol Alföldön bizonyos földalatti üregben tizenharmad magával a szerencsekerékre ült, melyről, miután egyet elvitt közülök az ördög (a szerencsétlen „tizenhárom“ szám meséje szerint), szerencsésen leszállván, csudálatos és babonás tünemények

előidézésére képessé lőn. Ő sárkányon nyargal, köpenye hoszan nyulik utána szélvész formában, mely az épületek tetejét leszaggatja s dühét, boszuját egyedül fris édes tejjel lehet megengesztelni. — Neve gara és boncza (am. garó, bontó) szavakból van összetéve, tehát: ki garol és bont. Gara am. fenhéjázó, veszekedő, hányakodó, zajongó. Megvan a latin nyelvben is. Gargaro verbum significat perstrepo prae multitudine.

2978. Jó garad mindent lejár.
Jó gyomorra mondják leginkább.
2979. Felöntött a garadra.
Sokat ivott.
2980. Mindene lejárt a garadján.
Mindenét elette, elitta.
2981. Örül mint gatyájának Garai. D.
2982. Jó garas, melyen aranyat nyerhetni.
a) Az jó garas lehet, ki aranyat nyerhet. KV.
b) Legjobb garas az, melyen tallért válthatni.
2983. Segíts rajta, jó garas, ne légy görbe se varas.
2984. Ha garas van szájában sem ér egy pénzt.
2985. Garas a markodba.
Egyszerü jutalom-igérés, aztán dicséret. Vannak találós mesék versbe szedve, melyeket az elmondó rendesen igy végez: „a ki kitalálja, garas a markába.“
a) Garasa sincs, mégis kevély. (2839.)
2986. Én tettem le a garast.
Én következem szólani.
2987. Mit garason vehetsz, ne adj érte tallért.
2988. Penészes garas, öreg erszény.
2989. Neki is három krajczár egy garas.
2990. Van a garasok közt is czigány.
2991. Egy garas éles, két garas fényes. (2827.)
2992. Sok kézen fordult meg mint a kopasz garas. Cz.
a) Ugy megijedt hogy garas se maradt zsebében.
2993. Annyit ér mint a régi két garasos.
a) Poltrás malacz, garasos kötél.
2994. Tehénre gatya (1153.)
2995. Hordd el a gatyádat. Sz. (3881.)

2996. Jól felkösse gatyáját, ki vele kiköt.

2997. Jó helyre tette gatyáját.
Gazdag leányt vett el.

2998. Gatyájában szive. (645.)

2999. Ránczba szedni a gatyát. (3144.)
Szigoruan fogni valakit.

3000. Ránczos mint a gatyakorcz.

3001. Nem adnám egy gatyaszár huszasért.

3002. Nosza { neki / rajta } bő gatyás!

3003. Nem gavallér, ha nem adós.

3004. Nem is gavar, ki minden reggel két gombot nem varr.

3005. Elvitték a gazra.
Gaznak híják a bokros helyeket, hová szokott rendesen leszállni a sas, kánya, stb. az elvitt csirkével s más madarakkal. — A km. jelent eltitkolást, lopást.

3006. Gazt vetek rá.
Azaz ellopom. — Szokás t. i. a munkásoknál hogy mikor gyümölcsöt, burgonyát, szőlőt szednek, gyom és egyéb dudva alá rejtik egy részét a szedett gyümölcsnek, mit éjtszaka elvihessenek.

3007. Terem a gazember, a hol nem is vetik.

3008. Maga gazos, mást rostál.

3009. Minő a gazda, olyan a bor. (300.)

3010 Gazda szeme hizlalja a jószágot. (2972.)
Latin: Oculus domini saginat equos.
Német: Des Herrn Auge macht das Pferd fett.

3011. Sürü gazda, ritka { gatya. / köntös.
Azaz ha gyakran változtatja gazdáit a cseléd, rongyosan marad.

3012. Rosz gazda, ki maga házára egy szeget faragni nem tud.

3013. Nyomorult gazda, kit a szolga tanít.
Német: Tröste Gott den Herrn, den der Knecht lehren musz.

3014. { Gazda nélkül vet számot. M.
Nem jó gazda nélkül számolni. KV.

3015. Okos gazda, ha dőlni kezd háza, elbontja. D.
3016. Okos gazda kárt is jóra fordít.
3017. Részeg a szolga, hol késedelmes a gazda.
3018. Henyélő gazdának álmos a bérese. (3074.)
3019. Vigyázó gazdának kegyetlen a hire.
3020. Árt a gazdának, ki a tolvajt szánja.
3021. Nincs otthon a gazda. D, (4735.)
3022. Kutya gazda, eb szolga.
3023. Nem kereshet annyit a jó gazda, mennyit a rosz aszony el ne tékozlana. (4077.)
3024. Szabad a gazda maga házánál, ha ágy alá fekszik is. D.
3025. Gazda kapálja a szőlőt, kurvanyja a vendégnek.
3026. Ugy él mint a hat ökrös gazda. (3302.)
3027. Gazdaság szemet kiván. (3010.)
3028. Rosz gazdaszony, ki a ház körül dolgot nem talál.
3029. Szerencsés gazdaszony: nagyobbat tojik tyukja mint másnak a ludja. D.
3030. Ha szomoru a gazda, gazdaszony is oka.
3031. Elég gazdag, ki senkinek nem adós.

Latin: Felix, qui nihil debet.

3032. Gazdag hizik, szegény { bizik. / fázik. } K.

a) A gazdagnak sok a kisérője.

3033. A gazdagnak { könnyen akad / mindenki } rokona.

Latin: Felicium multi cognati.

Franczia: Qui à assez d'argent, à assez de parents.

3034. Hirtelen gazdaggá semmi jámbor nem lett.
3035. Nincs oly gazdag, ki másra ne szoruljon.
3036. Gazdag akkor eszik, mikor akarja, szegény mikor kaphatja. ML.

Német: Der Arme iszt, wenn er was hat, der Reiche, wenn er will.

3037. Leggazdagabb, a ki semmit nem kiván.
Német: Reich ist genug, wer sich genügen läszt.

3038. Szegényből lett gazdagot ördög sem türheti.

3039. Gazdagnak is kettő az orra lika, mint a szegény ember disznajának. M.

3040. Több gond vagyon a gazdag fejében mint szőrszál nyusztos süvegében. K.

3041. Gazdag ember gyermeke ritkán sir igazán apja halálán.

3042. A gazdagnak egere is kövérebb. D.

3043. Gazdag szóval és tetüvel, de nem egyébbel.

3044. Gazdag: pénzzel, szegény: észszel.
Gazdagot pénze, szegényt esze viszi elé.
a) A gazdagnak borban veszik vérit.
b) Ha kezedet mindig kebeledben tartod, még nem gazdagodol. Cz.
Latin: In sinu manum habere.

3045. Kevély és fösvény ajándéka nem igen gazdagít. K.

3046. Igyekezeten áll a gazdagság.

3047. Semmi gazdagság nem ér a jámbor asszonynyal.

3048. Gazdagság jó szolgáló, de rosz uralkodó.

3049. Ugy kell gazdálkodni, hogy jusson is, maradjon is.

3050. Göndör mint a gácsérfark.

3051. Nincs oly szép személy, kiben valami gáncs ne volna.

3052. Mindenben gáncsot találsz. M.

3053. Ha birkozol, tanulj gáncsot vetni. (4906.)

3054. Gáspár van a sajtban. KV.
Kukacz esett a sajtba.

3055. Tultenni a gáton.
Elveszteni valakit.
a) { Ember / Legény } kell a gátra. (2204.)

3056. Gebéből lesz a tátos. (1427.)
Meséinkben rendszerint a legroszabb, szemeten fekvő

csikóbul válik a legjobb paripa s ez a tátos vagy táltos. — Keleti népeknél a ló különösen kedvelt, sőt napimádóknál napnak szentelt, állat vala.

Henszelmann szerint a mesék hősei, különösen a legkisebb királyfiak, királykisasszonyok stb., a napistent képviselik a legrégibb mythosokban; s ezen állitás után könnyü tudni, miért van nekik mindig a legjobb lovuk.

3057. Nem vagyok én g e b e i pap. (3084. *a.*)
3058. Hozzá rugott mint gebei pap a szamárhoz.

A gebei papot vásárban a szamár megrugta, mi fájván, ő is visszarugta, de ez is csak neki fájt.

3059. S z e n t g e l l é r t hegyi tánczos. (1140. 1282.)
3060. Mintha g e r e b e nen ülnék.
3061. A mit villával felrak, g e r e b l y ével lehuzza. (4445.)
3062. Nem kell minden szálkábul g e r e n d át csinálni. (5026. 6050.)
3063. Más szemében meglátja a szálkát, magáéban nem a gerendát.
3064. Szent G e r g e l y vitéze. (6251.)

Azaz gyönge vitéz. Szokás falukon Gergely napján, katonává öltöztetni fel az iskolás gyermekeket, mikor zászlóval, kardosan, szalagos süvegekben a falut bejárják, éneket s verset mondva iskolába hivogatnak, mintegy toborzanak. Innen: Gergelyt járni.

3065. Árva } mint a g e r l i c z e.
3066. Turbékol } mint a g e r l i c z e.
3067. Bus } mint a g e r l i c z e.

Csak egy gerliczécske, ártatlan madárka,
Ha társátul elvál, jaj, mit nem cselekszik.
Mód nélkül bánkódik, zöld ágra nem is száll,
Vizet felzavarja, ugy marad szomjazva. N é p d.

3068. Heten vannak, mint a g e r s e i ördögök. Cz.
3069. Más kezével kaparja ki a tüzes g e s z t e n y ét.
3070. Otthon süti a gesztenyét. (4278. 5369.)
3071. Nekem is volt g e s z t e n y e s z i n ü hajam.
3072. G é c z i boszorkány. (1282.)

Géczi boszorkányok mentek legelül, lovagolván
Bükfa lapátjaikon, s forgatván bal kezeikben
Szikrázó pemetét. Arany.

3073. Száz husz gémnek hatvan keszeg. (5449. 6522.)
Azaz igen kevés, mennyivel lehetlen jóllakni.

3074. Kinek gézenguz az ura, kótyonfity a szolgája. KV. (3018.)

3075. Fületlen gomb.
Haszonvehetlen jószág.

3076. Három gombig volt.
Azaz felül csak három gomb nem volt begombolható mellényén, annyit evett, ivott.

3077. Elütötték a gombját.

3078. Csekély dolog gombház, ha leszakad, lesz más. Cz.

3079. A gomba mag nélkül is terem. K.

3080. Mai gomba, benne a féreg.

3081. Nem mind gomba, a mi hamar jó.

3082. Minden gomba jó gomba, csak az ember goromba.

3083. Nem minden sövény alatt terem a szarvas gomba.

3084. Bolondgombát evétt.
Elment az esze.
a) Nem ettem bolondgombát. (3057.)

3085. Gombamódra nő.
Azaz igen hirtelen, magátul szaporodik.

3086. Szapora mint eső után a gomba.
a) Gomba nem gombócz.

3087. Legnagyobb gombolyagnak is van vége.

3088. Ott jó élni, hol gombócczal hajigálják az embert.

Gyere pajtás, katonának.
Nem megyek én, mert levágnak.
Dehogy vágnak, dehogy vágnak,
Csak gombócczal hajigálnak. Népd.

3089. Gond idő előtt megvénheszti az embert.

3090. Gonddal jár a gond.

3091. Gond nem játék.
Azaz játékban nem sokat kell dévánkodni.

3092. Gond maga képére szüli a gondot.

3093. Kisebb gondom is nagyobb annál. (2527.)
Nem sokat gondolok vele, mert az én legkisebb gondom is nagyobb annál.

3094. Annyi a gondom, majd fejem füsti megy.

3095. Szögre a gonddal.

3096. Jól fogant gondolat okosan születik.

3097. Ugy { jár / megy } mint a gondolat.
Például jó paripa, aztán házi rend, munka.

3098. Gondolkozik, mintha rá bizták volna az ország dolgát.

3099. Senki nem ad gondolkozásátul vámot. (8263.)

3100. Az isteni gondviselés tovább terjed a csirkének a tojásbul való kipattanásánál. D. (924.)

3101. Gonosz a törvényt, jámbor a szerencsét féli. BSz.

3102. Sok szemü láncz a gonosz.

3103. Azon gonoszság mindenkinek mindent megengedni, mint senkinek semmit. Cz.

3104. Későbbre száll el a gólya mint a veréb.

3105. Őt sem a gólya költötte. (901.)

3106. Elvitte kedvét a gólya.
Alkalmasint szerencsétlenül járt, magát anyának érző leányra mondják.

Nincsen kedvem, elvitte a gólya,
Mert ott jártam, hol nem kellett volna. Népd.

Gólya gocza, gólya,
Ki lányát viszed el ?
A kis birónéjét,
Sippal, dobbal, nánihegedüvel. Gyermekd.

3107. Árva mint a gólya.

Árva vagyok mint a gólya,
Kinek nincsen pártfogója. Népd.

3108. Elemelte mint fiait a gólya.

3109. { Gondolkodik mint féllábon a gólya.
Gondolkozóba esett mint a gólya. }

3110. Ciconia, meg a gólya.
Latin: Idem per idem.

a) Sokszor megjön addig, el is megy a gólya.

3111. Ökör nélkül csak a gönczöl szekere fordul.

3112. { Azt véli: ő hajtja / Kevély mintha ő hajtaná } a gönczöl szekerét. (770. 1767. 2857. 4163.)

3113. Hogy ne törne, mikor görbe.

3114. Görbeország.

Igy híja alföldi ember a hegyes felföldet.

3115. Nehéz a görbén nőttet sugárrá nőtetni. (1968. 5132.)

3116. Büdös mint a görény.

3117. Görgei ember. (5023. 6227.)

Ostobát jelent. Mindazon mondák, s adomák, melyek Dunántul a rátótiakra, Nyitrában a lédecziekre, Szepességen a bélaiakra, Erdélyben a székelyekre fogatnak, felső Tisza mentén a görgei emberre vannak illesztve. — Görgei ember tolta ki borsón a templom oldalait, ő étette le falu bikájával a torony párkányán nőtt füvet, ő vitte keresztben a létrát fák között, ő feküdt haza Kassárul, ő nézte pataknak a torony árnyékát holdvilágnál, ő felejtette otthon a fiát, stb. Különösen a haza fekvés ily történeten alapul: Görgő helysége beküldé az adót Kassára; a pénzzel, hogy el ne sikkadjon, fél falu bement, s roszul levén a számadások, mindnyájan megverettek. Haza felé vett utjokban egyszer lefeküdtek pihenni. A legszélső, ki Kassa felől esett, fölkelt hogy ő biz nem lesz a legszélső, ő nem akar legközelebb lenni a városhoz, melyben most is megverték. Igy utána a másik, harmadik az ellenkező oldalra mentek feküdni, mig utoljára haza feküdtek.

3118. Okos mint a görgei malacz. BSz.

3119. A görög mindig görög, mégsem malaczozik.

3120. Görög irás az nekem. (563.)

3121. Ravasz mint a görög.

3122. Sétál mint kárvallott görög az üres boltban.

Kecskemét, Szeged táján görögnek híják a kereskedőt, mint másutt zsidónak, mert azon helyeken e két faj űzi főleg az apró boltos kereskedést. Azért mondá a sze-

gedi ember, midőn egy zsidót boltosnak vitt, hogy zsidót viszen görögnek. — Görög am. boltos.

3123. Alszik mint a gözü.

Német: Er schläft wie ein Dachs.

3124. Gözühordta.

Azaz tiszta, egészséges, p. mogyoró.

3125. Sok gödény a tavat is elhordja. D. (6038.)

a) Iszik mint a gödény.

3126. Gritti Lajos halála. M.

Megyesen, Erdélyben, veszett el Gritti Lajos. Reggel két keze, délben két lába, este feje csapatának el. — A km. jelent siralmas, kegyetlen történetet.

Latin: Admeti naenia.

3127. Gróf is nemes, ha hazafi.

3128. Tojásbul soha sem lesz gróf. (1466.)

3129. Gróf, kadenczia sróf.

3130. Guba nem suba.

Tagadod a mit nem lehet, mintha mondanád: a guba nem suba.

3131. Guba alatt fricskát hány.

Fenyegetőzik, de senki se fél tőle.

3132. Egymás gubáját hurczolják. P. / Vonszák egymáson a gubát. P. (2600.)

Ellenkeznek, veszekednek egymással.

3133. Ne hagyd magad, Guba Jakab.

Igy biztaták Guba Jakabot, midőn felesége verte; azért e km. gyávák biztatása.

3134. Fejére tanította, mint bojtárát Guba. D.

Gubánál még nagyobb zsiványnyá lett bojtára, ellopván tőle minden marháit. D. — Jelentése: a tanítvány nagyobb lett mesterénél — a roszban.

3135. Guba vármegye.

Ung megye gunyneve.

a) Egyik gubás másik subás. (2114.)

3136. Ő verte el a gunárt.

Ő a győzedelmes, ő az erősebb.

a) Azt véli hogy ő ölte meg a gunárt. KV.

3137. Örül mint a másét elverte gunár.

a) Gunármérgü.

3138. Tulajdon g u n y h ó jobb a más palotájánál.
3139. Simítsa meg a lapos g u t a.
3140. Összehuzta magát mint Komoró végin Guta. Sz.

Van emlékezet Guta Jakab hires haramiaról, ki, mint tudni lehet, Ung megyei születés Komoróbul Ungvár mellől, s oly ügyesen tudott bánni a parittyával, hogy halálosan is találá az utasokat. A mese szerint a falu melletti cserjés, bozótos helyen szokott megl a p u l n i, elbujni, honnan jőne a gutaütés betegségre is, a „lapos" jelző: lapos guta. Szirmay szerint 1393-ban Ilósvai Leusták nádori birósága által elitéltetvén Guta, Ungváron oldalbordánál fogva akasztatott fel.

3141. Meghuzta magát mint Guta mellett a mennykő. Cz.

Guta csallóközi falu.

3142. A kétszeres g u z s nehezebben szakad.
3143. Addig tekerd a guzst, mig hajlik a vessző.
3144. Guzsba tenni. (2999. 6525.)

Guzsba teszik az oly tehenet, mely rug, ha fejik, ekkép: egy guzskarikát tesznek hátul a térde mögé, a mint ez előre hajlik, itt pedig egy botot ugy dugnak által a guzs karikán hogy a tehén lábát szorítsa s az ne rugdalózhassék. — Mondani szokták: „majd guzsba teszlek;" azaz rendbe szedlek, megtanítlak.

3145. Guzs az nem kolbász.
3146. { Száraz / Sovány } mint a guzs.
3147. Guzszsal tormát ásni.

Nehéz azaz lehetlen dolog.

GY.

3148. G y a k o r l á s mesterré teszen. Cz.
3149. A gyakorlás legjobb mester.

L a t i n: Usus est magister optimus.
N é m e t: Übung ist der beste Lehrmeister.

2150. Ki gyalog jár, lova mindig készen. (7121.)
3151. Nem is beszél gyalog az emberrel. (5167.)
3152. Okos volnál te, ha gyalog nem járnál.
3153. Gyalogosan, bot mellett. (6136.)
Szokás mondani, mikor mezőre vagy valahová indul a magyar ember: botot vett a kezébe, hogy ne menjen gyalog.
3154. Száz gyanu közt kilenczven kilencz helytelen.
3155. Élt a gyanuperrel.
Azaz sejtvén, hogy baja lehetne valamiért, elvonult, odább állott.
3156. Ki miben tudós, abban gyanus. P.
3157. Abban gyanus, ebben tudós. (5497.)
3158. Kinek gyapju kell, utána jár.
3159. Karcsu mint a gyapjuzsák.
3160. Ha gyarlók nem volnánk, vétkesek se volnánk.
3161. Gyarlónak hetvenhétszer is megengedhetni.
3162. Szükség idején a gyáva is megbátorodik. Cz.
3163. Megtetszik hogy az ő házát sem forogja sok ember, mert felfogta a gyep. KV.
3164. Ne bolygasd a régi gyepüt, kigyó jön belőle. (2975.)
3165. Szedd beljebb a gyeplőt. (2555.)
Zabolázd nyelvedet, indulatodat.
3166. { Közé / Utána } vetni a gyeplőt.
Szabadjára engedni a futó lovakat, mikor a kocsist elragadják és nem bir velök. — Értetik elüljárókra, kormányzókra.
3167. Összesugnak mint a gyergyói lovak. D.
A lovak, ha elfáradtak, egymás nyakára teszik fejöket. Egy magyar ember épen lovakat hozott Erdélyből, s azok ugy tevének, mit valamely bárgyu pór látván, nagy ujság gyanánt mondá el, mikép sugnak össze a gyergyói lovak.
3168. Gyermek, részeg, bolond mondanak igazat.
Német: Kinder und Narren sagen die Wahrheit.
3169. Nem mondja a gyermek, ha nem beteg.
Nem mondja magát betegnek, ha nem az.

3170. Legkésőbb érő gyümölcs a gyermek.
3171. Otthon kedvére nevelt gyermek végre borjuból ökörré válik. K. (1098.)
3172. Gyermek nem suttyó.
3173. Megholt a gyermek, { oda a komaság. KV. / elkölt a komaság. M.

Német: Wenn's Kind todt ist, hat die Gevatterschaft ein Ende.

3174. Kezeégett gyermek irtózik a tűztől. D.

Német: Verbrannt Kind fürchtet's Feuer.

3175. Nehezen jó a gyermek, ha szülői roszak.
3176. { Mondja a gyermek, } okát nem mondja. / { hogy megverték, de } nem mondja: miért.

Német: Das Kind sagt wohl, dass man's schlägt, aber nicht warum.

3177. Ha gyermek lependéket fog, nem adná egy süveg ördögért. D. (4934.)
3178. A gyermek hamar örül, hamar sir. D.
3179. Gyermek fegyvere a sirás.
3180. { Nem jó gyermeknek kés. / Nem gyermek kezébe való a kés.

Latin: Ne puero gladium.

3181. Jobb a gyermek sirjon, hogysem szüléi.

Német: Es ist besser, das Kind weine, denn der Vater.

3182. Meg kell nevezni a gyermeket.

Meg kell mondani nyiltan, tisztán, mit akarunk.

3183. Szóra kell szoktatni a gyermeket. (8046.)
3184. Gyermeknek legjobb feleség a nyirfa kisaszony. K.
3185. Későn való gyermek korán való árva.
3186. Gyermek vagy, tikmonyhoz gyónjál. K.
3187. Egyetlen egy gyermek akasztani való.

Német: Ein Kind Angst-Kind.

3188. Száz esztendős gyermek is félbolond. D.
3189. Csekély dolog, mely a gyermeket megnevetteti.
3190. Sok volna gyermeknek rák lábastul.
3191. Kedves gyermeknek sok a neve.

Német: Dem liebsten Kinde giebt man viele Namen.

3192. Gyermeket szoktak kankussal ijeszteni. K.
3193. Ha tudná a gyermek mire nevekedik, fincza helyett inkább sirna. K.
3194. Vessző nem töri csontját a gyermeknek.
3195. Záratlan kapu a gyermek szája. BSz.
3196. Szerencsés gyermek, kinek apja elkárhozott.
3197. Sok idő eltelik, mig a gyermekből ember válik.
3198. Korán okosodó gyermek ritkán szokott megélni. (2460. 2778.)

Német: Frühweise Kinder leben nicht lange, oder es werden Geoken daraus.

3199. Olyan mint a váltott gyerek.

Azaz kicserélt gyerek, kin megtetszik hogy nem édes anyja keblén csügg, mert szintelen, beteges kinézésü.

3200. Ártatlan, mint a ma született gyermek.
3201. Örül mint gyermek a vásárfiának.
a) A mely gyermek megijed, anyja ölébe siet.
b) Néma gyermek baját anyja sem értheti.
c) Zabgyerek.
d) Vizhozta gyerek. (8065.)

Olyan gyermek, kinek szülei nem tudatnak.

3202. Gyermeknevelés sok gondot ad.
3203. Szolgál a gyertya, magát megemészti.
3204. Meggyujtott gyertyát nem kell csudálni, ha fogy ML.
3205. Gyertyával kell keresni párját.
a) Délben gyujtasz gyertyát.
b) Rám virított a gyertya.

Ha égő gyertya kanóczábul rózsa nő (igy teszik ki, s innen a virít) vagy is hoszu hamva van a gyertyának, s ez a gazda felé fordul: annak jelensége hogy pénzt vesz be; ha pedig ajtó felé fordul a rózsa: kiad.

c) Kire fut a gyertya?

Azaz kit fognak megverni? Mert iskolások ugy tartják, hogy a kanócz töve körül összegyült olvadék lefolyása megmutatja, ki fog kapni holnap.

3206. Gyertyatartó nem megyen mennyországba.

Tréfás mondat, mikor valaki a gyertyát tartja, világít vele.

3207. Egy **gyékényen** árulnak. M. (5014.)
3208. Ki tudja, mikor rántják ki alólunk a gyéként. (3321.)
3209. **Gyémánt** is elolvad, nem csuda, ha a jég.
a) Gyémánt hasad vértül. KV.
3210. **Gyiklesö**. (6361.)
3211. **Gyilkos** vezeti a tolvajt fogházba. K.
3212. Jó **gyomor** kell hozzá.
Azaz sok türelem.
Német: Es gehört ein guter Magen dazu.
3213. Gyomra fáj a betegnek s fogát huzza. (2815.)
3214. Korgó gyomornak nincs füle.
Francia: Ventre affamé n'a pas des oreilles.
3215. A gyomornak is van füle.
3216. Nem kérdi a gyomor, hányat ütött az óra.
3217. Rosz gyomornak becsülete a kevés étel.
3218. Egy itcze gyomrában, kanál viz a tengerben.
3219. Gyomorból szól.
Azaz egész meggyözödésböl. — „Én velem el nem hiteted hogy gyomorból szólasz. Pázmán.
3220. Gyomromból utálom.
3221. Minden tagja gyomor.
3222. Gyomrában van. (686.)
3223. Eczetes gyomru. BSz.
Epés, haragos.
3224. A mint üszögölöd **gyopárod**, ugy ütsz belé. Cz.
3225. Nem **gyorsaké** csak a futás.
3226. **Gyóntató** elött káros a titkolás. (5987.)
3227. Elszaladt mint a **gyórói** gombócz Czirákra. Cz.
3228. Áll mintha **gyökeret** vert volna.
3229. Nem mind **gyömbér**, mit a kalmár ebe hullat. BSz.
3230. Gyömbért viszek, nem neked való.
3231. Gyömbért viszek, félre bolondok, nem nektek való.
a) **Gyöngy** olvad eczettöl. KV.
3232. Helyén van mint **Gyöngyös**.
Alkalmasint Gyöngyös szép fekvésétöl a Mátra alatt.
3233. { Parányi **gyönyörüség**, sereges baj.
Egy kis gyönyörüség sereges bajjal jár. }

3234. Nem kell a győzelem előtt tapsolni.
Latin: Ante victoriam encomium canis.
3235. Feledékeny gyüjtőt a tél hozza észre. D. (5798.)
3236. Minden gyüjtőnek esik tékozlója.
3237. Az a gyümölcs legédesebb, melyet a féreg megrág. Cz.
3238. Idővel érik a gyümölcs.
3239. Rosz gyümölcsnek féreg a szive.
3240. Könnyen hull az érett gyümölcs.
Az öreg ember mindennap a sir szélén áll.
3241. Vad a szelid gyümölcs is, mig meg nem érik.
3242. Tiltott gyümölcs édesebb. (131.)
3243. Az aranyból sem lesz gyürü, ha meg nem verik.
Szenvedni kell, mig ember lesz az ifjuból, bármi jeles is.

. . . . ki a pályán czélt akar érni,
Tür sokat és munkál, izzad, hol fázik az ifju.
Ója magát bortól, szerelemtől. Horácz.

3244. Elbirja a poharat, de nem a gyüszüt.
Azaz ugyanannyi bort sokkal nehezebb kis mértékkel, minő a gyüszü vagy kanál, elfogyasztani, mint pohárbul. — A km. jelenti: nagy bajokat könnyebb szenvedni, mint apró boszantásokat.
a) Gyüszünyit iszik.
Azaz igen keveset.

H.

3245. Csak az a „ha“ ne volna!
3246. „Ha“ czigány praepositio. (1793.)
3247. Ha „HÁ“ nem volna, minden szegény gazdag volna.
Német: Wenn das Wörtlein „wenn“ nicht wär',
Wär' mancher Bettler ein reicher Herr.
3248. Lenne, ha volna.

3249. Vizbe haló ember h a b o khoz is kapdos. P.
3250. Habbal menni.
3251. Hab ellen uszni.

Mindkettő jelentése a vélemények- s közhitre vonatik.
L a t i n: Contra torrentem niti.

Galilei, a hires olasz tudós, midőn a világ véleménye daczára vitatá hogy a föld forog a nap körül, nem tudván birái előtt kézzel fogható más bizonyságot adni állitása felöl, erősen a földre dobbantott és mondá: „Csak azért is a föld forog," mintha dobbantása is tett volna valamit forgatására.

3252. Nincs a h a dban semmi Péter bátya.
3253. Hadban legtöbb a vágott hus, legkevesebb a káposzta hozzá. D.
3254. Vén elme, fiatal erő veri meg a hadat. (3778.)
3255. H a d a k o z á sban jobb, ha lovad ellenség sövényéhez kötöd mint a magadéhoz.
3256. Hadakozás és gonoszság együtt járó szomszédok. Cz.
3257. Házasság, hadverés, királyválasztás isten dolga.
3258. A hadi szerencsét, fiu magzatot, jó házasságot isten választja.

3259. { Az volt / Még most lesz / Ez ám } a hadd el hadd. (5687.)

3260. Uram, büntesd meg a h a g y m á t.
3261. Nem fogják h a h o t á v a l a madarat. (1815. 3384.)
3262. Hoszu h a j, rövid ész. (2420.)

Aszonyokra mondják.
N é m e t: Langes Haar, kurzer Sinn.

3263. Fodor a haja, sik a szája. Cz.
3264. Az ősz haj dudazaj, de a ráncz nem már táncz. D.

Ősz haja lehet harmincz éves embernek is, mi még nem oly idő hogy tánczolni már nem lehetne; tehát az ősz haj: dudazaj; de kinek arcza, keze már ránczos, ez nagy idő, vénség jele és igy a ráncz: nem táncz. D.

3265. Haja nőne, ha kopasz volna is. (1788.)

3266. Belül a haja, mint az oláh kecskének. D.

Egy oláh, vásárra vivén kecskéjét, melynek minden szőre elment, azt hazudta hogy kecskéje olyan mint a bunda, melynek szőre télen be felé vagyon, mert így jobban megtartja a meleget. D.

3267. Hajba kapni.

Azaz leghevesebb vitába, veszekedésbe elegyedni.

3268. Hajánál fogva.

Természetlen levén haján fogni az embert: a km. is oly hasonlatokra és példák s egyebekre szól, melyeket írásban, beszédben ok nélkül és helyén kivül használ az iró és szónok.

Német: An den Haaren herbeiziehen.

3269. Hajszálon { függött / mult } élete.

Latin: De pilo pendet.

Német: Es hängt an einem Haare.

a) Hajszálnak is van árnyéka.

Német: Jedes Haar hat seinen Schatten.

3270. Vékony mint a hajszál. (4712.)

3271. { Hajszálat hasogat. (4195. 7529.) / Hajszálhasogató.

Csekélységekkel bibelődő, babra ember.

3272. Egy paraszt hajszálnyi különbség.

3273. Feláll az ember hajaszála.

Azaz borzasztó, irtóztató. Példaul: feláll az ember hajaszála, midőn olvassa, minő kegyetlenséggel folyt a két szomszéd nép közt egymás marczonglása.

3274. Körülhajas, kotnyeles. D.

Azaz parókás; kiről a magyar km. nem sokat tart.

3275. Igen tud hajdu harangot önteni. M. (1631. 4867.)

3276. Sokat talpal hajdu, mig lóra kap. (4888.)

3277. Nehéz két hajdunak várat oltalmazni. KV.

3278. Hajdut fogott.

A czigány lopott a vásárban, de rajta kapatván, egy hajdu nyaka csigáján fogá és tolá maga előtt a czédulaház felé. Valaki kérdezvén: „hát czigány, mit csináltál?" — „Hajdut fogtam," felelé nagy könnyedén. — Hajdut fogni am. kézre kerülni a bünösnek.

3279. Tehenre hajdu.

3280. Szereti, mint hajdu a pocsétát.
3281. Nem ér egy hajitó fát. (4476.)
3282. Vékony mint a hajmahártya.
3283. Eljön a hajnal, ha kakas nem kukorikol is.
Német: Es wird doch Tag, wenn auch der Hahn nicht krähet.
3284. Szép mint hajnal a kéményen. (3732. 6841.)
3285. Hajó lesz, ha jó lesz. Cz.
Játék a „hajó“ és „ha jó“ szavakkal. Mondják akármire, hogy az lesz, a minek lennie kell, ha ugyan jó lesz.
3286. Egy hajóban eveznek. P. (4289. 7841.)
Latin: In eadem es navi.
3287. A törött hajót elhagyják az egerek.
3288. Könnyü hajó mellett uszni. (7114.)
3289. Inkább hajót huznék. (4072.)
3290. Veszedelmes a hal harmadik vizében.
Német: Wenn gekochter Fisch in's dritte Wasser kommt, wird er ungesund.
3291. Én fogom az aranyhalat.
3292. Azt a halat tartják legszebbnek, mely a hálóbul kiugrik.
A mit az ember elhalaszt, mindig jobban sajnálja, mint különben.
3293. Halat szálka nélkül, embert hiba nélkül, nem lehet találni. (2821.)
3294. Viznek öregében fogják a nagy halat. D.
3295. Nagy halat fogott.
Hogy nagy halat foghasson, nagy vizbe veti hálóját. Pázmán.
3296. Szótlan hal is mondhat igazat. D.
Azaz büzével tudtára adhatja az evőnek hogy régi.
3297. Fején rohad a hal.
Az elsőbbek, főbbek erkölcse kezd előbb romolni.
Latin: A capite foetet piscis.
3298. Akkor szokja meg hal a horgot, mikor legelsőben elnyeli.

3299. Megfő a maga levében, mint a hal.

Azaz saját bünei, hibái ölik meg az ember becsületét.

a) Hal hallal él, ember emberrel él.

3300. { Hallgat / Szótalan } mint a hal. (2499.)

Német: Stumm wie ein Fisch.

3301. { Egészséges / Fürge } mint a hal.

Latin: Tam sanus es quam piscis.

3302. Ugy él mint hal a vizben. (3026.)

3303. Vergődünk mint hal a harasztban. P.

3304. A mi halad, el nem marad.

3305. Pofon { csapom / ütöm } Halasit.

Azaz elejét veszem. Például igy szól valaki: ejnye be sok zsirost ettem, még meg találok csömörleni, de biz én „pofon ütöm Halasit", megiszom egy findzsa fekete kávét.

3306. Hoszu halasztás megveszti izét nagy ajándéknak is. K.

3307. Nem akkor jó a halál, mikor mi akarnók. K.

3308. Kora halál jobb néha hoszu életnél.

3309. Szép volna halál is, ha életben volna.

a) Halál halálnak, élet életnek barátja. (2376.)

3310. Ha a halál szokás, nem tudni, ki szokhatta meg.

3311. Halál szekere minden but, bánatot elvisz. (1226.)

Legyen álom, legyen biró, (a halál)
Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
A vadon enyhélyébe.
Mert ha álom, nyugalmat ád,
Mert ha biró, nem furdal vád. Berzsenyi.

3312. Halál ellen nincs { orvosság. / fü kertben. ML. }

3313. Késő akkor idvezülni, mikor a halál közelget.

3314. Jó volna halálnak. KV. (1411. 3822.)

Ki lassan jár.

Német: Er ist gut nach dem Tod zu schicken.

3315. Halál fia.
a) Halálra kér.
3316. Ha későn jő is a halál, mégis korán jő.
3317. Még a halál háza is kiütött rajta. M.
3318. Halál kutyái ugatnak ki belőle. K. (6099.)
3319. Hoszu ut a halál utja.

Most indulok olyan utra,
Honnan többé ne várj vissza. N é p d.

3320. Halállal senki nem ivott áldomást.
3321. Senkinek sincs homlokára irva halála órája. (3208.)
3322. Egy szomoru, két bus, három halálkép. D.
3323. { Sárga / Sápadt } mint a halál.
3324. Akár Dunába, akár a tengerbe halni. (7808.)
3325. Szép halni a hazáért.
3326. H a l á s z, vadász éhen kórász.
N é m e t: Fischen und Jagen
Macht hungrigen Magen.
3327. Háló előtt halász nem fogja csukáját. K.
3328. Ritkán száraz a halász. (7543.)
3329. Sokat h a l l j, de keveset szólj. KV. (2655.)
a) Nem sokat ér a csupa hallom mondom.
3330. Azt hallottam felőle, semmi sem lesz belőle.
Mondani szoktuk oly tervre s akaratra, mi ellenkezik a magunkéval, vagy képtelennek látszik előttünk.
3331. H a l l g a t á s senkinek be nem töri fejét. (2655.)
3332. Hallgatással szép az aszonyember.
3333. Figyelmes h a l l g a t ó teszi a papot szorgalmatossá. Sz.
3334. H a l kkal jobb cselekedni, hogysem mint hirtelenséggel. M. (3352.)
3335. Sok kicsinből h a l o m nő. Cz. (1368.)
3336. Elég h a m a r, ha elég jól.
3337. { Hamar hamvas, késő kedves. D. / Hamaru hamvas, késő kedves. K. }
3338. Nem hínak engem Hamarnak.

3339. A hamarban egy betűje sincs a jónak.
3340. Hamar mü hamvas szokott lenni.
Ritkán szokott a hamar munka jó lenni.
3341. Két hamar nem jó: hamar inni és hamar itélni.
3342. Hamar kezdi, hamar { végzi KV. / unja. Cz. }
3343. Hamar szól, hamar bán.
3344. Hamar lett, roszul lett.
3345. Hamar fekszik, hamar kél,
Hamar indul, hamar ér.
3346. Hamar járó, hamar fáradó.
3347. Megbánásra siet, ki hamar szól.
3348. Fiatalnak hamar, az öregnek késő.
T. i. a házasság.
3349. Semmi itéletben nem jó a hamarság.
3350. Hamar munka, késő haszon.
3351. Hamar poru. BSz.
Azaz hirtelen haragu.
3352. Hamari hamvasnak kormos a két füle. (3334. 6787.)
3353. Hamis embert elébb megfogják a hamisságban, mint sánta ebet a lopásban. Cz. (6738.)
3354. A hamis és csalárd egy fának ágai.
3355. A ki sánta csak sántikál, de a hamist utóléri.
3356. A hamisságot hamisságnál egyébbel senki be nem boronálhatja. P.
3357. Nehéz a hamisságot ugy szépegetni hogy csontja ki ne tessék.
3358. Hogy a hamisság talpon maradhasson, sok ravaszságra kell támaszkodnia. D.
3359. Törvényben nem jó a hamisság.
3360. A hamut is mamunak mondja. (6418. 7511.)
3361. Hamupipőke.

Mondai személy, németül Aschenbrödel. Közös legtöbb népekkel, melyek mindnyájan egy forrásból merité azt, de sajátságait nemzetiségek szerint látjuk átalakítva.—

Nálunk azt hiszik felőle, hogy sokáig ásítozó, suton ülő életet él, hamu közt fetreng a tüzelőn, de ha kell, eléáll, és csudadolgokat mivel. — E vonásokbul van valami a magyar nemzeti jellemben; mert mi is örömest fekszünk a hüvösön, mig valami ki nem kerget a nyugalomból. — Közmondásilag már, mi legyen a hamupipőke, vagy -pepelyke, érthető.

3362. Hangyának is van haragja. BSz.
3363. Nem hangyákért van a mennyország.
3364. Hangyanyom idővel megtetszik a kövön. (1361. (1363.)
3365. Annyi mint a hangya.
3366. Szorgalmas mint a hangya.
a) Hangyamunka.
3367. Nagyra viszi embert a harag. (1146.)
3368. Rosz tanácsadó a harag.
Német: Zorn thut nichts mit Rath.
3369. Hol a harag nyertes, vesztes a nyugalom.
3370. Okos harag néha az erőnek éle.
3371. Haragnak megbánás a vége. KV.
3372. Nagyobb haragja mint maga.
a) Le ne menjen a nap haragodon.
3373. Szakácscsal, kulcsárral nem jó haragot tartani. K.
3374. Haragos, ha magához tér, magára haragszik. D.
3375. Haragosnak kettő a része: meg is verik, enni sem adnak. M.
3376. Ki nehezebben haragszik meg, tovább tart haragja. Cz.
Német: Wer langsam zürnet, zürnet schwer.
3377. Ki haragszik, harapjon sz . . t.
3378. Szól a harang, de templomba nem megy.
Sok ember papol jót, de nem azért nem teszi.
3379. Megkondították felette a harangot.
Mikép tüzre, mi veszélyt jelent; ugy neki is veszedelmére járnak.
3380. Meghuzzuk neki a hármas harangot.
Azaz végveszélyére járunk, megbuktatjuk.
Huzd meg neki azt a hármas harangot,
Ne tanulja mástul a csalfaságot. Népd.

3381. Megfizet { az öreg / a nagy } harang. (3610.)
Azaz soha senki meg nem fizet.

Mi a váltságot illeti,
A nagy harang megfizeti. Nép d.

3382. Nem mindig ég, mikor a harangot félreverik. (5489.)
3383. A mint öntik a harangot, ugy szól.
3384. Harangszóval megy nyulászni. (1815. 3261.)
Előre kihireszteli, mit akar; elárulja tervét.
3385. Egy harangot ver. (492. 3729. 6529.)
3386. Hallgat mint nagyhéten a harang.
3387. Hallotta hogy harangoznak, de nem tudja hol. (1661.)
Német: Er hat läuten gehört, weisz aber nicht, wo die Glocken hängen.
3388. Beharangoznak neki. (3379.)
3389. Orrában hordja a harangozó pénzt. (4593.)
Közel van a halálhoz.
3390. Hozzá fogna harangöntéshez is.
a) Apja sem volt harangöntő.
3391. Harapófogóval sem huzhatnál belőle szót. (5603.)
Makacs hallgatagra mondják.
3392. Azért tart harapófogót a kovács, hogy meg ne süsse kezét.
3393. Nem zörög a haraszt { magátul. (5009.) / szél nélkül. (2835.) / ha szél nem fu. (5669.) }
3394. Zörög mint a haraszt.
3395. Tátog mint a harcsa.
3396. Egy harcz nem győzelem.
3397. Harcz és háboru!
3398. Harist szaván fogják meg. M. (6029.)
3399. Sok haszontalan gondolat fordul meg egy harisnya kötésénél.
3400. Harmad napi vendégnek czoki legyen neve.
3401. Harmad napra mind a hal mind a vendég büdös.

3402. Harmat nem eső.
3403. A ki jókor felkél, harmatot szed. (235.)
3404. Harmincz két ok.
Igy nevezi a magyar a lényeges okot, mely maga fölér harminczkét okkal.

Egy püspök egyszer faluról falura járt látogatni az egyházakat s csudálkozék hogy eleibe nem harangoztak valamelyik egyházban. Kérdőre vevén az egyházfit: miért nem harangoznának, ez egyszerüen felelé: „annak, méltóságos uram, harmincz két oka van. Első, mert nincs harangunk"... „Elég!" mondá a püspök. — Ez harmincz két ok.
3405. Istene a has.
3406. Nem kérdi az éhes has, hányat ütött az óra.
3407. Keveset hall az éh has.
3408. Üres hasnak nem elég a szép szó. (7447.)
3409. Legtöbb gondot ad embernek a has.
3410. Nincs a hasnak füle. (3214.)
Latin: Venter auribus caret.
3411. Nincs a hasnak lelkismerete.
3412. A teli has nem tanul örömest.
3413. Tizenkettőt ütött a hasamban.
3414. Akkor fájjon a hasam, mikor magam akarom.
3415. Könnyü teli hassal a böjtről papolni.
Német: Voller Bauch lobt das Fasten.
3416. Hasára esik.
Megárt neki.
3417. Hasra esett.
Azaz rosz, nem sikerült valami, p. hasra esett hasonlatosság, példa, bizonyítás.
3418. Hasból beszél.
Azaz készületlenül, p. a pap, szónok.
3419. Inkább haskó fájjon, mint leveske maradjon.
3420. Hasonló hasonlóval hamar összebarátkozik. D.
3421. Korom koromhoz nem hasonlóbb.
3422. Semmi haszon munka nélkül. (3868. 3869.)
3423. Szeretné a hasznot, de fut a munkától. (5237.)
3424. Ki mint keresi, ugy vegye hasznát.

3425. Nagy mi haszna.

3426. Nézi maga hasznát, nem bánja más vásznát.

3427. Ha kevés becsü dolgot jól használunk, sokkal többet ér a drágánál.

3428. Olyat aludtam / Ugy jóllaktam } mint hat.

A „hat" szám, ugy-e mint a háromnak két annyia, vagy egészen eredeti szokásból, kedves a magyar nép előtt. Szokta ezt vég nélkül használni, p. ugy ment mint hat; ugy uszott, ivott, mint hat, stb. azaz igen jól. Meglehet ez a képesség van meg a „hat, hatni," ige jelentésében is.

3429. Vagy hatra vagy vakra. K.

Azok mondják, kik jóra roszra elszánvák, mintha koczkát játszanának.

3430. **Megtette a hat vágást.**

Azaz megtette, a mit kell. — A hat vágás igen hires. A magyar gyermek mindennél inkább igyekszik ezt megtanulni, mint a huszár fő mesterségét. Szerintök a huszár első vágást tesz a ló jobb füle mellett le és oldalvást hátra, a másodikat ugyanott alulról fölfelé, a harmadikat a ló bal füle mellett fölfelé, a negyediket ugyanott lefelé, az ötödiket feje fölött körül kanyarítva, a hatodikat szurással előre. Első négy vágással védi lova kantárát és vágja oldal felőli megtámadóját; az ötödikkel védi magát hátulról, a hatodikkal előre tör s támad. — Ez a hat vágás falusi magyarázata. Rózsavölgyi, elhunyt jeles hangszerzőnk, zeneműveit is czimezte „hat vágás"nak.

3431. Befogta mind a hatot.

Divat volt egykor hat lovon járni, csupa nagyuras fényüzésből. — Ezt a népi elme fölhasználta, s kevélyre, büszkére alkalmazta.

3432. Hatot vet a koczka.

Szerencsésen fordult.

3433. Hat ház nem falu. D.

Játék a „hat ház" és Hatház vagy Hadház, hajduváros szavakkal.

3434. Kevés hat körtvély kilencz medvének.

3435. Haton adják, ötön veszi.

Áron adnák s ő ötön (azaz öt ujjával) veszi vagyis lopja.

3436. Tudatlan hatalmas mindennek ártalmas.

3437. Ne hányd fel a határt, a melyen ősöd járt.

3438. Nem hatvan hét, hanem hatvannyolcz.

E km. azokra szól, kik mérték feletti nagyítással hazudnak, mint az egyszeri inas, kinek ura megparancsolá hogy a mit ő mond, nagyítsa mások előtt. Történt pedig, hogy ura és ő vadászaton voltak. „Nos mit lőttetek?“ kérdé valaki. — „Hat vagy hét nyulat,“ mondá az ifju. Az inas a „hat vagy hetet“ hatvanhétnek hallván, mondá: nem hatvanhetet, uram, hanem hatvannyolczat.

3439. Nem fehér hattyu az, kinek tarka tolla.

Nem tiszta jellem az, kinek cselekedetei különfélék, minők a tarka tollák.

3440. Hattyu a ludak között.

3441. Ritka mint a fekete hattyu. (3671).

3442. Feljött a hava. (6009.)

3443. Haza, mostoha. (6462.)

3444. Házája embernek, hol jól folyik dolga.

Igazán népi km. Anyagi, meglehet, de a szellem nincs anyag nélkül e földön, azért parancsoló is másfelül, mert kiáltó szava az a jólét és boldogság utáni epedésnek. — Egyébiránt legtöbb népnél megvan.

Sokratestől kérdezék egyszer: micsoda ország volna házája? — „Ez a világ,“ felelé.

3445. Édes, hazánk szerelme. KV.

3446. Szép a hazáért meghalni.

Szép, azt mondják, a hazáért meghalni,
De mégis szebb békességben maradni. Népd.

a) Sokat élt, ki meghalt a hazáért.

3447. Hazának füstje is kedvesebb mint idegen országnak tüze. K.

Latin: Patriae fumus igni alieno luculentior.

3448. Haza jár.

Holtra értve: kisért.

3449. Haza vitte.

Azaz megnyerte.

3450. Igyunk, a ki rá ér; éljen a haza!

3451. Idegen ökör is haza felé bőg.

3452. Ló is jobban üget haza felé. (6023.)

3453. Nincs becse a hazafinak.

3454. Szájhazafi, szóhazafi.

3455. Maga erszénye mellett hazud. K.

Dicsekszik abban, mie nincs, mert csak erszényét akarja tölteni.

3456. Ki örömest hazud, örömest lop. D.

Német: Wer lügt, der stiehlt; wer stiehlt, der lügt.

3457. Ki hazudni szokott, lopást sem szégyenli.

3458. Ritkán hazud, ha igazat mond.

3459. Hazud mintha olvasná.

Német: Er lügt, als wenn gedruckt wäre.

3460. Hazudj egyet, állj elébb.

Ez ugy adatik, mint némely hazugok elve. Például: „ő csak olyan ember: hazudj egyet, állj elébb."

3461. Ki bátran akar hazudni, messze országi bizonyságokkal bizonyitson. K.

Ha valaki, például idegen országról haza került katona, hazud és igen esküszik hogy szórul szóra igaz, mit beszél: szokták rá felelni: inkább elhiszem, mintsem oda menjek.

3462. Messzünnen jöttnek szabad hazudni.

Mert senki sem tudja megczáfolni.

3463. Ritkán hazud, de ha igen: igen nagyot.

3464. Akkor is hazud, mikor gyónik.

3465. Ki nem hazud, hamar hisz.

3466. Akkor is hazudna, ha némán született volna.

3467. Olyat hazudott: maga is elhült belé.

3468. Hazud mint a kalmár.

3469. Olyat hazudott mint egy ház.

3470. Olyat hazudott, majd leesett alatta.

3471. Hamarább megérnek egy hazug embert hogysem egy sánta embert. M.

3472. Könnyebb egy hazugot hogysem egy sánta ebet elérni. P.
Hamarább utólérik a hazug embert, mint a sánta kutyát.

3473. Sok hazug ember van innen és tul a Tiszán.

3474. A hazug csak akkor mond igazat, mikor azt mondja: hazudok.

3475. Jó fejünek kell lenni a hazugnak, hogy mindenütt egyformán hazudhasson.

3476. Asztal / Város / Piacz hazugja.

3477. A hazug csak ugyan hazug, ha igazmondó ruháját veszi is fel. D.

3478. Hazugnak beszélek én?

Mikor valaki nem látszik hinni elbeszélésemet, tréfásan ily kérdést tehetek: hazugnak beszélek én? s ezt értem alatta, öt is legyintvén: hát hazugnak hisz engem?

3479. Hazugnál hazugabb.

3480. Akkor se hisznek a hazugnak, mikor igazát mond.

3481. Nyelvén akad fel a hazug.

3482. Sok h a z u d s á g sem tesz egy igazat.

3483. Tisztességes hazudság nem vétek.

Példaul: mikor gyermek enni kér az asztalnál, s anyja azt mondja hogy már nincs: ez tisztességes hazudság, mert a gyermeket s e m m i e g y é b o k el nem téríti kiváncsiságától, és ez nem vétek. Az ilyet Rousseau is helybenhagyja.

3484. Nem nő össze a hazudság. KV.

3485. Markába szakadt a hazudság.

3486. Huszat szól, tizenkilencz szava hazudság. ML.

3487. Egyik hazudság ott éri a másikat. KV.

3488. Együgyünek kell lenni, ki minden hazudságot elhisz.

3489. Nincs hazudság nélkül?
Ellehet nála nélkül.

Az első sor kérdés; a második felelet, bizonyitó, hogy igazat mond.

3490. Jobb a tisztességes háboruság mint a szines barátság. Cz.

Német: Besser offener Krieg, denn vermummter Friede.

3491. Ki nagyot hág, nagyot esik. M.

3492. Minden hágónak vagyon lejtője. Cz.

3493. Nagy hágónak nagy a lejtője. (5341.)

3494. Nincs oly magas hágó, melynek lejtője ne volna.

3495. Kivül a hája. BSz. (6019.)

Czifrább mint gazdagabb.

3496. Hamis hájjal kenték a segge táját. (1989.)

3497. Jól esett, mintha hájjal kenték volna seggit.

3498. Megette a kutya a háját.

Csikorgó tengelyre mondják.

3499. Csak a háját növeszti. (2810.)

3500. Hadd kössön a hájunk.

Azaz üljünk még asztalnál egy kicsit, mikor már vége van is az ebédnek.

3501. Ha én király megvónám, hájas pirítós megennám.

Igy fejezte ki egy szegény tót inas azt a lehető jót, mely reá királyságban várna.

3502. Sok a lyuk a hálón, ha uj is.

3503. Nagy vizbe veti hálóját.

3504. Hálóba { esett. / került. }

3505. Hálóval takarózik.

3506. Hályog van a szemén.

3507. Kirugott a hámból. P.

Kirugott a hámfából.

3508. Ne hántsd, ha nem hámlik.

3509. Hányd el, vesd el módra.

Gond, rend, figyelem nélkül végezni valamit.

3510. Egyik sem hányja a másikat.

Ha kérdenők szegény fiutól, kinek semmie, senkie: hány párnád van neked? ő, puszta földön hálván, igy felelne alkalmasint: egyik sem hányja a másikat, azaz egy sincs.

3511. Három a szent szám.

3512. **Három a tánc z.**

A „három" számot tánczára is átvitte a magyar. Az első táncz lassu, csendes, komoly. Ezt magok kezdik és járják a legények, a körben álló leányok közül választgatva tánczosnékat. A nótát ekkor inkább magáért mint tánczért huzzák, ez **hallgató** nótának neveztetik. A test mozgása még csak készület a tánczra, hol fiu, leány illesztgeti, egyengeti magát. A második nóta már elevenebb, toborzói tempóval. Ebben fejlődik tánczczá a mozgás, s kifejezővé a táncz. Harmadik a fris, mely a jó kedv tánczа, s a tagok költészete. Benne semmi egyéb szabály mint a lelkesedés tactusa. A két első tánczót körülbelül egyenlően járják mindenütt, a friset különbözőleg. Mert más a győries **mártogató**, más a csongrádi **topogó** (helyszerüleg: kutyakopogó), más a nyiri **ugrós**, pedig a nóta ugyanaz. — Ugy látszik: a vidéki sajátságok a frisben tükröződnek, mig az elsőben általános népnemzeti, a másodikban délczeg katonai mozdulatok olvashatók. — A km. jelentése: Omne trinum perfectum.

Három a táncz mind halálig,
Ki világos kiviradtig. **Népdal.**

3513. Három görög, három török, három zsidó: kilencz pogány.

3514. Még a katona is három tyukmonyat szeret.

3515. Három fa virága. (109.)

Azaz akasztófa virága.

Mustafa, Karafa és az akasztófa:
Mind ezen háromfa mind a három rosz fa. Népd.

a) Adjon isten három é-t, három f-et, három b-ét. (1892. 2450. 437.)

3516. Kettő helyett hármat lát.

Álmosra, borosra, korosra mondják, ha nem jól lát.

Latin: E duobus tria videt.

3517. Hárman csendesen, ketten szerelmesen.

3518. Nem titok, a mit hárman tudnak. (7794.)

3519. Feslik neki a **hárs**.

Azaz könnyen megy dolga.

3520. Addig hántsd a hársfát, mig hámlik. (8343.)

3521. Hársat hántok hátábul.

3522. Más a hát, más a kérdés.

Mivel a kérdést sokszor így kezdik: „hát" p. hát te hol jársz? hát te mit csinálsz? innen a km. „Más már a „hát," a kérdés is másfelé mász." Pósaházi.

3523. Minden hátnak van egy hasa. D.

Azaz minden kérdésre van felelet. — Játék a „hát" szó kettős (kérdő és Rücke) jelentésével, mikor ez utolsó esetben hátnak megfelel a „has."

3524. Viszket a háta.

Azt akarja talán hogy megverjék. — Aggatózó legényekre mondják.

3525. Hátán háza, kebelében kenyere. (1410.)

3526. Párduczbőr a háta.

Seb vagy ütlegfoltok miatt.

3527. Hupikék a háta, jajvörös a czombja.

3528. Hátamon is kivinném.

Például: a mennyi becsületes ember van itt s itt, hátamon is kivinném a városból. Tehát: kevés.

3529. Mintha háta megé hányná.

P. ételt. — Olyanra mondatik, ki kénytelen, kelletlen tesz valamit.

3530. Akár akkor lássam, mikor a hátam közepit.

3531. Hátat fordít.

Azaz gyülöl vagy legalább nem szeret.

3532. Hátalt volna, ha hasát verték volna.

3533. Sok küszöböt nyalt az ő háta vége. (123.)

3534. Fordítja a hátibőrt. (4657).

Alsó Borsodban szokott viselet a hátibőr, mely tulajdonkép nem egyéb száradt báránybőrnél, a két első körömnél összekötve s nyakba vetve. Mezőn szántáskor, a mint szélnek fordul az eke, ugy a hátibőr is. A gyermek iskolában egész telet is kihuz vele, fordítván szél felé a hátibőrt. Innen a km.

3535. Hátibőr is megszokja a bundát.

3536. Egész nap a hátibőrön. (4662.)

Hever, lustálkodik.

a) Terem az ember mint a hátibőr.

3537. Roszabb a hátramenésnél.

3538. A mennyi h á z, annyi szokás. (2653.)

Igaz ez a régi szólás :
A mennyi ház, annyi szokás. N é p d.

3539. Fehér a ház, fekete a kenyér. (6431.)

3540. A mit a ház ellop, elő is adja.

3541. Ház nem templom.

Házasok közt megesik olykor a szóváltás.

3542. Nagy ház mellett kis ház.

Bizonytalan utasítás, mely bennünket el nem igazít, hanem annál többet hagy kérdezősködni. Péld. „menj keresd fel ez 's ezt. — Hol lakik? — Tudakozódjál: nagy ház mellett kis ház.

3543. Ég a háza, de nem látszik füstje.

Olyanra mondják, ki jó arczot mutat a szerencsétlenségben.

3544. Se háza se tüze, mégis vendéget hí.

3545. Kiment a ház az ablakon.

Megtudták mi történt a házban; kiment belőle a titok. Egyébiránt ez találós mese, s jelenti „ház" a vizet, „ablak" pedig a belé vetett gyalmot, hálót, melynek lyukai ugyanannyi ablakok.

3546. Ha a kutya megvész, elhagyja a házat.

Ezzel a kutya ösztönszerű hálás voltát akarják érteni, mintha veszett korában azért kerülné gazdája házát hogy jótevői közül valakit meg ne marjon.

3547. Kár a jó házban valami rosz példa.

3548. Rosz házban is jó a jó példa.

3549. Kiki maga háza előtt seperjen.

N é m e t : Jeder kehre vor seiner Thür.

3550. Sok egy házban két okos.

3551. A ki házat épít, meghal.

A házépítés sok gonddal, költséggel jár; az építés bajait nevezi halálnak a magyar. Mégis van példa hogy némely építkező csak azért nem végzi be teljesen házát, hogy fejére ne teljék a km.

a) **Rosz ház, melyben köpenyeg kell eső ellen.**

3552. Tovább egy házzal.

Azaz tovább; például ki nem akar enni valamelyik ételből, mondja: tovább egy házzal.

3553. Háznál egy oszlopot tart a férfi, de az aszony kettőt.
3554. Jaj annak a háznak, hol tehen bikának jármot vethet nyakába.
3555. Ártalmas a háznál: haragos aszony, sürü füst, lyukas tál. K.
3556. Két ház ebe.
Kétszinü, két helyütt nyalakodó.
3557. Más házánál szemes, magáénál vaksi.
3558. Korán házasodol, korán bánod meg.
3559. Szokásból is lehet házasodni.
3560. Nincs nagyobb szerencse mint a jó házasság. (2450. 2723.)
3561. Hoszu alku a házasság.
a) Utnak, szónak, házasságrul való tanácskozásnak nincs vége.
3562. Házasság: rabság; özvegység: mentség; szüzesség: nemesség. B.
3563. Hét tél, hét nyár választja meg a házasságot.
3564. Házassági esküvést nem oly könnyü felbontani mint a rosz varrást.
3565. Egész házhelyes.
Kövér, széles alakra mondják.
3566. Uti czifra, házi ronda.
3567. Háztűz látni.
Lánynézőbe menni, körülnézni a házat, tüzet, mi a gazdaszony felől bizonyságot tegyen.
3568. Szépen szól a hegedü, mert üres belőlrül. (706.)
Szép zengésü, üres beszédre illik.
3569. Vén hegedűs minden nap egy nótát felejt. (2534.)
a) Ritkán vagyon hegedüsben bornemisza. Sz.
3570. Hegedüszóval tartja a vendéget.
Mulattatja, de ennie nem ad.
3571. Hegedüszóban szép mese.
3572. Nincs drágább a hegedüszónál: el is fárad az ember, meg is fizet érte.

3573. Tüzfa hegedühöz nád vonu illendő.
3574. Drága mint a hegedüszó.
3575. Roszul h e g e d ü lnek, ebül tánczolnak ma.
3576. H e g ynek hajts, völgynek tarts.

Német: Berg auf, sachte, Berg ab, achte, grad' aus, trachte.

3577. Hegyen, völgyön lakodalom.

Például ily előadásban: ha egy kis pénze van, mindjárt „hegyen, völgyön lakodalom." Azaz nem kiméli a pénzt, kedvére él.

3578. Hegyen, völgyön egyiránt.

Akadályt nem nézve.

3579. Nincs h e l y a világon, honnan pokolba ut ne volna. K.
3580. Jó helyen tapogat.
3581. Mit ember kicsin helyen megfordithat, ne keritsen annak széles feneket.
3582. Helyét sem leli.

Igen örül, kedvez neki.

3583. Helyén keresd, feltalálod. (1371. 6037.)
3584. Csak hült helyét lelték. (1145. 3629.)
3585. Helyét is megtörölnéd még valaha.

Igen jól fogsz rá emlékezni.

3586. Ne h e n y élj; köszöntsd rám.

Borozók mondása.

3587. H e r c z ehurcza élet.

Bizonytalan, nem állandó élet.

3588. Nem sok pálmája van h e r e embernek. KV.
3589. Sovány mint a h e r i n g.
3590. Megharagudt H e r m á n, kövér ludat kiván. ML.
3591. Látod-e miből lesz a h e r n y ó?

Látod-e, miből mi lesz?

3592. Szent h e v e r delnap.

Az, mi a német „blauer Montag."

3593. Heverő ember szerencséjét is elheveri. D.
3594. H e v e t, havat összehord.

Összevisszabeszél, minő a hév és hó, meleg és hideg együtt.

3595. Majd elválik mint h é j a fájátul. D.
3596. Elkelt mintha h é k őre vetették volna.
Például a vizcsep, ha meleg kőre esik, azonnal elpárolog.
3597. Nálok is több h é t nyolcznál. BSz.
3598. A nagyhét kutyagyötrelem. D. (6306.)
Azaz nem vágván hust a mészárszékben, nincs koncz.
3599. Heted hét országra szól. (3628.)
3600. Heted hét országon tul. (5284.)
3601. Sem hete sem hava, már is parancsol. KV.
Alig jött a házhoz, mindjárt urat játszik.
3602. Heti bére hat nap, a h e t e d i k ráadás.
3603. Isten is megpihent a hetedik napon.
3604. Hetedik gyermek.
A hetedik gyermekről sok csudát tud a nép; legnevezetesebb hogy meglátja föld alatt a rejtett kincset.
3605. Hetvenkedik.
Hányja veti magát; kevély, rátartó.
3606. H i szürke, hi fakó! itt semmit sem adnak.
3607. H i b a van a tavasziba.
3608. Könnyü hibát keresni.

Könnyü hibát keresni,
A gyolcs jégen elesni. N é p d.

a) { Nincsen ember / Nem találni embert } hiba nélkül. (2821. 3293.)

3609. Bátor a kő h i d alatt.
3610. Megfizetem, ha lelek a lyukas hidon. (3381.)
3611. Se h i d e g se meleg.
3612. { Ki hideget ad, subát is ad hozzá.
Ki a hideget adja, mentét is ad mellé. ML.
3613. Varrj h i m e t róla.
Végy példát, vagy utánozd; ne varrj himet róla: ne kövesd.
3614. Nincs ennek hime hogy eszedbe ne foglalhasd.
Nem szövevényes dolog.
3615. Ne h i m e z d, ne hámozd, mondd ki igazán.
3616. Gyöngén bánik vele, mint h i m e s tojással.

3617. Ragadós mint a himlő.
3618. Verje meg a himlő.
3619. Ki mindenbe kap, mindenben himpellér.
3620. Benne van a hinárban.

Latin: Haerere in vado.

a) Kin van a hinárból.

3621. Egyszer hincs, másszor nincs. (3694.)

a) Hip hop hirével jár.

3622. Hip hop! ott legyek, a hol magam akarom. (1283.)
3623. Drága kincs a jó hir, valaki azzal bir.
3624. Rosz hir jobban megy.
3625. Rosz hir szárnyon jár, a jó alig kullog.
3626. Hirbe akarsz jőni, akaszd fel magad.
3627. Nagyobb hire volna annak.

Azaz nem igaz, a mit beszélsz, mert már nagyobb hire volna. Csekély gunynyal czáfoló km.

3628. Nagy a hire, mint a tatárjárásnak.
3629. Se hire se hamva. (1145. 3584.)

Sem hir sem hamu nem maradt utána, mint szokott maradni ez utóbbi a tüz után.

3630. Hirét sem hallotta.

Ugy elmegyek, meglássátok
Hogy hiremet sem halljátok.
Nem hogy hirem hallanátok,
De levelem sem kapjátok. Népd.

3631. Hallotta hirét mint katona a kávénak. (1661.)
3632. Söprött szeméttel nem jó a hirt is kihordani a házból. K.
3633. Hirharang.

Szóvivő, szóhordó, pletykás.

a) A jó hirnevet nem gátolja sövény.

3634. Többet hiszünk a szemnek mint a fülnek.

Latin: Oculis magis habenda fides quam auribus.
Franczia: Les yeux ont plus de crédit, que les oreilles.

3635. Akkor hiszem, ha látom.

3636. Hiszem is, nem is.

Azaz oly beszéd, mi kétséges hitelü. Erre szól a km.

3637. Hiszi biz a piszi. (1901.)

Piszi am. kutya.

3638. Ülj a hiszem farkára, addig hordjon, mig el nem hiszed.

3639. { Meglásd / Jól megnézd } kinek higy.

Latin: Fide, sed cui, vide.
Német: Trau', schau wem.

3640. Veszteg álló viznek, hallgató embernek nem kell hinni.

a) Inkább hiszem hogy sem oda menjek.

3641. Hit nem szellő.

Akkor mondja ezt a magyar ember, mikor már megesküdött, mintha mondaná: letettem a hitet, s a hit nem szellő, nem játszom vele.

3642. Szél a hite.

3643. Kinek szél a hite, tömlöcz az országa.

3644. A hit boldogit.

Német: Der Glaube macht selig.

3645. Se hite se lelke. (5178.)

3646. Se hite se oltára.

Latin: Quibus nec ara, nec fides.

3647. Nem veszi pénzen a hitet.

Könnyen esküszik.

3648. Csepü fonalon áll az ő hite.

3649. Tarka hitü.

Azaz változó hitü, meggyőződésü.

3650. Hivatal sohsem csal.

3651. Rosz tükör a hizelkedés.

3652. A szerfelett hizelkedő vagy megcsalt vagy meg akar csalni. K.

a) Nem tudja az ember, mitől hizik.

3653. Hat hizója ólban maga a hetedik. (1797.)

3654. Hol volt hol nem volt féle beszéd. (1548.)

Igy kezdik rendesen a népi meséket. — A km. alaptalan beszédet nevez igy.

3655. Ha megfogy is a **hold**, megmarad a neve.

Derék ember, ha veszt is a tömeg előtt, hirét el nem veszti.

3656. Addig tündöklik a hold, mig a nap helyre ér. D.

A kisebb elmék ragyogása addig tart, mig nagyobb által el nem homályosíttatik.

3657. Hadd homályogjon a hold, csak a nap tartsón igazat.

3658. Sokszor megszarvasodik addig a hold.

3659. A hold hol nő, hol fogy, hol megszarvasodik, de azért nehezen lehetne rá köntöst akasztani.

Változó emberben nem sokat bizhatni.

3660. Már a hold a nappal egészen összement.

Mikor a fej első részérül lemegy a haj, akkorra szokták mondani. Hold a kopaszság, nap az arcz. Azért mondják az igen magasan kopasznak, hogy nyaka csigáján van a homloka.

3661. Feljött a **holdvilág**.

Azaz kopasz már a fejtető.

3662. Holdvilágnál meg nem érik a szőlő. D.

Latin: Lunae radiis non maturescit botrus.

3663. Holdra ugat. (995)

Azaz olyan ellen patvarkodik, kinek nem árthat mint holdnak az eb.

Német: Was kümmert's den Mond, dasz die Hunde bellen.

3664. Változó } mint a hold.
3665. Sápadt } mint a hold.

3666. **Holló** hollónak nem vájja ki szemét. (8231.)

Német: Eine Krähe hackt der andern die Augen nicht aus.

3667. Rosz hollónak rosz tojása. (1940.)

Latin: Mali corvi malum ovum.

a) Fekete hollónak fekete { tojása. / a fia. }

3668. Nem fél holló akasztott embertül.

3669. Holló volt, hattyu lett. (4628.)

3670. Hollófészken hattyut keres. D.

3671. { Ritka dolog a fehér holló.
Ritka mint a fehér holló. (3441.) }

Latin: Corvo quoque rarior albo.

Már ma holnap a magyar szó
Ritka mint a fehér holló. Kisfaludy K.

3672. Holló hozta semmiházi ember.
3673. Holmiben kiki megesik. BSz.
3674. Holnap is nap lesz.
3675. Holnap lesz a napja.
Azaz nem halasztom tovább holnapnál.
3676. Holnapról hódára halaszt. Cz.
3677. Ki tudja még a holnapot.
3678. Holnap után, kis kedden, borjunyuzó pénteken. (6814.)
3679. Senkinek sincs homlokára irva a holnapi nap.
3680. Ma pénzért, holnap ingyen.
3681. Holt hagyja, élő osztja.
3682. Holtnak szemfödelét venni el.
3683. A holt is mozog.
3684. Holtra semmit vagy igazat.
3685. Hadd nyugodni a holtakat. KV.
b) Megfelejtkezik mint a holt.
3686. Nagy a homloka: vagy ember vagy ökör. (1744. 6147.)
3687. Ird homlokodra.
Hogy mikor tükör elé állasz, meglásd, mit tettél ellenem, s el ne felejtsd. Számot tarthatsz tőlem is olyanra.
3688. Senkinek sincs homlokára irva, mi lakik benne.
3689. Homlokán viseli a gazság bélyegét. Cz. (258.)
3690. Homok is eliszsza az esőt, de azért nem terem.
3691. Ha csak a homokföld terem, szüken telik meg a verem. B.
3692. Homokra épit.
Latin: In arena aedificat.
Német: Auf Sand bauen.
3693. Honn lakjék az, ki kedvére akar élni. M.
Latin: Domi manere oportet belle fortunatum.
3694. Egyszer hop, másszor kop. (3621.)
Hop és kop ellentétek. Hop a vigaság, bőség jelszava; kop a nélkülözés, bánkódásé.

3695. Hop itt is, amott is, a mi házunk előtt is.
Csapodárra szól.

3696. Hopon maradt.
Csak a biztató reménységnél maradt, miből semmi be nem teljesedett.

3697. Félre gondok! hopot mondok.

3698. A ki sokat hordozkodik, nehezen gazdagul meg.

3699. Hét hordozkodás egy égés.

3700. Üres hordó jobban kong.
Német: Volle Fässer klingen nicht, leere desto besser.

3701. Néha rosz hordóba is bort töltenek. D.
Roszakra is vesztegetik olykor a jó intéseket. D.

a) Ó hordóban uj bor, két kár lesz belőle.

3702. Elnyelte a horgot.
Latin: Vorare hamum.

3703. Horogra akadt.
Mint a hal, azaz meg van fogva.

3704. Mennél hoszabb, annál roszabb.

3705. Se hosza se vége.

3706. Széle, hosza egy.

3707. Ha hoztok, esztek.

3708. Ha hoztál, bejöhetsz, ha nem hoztál, maradhatsz. (31.)

3709. Hozó familia ez, nem Kéri. BSz.

3710. Hó hátán is kincset ás. (1788.)

3711. Legtöbb hó van aratáskor. (3725.)
Mert igy állítják meg minden kereszt vagy csomó élet mellett a lovakat, ökröket: hó vagy hő.

3712. Hóhérnak ad szép szót.

3713. Hóhér falatja.

3714. Maga eszik } mint a hóhér.
3715. Veres } mint a hóhér.

3716. Nem hólyag hogy felfujják.

3717. Felfujt hólyagot tol viz alá.
Latin: Utrem mergis vento plenum.

3718. Egy hólyaggal világból kiüzheted.
Latin: Utre territas.

3719. Ne kaparászsz a hónom alatt.
Ne csiklants, ne boszants.

3720. Hóres móres, markó füles. Sz.
Aszonyainkra is ragadván a diákos világból valami, ők e közmondást ebből fordították félmagyarra: honores mutant mores. — Ugyancsak ezt is értjük alatta országosan.

3721. Hóri horgas nagy inas. M.
A debreczeni ficzkó láta egy nagy termetü embert s megállván utána néze s mondá: ejnye be nagy hórihorgas sováb: kitelnék belőle egy ember meg egy kutya.

3722. Összeakadt hörcsök a borzzal.

3723. Szeme szöktibe mint a hörcsök.

3724. Hörcsök is néha megkergeti a lovas embert.

3725. Magyarországban legtöbb hő vagyon. (3711.)

3726. Hők meg, villás!
Béresszó az ökrökhöz, mikor visszatolatják velök a szekeret. — Mint km. visszatartóztatási jelszó heves emberekhez.

3727. Akad hunczut. (1958. 2530.)
Ha biróság vagy más hivatal megürült, szokták mondani: ki lesz már a biró. Erre használják e közmondást feleletül.

3728. Egy huron pendülnek. ML. (1083.)

3729. Egy hurt penget. (3385.)
Német: Immerzu auf einer Saite zu raspen.

3730. Ha elszakad az a hur, megfizeti ez az ur.
a) Elszakad a hur. (1518. 5526.)

3731. Összeesett mint az üres hurka.

3732. Szép mint a kifordított hurka.

3733. Hurokra kerül.

3734. Olcsó husnak hig a leve.

3735. Itt a husa, itt a leve.

3736. Egyet kettőt márts, mindjárt husát ránts.

3737. El nem éri a husvéti bárányt.

3738. Huszas, márjás nem apró.

3739. Hüség csak a kutyához illik. ML.

I.

3740. Se **ide**, se oda. (2547. 4861.)
Véleményekben közönyös emberre mondják, ki sem egyik sem másik felekezettel nem tart; részvétlen.

a) Jobb ma az **idegen** mint az atyafi.

3741. Az **idő** néha anya, néha mostoha.
Latin: Ipsa dies quandoque parens, quandoque novercca.

3742. Az idő jár, senkit nem vár.

3743. Idő szolgál, senkit nem vár.
Német: Zeit, Ebbe und Fluth warten auf Niemand.

3744. { Az idő folyton foly, meg nem eszi a moly.
Az idő járton jár, semmi szóra nem vár. }

3745. Az idő mindent kiderít.
Azaz tisztába hoz, fölfedezi az igazságot. — Szokták mondani valami kétes dologra: majd kideríti az idő.

3746. Egyik idő a másiknak ellensége.

3747. Egyik idő a másiknak mestere.

3748. Mulik az idő.

3749. Más idők, más erkölcsök.
Minden nagy történeti szaknak megvan a maga uralkodó eszméje, módja, mondhatni: egészen saját levegője, mely még az erkölcsöket is általváltoztatni látszik. Az ez, mit Berzsenyi igy tesz ki: minden kornak van istene.

3750. Élj az idővel.

Minden órádnak leszakaszd virágát,
A jövendőség sivatag homályit
Bizd az istenség vezető kezére;
Élj az idővel. Berzsenyi.

3751. Mindennek van ideje.
Német: Alles hat seine Zeit.

3752. A vas is megvásik idővel.

3753. Időtül várj.

3754. **Nincs drágább az időnél.**
3755. **Nincs ideje, ki az időre várakozik.**
3756. **Legjobb gazda az idő.**
3757. **Legjobb orvos az idő.**
3758. **Az eltöltött idő soha vissza nem jő.**
Latin: Fugit irreparabile tempus.
3759. **Idővel, szalmával a naszpolya is megérik.** F.
Német: Zeit und Stroh macht die Mispeln reif.
3760. **Mit ész meg nem gyógyít, meggyógyítja idő.**
3761. **Idő a bolondot is észre hozza.**
3762. **Lesz még idő szépen járni, csak legyen ki felöltözni.**
3763. **Rosznak is idővel kell válni.**
3764. **Minden jó annak idejében.**
3765. **Elmult időt ne sirass.**
3766. **Kinek bő az idő, még kifogy belőle.**
3767. **Eljő az idő, ha megázik a tüdő.**
Elmehetünk, ha eleget ittunk.
3768. **Ingre is ráhül az idő.**
3769. **Ki idején kel, harmatot szed.** (235. 3403.)
3770. **Ki idején kezdi, idején végzi.**
3771. **Idővel, pénzzel légy takarékos.**
3772. **Tisztelem az ifiaszonyt.**
Akkor mondjuk, mikor valami nem birja tetszésünket. Például: dicsérnek egy hegedüjátszót. Ha meghallgatom és nem tetszik, mondhatom reá: tisztelem az ifiaszonyt.
3773. **Kit isten szeret, ifjanta vesz el.**
Az „ifjanta" formája szerint ilyet is hallani a népnél: „lányta", azaz lánykorban.
Német: Was Gott am liebsten hat, führt er jung heim.
3774. **Ifju ur, uj csizma kedvesebb az ónál.** K.
3775. **Ifju szokás, öreg gyakorlás.**
Német: Jung gewohnt, alt gethan.
3776. **Sokra mehetne az ifju, ha eszével mindenkor tudna élni.**
3777. **Ifjuság bolondság.**

3778. Ifjuságban erőnkkel, vénségünkben eszünkkel. (3254.)
3779. Az ifjuság arany alma, méltó megőrizni.
3780. Én huzom az *igát*, más penderül.
3781. Igába fogták.
Értik alatta a házasságot is. Egyébiránt oly hivatalt, mely semmi mulasztást nem enged.
3782. Egész nap igában.
3783. Ökörnek az iga kemény nyakacsiga.
3784. Fáradt mint az *igavonó* barom.
3785. Kitöri az *igaszeget*. (3994.)
3786. Szólj *igazat*, betörik a fejed. (2655. 3329. 4686.)
3787. Szólj igazat, ne hazudj rovásra.
Azaz ne hazudj következetesen, inkább czáfold meg előbbi szavadat, csak most szólj igazat.
3788. Ha vendég vagy is, mondd ki az igazat. K.
3789. Régen volt, tán nem is igaz.
Mikor az embernek, például ifjusági apró botlásait hozzák elő, de szemrehányás nélkül: szokta használni e közmondást; de egyébkor is, gyöngéd tagadással.
3790. Legnehezebb az igaz szó.
3791. Barátodért se tagadd az igazat.
3792. Tréfából is lehet igazat mondani.
Azaz a nélkül hogy sérteni akarnánk vele.
3793. Olyan igaz hogy tizenkét czigány is megesküdhetnék rá.
3794. Ha most igazat mondasz: a légy is madár.
3795. Igaz jószág el nem vész.
3796. *Igazmondás* nem emberszólás.
3797. Nem sok { mesterség / mentség } kell az { igazmondáshoz. / igazsághoz.
3798. Ifju aszonyon és malmon gyakori az *igazitás*. (2390.)
3799. Igazság a birság.
3800. Tisztelet, becsület, de igazság is.
Épen az, mit a diák ezzel tesz ki: amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas. — Széchenyi igen jól használta gyakran.

3801. Nem minden pecsét alatt hever az igazság. F.
3802. Ha nincs igazság, sz . r a világ, tök a tromf.
3803. Nincs igazság.
3804. Ha nincs igazság, veszszen a világ.

El kell veszni a világnak,
Vagy győzni az igazságnak. Népd.

3805. Első az igazság.
3806 Legtovább érni az igazsággal.
3807. Ide igér, oda kinál.
Hasonlatkép a sántáktól. Tehát a ki hitében, véleményében is sántikál.
3808. Könnyen igér, nehezen ad.
3809. Sokat igér, keveset ad.
3810. Hol sokat igérnek, keveset nyujtanak.
3811. Igéri, mit magával sem hozott, otthon se hagyott.
3812. Igérni uraság, megadni { emberség. / parasztság.
Német: Versprechen ist herrisch, halten ist bäurisch.
3813. Könnyü megigérni, de nehéz megadni.
Német: Versprechen ist ehrlich,
Halten beschwerlich.
3814. Igéret adományt vár.
3815. Az igéret szép szó, ha megadják igen jó.
3816. Igéret senkit meg nem szégyenit. K.
3817. Fényes igéretnek legkevesebbet higy.
3818. Sok igéret nem gazdagít.
3819. Igézt ne legyen. M.
Álszeméremre szól, mely tetteti magát, ha rá néznek. — Egyébiránt erkölcsileg oly embert illet, kinek van oka félni az egyenes nézéstől. — „Igézt volt neki," azaz észrevette hogy lelkébe láttam.
3820. Ugy néz rám mint az igézet.
3821. Kinek nem jó igye, azt ki ne peczegje. KV. (8138.)
3822. Ugy igyekszik, majd lefekszik. (1411. 3314.)
3823. Ihot venni. B.
Valakin felül kerekedni, számba se venni. B.

3824. Ha madárra tárgyalsz, ijadat ne pengesd. (1815.)
3825. Ugy megijedt, majd elsülyedt.
3826. Megijedt ember árnyékátul is fél.
3827. Ijedtében meghalónak tökkel harangoznak. (2753.)
3828. Illa, berek, nádak, erek. (2064. 4740.)

„Illa“ régi szó és főnév, azért mondják: illára vette a dolgot, azaz futásban keresett menekülést, s jelent ugyancsak menhelyet (refugium, Zufluchtsort). Utána vetve „berek, nádak, erek,“ mind oly dolgok, melyek a menekülést biztosítják, s ki csak egyszer hallá tiszavidéki népünk elbeszéléseit a háborus időkrül, főleg a tatárjárásrul: mikép futottak el az emberek a Tisza erei, ágai közé, nádasok és berkekbe, s tavaiban ugy rejtezkedtek el, hogy a vizilapu alá bujván, a tatároktól is el voltak rejtve, lélekzetet is vehettek stb., legott ráismer hogy ez a felső tiszai szójárás igen régi, de mutatja ó, egyszerü és rimes formája, melyben legtökéletesebben van meg az ugynevezett „lengedező“ magyar zenei mérték is egyszersmind. — E km. igy van jól s ez az igaz formája. Előbbi gyüjtőknél onnan jött a tévedés, hogy roszul szaggaták meg, midőn leirták, a néptől hallott szókat; s e km. ma is igy hangzik: illa berek, nád a kerek; mely utolsót nem értvén, csináltak belőle valami érthetőbbet: „nád a kert“; de erre igen erős a magyarázat; hanem jól megszaggatva a szókat, előáll az igazi forma: illa, berek, nádak, erek. — Debreczen, Szabolcs, Borsod, Zemplén, Ung vidékén ma is igy él a nép szájában csonkítatlanul. Faludinál: Él a berek, nád a kert.

3829. A mi téged nem illet, ne törd azon fejedet.
3830. Szabad, de nem illik.

Egy uri ember kocsin és pipázva menvén be egy faluba, kérdezé utczán átmenő helybelitől: szabad-e itt pipázni? A paraszt egyenesen, nyersen válaszolá: szabad, de nem illik.

3831. Kukaczos szalonna, büdös vaj egybe illenek. KV.
3832. Koldustáska vállán, arany gyürü ujján nem illenek össze. (1162.)
3833. Leültette, mint Ilosvai a szentháromságot.

3834. Hogy imádjam, a mi nem istenem. BSz.
a) Jól imádkozott.
3835. Imádság a munka.
3836. Az imádság tartja.

Legelőbb rosz épitésü templomra mondták, aztán egyéb házakra, most emberekre is, kik gyöngék, erőtlenek. Mivel emberre átvitték, most már épületre is mondják visszahatólag: csak az imádság tartja benne a *lelket.*

3837. Reggeli imádság.

Ha valaki korán reggel káromkodik, szokták reá gunyosan megjegyezni: mondja már a reggeli imádságot.

3838. Imádságos könyvből is imádkoznak más ellen.
3839. Imádságos könyve az itcze.

A juhásznak a temploma pincze,
Imádságos könyvecskéje az itcze. Népd.

3840. Inában vannak.

Üldözik, nyomán vannak.

3841. Inában bizik.
3842. Megüti az inát. (915.)
3843. Ina-szakadt ember tánczot akar járni. (2819.)
a) Inába { száradt az esze. / szállott bátorsága. (2998.) }
3844. Tágul az ina. (822.)
3845. Elhordta az inát. (1713. 4534. 6756.)
3846. Inas se volt, legény akar lenni.

Kora elötti okos.

3847. Inas esztendőben remeket csinálni.
3848. Kiki jó széllel indul a tenger partjárul.
3849. Indulj pajtás! nagy a hajtás.
3850. Indulatos, puskaporos.
3851. Közelebb az ing { a csuhánál. KV. / mint a suba. D. }

A mi közelebb van, az elsőbb. Értetik rokonokra, barátokra mások felett, magunkra rokonok felett, de legszebb jelentése: ha például becsület és haszon kérdésében alkalmazzuk e közmondást.

Latin: Tunica pallio propior est.

Német: Das Hemde liegt mir näher an, als der Rock.

A törökök ellen járván tábort Mátyás király, Bátori István fővezér haditanácsot akara tartani s kérte a királyt, rendelné hozzá valamelyik meghitt emberét. A király Magyar Balázst küldé, mint a kinek emberségérül régen meg vala győződve. Bátori fortélyt gondola, mondván: jó volna rábeszélni falusi leányainkat, hogy átmenvén a török táborba, foglalnák el a katonák idejét, mi pedig azon éjjel reájok rohanván, őket bizonyosan megvernők. — E tervet meghallván Magyar B. indult azonnal a királyhoz, s előadá szórul szórà. Most a király: közelebb az ing mint a suba; (mintha mondotta volna: előbb való a becsület, mint a haszon), mi, Balázs, maradjunk meg a becsület mellett.

3852. Egy ingben { maradt. / hagyták. }

Kifosztott vagy égés által tönkre jutott szerencsétlenre mondják.

3853. Inged gallérának se higy.

3854. Se ingem se gallérom. (8145.)

Azaz semmi közöm vele.

3855. Se ingem se gatyám. (904.)

3856. Ingére esküszik. KV. (2491.)

3857. Ingét is odadja.

Természete a magyarnak,
Hogy jusait nem hagyja,
De ha vele bánni tudnak,
Az ingét is odadja. Népd.

3858. Kinek nem inge, ne vegye magára. (1295. 7567.)

3859. Ingre verik, nem inget a katonán.

3860. Egy ingben, gatyában sem fázik meg az ember, csak idő legyen hozzá. D.

3861. Felgyürte az ingét.

Neki készült valaminek; átvéve a birkozni, emelni akaróktul.

3862. Ig az ing a hátadon.

Ijesztés, mely debreczeni tájszólás szerint (íg, ég) van ejtve, egyébiránt az íg és ing szavak rokon hangja te-

szi benne a játékot, mert a ki mondja, igy szokta érteni : Ing az ing a hátadon, mi hasztalan ijesztés.

3863. Ingó bingó, csára fingó. (1707.)

3864. Legjobb az ingyen.

3865. Ingyen veszi, pénzen adja.
T. i. a lopott jószágot.

3866. Ingyen ad szóban.

3867. Nem adják azt ingyen. (234.)

3868. Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. (3422.)

3869. Ingyen, nincsen.

3870. Ingyen fejében ritkán hajlik ember a másikhoz. B.

3871. Inyéhez ragadt a nyelve.
Nem szól. Alkalmazni szokták a nagyhéti harangszünetre; szónokra, kinek bedugták a száját.

3872. Túl van már az innenen.
Például, a ki már élete jobb részét átélte, szóval a ki tul van a középén valami dolognak.

3873. Ne szólj neki, csak ints neki.

3874. Elég szerencsésen iparkodik, kinek a szerencse semmi akadályt nem tesz.

3875. Nem lehet minden sebet egy irrel gyógyítani.

3876. Nem hazud az irás, hanem a ki irja.

3877. Régi irás, elkopott. M.

3878. Sok irás, kevés igazság. (1673.)

3879. Arról hallgat az irás.

3880. Fogas irás. KV.
Rágalmazás.

3881. { Hordd el az irhádat. (2995.)
Elvitte az irhát. (5001.)

3882. Félti az irhát (1198.)

3883. Ha az irigy szomoru, vagy őt érte baj, vagy mást szerencse.

3884. Veszett szerencse az, melynek nincs irígye.

3885. Adjon isten sok irígyet, kevés szánakodót. Sz.
Latin: Praestat invidiosum esse quam miserabilem.
Német: Besser zehn Neider als ein Mitleider.

3886. Nem jó annak dolga, kinek nincs irigye. Sz.

3887. Oly irígy szemmel nézte, majd kicseppent szeméből a vér.
3888. Irigyebb a kutyánál.
3889. Irigy mint a mirigy.
3890. Irigy előtt csak azért is vétkes vagy mert nem vétettél. K.
3891. Sokakat irigység emelt becsületre.
3892. Irigység sem találna benne hibát.
3893. Nagy erkölcs után sántit az irigység. (2465. *a)*
3894. Puha mint az irósvaj.
3895. Eljárt az iskola mellett.
3896. Járt a fekete iskolában.

Tapasztalt jót, roszat.

3897. Tizenharmadik iskola.

Az iskola utáni élet: hivatal, katonaság, stb.

3898. Legjobb iskola a tapasztalás.
3899. Ismerd magad.

Azaz légy mindenben figyelemmel magadra, mások és magad iránti kötelességeidre, családi s társadalmi viszonyaidra, elméd, erőd mértékére. — Legtöbb nyelven megvan; eredetileg ó görög.

3900. Jó az isten, jót ád.
3901. Jó az isten jót ád, kopasznak hajat ád. D.
3902. Mit ád isten, azt ád.

Kétes vállalat, kezdet előtt mondják, megnyugodva istenben.

3903. Isten velünk, ki ellenünk. ML.
3904. Isten igaz biró.
3905. Jobb az isten száz papnál.
3906. Kinek isten adja, pap is annak adja.
3907. Ad az isten, kinek nincsen.
3908. Kinek isten mit ad, ember el ne vallja.

Régibb gyüjtőknél „falja“ áll „vallja“ helyett, ámbár az sem rosz vagy érthetlen, hanem ez jobb. — „Elvall“ am. magának mond, eltulajdonít. Ezt mutatja a szónyomozás is: van, vanol, mint dan, danol, han, hanol, aztán: dall, hall, vall.

3909. Se istene, se házája.

3910. Se istene se lelke, hanem csak párája.
3911. Kit isten meg akar verni, eszét veszi el.
Német: Wenn Gott ein Land strafen will, nimmt er den Herren die Weisheit.
3912. Kit az isten megver, nem hajdu veri meg.
3913. Kit meg akar isten verni, nem bottal veri meg.
3914. Nem rövidül meg isten keze. KV.
3915. Hiszem az istent: nekem is felvirad még.
3916. Él még a régi isten.
Latin: Adhuc aliquis deus nos respicit.
3917. Minden horgast, borgast isten fordít jóra.
3918. Isten sem tehet mindennek eleget.
Például, mikor az utas jó időt, a gazda esőt stb. kíván. Jelenti egyébiránt e km. az emberi szükségek sokféleségét.
3919. Hol isten őriz, pókháló is kővár.
3920. Mit istentől szánsz, elviszi az ördög.
Német: Was man Gott entzieht, fällt dem Teufel zu.
3921. Adjon isten, a mi nincsen.
3922. Bizzál istenben, előgyámolít.
3923. Ha isten akarja, kapanyél is elsül.
3924. Lassan jő isten, de ugyan elérkezik azért. KV.
3925. Nehéz istennel ujjat huzni. (2336.)
3926. Néha isten se barátunk.
3927. Gazdag az ur isten.
3928 Kenyérnek legjobb dagasztója isten.
t. i. ha jó termést ad.
3929. Isten a szivet tekinti. ML.
Német: Gott sieht das Herz an.
3930. Nehéz istennel követ vetni. (2336.)
3931. Tudja isten, kinek subát, kinek gubát.
3932. Tudja isten, minek hogy kell lenni.
3933. Tudja isten, mért nem adott szarvat a disznónak.
3934. Hol istennek házat épitenek, kápolnát guggaszt mellé az ördög.
Kápolnát azaz kocsmát, hol egészen mást tanul ember mint templomban. — A km. jelentése: ha kezd épülni

a hit, az ördög vagy a roszlélek azonnal ellene dolgozik itt, mint egyebütt is minden jónak.

Német: Wo der liebe Gott eine Kirche baut, da baut der Teufel eine Kapelle daneben.

3935. Ha isten akarja, veled leszen karja. KV.

3936. Kinőtt az isten markábul.

Igen nagyra nőtt.

3937. Isten háta megett lakik.

Távoli, félre való helyen.

3938. Isten nevében, fonásért. B.

Ajándék a neve, de sokat kelle dolgozni érte. B.

3939. Jobb az isten-ölte mint az ember-vágta.

Igy nevezi czigány az esett hust.

3940. Ha isten ugy ismeri mint én, soha sem veszi kérdőre büneiért.

3941. { Isten is kitért volt részeg ember előtt. M.
Ganajos szekérnek, részeg embernek isten is kitért. }

3942. Ki felől isten elvégezte hogy felakaszszák, nem hal vizbe.

3943. Kinek isten nem adja, { Kovács Istók meg nem koholja. KV.
János kovács sem koholja. BSz. (2426.) }

3944. Isten szavát nem alku megvetni.

3945. Jaj istenem! mire jutánk: kilencz gyermekből tiz maradt. B.

3946. Mindenütt Istók.

Némelyek Istókot oly typicus névnek veszik a magyar nemzetre nézve, minő a németnek „Michel," honnan „der deutsche Michel" czim alá sorozvák a német nép sajátságai, de leginkább együgyü vonásai. (5360.)

3947. Rajkó vét, Istókot verik. (6153)

Bünös helyett büntelent ér a büntetés.

3948. Betekintett mint bolond Istók Debreczenbe. (507.)

E bolond Istókot lévai születésnek hirli a hagyomány, kinek semmi egyéb kivánsága nem volt mint Debreczent meglátni. Ezért elutazott és a mint meglátta Debreczent,

visszatére azonnal. — Az ország némely vidékén bolond Mihókot mondanak Istók helyett.

3949. Nem látjuk hátunk megett az iszákot. M. (390.)

3950. { Keveset iszik, de sokszor. / Nem keveset iszik, hanem sokszor.

3951. Csak azért issza meg, hogy más meg ne igya.

3952. Avagy igyál avagy vakarj falt. KV.

3953. Azt tartják: egy ebéd felett négyszer inni elég;

Az elsőt minmagunkért.
A másodikat jóakarónkért.
A harmadikat vigaságért.
A negyediket ellenségünkért. ML.

3954. Inni akar, ki az evő embert köszönti.

3955 Mikor az ember a csorgóbul inni akar, meghajol előtte, de azután hátat fordít neki. ML. (2843.)

3956. Az édes italnak keserü az ára. KV.

3957. Igen eljár ő is az oly itczével. KV.

Szemtelen, buja ember.

3958. Ne itélj, hogy ne itéltessél.

3959. Ne tégy arról itéletet, a mihez nem értesz.

3960. Ki az itélettől fél, kimutatja gonoszságát.

3961. Hoszu mint a szent Iván éneke.

Közhitté vált e példabeszéd magyarázatánál Kovács Pál után, kinek véleményét Szirmay, Dugonics, Ballagi egyiránt elfogadták, hogy lett volna bizonyos szent Iván nevü remete, ki a maga istenes énekeit örökké zengedezte, minek aztán se hosza se vége nem volt. Kis-Viczaynál is megvan e km., de ő nem magyarázta. — A „Népdalok és Mondák“ 3. kötetében 148. lapon van közölve egy dal ily czim alatt: „Szent Iván éneke“ s egyuttal magyarázat is adva kevés szóval e közmondásra vonatkozólag. Hogy az egészet érthessük, el kell mondani a következőket. Szent Iván vagy nyári, máskép virágos szent János napja néhutt az országban, nevezetesen Nyitra megyében, Kolony vidékén, bizonyos népi mulatságok ünnepe igen régi szokás szerint, mikor a helységtől távol eső, leginkább halmos helyeken, többnyire szalma s rőzse tüzeket rak a falubeli ifjuság főleg a leányok, mert a fiuk inkább csak nézők, vivén

magukkal párlásra szükséges „virágos“ füveket, s a tüznek lángját énekszó alatt keresztülugrálják. Ilyen ének már:

Virágos szent János,
Éjszakád világos.
Mig elötted leszek,
Tiszteletet teszek.
Csak addig világos,
Légy aztán homályos.

Aztán:

Hajtsuk, hajtsuk a cseresznye ágát,
Mert most éli szép világát.
Hadd szakaszszak szépéből,
Szeretőmnek szinéből. (Regélő 1837. 2. k. 922. l.)

Abból, hogy és mikép ugorja által a tüzet valamelyik, jósolni szoktak a férjhez menésre. Innen van aztán Kovács Pálnak egy közmondása: „Elugrotta mint Perki leány a férjhez menést,“ (t. i. a tüzbe esett, s összeégette magát), mivel Perk hasonlóan nyitrai falu; Dugonics szinte emliti a szent Iván tüzét (Példb. I. k. 209. l. jegyzetében), de nem a szent Iván énekét is. Ez az ének már, melyről a közmondás van, azért hoszu, mivel az ünnep vagy mulatságos szokás, két hétig szokott tartani, melynek szent Iván napja épen közepére esik s innen hoszusága természetes. Az adott magyarázatból világos, miképen ez ünnep házasságszerző ünnepek maradványa, s az ország egyéb részeiben, nevezetesen Ung alsó vidékén, is divik nem pusztán csak Nyitrában, s ugy tekinthető mint rokon a régi mythósok tüzével, melytől vette divatját a római vesztatüz, és a napimádással, mely őseink egyik hitágazata volt.

3962. Dugába dőlt mint az iványi ember kutyája. Cz.
3963. Csügg rajta, mint lábon az ivóka. D.
3964. Sem ize, sem büze.
3965. Ő neki is iziben esett. KV. (6486.)
3966. Járatlan Izráelben.

Mondják általánosan tapasztalatlanra, de a körülmények szerint alkalmazva leginkább oly ifjura, ki nem tud még a kalandok szövevényeihez.

a) Kemény nyaku Izráel. (7341.)

J.

3967. J a j, baj.

3968. Jaj neki.

Péld. jaj neki, ha kezem közé kerül.

3969. Tóditsd J a k a b.

Vigköltészetbe való, leginkább szolga személy, ki hasa, erszénye érdekében mindig bizonyít, sőt nagyít, t ó d í t valamit, honnan a neve is van.

3970. Jakabolni valakit. M.

Parancsolni vele.

3971. J á k ó b párnája.

Azaz kő. — „Jákób párnáján is elaludnék.“

3972. Jákób szava, Ézsau keze.

3973. Sok j á m b o r szava isten szava. M.

Nem szószerinti forditása a „vox populi, vox dei“ latin közmondásnak, mert a magyar am. sok jó ember szava isten szava.

a) Akárki is jámbor, mig aluszik. BSz.

3974. Jámbor is napjában hétszerte vétkezik.

3975. Mindenütt otthon van ember jámborok közt.

3976. Nem jámborokért rakták a várakat.

3977. A jámbort járomba fogják. BSz.

3978. Régi jámborokféle.

Azaz nem ujság már előttem.

3979. Jó a j á m b o r s á g, de el nem élhetni vele.

3980. Jámborság tisztesít, szemérem ékesít. KV.

3981. Akárki mit szóljon, csak te jámborul élj. BSz.

3982. Élveszi szegény János azt is. KV.

3983. Ha Jancsi lop, János bizonynyal fenn akad.

3984. Öreg ember, ifju menyecske, ott terem Jancsika. K.

3985. A mint János fujja, Jancsika ugy ropja. KV. (1426.)

3986. János pap országa.

Képzelt világ.

3987. János pap itélőszéke.

„Egyikének jobb egészsége vagyon, a másika többet ehetik, ihatik, a harmadiknak jobb lába levén, többet sétálhat a tengerparton. Ha már ezek méltók az egyenetlenségre és az irigységre, vigyük a *János pap itélőszéke* elejébe, hadd itélje meg.“ ML. 274. l. — Képzelt itélőszék, melyre leginkább eligazíthatlan ügyeket, szerelmesek szóváltásait felebbezhetni stb.

3988. Gyakran megárt szent János pohara.

3989. Pedig hogy az isten János . . .

. . . napját érnünk megengedte. Annyit tesz: neved napja van, meg kell tartanod lakomáját.

3990. Szaladj török, inadban János vajda. (**2570.**)

E km. Hunyadi Jánosról maradt.

3991. J á rjad, járjad, majd elunod.

3992. Ugy kell járni, a mint fujják.

3993. Kicsin tinó, nagy a j á r o m.

3994. Kitörte a járomszeget. (**3785.**)

3995. Okosnak a j á t é k, vaknak alamizsna.

3996. Ki nem j á t s z i k, se nyer, se veszt.

a) Ki játszani akar, föl is kell tennie. (**5836.**)

N é m e t: Wer spielen will, musz aufsetzen.

3997. Sok a j á t s z ó, egy a nyerő. (**5842.**)

3998. Ne j e g e s s. M.

Ne beszélj afféle ijesztő dolgokat.

3999. J é g hátán is elél. (**4710.**)

4000. Jégre vinni.

Veszélybe vezetni.

4001. Hideg mint a jég.

4002. Jeget eszik, vizet iszik, lapuval takarózik. (**4891.**)

4003. Jeget tör.

Ki valamely pályán első indul, jeget törni mondatik.

L a t i n: Scindere glaciem.

4004. Én értem is meghalt a J é z u s. (**454.**)

A palócz e közmondás jelentését állatokra is átviszi, például: vess annak a csikóak is egy kis zabot; azeert is meghalt a Jeezus.

4005. Bucsuzzék el tőle a Jézus Krisztus.

Azaz ne legyen boldogulása.

4006. Megrázlak mint Jézus a vargát.
4007. Voltak a jézsuiták is. D.
4008. Zsidó jobbágy tár kincs, tót jobbágy zsiros konyha, magyar jobbágy pörlő társ. K.
4009. Sok jó fogja az eke szarvát.
4010. Vajki nehéz soká jónak lenni. K.
4011. Jónak tőszomszéda jó.
4012. Jónak ne hagyj, rosznak ne keress. K.
4013. Végül marad a jó.
Mint a ki evés közben a legjobb falatot utoljára hagyja.
4014. Ha jó vagy, magadnak vagy jó.
4015. Jónak jó a kenyerese. D.
4016. A nem jó roszabb mint a semmi.
4017. Későre érik a jó.
4018. A jó avul is, javul is. D.
4019. Nincs jobb a jónál.
4020. Jónál van jobb.
4021. Mi neked nem jó, másnak sem jó az.
4022. Még jóhoz is fér szó.
4023. Ne csak tudd a jót, hanem tedd is.
4024. Nem jókért van a törvény.
4025. Jók közt inkább utolsó mint roszak közt első.
4026. Sürün vetik a jót, de ritkán kél.
4027. Jó volna, ha volna.
4028. Ki mással jól teszen, az magának keres.
4029. Hamarább válik jóbul rosz, mint roszbul jó.
4030. Jó a jóakaró mindenütt. ML.
4031. Jobbra, balra egyiránt.
Olyat illet, ki egyformán szít ugy ide mint oda.
4032. Se jobbra se balra.
Azaz egyenes jellem, akarat.
4033. Te vagy az a jobbik?
4034. Jókor jösz, elkelt a szüret. KV. (6112.)
4035. Ha jóllakik, kevéssel beéri.
4036. Jóllaktam vele.
Azaz meguntam teljesen.

4037. Hol öt, hat ember jóllakik, a hetedik sem marad éhen.

4038. Jóllakásnak jóhagyás a vége.

4039. Minden jóllakásnak meg kell adni árát. (2605.)

4040. Jótét helyébe jót várj.

Azaz ugy remélj másoktól jót, ha te is jótteszesz velök.

4041. Jótét helyébe jót ne várj. M.

Azaz tégy jót, a nélkül hogy várnál érte jutalmat.

4042. Jótétemény semmit nem veszt, ha háladatlanra esik is.

4043. Semmi sem agg el oly könnyen mint a jótétemény. K.

4044. Józan a mit gondol, részeg arról csahol.

Latin: Quod in corde sobrii, id in lingva ebrii.

4045. A ki nem jő, ne is egyék. KV.

4046. A mint jött ugy ment. BSz.

4047. Ha jösztök, lesztek, ha hoztok, esztek. (31.)

Nem ugy mentem, a mint jöttem,
Nagy különbség volt közöttem. Kisfaludy S.

4048. Jött ment.

4049. Megjöttem én már onnét.

Régen tudom már én azt.

4050. Jövedelme két pénz, mégis hármat költ.

4051. Tizenkét apostol közt is volt egy Judás.

4052. Judáscsók.

4053. Judást fogott.

Felakasztotta magát.

4054. Vörös mint a Judás haja.

4055. Tartja mint Judás az erszényt.

4056. A jó juh nem sokat béget, sok gyapját ad. KV.

4057. Rosz juh mely saját gyapját el nem birja.

4058. Juhoz te!

Kutyákat szokták igy maguktól elkergetni a juhászok; közmondásilag ez goromba, nyers embereket illet.

4059. Megeszi a juh a farkast.

Felfordult világ.

4060. { Ostoba / Bamba } mint a juh.

4061. Tolongnak mint az esztengára hajtott juhok.

4062. Elfutotta az epe, mint juhot a tályog.

a) Juhszél.

Péld. juhszélre építeni, azaz félre, úttól messze eső helyre építeni.

4063. Jut, ha marad. F.

4064. Jusson is, maradjon is.

K.

4065. Megintette mint Kabai a malaczot.

4066. Kacsatalpon forog.

Tündéri mesékből ismeretes kifejezés, hol várak mondatnak kacsatalpon forogni. Mint km. átvitetik könnyüre testben, könnyüre lélekben, ki igen ügyes mindenfelé hajolni, fordulni.

a) Boldog, kinek kezében kacsó.

4067. Nagy kaja, baja. KV.

Kaja, melytől „kaját" azaz kiált ige jő. Zaj, lárma. — Kis-Viczay szerint latinul: Cyclopica musica. Dugonicsnál: kajál, baját.

4068. Elmászott mint a kajdi ködmön.

4069. Nagy a kajla szarva, le kell törni.

Olyant illet, ki hatalomra lépvén, azzal visszaél.

4070. Ha nem kaka, nem papa.

Ha nem trágyás a föld, nem terem gabona, s ekkor nincs papa, azaz enni való.

4071. Egy kakas az egész falu kakasait fellármázza.

4072. Kakas is kiveszi tojásbul a vámot.

Azaz semmit sem tenni jutalom nélkül. — Kakas vámja az a hiány, mely a sült tojás egyik végén látható, miután feltöretik.

4073. { Minden kakas maga szemetjén hatalmas.
Kakas is hatalmas maga szemetjén.

Latin: Gallus in suo sterquilinio multum est.
Német: Der Hahn ist kühn auf seinem Mist.

4074. Ha kevély a kakas, türhető.

4075. Én a kakas, kend a tyuk.

Én vagyok a hatalmasabb, nekem van több jogom.

4076. Kakaskirály. KV.

4077. Nem takarhat annyit a kakas, hogy a jércze ki ne kaparhassa. D.
Nem kaparhat annyit a kakas, hogy a jércze ki ne vakarja. Sz. (3023.)

Német: Der Hahn kann nicht so viel zusammentragen, als die Henne verscharren mag.

4078. Kakastej. (5293.)

Jelent nagy bőséget, például: van ott kakastej is; vagy ritka, becses dolgot.

4079. Vörös kakas.

Mikor valaki vörös kakással álmodik, oda magyarázzák hogy az tüzet jelent. Azért fenyegetéseknél mondják: „házán lesz a vörös kakas“, vagyis meg fog égni háza.

a) Szemétea vitéz mint a kakas.

4080. Nehéz a kakukszót várni.

4081. Kakuknál is ravaszabb. KV.

Német: Listiger denn ein Kuckuck.

4082. Háladatlan kakuk, elszállott.

4083. Sokat szólott neki a kakuk.

Azaz sokat, nagy jövendőt igér magának, mint falusiak hite szerint annyi esztendőt él valaki, mennyit szólt neki a kakuk.

Kakuk, kakuk!
Sokat kakukolj, mert meghalni félek.

4084. Hamarább meglesz mint a kakuk szól.

4085. Nehezen ér több kakukszót.

Német: Er wird den Kuckuck nicht wieder rufen hören.

4086. Sokszor hallott már kakukszót.

Leányra szól, ha vén.

Német: Sie hat den Kuckuck schon oft gehört.

4087. Kakuk nyerte. KV.

4088. Ritka mint kakuk a mezőn. K.

4089. Elverte a kakukot. (3136.)

A palócz hallván szomszéd falu erdejében a kakuk-

szót, elhagyta szekerét, lovát s fölmene egy fára és mindaddig kakukolt feleselve, mig a másik erdő kakukja elszállott. Ő örvende diadalán, de csikóját azalatt levágta a farkas. Haza menvén a faluba, ügyét a tanács elé vivé, és sürgeté hogy kára teríttessék meg, mivel, ugymond, megmentette a falu becsületét, s e miatt kelle kárt szenvednie.

4090. Más fészkében költ mint a kakuk.

4091. Minő kalappal köszönnek, olyannal fogadják.

4092. Minő a kalap, olyan a köszöntés.

4093. Le a kalappal!

Azaz tisztelet, becsület.

4094. Megnőtt a kalapja.

4095. Hová megy az a kalap?

Azaz kis ember; mivel nincs arányban testével a kalap.

4096. Kalapot tett a fejébe.

Aszonyra értve: ur a háznál.

4097. Félre csapja kalapját.

Azaz víg.

4098. Nem lehet minden fejet egy kalap alá vonni. **(2656.)**

4099. Pap vagy kalap. **(1744.)**

4100. Ha kalács nincs, kenyér is jó.

4101. Adnak kalácsot, de nem adnak tanácsot.

Azaz szivesen látnak, de nem gondolnak veszteddel.

4102. Elsz . . ta a kalapácsnyelet.

Elrontotta hitelét, becsületét.

4103. A kalánt előbb viszik tálba mint szájba. **(7025.)**

4104. Minden sz . . ban egy kalán.

4105. Nem szokott a kalmár otthon gazdagodni.

4106. Rosz kalmár, ki lelkismeretével kereskedik. **(428.)**

4107. Nem szánja fagyos lábát a kalmár, csak jó legyen a vásár. D.

4108. Hazud mint a kalmár.

Német: Krämer lügen gerne.

4109. Nem esik vigan kalodában a lejtő. K.

4110. Falu kalodáját sem szabják egy ember lábához.

4111. Üres kamarának bolond { a gazdája. / gazdaszonya. }

4112. Kanja.
Azaz nagyja.
4113. Elesik mint kan a tökitől.
4114. Nagy kanállal eszik.
Ebédre van híva. Ha vendéget hí a magyar aszony, rendszerint kitesz magaért. Innen a „nagy kanalas" km.
4115. Elejtette a kanalat.
Azaz késő ment ebédre, mikor már vége volt az evésnek.
4116. Elvesztene egy kanál vizben.
Igen nagy ellenségem.
4117. Kanál vaj el nem olvadna szájában.
Hült száju, hülye, gyáva.
4118. Minden { lében / tálban } egy kanál.
4119. Fél fél kanálkával a purgyénak.
Azaz módjával, kevesenként, mint a czigány, ki gyermekét ugy etette, hogy egész kanál helyett mindig felet adott.
4120. Válogat mint kanász a pergőben.
4121. Kancsó fenekére veti a keresztet. D.
Igen szereti a bort. A keresztvetés megáldás. Ha üres a kancsó, megáldja hogy legyen benne, ha teli van, megáldja, mert van benne.
4122. Kanczarugás nem oly fájós.
4123. Nagyra ment mint Kandóné fia.
4124. Bőven adja a kanta.
4125. Még lovad sincs, már kantáron busulsz.
4126. Rövidebbre fogjuk a kantárszárat.
Nagyobb rendre, fegyelemre szoritkozunk.
a) A ki kapja, az marja.
4127. Sok próbával válik a jó kapa.
4128. Szőlőnek kapa a bikája.
Kapa azaz jó munka teszi termékenynyé a szőlőt.
4129. Nem a sok dudaszó, hanem a sok kapa termeszti a szőlőt.
4130. Megadta mind a három kapáját.
4131. Néha még a kapanyél is elsül. (6063.)

4132. Mit isznak a **kapások**?
Azaz kevés lesz a bor. Mintha mondanád: bezzeg nem lesz termés; mit isznak a kapások?

4133. Kapás kapással, ur úrral.
Hasonló hasonlóval társalkodik legszivesebben.

4134. Ásáte, kapáte.
Diákos végzetü km. Azaz dolgozni kell ásóval, kapával.

4135. { Bezzeg szoros most a **kapcza**.
Szorul a kapcza. }
Mindig kellemetlenebbé válik a helyzet, mint a kapcza, ha egyszer összegyürődik.

4136. Főzik a kapczáját. (5299.)
Arra mondják, ki leányos házhoz jár, s a szokott időben akármely társaságot is elhagy miatta.

4137. Lába kapczája se lehet. (6720.)
Nem is lehet hasonlítani hozzá, oly nagy köztök a különbség.

4138. **Kapóra** üti. (1817.)

4139. Egy **kaptára** üt mindent. (6524.)
Egyenlövé, egyformává tesz mindent, p. munkáját valamely iró, mint a csizmadia.

4140. **Kapuczinust** nyelt.
Elrekedt.

4141. Ne nyiss annak **kaput**, mi az ajtón befér.
a) Ha ablakkal beéred, ne nyiss kaput sziveden. D.

4142. Kapufától vett bucsut. (6242.)

4143. Egyik **kapzsi**, másik habzsi. (2114.)

4144. Kár Ácson a **karácson**. Sz.
Ilyenforma jelentésü: kár neked a jó, nem érdemled.

4145. Lesz még nekem karácsonom.
Azaz jó dolgom.
a) Fekete karácson, fehér husvét.

4146. **Kard** ki! kard.
Azaz kardra került a dolog. Átvíve: megkezdődött a vita, ellenségeskedés.

4147. Ki kardot köt oldalára, vasat várhat a lábára. BSz.

4148. Ha rövid lesz kardod, toldd meg egy lépéssel.

Kardod ha nem érhetné el,
Toldd meg, fiam, egy lépéssel.

4149. Ugy bocsásd hüvelybe kardod, hogy idején kiránthasd.

4150. Két élü kard.

Olyan okoskodás vagy eljárás, mi ellene is mellette is harczol a dolognak. Két élü kard a nyelv is.

a) Az én kardom sem { bodzafa. / hül hüvelyébe. KV.

4151. Karéjt metszhet. (227.)

4152. Karika a végire.

Alkalmatlan fütyülőknek mondják.

4153. Zöld karikát hányt a szeme.

Ez mint következése p. ütésnek, jelenti hogy keményen bántak vele, meg volt szorulva.

a) Megy mint a karikacsapás.

4154. Köti az ebet a karóhoz.

Fogad, igér mindent, de épen oly bizonytalan, ha megállja-e szavát, mint a karóhoz kötött ebről, ha megmarad-e mellette. — A km. különben is oly igérőt ért, kiről föltehetni, hogy nem igen tartja szavát.

4155. Teli van a kas.

4156. Rokonom a kas, barátom az erszény. BSz.

4157. Kasza, kapa nyavalya. (1397.)

4158. Más rétjébe vágni a kaszát.

4159. Kasza is becsap a tilalmasba.

4160. Reá akadt kasza az ő kövecsére.

4161. { Visszafogni a kaszát. M. / Visszaszegi kaszáját. P.

Megváltoztatja gondolkozását, beszédét; ravaszkodik.

4162. Elfogy mint a kaszafén.

a) Kasza-kapakerülő.

Én sem leszek henyélő,
Kasza-kapakerülő. Népd.

b) Maga hasznára kaszál. (365.)

4163. Ő vezeti a kaszást. D. (2777.)

T. i. a kaszás csillagot, azaz kevély.

4164. A katona halál fia.

Sirhat az az édes anya,
Kinek katona a fia.
Mindig van annak halottja,
Éjjel, nappal sirathatja. N é p d.

4165. Szenvedni katona dolga.
4166. Vén katona gyakran megveri az ifjat. KV.
4167. Öreg katonának élesebb a kardja. K.
4168. Félénk katonán a mellvas is reszket.
4169. Félénk katonának hátul van a szeme. D.
4170. Leghamarább elesik a félénk katona.
4171. Jó katona mellett szivet vesz az ujoncz. D.
4172. Szebb az elesett mint a megszökött katona.
4173. Hátul van a sebe, vitéz katona volt.
4174. Lóra katona, tehénre hajdu.
4175. Hust a katonának, szénát a lovának.
4176. A katonának olcsó a vére.
4177. Neki szokott mint adtának a katona. (50.)

Széchenyi, lovas kapitány korában, igen botránkozva hallá sokszor a huszárok káromkodásait, mind a mellett egy aranyat tüze jutalmul annak, ki ugy fog káromkodni, mint ő még nem hallott. Erre a huszárság czifránál czifrább adta-teremtettéket szóra, de egy sem nyeré a jutalmat. Végre egy huszár épen szénát, zabot hoza, mint szokás, gyalog, s megbotolván, elkáromkodja magát: „Ejnye bakom a...!" Ennyi volt az egész. Széchenyi még ilyet nem hallván, neki adá az egy aranyat, mig a többi kacskaringós teremtettéjü huszár egészen megszégyenülve sullogott vissza.

4178. Ott lenne jó katona, hol gombóczczal lövöldöznek.
4179. Katonának szép a neve, eb az élete.
4180. Szökött katonának nincsen bére. Cz.
4181. Félékeny katonának nem sir az anyja.

Latin: Mater timidi non flet.

4182. Ló farkánál kantároz az ijedt katona.
4183. Ki a haláltól fél, ne legyen katona.
4184. Fiatal katonábul válik a vén koldus.

a) Te is jó katona, én is jó katona, ne bántsuk egymást.
b) Isten is a bátor katona mellett hadakozik.
c) Hallotta hirét mint katona a kávénak.

d) Biztatja mint katona a szolgáját. Cz.
4185. Czifra nyomoruság a katonaélet.
4186. Katonadolog.
Oly dolog, mi, p. ha faragsz, megtörténhetik rajtad, hogy megvágod kezed, mit el kell szenvedni, mint katonának a háboru nyomorait, fájdalom jele nélkül.
4187. Könnyü Katót tánczra vinni. (96.)
4188. Kis Kati is { megteheti. / tudja.
4189. Lusta Kati rest anyának a leánya. D.

Lusta Kati rest Ferkóval
Sürög forog egy korsóval.

4190. Katuska férfi.
Aszonyok dolgába avatkozó férfi, ki konyhára, enni valóra is szeret gondolni.
4191. Kazalban tüt keres.
4192. Kazalban szénája. (7301.)
4193. Kazán a fazéknak nem hányhatja szemére a feketeséget.
Német: Der Hafen straft den Kessel, dasz er russig ist.
4194. Kiki maga kádjárul dézmál. ML.
4195. Kákán csomót keres. P. (3271. 7529.)
Latin: Nodum in scirpo quaeris.
4196. Kákabélü.
Finnyás. Aztán átvitetik az izlés tárgyaira is.
4197. Eljárja még a kállai kettőst.
Még elég erős. A „kállai kettős" tánczneme.
4198. Vastag nyaku kálvinista.
Makacs jellemekre mondják.
4199. Kálvinista mennyország.
Igy nevezik a kaszáslevet.

Valaki ézt falja,
Ajakát megnyalja,
Kálvinista mennyországnak vallja. Gunyd.

4200. { Néha mihez kályha mellett szokik ember, az piritja meg orczáját.
Mihez kályha mellett szokol, asztal fején pirulsz érte. K. }

4201. Lyukas kályha, mennél tovább sározzák, annál foltosabb. Cz.

4202. Hiába Kámba bucsura B.

Hiába oda menned valamiért, a hol az épen ugy nincs mint Kámban pap.

4203. Rosz kántort is mégszok a falu.

4204. Kántorok, jó borok, nem szárad meg a torok.

4205. Bus mint a koledátlan kántor.

4206. Templom mellé guggaszt kápolnát az ördög.

4207. Szagával jó a káposzta.

4208. Káposztából a szalonnát kifelejti.

4209. Ördög vigye a káposztát, ha disznó eldöglött.

4210. Káposztás kertbe néz. (1319.)

Kancsal. Aztán átvitetik a lélekre, mikor jelentése ravasz, szinlelő.

4211. Káposztás kertbe néző teli ravaszsággal.

4212. Annyit tud mint egy káptalan.

4213. Baj van a káptalanban.

Káptalan am. fej, ezen közmondástól:

4214. Káptalan a feje.

4215. Többrül több a kár.

4216. Nincs félpénzen száz arany kár.

4217. A kárt semmiért is oda lehet adni. D.

4218. Egy pénz ára haszon sincs a legnagyobb kárban.

4219. Kevés kárban sem nagy a haszon.

4220. Szerencsésen tanul, ki más kárán tanul. BSz.

Latin: Feliciter is sapit, qui alieno periculo sapit.

4221. Kár nyitja bolond szemét.

4222. Se károm se hasznom benne.

4223. {Kár is haszonra fordul.
{Haszonba ment a kár.

Például ha valakinek rosz épülete, mit le akart rontatni, megég, ilyenkor mondhatja félkomolyan: haszonba ment a kár.

4224. Káros bánkódjék. (2797.)

Viselje kiki a maga baját, s gondoljon enyhítésével.

4225. Jöszte kárász! nincs késem.

Azaz nefélj, nem bántalak már. Azon egyszeri embertől, ki éhen kórászván a vízparton, kárászt fogott, s örülvén a jó szerencsének, azonnal késsel látott hozzá s vakarni kezdé. Azonban a hal kiugrott körme közül épen a vízbe, s tova uszott. A jó éhes ember a fentebbi, közmondássá lett, módon csalogatta, de biz a kárász nem hallgatott reá.

a) Mulat mint Kármáncsi a kutban. B.

4226. Legroszabb vallás a kárvallás. (8203.)

4227. Keveri a kártyát. (332.)

Azaz terveit szövi, rendezi.

4228. Kiki a maga kártyájábul játszik.

4229. Kártyájába nézett.

Azaz terveibe kissé bepillantott.

4230. Kása nem étel. (1. 1136. 7600. 7861.)

4231. Lassodj kása, nem téged tálalnak. BSz.

4232. Megégette száját a forró kása.

4233. Fujd meg a kását.

4234. Nem kása, ne fujjad.

4235. { Kinek a kása megégeti száját, még a tarhóját is megfujja. KV.
Kinek egyszer megégette száját a kása, az aludttejet is megfujja. }

4236. Csak a vajasát eszi a kásának. KV.

4237. { Czoki / Kitoló } kása. (6411.)

4238. Szoktató kása.

Amaz első jelenti azt a végső ebédet vagy vacsorát, melyet utóljára eszik gazdájánál a szolga; innen átvive jelenti hogy valakinek el kell menni a háztul és pedig csufosan: megfőzték neki a czoki kását. — Szoktató kása ellenben az első ebéd vagy vacsora uj háznál; átvive pedig kedv kereső bánásmódot jelent, p. „e még csak a szoktató kása," azaz még most mindent kedved szerint tesznek.

4239. Megfőzték a czoki kását.

4240. Ez még csak a szoktató kása.

4241. Czoki kása, nem szoki kása.

4242. A kávét főzik csak leviért.

A fekete kávéról ezt tartják: fekete legyen mint az ördög, meleg mint a pokol, édes mint a szerelem.

4243. Vén kecske is megnyalja a sót.

Vén szerelmesre mondják.

Német Alte Ziegen lecken auch gern Salz.

4244. Kecske se menne vásárra, ha nem vinnék.

4245. Képes hogy kecske, mert kurta a farka.

4246. Kecskét szakálárul, szamarat füléről.

4247. Kecskérül gyapjut, szerecsenbül hattyut. BSz.

4248. Azt akarja hogy a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon.

4249. Mind a kecskét, mind a káposztát megőrzi.

Azaz ügyes, életrevaló, ildomos, czen talánytól: hogy lehet átvinni kecskét, farkast, káposztát a vizen s oly csónakban, melybe nem fér több mint a révész meg egyik a három közül?— Kecskét a káposztával, farkast a kecskével együtt hagyni nem lehete, mert akkor kecske megeszi a káposztát, farkas a kecskét. Tehát miképen? — Legelsőben általmegy a révész, átviszi a kecskét, ott marad a farkas és káposzta. Aztán általviszi a farkast és visszahozza a kecskét; most itt hagyja a kecskét s átviszi a káposztát s utoljára még egyszer jö s átviszi a kecskét.

4250. Kecske is legtöbbet rugdalódzik, mikor döglő félen van.

4251. Kecskére bizni a kertet. (483.)

4252. Apró barom a kecske. KV. (1290.)

4253. Kecskét is kitolná krajczárért a sárból. (2276. 6347.)

4254. Ember vagy kecske, megdöfted a juhot.

Értelme: nem nagy dicsőség gyöngén, gyámoltalanon hatalmaskodni. — De a döfés találással járván, akkor is használják ironice e közmondást, mikor valaki nem-találja el a szó értelmét, valaminek okát, módját, számát.

4255. Ember vagy kecske. D.

Papolás alatt a templom pitvarában szunyokálni kezdvén egy aszony, fejével bólingatott. A pap kecskéje, a keritésből oda megy s hivén hogy az aszony külekedni akar, neki szökik és fejbe kollantja. Erre az aszony

fölébred, a pap pedig elkiáltá magát: ember vagy kecske! jól tetted, hogy fölébresztéd.

4256. Mikor fut a kecske, akkor fehérlik a segge. K.
4257. Ha kecske seggibe töltenék, elrivanna.
Savanyu borra mondják.
4258. Siet mint kecske a zanót után.
4259. Szereti mint kecske a kést. (8191.)
4260. Ugrik mint a kecskebak.
4261. Büdös mint a kecskebak.
a) Kecsketuró, borstörés. D. (2542.)
4262. Messzi ellátszik mint a kecskeméti gatyás fa.
4263. Kevés haszna mint a kecskeméti malomnak.
4264. Ne kedvem, ne!
4265. Kinek mihez kedve, azért álmát felejtse. KV.
4266. Kinek mihez kedve, { ott akad a szive. K. / nincs ott rövidsége. BSz. }
4267. Olyan kedvem van mint a lisztláng.
4268. Kárvallása nem kár, ki maga kedvén jár.
4269. Legkedvesebb, a mit önként adnak.
4270. Kedvesnek sok a neve. (3191.)
4271. Iszik mint a kefekötő.
Német: Er säuft wie ein Bürstenbinder.
4272. Nem ugy kelt föl, a mint lefeküdt.
Azaz egészen más történt mint a hogy remélette; mert roszul ütött ki várakozása.
4273. Akaratos Kelemen.
Fejes emberre mondják.
4274. Kelemen, kelletlen.
4275. Ingerült mint az éretlen kelés.
4276. Ha kell, menj magad, ha nem kell, küldj mást.
4277. Jó kemencze mellett könnyü a telelés.
4278. Kemenczét őriz. (4897. 5369.)
4279. Nem nyer a kemencze mellett ülő koronát. KV. (6033.)
4280. Kemencze, Velencze. K.
Nagy különbség. Kemenczének száraz hely kell, Velencze pedig egészen vizben áll.

4281. Veled járom, kemencze, mint a géresi ember mondáná.

A géresi embernek igen jó kedve szotyanván, tánczolni akart minden árón, ha a kemenczével is, mi lehetlen. A km. jelenti hogy jó kedvben az ember mindent lehetőnek hisz.

4282. Egy a szoba a kemenczével.

4283. Én sem vagyok kemenczefűtő uram házában.

4284. Kend csak k e n d, { de én kigyelmed. / én meg hallja kend.

4285. Szines k e n d ő egy szint sem mutat igazán.

4286. Nem tarka kendő a házasság. (4304. 6263.)

4287. Ugyan hoszan kihagyta kendőjét.

Tetszelgő, begyes nő.

4288. Feladták neki az utolsó k e n e t e t.

Azaz elkészült már a halálra. E végső szertartás átvive közmondásilag arra szól, kinek becsülete, ereje már odavan; megbukott.

4289. Egy kengyelt nyomni. (3286.)

4290. Jobb lábával keresi a kengyelt.

Fél, meg van ijedve.

4291. K e n ő c s mellett könnyü megpiszkosodni.

4292. K e n y é r; kenyere.

Azaz eltartó foglalatosság; aztán szokás, p. kenyere a toll; kenyere a hazudság, mintha mondatnék: életszükségéhez tartozik.

4293. Egy kenyeren vagyunk.

Sorsunk egyenlő.

> Nyavalyája ha szerelem,
> Egy kenyeren van én velem. C z u c z o r.

4294. { Maga kenyerén van. / Külön kenyérre ment.

Mikor a házas fiu magának kezd gazdálkodni s külön él atyjától. Azaz független.

4295. Másutt is kenyeret esznek. KV.

4296. Másutt is jó kenyeret enni. KV.

4297. Tudja, hol szokták megszelni a kenyeret.

Némi életügyességre mutat, ha valaki tudja, hol, melyik oldalán kell megszelni a kenyeret, Hanem, igazán, ott

kell megszelni, a hol van kenyér; tehát az a fő hogy legyen. Azért a km. ilyforma összefüggésben áll jól: derék, okos ember; tudja hol kell megszelni a kenyeret; azaz kereső, szerző.

4298. Kenyér mellé sajtot is kell adni.

4299. Kenyerének javát megette.

4300. Kenyér is annál jobb, mennél több a szeme. D.

Azaz mennél lyukacsosabb, s tulajdonkép puffadtabb.—

Különös! a magyar szereti a felkölt kenyeret, a duzzadozó beszédet, a duda hangszert, melyről meg van állapítva: tele van szóval, mint a duda széllel, a levegőbe lépő, tulajdonkép csöbörbe hágó, lovat. Csupa üresség. Sok helyre kevés tartalom. Nem jellemző ez?

4301. Lesz még nekünk lágy kenyerünk.

A lágy kenyér ugy ismeretes a magyar vendégszeretetben, mint szíves látás jele egyfelül, mint kedves dolog másfelül. Tehát a ki lágy kenyeret ad, az kedvez is egyszersmind, miért a km. jelentése: leszünk még mi becsben, kedvességben, ha most nem vagyunk is. — Innen aztán érthető a gazdaszonyok efféle szivességtükröző szójárása: lágy kenyérrel várt vendég.

4302. Lágy kenyérrel várni. (6402.)

4303. Kenyeret pirítani. (1324.)

A czigány téli időn levelet vitt, s látszott rajta hogy fázik is ehetnék is. Az ur, ki épen jó kedvében, volt a level vétele után, kérdezé: no czigány! mit akarsz, enni-e vagy inkább melegedni? A czigány feltalálta magát, s mondá: csak kenyeret szeretnék pirítani, nagyságos uram! —

4304. Nem kölcsön kenyér. (4286. 6263.)

Mondani szokták a házasságra.

4305. Megbékül a maga kenyerén.

Azaz magátul, idővártával.

4306. A kenyérsütés liszt nemlétén is elmulik.

4307. Se kovásza kenyerének se vize malmának. D.

4308. Nem éri el az uj kenyeret.

E km. igazságát onnan tudja meg a magyar gyermek, hogy falat kenyeret fogván j o b b kezébe, ezzel nya-

ka megett bal oldalrul viszi azt szájába. Kinek jobb keze addig ér, eléri az uj kenyeret, azaz megél addig. — A km. szól akármire, minek nincs hoszu jövendője.

4309. Kezéből kenyerét nem kapja el kutya.
Olyanra mondják ki el van zárva: fogoly.

4310. Ha te nem volnál, meg a kenyér! (6111.)
Értsd utána: el sem tudnék élni, azaz te igen fontos személy vagy nekem. Gyöngéd kifejezés a népnél.

4311. Könnyü elélni, csak kenyér legyen.

4312. Sok darab kenyér kell ott.
Nagy a család.

4313. Csipi a kenyeret; a szelést restelli.

4314. Nem csak kenyérrel él az ember.

4315. Keserü a más kenyere.

4316. Kegyelemkenyérhez nem sok fog kell. (119.)

4317. Pénzen vesznek kenyeret, még sem esznek eleget.
T. i. a városiak.

4318. Egy fehér kenyérnél jobb kettő.
a) Kenyérnek legjobb dagasztója isten.
b) Kenyérrel eszi a czipót.
c) Fehér a ház, fekete a kenyér.

4319. Áldott mint a darab kenyér.
Emberre szól, s igen szelidet, jámbort jelent.

4320. Ki mit keres, megleli. M.

4321. Ki mint keresi, ugy veszi hasznát.

4322. Talál az, a ki keres.

4323. Ubi non est, ott ne keresd. P. (1391.)

4324. { Nem száll messze a hamis kereset.
Hamis kereset ritkán száll más izre. BSz.

4325. Nincs áldás a hamis kereseten. BSz.

4326. Észbül, pénzbül áll a kereskedés.

4327. Kereskedő: már ez elég. D.

4328. Nem fiadzik meg a hamis keresmény. BSz.

4329. Hamis keresmény nem száll harmad izre.

4330. Nem mind kereszt, a mit annak tartunk. K.

4331. Keresztet vethetsz rá.

A keresztvetés védő ereje az ördögöt tiltja el végképen. Ha valakinek kölcsön adunk, s nincs remény viszszakaphatni azt, szokták e közmondást használni, mely am. azt többé nem látod.

4332. Keresztet hány magára.

Igen megijedt, hogy szinte a kereszt oltalmához folyamodott. Szokták ilyenkor mondani: szent kereszt, veszítsd el. S ezt mondják mindenre, mit nem örömest látnak.

4333. Házi kereszt.

4334. Leveszem rólad a keresztvizet.

4335. Mennél jobb keresztyén, annál nagyobb keresztje. KV.

4336. Ugy forog a kerék, ha kenik. (5410.)
Megy a kerék, ha hájazod.

4337. Kerék annyit le mint fel. (2713.)

4338. Ha jár kerék, malom forog.

4339. Felmászott a kerékre. ML.

4340. Leesett a kerékről. ML.

Kerék: az a változó rang, melyet a szerencse ad. Mikes igen gyakran él vele.

4341. Jár a kereke.

Beszél erősen.

4342. Megbomlott a kereke.

Azaz esze járása.

4343. Oldotta a kereket. (3828.)

4344. Nem szól, ha a kerék kiesik is.

4345. Nem csak első kereket kell nézni, hanem hátulsót is. (2837.)

4346. Ötödik kerék.

Német: Er ist das fünfte Rad im Wagen.

4347. Tolja a kereket mint a jó szomszéd.

a) Ott az ut, hol a kerékvágás. BSz.

b) Ki bogár után indul, keringőre készüljön.

4348. Nincs oly rosz kert, melyben ne teremne jó fü.

4349. Jól kapált kiskert második mészárszék. KV.

4350. Ki keserüt nem izlelt, nem tudja, mi édes.

4351. A mint veted a pendelyhálót, ugy fogod a keszeget.
4352. Keszegoldalt megy.
Azaz nem jár egyenest, belsőleg értve.
4353. Nem áll meg keszőcze anyárson. K. (271. 5342.)
4354. Több kettőnél.
Mikor a magyar ember sokat akar mondani, p. boszusában, mondja a lehető legkisebb számot, mely csak egygyel több egynél.
4355. Kettőn áll a vásár.
4356. No! még ez is tudhat kettőt.
a) Egyet mondok, kettő lesz belőle.
4357. A kevély félbolond.
4358. Kevélynek orvossága a lealázódás. D.
4359. Mentéjének prémje is kimutatja a kevélyt.
4360. Nem mind kevély, { ki ünneplőben jár. / a ki parancsol. }
4361. Sok gyalázaton kell a kevélynek átmenni, mig megalázódik. D.
4362. Szegény kevélyt ördög is neveti.
a) Kevély mintha ő ültette volna a fiastyukot.
4363. Kevélység lenyomja szerencse tengelyét.
4364. Kevés nem árt, sok nem használ.
4365. Ki kevéssel be nem éri, sokra nem érdemes.
4366. Ki keveset el nem veszen, sokat sem adnak annak. M.
4367. Ki keveset kiván, kevéssel beéri. ML.
4368. Kevésből sokat.

Mindent fontolva tégy,
Kevésből sokat végy. Kisfaludy K.

4369. Keveset szól, sokat mond.
4370. Keveset szól, de hamar üt.
4371. Sok kevés sokra megy.
Német: Wenig zu Wenig, macht zuletzt Viel.
4372. Hamar kezdi, hamar végzi. KV.
4373. Ki soha nem kezdi, soha nem végzi.

a) Jobb alant kezdeni és fön végezni.
4374. Rosz kezdetnek roszabb a vége.
4375. Jó kezdésnek jó hagyás a vége.
4376. K e z e s, fizess.
4377. Ha veszni akarsz, vállalj kezességet.
4378. Gyere haza, k e z k e n ő.
4379. Megtanítlak k e z t y üben fütyölni.
4380. Keztyüt vetni.
4381. Fölvenni a keztyüt.
Régi lovagi szokás volt keztyüt dobni az elé, kit párbajra ki akartak híni, minek fölvevése a kihívás elfogadása volt.
4382. Keztyüt szabok neki. (2172. 3144.)
4383. Beesètt mint a kis keztyü.
4384. Kicsi mint a keztyü.
Gyermekre szokták mondani.
4385. A k é m é n y is szép füstös hussal.
4386. Felirom a kéménybe.
4387. Engem dugnak ki a kéményen. (5017.)
Én lakolok mások helyett.
4388. Derék ember a kéményseprő, azért nézik annyin.
4389. Eleven mint a k ó n e s ő.
4390. K é n y e s, kelevényes.
4391. K é n y e s s é g nem esjk sanyaruság nélkül.
4392. Hop k é n y t e l e n, nem örömest.
4393. Nagyra viszi embert a k é n y t e l e n s é g. P.
4394. Jégre metszett k é p nem sokáig ép.
4395. A fekete képnek fekete föstéke.
4396. Képire mászni.
Valakit kimélés nélkül megtámadni, szemrehányásokkal megrohanni.
a) Képet nem arany, hanem imádás teszen bálványnyá.
4397. A ki képiróságot akar tanulni, nem megyen kovácshoz. KV.
4398. A ki sokat k é r d e z, sok feleletet nyer. (2716.)
4399. Többet ér egy kérdezém száz keresemnél.

4400. Jobb kétszer kérdezni, mint egyszer hibázni.
a) Akkor felelj, mikor kérdeznek.
4401. Jobb egy kérdés egy napi járó földnél.
a) A milyen a kérdés, olyan a felelet.
Német: Wie die Frage so die Antwort.
a) Nehéz a kérget cserzeni.
4402. A kéz sem jó a kés sem.
4403. Belé tört a kése. (689.)
Nem vihette ki tervét, vállalatát; belé bukott.
4404. Adj kést, én is tudok kast kötni.
4405. Elejtetted a kést. M.
Azaz késŏn jöttél.
4406. Ha vendégségbe akarsz járni, késed legyen. BSz.
4407. Kést üt szivembe, azt is megforgatja.
a) Farkában töri a kést.
4408. Késedelem veszedelem.
Latin: Periculum in mora.
4409. Késő szüken költeni kevésből.
4410. Késő fogytán a szük költés.
Német: Auf der Neige ist nicht gut sparen.
4411. Késő a kolbászt akkor kimélni, mikor már elfogyott. Sz. (1038.)
4412. Későn indulsz, későre érsz.
4413. Későn főző, későn lakó.
4414. Későn járt, mikor isten a szépséget osztogatta.
Már akkor mások elvették előle. Mondják észre is. Azaz nem szép, nem eszes.
4415. Későn keltél fel.
Például: későn keltél fel arra hogy engem megcsalj. Azaz: nem vagy oly okos, nem vagy oly erős stb. a szerint, a mint csalás, vagy erő, ivás stb. efféléről van szó. — Későn keltél fel, hogy engem leigyál, stb.
4416. Későre bántak azzal, ki csak halála előtt kapott uraságra.
4417. Ki későre házasodik, későre bánja meg. D.
4418. Jobb későn mint soha.
4419. Késő kár után busulni.
4420. Örül a késznek. (2955. 5611.)

4421. Neveti a készet.

Maga nem indit semmit a mulatságban, de ha más mulattat, ő is elmulat.

4422. Készen leszek vele.

Azaz bevégzem. Péld. a jó vezér hamar készen van az ellenséggel, vagyis megveri az ellenséget s bevégzi a hadat.

4423. Gyakran csekély vége a nagy készületnek.

4424. Nehéz két urnak szolgálni. (5952.)

Latin: Nemo potest duobus dominis servire.

4425. Két éles { pallos / tőr } nem fér egy küvelybe.

4426. Két ház ebe.

4427. Két kulacsos.

Talán egyetlen km. tudtommal, mely a szinpadról jött az életbe, Nagy Ignácz „Tisztujitás' ából.

4428. Két táskára szerződött.

4429. Kétfelé sántikál.

4430. Kétfelé hordja a tökit.

a) Mindezen közmondások, mint látható, a magyar életből fejlettek ki, leginkább a férfiak párlok közötti állhatlanságát tanusitják.

4431. Kétfelé kap mint a vizbe haló. P.

4432. Kétségbeesni bolondság.

4433. Kétségbeestekkel, busult elmékkel nem jó játszani.

4434. Ne mondjam kétszer.

4435. Kétszer se mondom, hogy nem.

4436. Üres kévét forgat.

Hasztalan munkát tesz, hiába beszél, tanácsol valakit.

4437. Mindent egy kévébe köt. K.

Egyenlőnek vesz, péld. engemet is egy kévébe köt vele, azaz hasonlónak, egyenlőnek tart.

4438. Kéz kezet mos.

Ó görög km. Jelentése: érdekből, jó remény fejében tesz az ember mindent mások irányában, visszavárván mástól ugyanazt, mit vele tett.

Latin: Manus manum fricat.

Német: Eine Hand wäscht die andre.

4439. Sok kéz, hamar kész.

Német: Viele Hände, leichte Arbeit.

4440. Áldott a sok kéz, átkozott a sok száj.

4441. Kézzel hozzá, ha a kés nem fogja.

4442. Egyik kézzel oda huzza, a másikkal eltaszítja.

4443. Kézzel, lábbal.

Nagy igyekezetre mondják, minő az uszóké, kik csak kézzel és lábbal dolgoznak.

4444. Észszel, kézzel.

4445. Egy kézzel épit, mással ront. (3061.)

4446. Kéz után keletlen, lapát után sületlen.

Szokták mondani roszul sült kenyérre; aztán egyéb dologra, vállalatra, mi nem jól kezelve bukott meg.

4447. Mit kézzel ér, nem hajitja bottal.

4448. Kézről kézre.

Például poharat kézrül kézre, azaz biztosan tovább adni.

Latin: De manu in manum.

4449. Kéz alatt.

Szép szerivel, titokban.

4450. Ha kezedet mindig kebeledben tartod, meg nem gazdagodol.

4451. Egy kézre.

Azaz egy értelemben, egy czélra dolgoznak.

4452. Minden embernek maga felé hajlik a keze. (2146. 2618. 4762. 5337.)

4453. Itt a kezem, nem disznóláb.

Alkudozásoknál mondja a magyar, azon régi jó szokás szerint, mikor a kéz oda nyujtása, adó vevő felek közt, szerződési erővel birt.

4454. Kezet ide!

Azaz mutasd jelét, biztosíts felőle, hogy szavad megtartod. Igy a kéz, mint erő ellen véd, ugy biztosító jelve a szerződési alkuknak is.

4455. Ne mosd, ha nem kezed szenye.

4456. Reá törli keze szenyét. P.

Elpiszkolja.

4457. Rajta hagyja keze szenyét.

Azaz keze nyomát valamin, p. mesterember a maga készitményén ügyessége jeleit. Mondatik így rende-

sen; ironice p. arra, ki csakugyan elpiszkolt elrontott valamit.

4458. Egymás kezére adni. M.
Elővinni, segiteni.

4459. Kezére adni.
Könnyíteni, p. kezére adtam a szót; azaz igyekeztem hogy könnyü legyen neki a beszéd, feltalálja magát a válaszszal.

4460. Öszedugja kezeit.

4461. { Zsebében keze, ölében lába. D.
Kebelében keze, egymás mellett lába. (1156.)

4462. Mit jobb kezed mivel, ne tudja meg a bal.

4463. Kisujjod mutatod, egész kezed kéri.

4464. Kezet foghatnak.
Azaz hasonlók a roszaságban. Tudtommal e km. soha nem használtatik más értelemben mint hasonló roszakra.

4465. Kezem ügyébe esik.
Péld. keze ügyébe esik embernek jobb kezével jobboldali zsebébe nyulni. — Mondatik szellemire is. Péld. igen keze ügyébe esik neki az irodalom története, mert ott van a Ráday-könyvtár.

4466. Leütötték kezéről. (5840.)
Péld. leányt, valami megszerzendett jószágot; azaz nem lesz többé az övé, elesik tőle.

4467. Keze, lába.
Azaz mindenese, ki mindent tesz valaki helyett, épen ugy mint maga.

4468. Mit a szeme meglát, keze ott nem hagyja. (1640.)
Tolvaj; az alföldi lótolvajoktól; mert leginkább szép csikó az, mi a magyar betyár szemit annyira csiklantja.

4469. { Hoszu / Ragadós / Enyves } kezü. (1640.)

Német: Er hat klebrige Hände.

4470. Nem tolvaj, csak szurkos kezü.

4471. A görbe kezüt szereti { a birák. / az udvariak.

4472. Kezéhez ragad.

4473. Kezét mossa. (6372.)
Minden vádtól tisztogatja magát, mint Pilátus.

4474. Ki fel, ki alá. M.

4475. Nem ki, de mi. (5591.)
Ne keresd a személyt, hanem azt, mit csinál. Ne ítélj tekintélyek után.

4476. Nem ér egy irgalmas kiáltást. (3281.)

4477. Kiáltó szó a pusztában.

4478. Se kicsi se nagy.
Mintha gyermekről volna szó, de aztán átvitetik értelme olyanra, kinek se gyermeke, se felesége, szóval semmi közelről érdekelt rokonai.

4479. Kicsikorban { kezdik / szokják } a bünt.

4480 Kicsinen tultesz a nagyobb.
a) Sok kicsinből halom nő.

4481. Ennél a kicsin is nagyobb.

4482. Megmutatta kicsoda, micsoda.
a) Nem jó mindent kifecsegni.

4483. Kigyó kigyót eszik hogy sárkány lehessen.
Azon hatalmasokra szól, kik mások kárával még hatalmasabbá lesznek.
Latin: Serpens nisi edat serpentem, draco non fiet.

4484. Kit a kigyó megmar, még a gyiktól is fél.

4485. { Emlékezik kigyó farka vágásárul. P. / Nem felejti kigyó farka vágását. }
a) Könnyebben felejti kigyó farka vágását mint aszony legkisebb boszuságát.

4486. Őrizkedj a farkatlan kigyótul.

4487. Fedelem, kebelem nem kigyónak való. BSz.

4488. Kigyót melenget kebelében.
Hálátlant véd, pártol.
Latin: Colubrum in sinu fovet.

4489. Kigyót, békát kiált.
Csufságokkal illet, gonoszul vádol.

4490. Mérges mint a kurta kigyó.

4491. Sima } mint a kigyó.
4492. Sziszeg } mint a kigyó.

4493. Erőtlen mint a bőrehagyott kigyó.

4494. Látod-e hogy kinálgatja?

Sánta nőre mondják.

4495. Elásott kincsben kicsi haszon.

4496. Kirágja magát belőle.

Azaz nem marad meg benne a titok.

4497. Király Mátyás és Mátyás király. D.

Nagy különbség, minő volt egy budai, Király Mátyás nevü varga, és Mátyás király között. Az ugyanis Mátyás napján meg akará tisztelni a királyt, mint rokonát, s midőn mondta volna az ajtónállónak, ki legyen, ez azt felelte rá hogy nevök ugyan egyenlő, de a király és varga egymástól igen nagyon különböző két dolog.

4498. A király is csak ember.

4499. Igen fél király udvarbirótul. M.

4500. A király sincs bu nélkül.

4501. Sok szeme, sok füle van a királynak.

Latin: Multae regum aures, atque oculi.

4502. Messzi ér a király keze

Német: Könige haben lange Hände.

4503. Többet árt királynak a hizelkedő mint az ellenség. K.

4504. Nem esik a király hirével.

Azaz nem oly feltünő dolog, hogy még király is akarna benne tudni valamit.

4505. Sokat kell türni még a királynak is.

4506. Királynak sincs mindenkor egyiránt.

4507. Gonosz király nyomát sok jobbágy követi.

Latin: Regis ad exemplum totus componitur orbis.

4508. Király haragját hamar halál követi. K.

4509. Nincs keserübb a király kenyerénél.

4510. Uj király, uj törvény.

Német: Neuer König, neu Gesetz.

4511. Hol vette király a várat?

E kérdéssel szoktak felelni, ha valakitől kérdik, hol vette ezt vagy azt? Jelentése: mint a király szerzett várat, ugy én is ezt, de hogy mi módon, azt nem szükség tudni; elég, hogy enyém.

a) Hová a király is gyalog jár.

4512. Sok kis viseli a nagy nevet.

4513. Hazugabb a Kis Ilus fiánál. D.

4514. Száma sincs mint Kis Ilus fiának. D.

Vagyon népi emlékezet oly hazugról a szóhagyományokban, ki, ha valaki hazud, meg nagyobbat hazud. Mondja bár egy huszár, hogy neki oly sebes lova van, melyet az eső el nem ér, a Kis Ilus fiában személyesített főhazug azzal áll elő, hogy ő azt a lovat futtában is megvasalja. Innen az ő hazudságainak se szeri, se száma. Azaz a számok végetlenségig mennek, de Kis Ilus fia még azokon is tulmegy.

4515. Királyfia Kis Miklós beszéde. KV.

Dugonics szegedi finek irja, tulajdonkép István, de hagyományilag Miklós. Ritka ékesszólásaért nevezték ugy. A reformatiót akarta bevinni Szegedre.

a) Kirí a kezéből. (6511.)

4516. Sok a kisaszony, de kevés az urfi.

4517. Mennél kisebb, annál frisebb.

4518. Aszonyból, roszbul, iborkábul mindig jobb a kisebb.

4519. Hogy a kisujjod ne fájjon. ML.

Szinleges ok; például: hogy a kisujjod ne fájjon, ujságot mondok: esik az eső.

4520. Meztelen mint a kisujjom.

a) Megnyisd az erszényt, megleszen a mit kivánsz.

4521. Ki a legény Kis-Várdában.

Ki az erősebb, ki a hatalmasabb. Például: ha én ott vagyok, megmutatom, ki a legény Kis-Várdában. Kérdőleg: kinek van kedve, akarata, bátorsága. Péld. én kész vagyok, elmegyek a pokolba is, de hadd lám: ki jő velem? ki a legény Kis-Várdában?

Az a legény Kis-Várdában,
Ki bort iszik a csárdában. Népd.

4522. Talpon álló kocsis nagyobb a letérdepelt királynál. D.

4523. Derék ember a kocsis, hogy előre ül.

4524. Lassan kocsis, beteg a ló.

4525. Kocsis itta meg a bort, a ló részegült meg.

4526. Megitta kocsis a háj árát. (3498.)

4527. { Átkozódik / Fohászkodik } mint a kereketört kocsis.

a) Nyári kocsis, téli diák.

4528. Kocsmának szokása templom utálása.
4529. Inkább szereti a kocsmát mint a vendégfogadót.
4530. Mig a rosz kocsmárost rajta kapják, sok kárt tesz. K. (2578. 5583.)
4531. Reszket mint a kocsonya.
4532. Kocza gyermeknek koszos a feje.
4533. Panaszos ételtől csak a kocza hizik. D.
4534. El van vetve a koczka.

a) Vakot vet a koczka.

Szerencsétlen kimenetel.

4535. Ritkán van a koczkásban gazdag.
4536. Nagy a kodácsolás, kicsin vékony a tojás.

Nagy lárma, kevés süker.

4537. Mondj kohit. M. (1711.)

Add meg magad; adj kezet.

4538. Jó a hoszu kolbász és a kurta predikáczió. Sz. (5495. 5568.)

Német: Kurz Gebet, lange Bratwurst.

4539. A pénteki kolbász megakadt a torkán.

Pénteki kolbász, azaz zsirtalan kolbász, vagyis kötél. E km. büntetést jelent.

4540. Kolbászszal hajigál a szalonnára. (1055.)

Gazdag, jó módu, Dugonicsnál. — Igy is magyarázzák Kis-Viczay és Kovács egy nyomon: csekélyt ad, hogy nagyot nyerjen. —

4541. { Kolbászból fonják a sövényt. / Kolbászból fonják a sövényt, sódarral támogatják. }

Ez a magyar Eldoradó kifejezése.

4542. Megérezte a kolbászbüzt.

a) Könnyü eltalálni a kolbász csiklóját.

b) Fölébredt a kolbász szagára.

4543. Minden koldus a maga botját őrzi.

4544. Koldustól a botot kéri.

Bot a koldusnak legszükségesebb szerszáma. Mondják, mikor olyat kérünk valakitől, mi nélkül el nem lehet.

a) Koldusbotra jutott. (389. 4932. 7675.)

4545. Ellehet koldus egy ház nélkül.

4546. Nyomorult koldus az, ki egy házat el nem tud kerülni.

Német: Es ist ein schlechter Bettler, der nicht eine Thür missen kann.

4547. Szegény a koldus, ha király is neve.

4548. Soha nem elég a koldusnak.

Latin: Mendici pera non impletur.
Német: Bettelsack wird nie voll.

4549. Szémérmes koldusnak üres a táskája. (1735.)

4550. Egy koldusból kettő.

Használják, mikor szegény ifju szegény leányt vesz feleségül.

Egy koldusból kettő,
Végre több is válhat,
Igy hát én fejemre
Sok bubánat szállhat. Népd.

4551. Nem fél koldus a tolvajtól.

a) Énekel a koldus, ugy kap alamizsnát. (1734.)

4552. Koldus kutyája: se étke se lazsnakja.

4553. Már a koldus is harmadik faluban jár.

Azaz már régen megviradt. Mondhatni olyanra, ki elkésik a fölkeléssel.

4554. Van benne módja mint koldusnak a kordé hátuljában.

4555. Egyhangu mint a koldusének.

Koldusok igen nagy terjedelmü vidéken szokták énekelni: adjanak, adjanak, a mit isten adott.

4556. Kifogy mindenéből mint koldus az énekből.

4557. Hideg } mint a koldusleves.
4558. Sovány } mint a koldusleves.

4559. Felkötötte a kolompot.

Valamiben kezdő, vezér lett. Ilyen az, ki pártot vezet, vállalatokat kezd, stb.

4560. Hol a kolompot meglelik, { mást is keresnek ott. K. / ott keresik az ökröt is.
4561. Kolompos után megy a nyáj.
4562. Néha a kolompost is előrántják. D.
4563. Mi haszna éhel halónak abban hogy K o l o z s v á r t jó kenyeret sütnek. ML.
4564. Kötve higy { a k o m ának. D. / komádnak. M.

Ne higy puszta szóra, hanem csak erős föltételek alatt olyannak is, ki hozzád közel van különben.

A nagypénteki elmélkedések annyira meghaták egy hallgatónak szivét, hogy midőn haza felé menne a templombul komájával, késznek nyilatkozott mindazt eltürni, mit isten fia szenvedett. „Jól van," mondá ez „koma is kötöztesse meg magát, s próbáljuk." Erre az ájtatos ember kijelenté hogy szabadon is ki fog állani mindent. Azonban midőn a szenvedés próbái elkezdettek, jó keresztyénünk nem állhatá ki a dicsőséget s felugorván, elszaladt. Erre mondá komájárul a koma: kötve higy a komának.

Ezen adoma szerint nyomait lelnők a passiók utánzásának ha nem az életben, de legalább a nép hitében, Magyarországon is.

4565. Miatyánkkal nem veszik be K o m á r o mot.
4566. Otthon jó mint a komáromi leány.
4567. Termetes mint a k o m l ókaró.
4568. Nosza eb után k o m o n d o r. KV.
4569. Kétfelé tekints, mikor az agg komondor ugat. KV.

(1970.)

a) Kan agár a vendég, komondor a gazda.

4570. Rátartja magát mint a k o m p o l t i { kisaszony. / nemes aszony.

A kompolti nemes- vagy kisaszony a rátartás, büszkeség, de üres büszkeség képviselője. Erről mondják azt is hogy igen szereté kicsire huzni száját, mit elneveztek vasárnapi rácznak, s végetlen finomul ejté ki szakácsné előtt a „borsó, galuska, szalonna" vastag hangzásu szavakat, midőn piperésen felöltözve, kanapén

mozdulatlanul ülve, az ebéd felől rendeléseket tön. Ez alak méltó a vigjátékirók figyelmére.

4571. { Kiesett szájából a k o n c z.
Elejtette a konczot.

K o n c z jelent zsiros, azaz jövedelmező állást, hivatalt. Innen a közmondások: Összevesztek a konczon. (1505.) Kié a koncz. Kap a konczon. Félti a konczot.

4572. { Illik koncz után a levet is hörpölni.
Ha konczát megetted, levét is hörpöljed.

4573. Megeszi konczát, másnak hagyja csontját. KV.

Szedi a javadalmat, de más fárad helyette. Tehát koncz és csont itt ellenkező jelentésüek. Koncz am. velős csont.

4574. Nagyobb a szerezd meg a koncznál.

Azaz többre megy a mellék jövedelem, mint a rendes fizetés.

4575. Koncz nélkül adja a levet.

a) Tálban koncz, ne nézz az asszonyra.

4576. Elég sok a k o n k o l y, de az még sem buza.

4577. Nehéz a konkolyt tövestül kigyomlálni. (2585.)

4578. Terem a konkoly, ha nem vetik is.

a) Konkolyt hint.

Egyenetlenséget, visszavonást szerez.

4579. Föltették a k o n t y át.

Gunyosan ejtve leginkább megesett leányokra szól.

Konty am. aszonynyá létel, férjhezmenés. Azért mondják: szeretne már kontyot. Nem adna egy kontyot egy koronáért.

4580. Félre áll a kontya. (266.)

Oly hölgyre mondják, kinek bortul egy kis kedve kerekedett.

a) Ritkán egyeznek meg a kontyok.

4581. Ha szük a k o n y h a, minden falat jó izü.

4582. Nem hajt a konyhára.

Nem hoz hasznot; innen átvitetik mint km. olyan dologra, mi nem anyagi érdekü. Péld. a költészet nem hajt a konyhára, azaz nem épen anyagi érdeket mozdit elő.

4583. Fehér konyha, ritka vendégség. (8303.)
4584. Éh kop kaporral.
Kop étel neve, de ily étel nincs; azért a ki ilyet evett, az ugyancsak koplalt.
a) Hátul kopasz, azért ravasz. Sz.
4585. Elül kopasz: okos kopasz; hátul kopasz: bolond kopasz; felül kopasz: koros kopasz.
4586. Nem félti kopasz a haját.
4587. Könnyü kopaszt borotválni.
4588. A kopasz is egyszer fésüt vett a vásárban.
4589. Nehéz a kopasznak üstökébe kapni.
Latin: Calvum vellere.
a) Jó az isten, jót ád, kopasznak hajat ád.
4590. Sequere Kopácsi.
Igen nagy vidékü km., hagyományilag azon Kopácsiról maradt, ki a reformált hitet azonnal elfogadván, sárospataki tanár volt 1530. körül. Jelentése: most te következel, vagy: te jer utánam.
4591. Kopár helyen fogott ki.
4592. Házad a koporsó, helyed a temető.
Azaz mindenkinek meg kell halni.
4593. Koporsóban fél lába. (3389.)
Német: Er steht mit einem Fusz im Grabe.
Francia: Il a un pied dans la fosse.
4594. Korán kelés hajnalt nem szerez. K.
4595. Kordéra bánni. Sz.
Pusztulásra juttatni.
4596. Kordéra mondani. P.
Alap nélkül, biztalanul, sötétben tapogatózva állítani, mondani valamit.
4597. Könnyü csendes időn kormányozni.
Latin: Tranquillo quilibet gubernator est.
4598. Másra keni kormát.
4599. Fekete mint a korom.
a) Korom a koromhoz nem hasonlóbb. (7005.)
4600. Jer elő, kormos!
Kormos, ki bepiszkolta magát, azaz átvive: csint tett, valamit elrontott a háznál.

4601. Ki korpa közé vegyül, megeszik a disznók.

Német: Wer sich mischet unter die Kleye, den fressen die Säue.

4602. Korpa van a fejében.

Vagyis: nincs elég esze.

4603. Korpája sincs, mégis lisztet árul.

4604. Téged is megfejnek még egy tál korpán.

Némely tehén rug, mikor fejik, de ha vetnek elé valamit, p. korpát: megnyugszik. A km. szól hanyakodóra, ki egyébiránt ajándék, hivatal, más kedvezések által lecsendesíthető.

4605. Kölcsön korpát is meg kell adni.

4606. Egy korpán hiznak.

4607. { Csak korpád legyen, könnyü ebet kapni.
Mig korpa van, akad kutya. }

4608. Korpahüvely. D.

Hasának élő, henye ember.

4609. Miatyánk, isten! nagy korsó. D. (1818. 2576.)

4610. Elbusul napestig teli korsó mellett.

4611. Az ezüst korsónak cserepe is jó.

4612. Kis korsó, nagy korsó, torkomat ujító, ruhám rongyosító.

4613. Addig jár korsó a kutra, mig el nem törik.

Német: Der Krug geht so lange zu Wasser, bis er zerbricht.

Franczia: Tandis va la cruche a l'eau qu'il s' enfin casse.

4614. Nyeli a száraz kortyot. ML.

4615. Gyapjaért szokták a kost megnyirni.

4616. Okos mint a kos.

4617. Kosarat { kap. (4.)
ad. }

Ha Dugonics egy kosárkötő szép leányára viszi e km. eredetét, a mennyiben kérőit maga által font csinos kosarakkal elégitette ki, ezzel adván tudtokra, melyiket nem szereté: ez összevág egy népi költeménynyel, hol szinte kosárkötő leánya szerepel. (Népd. 1. k. 373. l.)

4618. Nincs nehezebb az üres kosárnál.

4619. Jó vég köti k o s z o r u ját a munkának.
Latin: Finis coronat opus.

4620. Megkötöm koszorudat. (8121.)

Megkötötték nekem a koszorut,
Ága boga a vállamra hajult. Népdal.

4621. Van az ur istennek sok olyan k o s z t o s a.
Mintha mondatnék: elég van oly haszontalan ember.
a) Kotnyeles.
Kandi, ki mindenhová beszagol.

4622. Kovácstól vesz szenet. F.
a) Kinek isten nem adja, Kovács Istók meg nem koholja.
b) Azért tart harapófogót a kovács hogy a kezét meg ne süsse.

4623. Ki minő k o v á szt tesz, oly kenyeret eszik.

4624. Nehéz a k ó c z bul szép fonalat fonni.

4625. Lesz belőle k ó f i c z.

4626. A k ó r ó t nem szokták füző mellé tenni. ML.

4627. Virág helyet kórót szedett.

4628. Virág voltam, kóró lettem. (3669.)

4629. K ó t y o m fity ember.
Haszontalan, semmit nem mozditó, üres fejü ember.

4630. Toldja a k ö d m ö n t. (77. 2491.)

4631. Három ködmönnel melegebb van mint volt.

4632. Földhöz vágta a ködmönt.
Azaz dühös volt. — Emlékezet van egy fiuról, ki anyjával bánék kegyetlenül s törvénybe hivatván, azzal védte magát hogy ő csak anyja ködmönét vágta földhöz. „Igen,“ mond a vallató, „de anyád is benne volt.“ —

4633. K ö d v á g ó.
Mérnökök gunyneve, mint km. jelent olyat, kinek müködésében ugy nem bizunk mint nem paraszt a mérnökében. Tehát paraszti értelemmel: bizonytalanba müködő.

4634. Látszik hogyan tudod, azért k ö h ö gsz.
a) Köhents egyet, talán torkodra jő.

4635. K ö h ö g é s jó mentsége rosz kántornak.
a) Idővel, dérrel a k ö k é n y is megérik. (3759.)

4636. Régi kölcsön sem ajándék.
4637. Ne kérd kölcsön, a mit otthon találsz.
4638. Kölcsönt { kölcsönnel. (2629.) kölcsönért.
4639. Nem kér kölcsön. (227. 2709.)
4640. Egy két kölcsönért nem megy a szomszédba.
4641. Nincs roszabb mint a kölcsön.
4642. Ha ellenséget akarsz szerezni, adj kölcsön.
a) Fizet mint a köles.
4643. Ki nem költ, mintha szerezne.
4644. Hiába költ, ki egy napra czifráz vendégszobát.
4645. Fel akarnak költeni, ne hagyjalak?
Igy szokták költeni a sokáig alvót, tréfásan. A km. jelenti azt, mikor valaki egészen mást tesz, mint beszél.
4646. Ugy kért, ugy kért, majd lement könyökről a bőr.
4647. Nincs oly hitvány könyv, melyből ember nem tanulhat KV.
Ez jó régi km., mikor még nem irtak annyi rosz könyvet mint ma. De érteni kell okos emberekre, kik ha mást nem tanulnak a rosz könyvből, tanulnak legalább annyit, hogy mit nem kell követni. — Gyermek és kezdő kezébe csak jó könyvet adjatok, szigoru választással.
4648. Könyvek sokasága fej háboritása. KV.
4649. Könnyebb könyv a kalapácsnál.
a) Fekete könyv.
4650. Mihez könnyen férünk, nem becsüljük nagyra.
4651. Hoszu köntös port csinál.
4652. Nem igen szaggatom köntösét.
Nem huzom, csalogatom magamhoz.
4653. Nagyon fent köp, ha csendesen evez.
4654. Egyet köp, másnak mondja, tapossa el.
4655. Elmult esőnek nem kell köpenyeg.
4656. Arra forditja a köpenyeget, honnan a szél fu.
Német: Den Mantel nach dem Winde hängen.
4657. Köpenyegforgató. (3534. 5397.)
E km. jelentését nem igen szükség magyarázni, mivel minden nyelvben vagyon reá forma.

Franczia: C'est un homme, qui va à tout vent.

4658. Ne kapaszkodj, ha körmöd nincs.

4659. Nem kopott érte körme, könnyen harácsolja.

4660. Körmére kopintani.

4661. Körmére ég. F.

Mint gyertya, szalma vagy papirszelet körmére ég az embernek: ugy az elhanyaglott munka is igen sürgetőssé lesz utoljára.

4662. Körmét rágja. (3536.)

4663. Körmét se vágja, hanem csak rágja.

4664. Körmönfont.

Átvitelik, mint jelző, írásmódra, s jelent jól végzett munkát, minő az ostor, ha kissé több gonddal, a kendert jól megsodorítva, s a balkéz hüvelykujjára keményen átszorítva, fonják azt.

4665. Körme szakadtaig.

4666. Körömre inni.

Ugy kell kiinni a poharat, hogy száját körmünkhöz érintve, csep se folyjon le belőle. Ez a körömre ivás.

Német: Auf den Nagel trinken.

Franczia: Faire rubis sur l' ongle.

4667. Lekapták a husz körméről.

4668. Körmét füléhez vonni.

Azaz sanyargatni.

4669. Körme közé kapni.

4670. Körmös kézbe akadt.

a) Körömfeketényi.

Annyi mint a körmöm feketéje, azaz keves.

4671. Kisded bimbóbul lesz a fontos körte.

a) Vadkörte is akkor jó, ha megérik.

4672. Hallgat mint a Kösi malma.

4673. Köszönöm, de nem iszom.

4674. Nincs benne köszönet.

a) A szép köszöntésnek szép a felelete. KV.

4675. Helyre viszi a köszörü.

4676. Ki jól köt, jól old.

4677. Nagyot kötök mellé. P.

4678. Ha felkötötted a kolompot, zörgesd. (2727.)

4679. Nem szeretnék kikötni vele.

Kikötni partra, mikép Toldy Miklóssal kikötött egy cseh vitéz a Duna szigetére, hogy tanu nélkül viaskodhassanak életre, halálra. Kikötni azaz megpróbálkozni.

4680. Szakadhat a kötél, ha vastag is.

4681. Roszul sodrott kötél magátul is visszasodródik. D.

4682. Kötél a kezébe, holnap a nyakába.

Tréfás átok a harangozóra, mikor sokat harangoz.

4683. { Kötelet neki.
Kötözni való. (947.)

4684. Hol a kötőfék, ott a ló is.

4685. Rá viradt mint a kövesdi farkasra.

4686. Molnárrá lettél, kövesdi Krisztus vagy. Sz. (2655. 3329.)

Mező-Kövesden egy molnár a kinszenvedés napjain Krisztus személyét ábrázolta, s midőn sárral, pökéssel hányná a nép, mind jó szivvel türé, hanem mikor valaki azt vetné szemére, hogy ő lisztlopó, mi a molnárok gunyos neve, dühössé lett s fejét betöré. Ha igazságért haragszik valaki: e közmondást vágják fejéhez. Sz. — Itt uj nyoma látszik annak, mi a 4564. km. alatt megérintetett a passiók utánzásárul.

a) Jól érzem magam, mintha tudnám mi következik.

4687. Kövér emberben ritkán látsz bölcset.

4688. Akarhány mérföld, csak közel legyen.

4689. Legjobb a közepe.

Szokták kiáltani a kocsmárosnak: a közepéből, kocsmáros! A közepéből egy garasért.

4690. { Legjobb a közép ut.
A közép ut legjobb ut. KV.

Latin: Medio tutissimus ibis.

4691. Két hig tojásnak közepe egy pohár bor. D.

4692. { Egy sem jó közlegény, ki { ezredességre, kapitányságra } nem törekszik.

4693. Mihez közöd nincs, igazságod sincs.

4694. Se nem ritka se nem drága, a mi közös.

4695. Gazdagot keres a közvény. ML.

4696. Összehuzta markát a közvény. (27. 365.)

4697. Nagy kő esett le szivemről.
4698. Kőre tett. (2482.)
4699. Két kő közül jő ki a liszt.
4700. Együtt fujják a követ. (1393.)
Kigyókrul az a mese van a népnél hogy szájokat öszszedugva fujják együvé párájokat, s ebből lesz a drágakő. — A km. azokat jelenti, kik egy czélra működnek.
4701. Könnyü a lágy követ faragni.
4702. { Nehezebb a kővágásnál. Inkább követ vágnék. (3289.)
4703. Nagy követ dob a kutba. (959.)
Oly dolgot kezd, mit nehéz lesz kivinni.
4704. Mely követ sokszor hengergetnek, meg nem mohosodik.
Latin: Saxum volutum non obducitur musco.
4705. Követ vetni nálánál nagyobbat. M.
Páratlanul nagyobb erővel mérkőzni. Molnárnál: „sus cum Minerva certat.
4706. Kerüli mint meleg követ.
4707. { Tudja a kő, hol jár. Hol a kőben voltál?
a) Minden követ megmozdit.
Latin: Omnem move lapidem.
b) Nagy követ mozgat. (2478.)
4708. Elveszett mint kő a vizben.
4709. Kemény mint a kő.
4710. Kőszikla tetején is elél. (3999.)
4711. Neki is három krajczár egy garas.
4712. Vékony mint a krakai czérna. (3270.)
4713. Tiszta mint a kristály.
4714. Sokszor elmondta Kristóf imádságát.
Kristóf imádsága oly eszközül vétetik, mely pénzt szerez. A km. azt akarja érteni: sok pénze van.
4715. Jobb a Krisztus főzte mint a Kristóf főzte. BSz.
Kristóf, serfőzőnek felkapott neve. (6778. a.)
4716. Isten fia volt Krisztus, mégis szenvedett.
4717. Krisztus is kitért a részeg előtt.
4718. Kinek a Krisztus barátja, nem kárhozik az el.

4719. Elinná a Krisztus { palástját. / palástjárul a csattot.

4720. Mi köze Krisztusnak a Beliállal. KV.

4721. Jól bevett a Krisztus vériből.

a) Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen.

4722. Krokodiluskönyü.

Hamis, tettetett könyhullatás, fájdalom, részvét.

4723. Kudarczot vallani. (4793.)

Hajlandó vagyok elfogadni, mit Szirmay e közmondásrul ír : hogy történeti eredetü, mert hallottam a népnél is hagyományi formában róla. Jelentése: rutul megcsalódni, repulsam pati.

Eleink 934. évben nagy haddal mentek Madarász Henrik ellen, mivel nekik az esztendei, kicsikart adó helyett rühes kutyát küldött csúfságból, min felboszankodván, sikra szállták ellene, de szerencsétlenül. Ekkor jött fel a „kutyafogás" és „kutyaarcz", vagy olyan arcz, melyet a kutya is szégyellene, mint km., mely utolsóbul alakult volna a rövid kudarcz. Sz.

4724. Kuhit kap.

Ha a gyermek a másikat kinálja, de mikor emez érte nyulna: ő kezét visszavonja s azt mondja: ehe! kuhit kaptál. — Ha bizik valakiben az ember és bizalmában csalódik: ez kuhikapás. Igy Molnár Albertnél „kohi" „mondj kohit" semmi egyéb, mint az a maga meghuzása embernek, mikor csalódásaért elégtételt sem vehet sem követelhet.

4725. Hozzak-e kukoriczát?

Mikor falusi tanács adót vete ki, kukoriczával számolá a törteket. Ha már valaki nem boldogul a számvetéssel, megvetőleg mondják: hozzak-e kukoriczát? Azaz nem tud a számadáshoz.

4726. Szem kukoriczán is levágják a disznót.

Ügyes kanász dicsérete. Mint közmondás jelenti: igen kevés csalogatás kell néha rá hogy veszélybe jusson az ember.

a) Nyikorog mint a kukoriczamalom.

4727. Kukot sem szól.

4728. Nem is kukkan.
4729. Ha nagy volt is kukacza, de kicsin a legye. D.
4730. Se kukó se pirse nem lett belőle. D.
4731. Vérit vették a kulacsnak.
4732. Itt a kulacs, itt igyál.
4733. Nem minden kulcs nyit meg minden ajtót.
4734. Beadta a kulcsot.

Legujabb időbeli szülemény. Ki nem tudja fizetni tartozásait, fölfedezi vagyon állását, mikor a hatóság nyitja fel szekrényeit, melyekhez ő adá a kulcsokat. Jelentése: megbukott.

4735. Nincsenek otthon, a kulcsot is elvitték. (3021.)

Szokás falun szomszédra bizni a házat, mikor elmennek otthonrul, nyáron át. Ha ilyenkor keresi valaki a távollevőket, a szomszéd átkiált vagy leginkább gyerekkel átkiáltat ugy mint a km. hangzik, mi csak azért történik, mert ő sem ér rá, kedve sincs hogy a más házából a gazda távollétében kölcsön adjon valamit. Innen a km. nem akarást jelent.

4736. Rosz boros kulcsár az, ki szomjan meghal. KV.
4737. Minden bolondra ráveszi mint Kulin a fiát.

Kulin rávette fiát, hogy, mint protestánsoknál szokás, papoljon egyet a szülőföld templomában. A fiu felállott a szószékbe, de az urimádságban, mi ujonczok szerencsétlensége, elakadt. Kijövén a templombul, a fiu szégyenlé magát s apjára vetvén, mondá: hiszen apám minden bolondra is ráveszi az embert.

4738. Ragadós mint a kullancs. (32.)
4739. Kun Miklós kertébül élődik. D. (2050.)
4740. Elkelt a kun a Körösön. KV. (3828.)
4741. Biztos mint a kun kötés.

Ugy kötni a kötőfék szárát a másik ló nyakára, hogy rá ne hurkolódjék: ez a kun kötés. Átvitetik mindenre, a mi biztos, rendes munka.

4742. Sétál mint kunok ebe a homokon.
4743. Félre putri, jön a kunyhó. (918. 2240.)

a) Alacson kunyhóbul is támad nagy ember.

4744. Kupaktanács.

4745. Jár a nyelve mint a kupi malom. (5380.)

4746. Higye a kurta! KV.

Ugyancsak Kis-Viczay igy világosítja: Credat Judaeus apella.

4747. Nosza eb után kurta. KV.

4748. Ne arra, kurta, a buzába.

4749. Mennél kurtább, annál kutyább.

4750. Kaparj kurta s leszen. KV.

4751. Szaladj kurucz, jön { a labancz. / a német. }

4752. Kurucz idő, kurucz világ.

4753. Régen volt a kurucz világ.

4754. Kurvaszerencse.

Ha vadászoknak jó szerencsét kivánunk, mikor vadra mennek, haragusznak érte; ellenben szeretik ha kurvaszerencsét kivánunk nekik. Ha barátot látnak, már akkor is kevés remény a szerencséhez.

4755. Kut, kut, de nem apád csinálta.

Egy vándorlegény akart inni Sajó-Szentpéteren egy kutból, kérdezte, mint tudott, németül: Ist das Wasser gut? mutatván a kutra. A magyar fiu azt hivén hogy kutat emleget, mondá: kut, kut, de nem apád csinálta.

4756. Megfejné a kutágast is. (Lásd: vadhuszár.)

4757. Kutba esett.

Azaz szerelmes. Van egy játék, neve: kutba esés. Egy fiu vagy leány ajtó megé áll, s mondja: „kutba estem." — A szoba felső részén ülő ifjuságból kérdi egy: „ki huzzon ki?" — Ekkor az nevez valakit a jelenlevők közül, (fiu leányt, leány fiut) s a nevezett oda megy és egy csókkal vagy más gyöngéd móddal kiváltja őt a kutból. Ide czéloz e népdal:

Kutba estem, ki huzzon ki?
A ki szeret, az huzzon ki.

4758. Sokat hizelkedik a kutya de nem hisznek neki.

4759. Kis kutya, nagy kutya nem ugat hiába.

4760. Kutya van a kertben.

Kertben, azaz közel van a kutya azaz a veszedelem.

4761. A konczot el nem ejti nyálazatlan a kutya.

4762. A konczot a kutya fiának se adja. (4452. 5337.)
4763. Kutya konczért a predikácziót is elhagyja.
4764. Nem csak egy tarka kutya van a világon.
4765. Annyi mint a { kurta / tarka } kutya.
4766. Ugat a kutya, de a szél elhordja.
4767. Lánczolt kutya csak azt marja, ki hozzá közelít.
4768. Vén kutya ebül szokott megőszülni.
4769. Legjobb kutya, melynek szeme legutoljára nyilik.
4770. Kutya is melegednék a tüznél, ha orrát nem féltené.
4771. Ki kutya, a templomból!
4772. Akár fehér, akár fekete, elég hogy kutya.
4773. Akkor a mi kutyánk még kutyó volt.
4774. Kutyából nem lesz szalonna.
4775. Kutya után ugat a kutyó.
4776. Kutya is megvesz a jólélésben. (2063.)
4777. Konczon vesznek össze a kutyák.
4778. Hadd morogjon kutya, csak meg ne harapjon.
4779. Őrizkedjél az alvó kutyától.
4780. Soha nem pirul meg a kutya.
4781. Kutyaábrázatból nem válik orcza.
4782. Hányszor kellene megpirulni a kutyának, ha orczája volna. (5942.)
4783. Kutya se ugatja.

Senki se szól róla; teljesen feledtetik.

Más is van még a faluba,
Mégsem ugati a kutya. Népd.

a) Kutya is megugatja.

4784. Kutya is meghugyozza.

Azt, kinek zsebében egy krajczár sincs.

4785. Kutyának sem kell.
4786. Atyjafia a kutyának.
4787. Ha kend ember, más se kutya.
4788. Jobb az élő kutya a holt oroszlánnál.
4789. Jó ő; csak a kutyák roszak: hogy rég meg nem ették. D.

4790. Kutya nem hagyja el az ugatást.
4791. A mely kutyát éri a kő, az rivanik el. K.
4792. Sok kutya nyulhalál.

Német: Viele Hunde sind des Haasen Tod.

4793. Kutyát fogni. Sz. (4723.)
4794. A kutya csak kutya, ha tizszer átuszsza is a Dunát.
4795. Elbeszél órákig a kutya farkáról.
4796. Az ám! a kutya farka. D.
4797. Ritka kutya bolha nélkül.
4798. Kár a kutya szőrét megaranyfüstözni.
4799. Ha egyszer a' kutya megkostolta a marhabelet, a hust sem hagyja abba. D.

Latin: Periculosum est canem intestina gustasse.

4800. Fehér kutya, nyakas eb.
4801. Fekete kutya, tarka eb, mind egy ördög. D.
4802. A mely kutyát meg akarnak ölni, veszett nevét költik.
4803. A mely kutyának veszett nevét költik, el kell annak veszni.
4804. Pad alá szokott kutyának ha fejét asztalra vonod is, a pad alá rántja.
4805. Vadász kutyának dercze is jó.
4806. Ha a kutya bőrére eleve innának, elkevélyednék.
4807. Kutyát is kár kiverni a házból.
4808. Ha kutyára hagynák, egy legyecske se lenne a világon.
4809. Kutyának kutyó a fia, kecskének gedő.
4810. A kutya, ha meg nem eszi is, legalább körülheveri a dögöt.
4811. Rosz kutya mellett a jó is eltanul.
4812. Nem tartós czövek a kutyafark.
4813. Kis kutya nagy koncz.
4814. Az se kutya.
4815. Szép volna, ha kutyák megbékülhetnének.
4816. Kutyát vertek ezen a helyen.

Kártyások között a vesztő szokta mondani.

4817. Veszett kutyaharapás más világra talpalás.
4818. Sebes kutya futtában.
4819. Félénk kutyának hasa alatt farka.
4820. Kutyagyomornak paczal a foltja.
4821. Feltartja fejét mint szállási kutya, mikor a tejes fazékon megütötték orrát D.
4822. Heves kutya vak kölykeit hányja. (1991. 3339.)
4823. Szüköl mint a sarokba szorított kutya.
4824. Föléledt benne a kutyavér.
4825. Bekapta mint kutya a legyet.
4826. Csavarog mint falusi kutya nagy városban.
4827. Fáradt vagyok mint a kutya.
4828. Fázik mint a kutya.
4829. Oda könyököl mint kutya a garádjára.
4830. Irigy mint a kutya.
4831. { Megszorult mint kutya a karó közt.
Karó közé szorult mint a kutya.
4832. Feláll mint a kutyafark.
4833. Olybá veszem mint a kutyaugatást.
4834. Minden embert megugat mint az éhes kutya. D.
4835. Kapkodja mint kutya a legyet.
4836. Leforrózták mint a kutyát.
4837. Ugy vannak együtt mint kutya a macskával.
4838. Szereti mint kutya a macskát. (8191.)
4839. Reszket mint kutya az ajtó előtt.
4840. Megszokta mint kutya a tengelynyalást.
4841. Kutyabaja.
4842. Kutyaszorító.
4843. Rá várják a kutyaporczióra.
4844. Lesz kutyalakzi. (5687.)
a) Megbánta mint a mely kutya kilenczet fiadzott.
b) Kutya is a dombra sz . . ik.
c) Ha kutyával játszol, bot legyen kezedben.
d) Kutya is haragszik az orráért.
e) Kutyának se jó az első fia.
f) Kutya se teszi be maga után az ajtót. (88.)

aa) Nem kapja el kenyerét a kutya.
bb) Ha a kutya megvész, elhagyja a házat.
cc) Halál kutyái ugatnak ki belőle.
dd) Megderekalták mint a kan kutyát.
ee) Utoljára kutya sem fél a botos bálványtól.
ff) Egyik kutya, másik eb. (Lásd: eb.)

4845. A mely kuvasz egyszer általuszta a Dunát, nem fél többé a viztől. P.

4846. Örvvel erős a kuvasz.

4847. Szalonna nem leszen kuvaszból. P.
a) Fekszik mint kuvasz a szénán. KV.

4848. Ne tovább a küszöbnél.
Azaz legyen meg minden háznak a maga házi titka, melynek ne legyen szabad tulmenni a küszöbön.

4849. Általesik a küszöbön.
Azaz szerencsétlen, hasonlít a latin „qui in limine impingit" közmondáshoz.

Ki a zsidónak nem köszön,
Általesik a küszöbön,
Lám te pajtás, nem köszöntél,
A küszöbön általestél. Népd.

L.

4850. Általugrotta az L-et.
L római számjegy, am. ötven. Ötvenen tul van.

Általugrotta az L-et,
Már háromszor meg is ellett. Gunydal.

4851. Sári vári labancz. D. (4931.)
Haszontalan katona, minők valami sárfészekbe vonult labanczok voltak. D.

4852. Hej Laboda, Laboda! Lábod ide nem oda.
Alkalmasint ily nevü embertől; megborosodottra mond-

ják, kinek keskeny a legszélesebb utcza is. — Vörösmarty költői tárgyul használta szerencsésen.

4853. Laczi konyha.

Ismeretes a magyar városokban, hol sátor alatt, sátor nélkül leginkább disznópecsenyét sütnek hentesnéink. Nevét közegyezés szerint II. vagy Dobzse László királytól vevé, ki nagyon elszegényedvén, ezen konyhákról hordatott ennivalót inasai által Budán.

4854. Megy belé mint Ladányba a mennykő.

4855. Ég Lagmacz.

Azokra illik, kik estve sok bort iván, korán reggel már kivánják a vizet, mintha meszet kellene oltaniok a lagmacziak példájára kik mészszel kiterjedt cserekereskedést űznek. — Lagmacz vagy Ladmacz, zempléni falu, a Bodrog partján.

4856. Keresztben viszi a lajtorját erdőben. (3117.)

4857. Lajtorján ment a sírba.

Akasztottra mondják. De mint km. olyat illet, ki magas polczra jutása által szerzé veszedelmét.

4858. Akkor vet lakatot istállóra, mikor már kilopták a fakót.

4859. Lakatot vetni szájára.

Azaz megvesztegetés által elhallgattatni valakit.

4860. Vén aszony lakat a háznál.

4861. Hideg lakatos. (2547. 3740.)

4862. Szene sincs, mégis lakatos.

4863. Czifra lakodalom, kevés jutalom.

4864. Kész a lakodalom, de nincsen menyaszony.

4865. Utczu bizony, lakodalom, magam is megházasodom.

4866. Kinél lakol, annak törvényével élj. (7112.)

4867. Tud hozzá mint Lantos a tiz parancsolathoz. D. (3275.)

4868. Lapját élire fordítja. BSz.

Tüzesíti a vitatkozást. Ennek ellentéte:

4869. Élit lapjára fordítja. BSz.

4870. Ki laposon fekszik, le nem hengeredik. (2855.)

4871. Megházasodott lapát, elvette a piszkafát. (2056.)

4872. Lapáttal szórják neki. (12.)
4873. Lapát hátával mér. (6597.)
4874. { Lassan járj, tovább jutsz. KV.
Lassan siess, tovább érsz.
Latin: Festina lente.
Német: Eile mit Weile.
4875. Lassan mennek messzire.
4876. Nem sokat nyom a' latban.
4877. Nincs egy latnyi esze.

Az egész agyvelőd nem teszen hat latot,
Bolond volt anyád hogy ételre kapatott. Parlagi vers.

4878. Latra vetni; latolgatni.
4879. Lator latrul veszi hasznát.
4880. Ki lator paripán ül, zabolábul itat.
4881. Példás lator is szereti a jámbor nevet. K. (656.)
4882. Néha lator is szomorkodik.
4883. Latrok szerzették a jó törvényt. KV. (7928.)
4884. Latornak arany lánez, jámbornak nehéz táncz. KV. (626.)
a) Lator a kisbiró.
4885. Hitvány lazsnakért el ne hagyd ágyadat.
4886. Ki a szomszéd lepedőjét nem őrzi, maga lazsnakját sem becsüli.
4887. Lazsnakosnak pokróczos a társa. (1962.)
4888. Sok láb nyomja addig a földet, mig utnak nevezik. (3276.)
4889. Ne borulj lábához, ha fejéhez szólhatsz. (2698. *a.*)
4890. Jobb lábbal megbotlani, mint nyelvvel.
Német: Es ist besser mit dem Fusze gleiten, als mit der Zunge.
4891. Egyik lába mezitelen, a másikon semmi sincsen. (4002.)
4892. Egyik lábod itt, a másik ott.
4893. Magad lábán járj. (2679. *a.*)
Arra mondják, ki más lábára tapod; egyébiránt ily formában „maga lábán jár“ „nem jár a maga lábán“ je-

lenti azt, ki vélemények dolgában független, vagy nem független.

4894. Csak a lábát lógázza. (6352.)

Magyar ember e közmondást mindig igy képzeli: leül valaki a nagy ládára, honnan lógázza lábait. Azt a nagy ládát pedig pénzesnek hiszi örökleg; tehát a km. oly vagyonos embert ért, kinek már van elég, ha nem törekszik is.

4895. Azt sem tudja, melyik lábára álljon. (3791. c.)

4896. Nem akar jobb lábára állani. (2441.)

4897. Lába szárán csapja a legyet. (2024. 4460. 4461.)

4898. Lába szárába { száradt / szállott } esze. (645.)

4899. Lábát is alig emeli, mégis hopot mond. (3694.)

4900. Három { lábon jár. / lábra szorult.

Népünknél is megvan a híres sphinxi talány, melyet rendesen igy tesz fel a magyar: találd ki, mi az: reggel négy lábon jár, délben két lábon, estve három lábon.

4901. Lábbal föl, fővel alá. KV.

4902. Leesett lábárul.

4903. Levették lábárul.

Mondják leányra, ki elcsábíttatik; de legszebben férfira, ki vesztegetés vagy szép szó által bár, előbbeni gondolkozásmódjátul eláll.

4904. Nagyot szed a lába közé.

Nagyokat lép. Egyébiránt arra illik, ki sebesen, ugorva halad p. a hivatali rangfokozatokon.

4905. Lábat ad neki.

Mintegy menő erőt; azaz elősegíti.

4906. Lábat vet. (3053.)

Mikor valaki fut s nézi merre szaladjon, ha ilyenkor lábat tartunk lába elé: ő megbotlik s felbukik. A km. jelent megbuktatást. — Ettől különbözik a gáncsvetés. Ha két birkozó ölre kap, egymás derekát átölelvén, szokták használni a gáncsot, mely abból áll hogy a birkozók egyike, noha s z e mben vannak egymással, jobb lábát a másiknak jobb lába m e g é h o r g a s a n oda feszíti, ellenét hátra tolja, hátra töri, s igy rajta könnyen erőt vesz.

4907. Jár a lába, mintha korongot hajtana.
4908. Nem vagyok lába kapczája.
4909. Senkinek sem leszek ám lábmosléka. KV.
4910. Kacsólábon kivezették.
Tisztességesebb mint az „ebrudon kivetés." Kacsóláb az, mikor a gyermeket két karjánál vagy hónalj alatt fogva tovább viszik. Másképp így mondják: ugy kimégy, lábod sem éri a földet.
4911. Négy lábu is megbotlik. M.
4912. Előbb volt a lábfogó mint a kézfogó. (2145. 2664.)
4913. Lágyan fogja.
4914. Jobb egy lámpás elül mint kettő hátul. Sz. (8311.)
4915. Lámpással ámitják a verebeket.
4916. Lámpás.
Igy hivják a borral teli üveget. „Itt a lámpás."
4917. Várt lány várat nyer. F.
4918. Nem mind lány, ki pártában jár. KV.
4919. Czo fel, sárga! nem adják a lányt.
4920. Csunya lánynak is szép a pénze.
4921. Mindig készül mint az eladó lány.
4922. Szép aszonynak szép a lánya.
4923. Ki idős lánynyal hál, alamizsnát ad. ML.
4924. Farsang után is elkel a jó lány.
4925. Mely lány soknak ad kosarat, végre is ahoz megy, a ki elveszi. K.
4926. Megérdemli mint szüz lány a koszorut.
4927. Lányágra szállt jószág egy a bitanggal. (L.: leány.)
4928. Néha reggel táncz, estve pedig láncz.
4929. Nehéz lánczban tánczot járni.
4930. Ördög mérte, elszakadt a láncza.
Hoszu mérföldre, aztán egyébre is mondják, a mi hoszu.
4931. Lári fári. (4851.)
4932. Kun László szekerére szorult. Sz. (389.)
Történeti km., am. elszegényedett. — Kun László király idejében annyira elkoldusodott a föld népe, hogy két kerekü taligáit, igavonó marha nemlétében, maga huzná. Innen Kun László szekere am. taliga.

4933. **Lengyel László kis királyunk.** D.

Ha valaki nagy terveket emleget, mint általa kiviendőket, mondhatni reá: „Lengyel László kis királyunk," azaz ugy nem fogsz belőle nagyot csinálni, mint nem vitt véghez nagy dolgokat Lengyel László.

4934. **Örül mint vak László a félszeménék.** (3177.)

4935. **Felült neki L a c z k ó.**

Azaz hüvösre ment a nyári munkaidőn, nem győzi a dolgot. Hihetőleg László napjátul, mely van jun. 27-én.

4936. **Annyira l á t, mennyit tapint.**

4937, **Látom én, a mit látok.**

4938. **Ha látják, tréfa, ha nem látják, valóság.** D.

4939. **Lássa meg a sehonnai ember.**

4940. **Látás után mosolygás.** (7154. *a.)*

L a t i n: Ex aspectu nascitur amor.

4941. **Lehet nagy ur, ha L á z á rnak hivják is.**

4942. **Minden koldusnak Lázár a neve.**

Lázár név am. nyomorult, ügyefogyott, ki magával jól tehetlen. Azért mondják, ha koldus jő: adjatok a szegény Lázárnak. Ez a bibliai szegény Lázárra való visszaemlékezésből ered.

4943. **Egy vén l e á n y annyit ér mint egy megirott s el nem küldött levél.**

4944. **Vén leánynak kurta mindig a farsang.**

4945, **Vén leány ha férjhez mén, egybe öreg aszony.** (6138.)

4946. **Vén leány mindenre későn érkezik.**

4947. **Vén leány rózsán sem igen kap.**

4948. **Nem sokat tehetni fel oly leány szüzeségére, ki mindig a katonákkal jár.** K.

4949. **Nagy leány testamentoma.**

Oly dolog, mi sokára készül el, mint a vén leány végrendelete, ki még mindig fiatalnak hivén magát, messze hiszi a halált, s igy szükségtelennek a testamentomot. Tehát am. még most akar élni.

4950. **Negyven éves leánynyal ördög se tánczol már.**

Zemplén megyében egy boszorkánypörben is előfordul

e km., hol egy vén leány mellett, ki szinte bevádolták, mint a tokaji hegynek egyik boszorkány tánczosnéja, ezt hozá fel mentségül az elmés megyei jegyző. Sz.

4951. Könnyebb a leányt fölnevelni mint férjhez adni.
4952. Sok veje, kinek leánya szemtelen.
4953. Farsangon kivül is esik leányvásár.
4954. Gazdag leánynak böjtben is esik farsangja.
4955. Megnő a leány, ha pad alatt is.
4956. Leányának szólott, menye is érthet róla. (2776.)
4957. Kérkedékeny leány, tudod, tánczban mint jár. K.
4958. Elég szép a leány, ha jó.
Legszebb a jó leány.
4959. Okos ember, leánya van.

Vitézi léleknek, a férfi élet függetlenségének vagy családi gőgnek vagy általánosan emberi természetnek tulajdonitsuk, mindegy: elég az hozzá hogy a magyar ember igen nagyra van vele, ha legelsőben fia születik. Az oly atyákra már, kiknek először leányuk van, feltalálták azt a mentséget hogy okos embernek leánya születik előbb, ki aztán a fiut dajkálni fogja.

4960. Czifra mint az eladó leány.
a) Fürge leány mint a pereszlény.
b) Leányvásárnak táncz a vége. (L.: lány.)
4961. Lefosta, lenyalta.

Arra mondják, ki előbb gyalázott valakit, azután meg dicséretekkel halmoz.

Várd el, majd leföstelek.

Latin: Tuis te pingam coloribus.

4962. Lefőzte. (5184.)
4963. Legény a gáton. (2204.)
Legény kell a gátra.
4964. Menyecskés legény nem házasodhatnék.
4965. Nőszö legény nem kiméli a költséget.
4966. Nőszö legény pénzének nagyobb hire mint summája. K.
4967. Helyre legény.

Ennek megfelelőleg mondják ezt is: helyre leány.

4968. Vén legényből fiatal házas.
4969. Minemü a legény, oly a gatyája is. KV.
4970. Szegény legény nem nagy ur.
4971. Szegény legény gazdag városban.

Ez igen szokott felelet, ha kérdik az embertől: hogy van. Több benne a tréfa és kedély mint az igazság, mert olyan is használja, ki szegénynek épen nem mondható.

4972. Kicsi legényt kicsi pallos illet. KV.
4973. Szegény legény.

Általános, országos neve pusztai kalandoroknak, kik élelmök megszerzéseért fosztogatnak ugyan de nem gyilkolnak, hanem inkább munkát restelvén, csavarogva élnek.

4974. Ha nem lehet, csak nem lehet.
4975. Mi nem lehet, kezdete sincs.
4976. Lenne, ha volna.
4977. Sajt, kenyér mellett is megjárják a lejtőt.
4978. Kalodában keserü a lejtő.
4979. A lejtőt járja.

Lefelé jár szerencséje, méltósága.

4980. Nem mind lencse, a mi lapos.
4981. Csapni a lencsét. KV.
4982. Egybeszürték a lencsét. KV. (5016.)
4983. { Ebül mérik a lencsét. BSz.
Kimérik ott neked is a lencsét. }
4984. Roszul fog ott főni lencséje.
4985. Rá se néz a lencsére.
4986. Értem, uram, értem hogy jó a lencse.
4987. Válogat mint rosz lencse a vizben.
4988. Lencseszem a csizmában hegynél is nagyobb.
4989. Lencse, borsó, kása, mind isten áldása; diák táplálása.
4990. Lencsés prokátor.

Legujabb idők szerint németesen igy mondák: zugprokátor (Winkel-Advocat). Jelent oly hajhászót, a minőt magyar embernek le sem kell irni.

4991. Lengyel lopó. KV.

Kis-Viczaynál: argivi fures, vagyis czégéres tolvajok, milyeneknek tarták régen az argosiakat.

4992. Lengyel posta. K.

Oly követ, ki azt sem tudja, miért küldik; például: buta cseléd gyakran boltajtónál felejti el, mit kellene vásárolnia.

4993. Leokádia napja.

Játék a „leokád" és „Leokádia" szavakkal.

4994. Addig nyujtózzál, meddig a lepel ér. (7588.)

Német: Strecke dich nach der Decke.

4995. Szedd el a leplet. KV. (6755.)

Siess, hordd el innen a sátorleplet, sátorfát.

4996. Leplén kivül a lába. D. (367.)

4997. Nem tiszta a levegő.

4998. Levegőbe épit várat.

Német: Luft-Schlösser bauen.

4999. Én sem élhetek levegővel.

5000. Ne rontsd a levegőt.

Éretlen, esetlen beszédüre mondják elég nyomatékosan.

5001. Nyomta a levegőt. (3881.)

5002. Hátra van még a fekete leves. Sz. (5629.)

Vagyis hátra van még a dolog nehezebb, bajosabb része, nagya; miképp Tököly Imrével történt, ki, Szirmay András szemtanusága szerint, 1685-ben ebéden levén a nagy-váradi török basánál, a mint sült után fel akart volna kelni asztaltól, ezen szavakkal marasztatott: hátra van még a fekete leves, azaz kávé. — Mert ugy volt már előre kicsinálva, hogy kávéivás után Tököly azonnal fogassék el, a mint meg is történt s ő kötözve rabul vitetett Drinápolyba. Sz.

5003. Levest sem tud főzni, mégis udvari szakács.

5004. Ki levest akar enni, kanál legyen kezében.

5005. Eldöntötte a levest. Sz.

5006. Inkább haskó fájjon, mint leveske maradjon.

5007. Vékony mint a vajatlan leves.

5008. Ki levesre bort iszik, nem kérnek attól tanácsot.

Leves összetéve néhány szóval jelent ütleget is, p. nyakleves, pofleves.

5009. { Nem mozog a levél, ha nem fu a szél. (2835.)
Nem indul a levél fuvás nélkül. (3393. 5669.) }

5010. Ez a levél nem nekem szól.

Ez a dolog, ez a hir, nem engem illet.

a) Mintha levelet vinne.

Sétálóra mondják, ha neki gyorsult a menésnek.

5011. Egy kedv szerint irott levél jobb egy tánczná**l**. ML.

5012. Leveles szinben nehéz volna telelni.

5013. Lé tartja a gazdát, átok, szitok a szolgát.

5014. Mind egy lében sóznak. P. (3207.)

5015. { Minden lében locs. BSz. (4611.)
Minden lében kanál. F. (4621.) }

5016. Egybeszürték a levet. P. (4983.)

5017. Ő itta meg a levét. (4387.)

5018. Megborsozták neki a levet.

5019. Benne van a lében.

5020. Feladta levét, elfeledte konczát. KV.

5021. Csapni a levet.

Pázmánnál, Kis-Viczaynál egy értékü: „csapni a levet vagy lencsét, egybeszürték a levet vagy lencsét.“ — Csapni azaz hüteni, mit a német ezzel fejez ki: treiben. Gyermeknek szokták hüteni az ételt, aztán főleg a nők — kik rendesen ennivalóval kedveskednek legelőbb — kedves vendégöknek. Tehát csapni a levet am. kedvét keresni valakinek.

5022. Keserü a leve.

Vagyis keserü lesz valaminek a kimenetele, következése.

Amott van egy kis ház, arczczal napkeletnek,
Keserü a leve, a mit abban főznek. Népd.

a) Hével, lével. (508.)

b) Rátartja magát mint fekete lé az asztalon. (8533.)

5023. Haza feküdtek mint a lédecziek. (3117.)

5024. Hess légy! ne szállj rám.

5025. Légy nem madár. (1. 7861.)
5026. Légyből is elefántot tüntet. BSz. (3662.)
L a t i n: Elephantem ex musca facis.
N é m e t: Aus einer Mücke einen Elephanten machen.
5027. Ha ő szép, a légy is madár.
5028. Szárnyán a légy is elviheti.
5029. Tudja, mitől döglik a légy. (2526.)
5030. Döglött légy.
Igen gyáva, magával is jól tehetlen.
5031. Légynek sem árt. (854.)
Igen ártatlan, szelid természetü.
5032. Légynek se mondd: kidongja.
5033. Tejbe ugrott légy.
Fekete leányra mondják, mikor fehérbe öltözik, s ezt igen izlésnélkülinek tartják közönségesen.
5034. Legyet buzogánynyal.
Gyöngét nagy erővel támadni meg.
5035. Olyan mint légy az aludttejben. (5033.)
5036. Nyalakodik mint a légy.
5037. Alázatos mint az őszi légy.
5038. { Tétova száll / Mindennek neki megy } mint a vak légy.
5039. Szemtelen mint a piaczi légy.
a) Egy csapással két legyet.
b) Lába szárán csapja a legyet. (4460. 4461.)
5040. { Hálni jár belé a l é l e k. / Csak alunni jár belé a lélek. F.
5041. Lelkével is adós, az is ördögé. (41.)
5042. Hozzá nőtt a lelke. KV. (5047.)
Arra mondják, ki soká betegeskedik, s nehezen hal meg.
5043. Nincs több a lelke körül.
Azaz utolsó fillérét is kiadta, elköltötte.
5044. Hamis { teste, lelke. / a lelke.

Maradjon magának,
Nem hiszek szavának,
Hamis teste, lelke
Szőkének, barnának. N é p d.

5045. Ha száz lelke volna, se hinném.
5046. Nincsen lelke, hanem csak párája.
5047. Szarva nőtt a lelkének. (5042.)
5048. Lelkére hal meg.
5049. Ezer a lelke. (5266. *a.*)
Igen bátor, söt vakmerő emberre szokták mondani.
5050. Van lelke.
Mintha mondanák: nem tehetek fel oly roszat felőle, hiszen van benne annyi lélekismeret. Ezzel ellenkező: nincs lelke.
5051. Lelke rajta.
Essék minden az ő rovására; legyen az ő büne vagy érdeme.
5052. Lélek, a mi elevenít.
5053. Lélekvesztő.
Kisded, biztalan csónak neve, minő főleg a tiszavidéken van sok.

Aztán ily erősebb kifejezések: veszett a lelke, gonosz a lelke, fekete lelkü, lélekben járó, lelke kinja (190.); lelkemtől lelkezett, nincs annyi lelke, lelkéhez nem fér, el nem viszi lelkén, lelkére köti, lelkére szól, lelkére hagyja, lelkétől megválva, lelkem háza, azaz testem, gyomrom (megvertem a lelkem házát, azaz jól-laktam) stb.

5054. Jó lélekismeret nem fél száz prokátortul. Sz.
5055. Nagy hóhér a rosz lélekismeret. (5665.)
5056. Lélekismeret ezer tanu.
Latin: Conscientia mille testes.
Német: Gutes Gewissen ist tausend Zeugen werth.
5057. Lelkismeret tudja legjobban, mit ember titkon cselekszik.
5058. Szürujjában lelkismerete.
5059. Rosz lelkismeretü ember azt gondolja: minden ő róla beszél.
5060. Lépet hány.
5061. Lépre került.
5062. Hogy madarat csalják, lépet zöldre hagyják. (7944.)

5063. Majd leszakadt a lépem. (8002.)
Azaz igen sebesen és sokáig futottam.

5064. Más lépe, más képe.
Más a belseje, mint a külseje.

5065. Elvéti a lépést. P.

5066. Lépést tartani.
Azaz egyenlően haladni, p. müveltségben lépést tartani az idővel, a kor lelke és erkölcsével.

5067. Jó lésza tart jó sövényt. KV.
Kis-Viczay ezt teszi ki vele: honos alit artes, becsület tartja fel a müveltséget.

5068. Más léte mint képe. D. (5064.)
a) Léva, Tátika lejtőt jár, de Csicsó is vendéget vár. Sz.

5069. Lévai fejkötő.
A lévai piaczi kofákról, am. pof, pofozkodás.

5070. Nem tarthat örökké, mint a lévai kemencze.
Egy fazekas kemenczét állíta fel Léván, mi nem sokára összedölt. Hivaték tehát, de minden szemrehányás ellen azzal védte a kemenczét: hogy nem tarthat örökké. Innen ment közmondássá: nem tarthat örökké, mint a lévai kemencze.

5071. Liba, volt most lud.

5072. Libábul is kitör a ludméreg. (619.)

5073. Anyányi liba.
Nagy leány, kevés ügyességgel, okossággal.

5074. Libapásztor sem lesz belőled.

5075. Lidércz is tudja, hová vigye a pénzt.
Lidércz a magyar nép hitében valami tüzi manó, mely mint a tüzet tápláló lég, kulcslyukon is befér, s a legelzártabb helyeket is, csukott erszényt, csukott ládát, a nélkül hogy gyujtana, meglátogatja. Természete a pénzhordás, gazdagítás. Ezért mondják a hirtelen gazdagvóra: lidércze van. Lakása: posványok, várdüledékek, barlangok, temetők, vagyis dohos, penészes helyek. Ha lidércz-tüzekről hallunk, ez csak erősíti a fönebbi véleményt.

5076. Lidércze van.

5077. Lidérczet imádja, csak hogy pénzt hozzon.
5078. Likon kivül jó alkudni. KV.

Szabadon jó embernek a maga ügyét védeni, nem pedig mikor már el van zárva.

5079. Bolond likból bolond szél fuj.
5080. Fehér liliomnak is fekete árnyéka. (3293.)
5081. Fehér mint a liliom.
5082. Ruházkodik mint a liliom. (2345.)
5083. Liptai sajtot ad hogy lovat nyerhessen. (6893.)
5084. Liszt is elfogy, ha sok markon megy keresztül.
5085. Ha tömjén nincs, liszttel is áldozunk.
5086. Se liszte, se tiszte.
5087. Lisztlopó. (4686.)

A molnárokat ugy szokták csufolni, hogy maga kalapját leveszi valaki és belé nyulván, kavar, kever benne, mintegy jelentvén általa a molnárok fogását, kik a lisztet igen szétmorzsolják, hogy annál kevesebb menjen a zsákba, melyet parázsliszttel szoktak visszaadni. Ezzel egy értelmü: lisztes. Innen: lisztes vagy am. lopásban részes vagy.

5088. A kétszer sütés liszten is elmulik.
5089. Piros mint a lisztes zsák.
5090. Lisztes zsák.

Gunyneve népnél a fehér posztó nadrágos katonának.

5091. Olyan mint a lisztláng.
5092. Hamar lobban. (3850.)
5093. Templomba is későn jön a lomha.
5094. Ki egy tüt lop, ökröt is próbál az. (6040. 7990.)
5095. Bajos ott lopni, hol a gazda zsivány.
5096. Nem jó volna vele lopni. (4353.)
5097. Pillants uram, pillants, majd neked is lopok.

Ugy emlékeznek hogy egy tolvaj mondá ezt, mikor sötét éjjel lopni akarván, igen villámlott. — Értelme oda való: mikor fő lopót pártolván valaki, gyanu van reá, mintha ő is vette volna hasznát a tolvajságnak.

a) Hogy bátrabban lopjon, szomszéd házat gyujt fel.

5098. Lovagnak mondja magát, de a kenderből sem tetszenék ki.

a) Mindig azon lovagol. (3729.)
b) Mi nem tud lovász harangot önteni. KV. (1631.)
5099. Busuljon a ló, elég nagy a feje.
5100. Holnapra is kell a ló. K.
5101. Lassan kocsis, beteg a ló.
5102. Nem használ a jó ló, ha a kocsis nem jó. (2438.)
5103. Rest ló kövérebb.
5104. Nyügbe vetett ló nem messze nyargal. P. (6035.)
5105. Szokást vesz fel a ló, ha rá nem ütnek.
5106. Fáradt ló is farka előtt jár.
5107. Nincs oly rest ló, ki előbb ne járna farkánál. K.
5108. Fáradt lónak farka is nehéz.
5109. Jó ló télben is kapál magának.
5110. Herélt ló is megcsikózik néha, mikor leveti Málé Petit.
5111. A ló kötőfékkel jár.
5112. Sok jó ló megszakad, a mig erkölcsét kitanulják.
5113. Rugó ló sokszor tulajdon mesterét sujtja agyon. KV. (6908.)
5114. Vén ló is megröhögi az abrakot. K.
5115. Nekünk is nevetett a vak ló. D.
Dugonics szerint e latin kifejezésből: ridet „Apolló“ lett „a vak ló.“
5116. Visszafogni a ló száját. (6675.)
5117. Ló halálába.
Igen sebesen p. vinni a hirt, cselekedni valamit.
5118. Elfagy a ló szarva.
Tréfás kifejezése a hidegnek.
5119. Abrakvivő lónak nem törik fel háta.
5120. Lóvá tették.
Elbolondították, kijátszották.
5121. Egy jó lónak csak egy a lába.
5122. Közös lónak turos a háta.
5123. Lónak négy lába, mégis botlik.
Német: Strauchelt doch auch ein Pferd, und hat doch vier Beine.
Francia: Il n'y a si bon cheval, qui ne bronche.

5124. Lusta lónak korbács az abraka.
5125. Zabos lónak jó kedv az ostora.
5126. Fogadott lónak rövidebb a mérföld.
5127. Lopott lónak nincsen rosz ut.
5128. Lopott lórul tenger közepén is leszállítnak.
5129. Zabos lóhoz ne közelíts.
5130. Tud a lóhoz: fejét üti
5131. Lórul szamárra.

Latin: Ab equis ad asinos.
Német: Vom Pferd' auf den Esel kommen.

5132. Nehéz az agg lóbul poroszkát csinálni. (1968. 3115.)
5133. Bujj a lóba, hallgass.
5134. Bujj a lóba, játsz hintóba.
5135. Kinek lova nincsen, gyalog jár az Pestre.
5136. Nem alám hoztad ezt a lovat.
5137. Elragadták a lovak.

Azaz indulatok, pompa és fényüzés vágya, stb.

5138. Lovat is ad isten a jobbiknak. D.
5139. Zabba mennek a lovak.
5140. Hitvány lovat száll meg a légy.
5141. Rest lovon nem fog a szó.
5142. Lovat keres, rajta ül. (2120.)
5143. Még lovad sincs, már kantáron busulsz. KV.
5144. Lovat ad alá.

Eszközt ad neki tovább menetelre, aztán elősegíti. Fellovalni vagy mintegy lóval ellátni am. felbujtani, fölizgatni.

5145. Lovat is azt ütik, ki legjobban huz.
5146. Ki a serény lovat sarkantyuzzá, czigány kézre szánja. K.
5147. Fehér lovon eladni. (6893.)

A fehér ló rendesen megkülönböztető jele volt az elsőségnek vagy azért mivel a fehér lovakat jobbnak tarták, vagy mivel a győzők régi szokás szerint rendesen fehér lovon ültek.

5148. Nyomtató lónak nem kötik be száját.
5149. { Gyakorta agg lovon verik agyon a farkast. KV.
{ A nyulat agg lovon verik néha agyon. KV.

5150. Hol a féket megkapják, a lovat is ott szokták keresni.
5151. Nem veszik a lovat csupán szőriért.
5152. Zabolátlan lovat nehéz megtartani.
5153. Zabált lónak egere nő.
5154. Zab hajtja a lovat, nem ostor.
5155. Herélt lovat talpáról szokták fejni.
5156. Herélt lónak csak egy a lába.

Azaz ha egy lába kitörik, semmi hasznát nem vehetni többé.

5157. Ki lovat veszen, a féket is vele veszi. P.
5158. Ki meghiszi lovát, kantár marad nála. KV.
5159. Van lova, de nincs kocsisa.

Van esze, de nem tud vele élni.

5160. Nőjjön kutyának fü, ha eldöglik a ló.
5161. A hol ló nincs, szamár is elkel. (1481.)
5162. Akár a lóval imádkozz.
5163. Én lovat árulok, te belé szursz. KV.
5164. Lónak fia is csak ló. K.
5165. A mit lovon fogád, gyalog meg nem állja.
5166. Mindenki lova fia. KV.

Ki tudja, mindennek ki volt atyja. KV.

5167. Lóhátrul beszél az emberrel. (2756.)
5168. A lóröhögés is öröm.
5169. Fingik mint a { zabos / szakadt } ló.
5170. Igyekszik mint a rosz ló.
5171. Állva alszik mint a ló.
5172. { Hányja, veti fejét mint a legyes ló. / Hányja fejét mint a ló Augusztusban.
5173. Bukik mint a ló.
5174. Mindig eszik mint a ló.
5175. Megkötötte magát mint a nyakas ló.
5176. Megbaklott mint a ló.
5177. Röhög mint abrakjának a ló.
5178. Se hite se lelke, mint a hajóhuzó lónak. (3645. 6405.)

5179. **Konyít reá mint rosz ló az országutra.**

5180. { Ostoba
Szamár } mint a ló.

5181. **Ha rugdos a ló, végy el abrakábul.**

5182. **Lóyon jött, gyalog ment.**

5183. **Szóld el, szóld; tul lőtték, ide áll az ajával.** M.

Homályos szerkezetü km. Tul vagy amott lőni, s ide állni az ajával vagyis a nyilvesszőnek készült rovátékkal. Molnár igy világosítja: Alia Menecles, alia Porcellus loquitur. Rázmán pedig ebből ily értelmet fejt ki: mikor valaki sokat beszél (szóld el, szóld) mi semmit sem tartozik a dologra (tul lőtték, ide áll az ajával).

5184. **Meg vagyok lőve.** (4962.)

5185. **Ha görbe nem vón a lőcs, nyujtó lehetne.**

5186. { Előbb állt a lőcscsel.
Elillant a lőcs árával. }

Lopott s odább állott vele.

5187. **Lassabban a lőcs árával.**

Azaz bünös vagy, ne beszélj oly fennyen.

5188. **Kivül a lőcs a kereken.**

Igy szoktak kiabálni szekeresek után, kik azt gondolván hogy valamit elvesztettek, szorgalmasan körülnézik a szekeret, de csak időt vesztenek.

5189. **Lőcsre kapott mint a pap.**

5190. **Régi hires lőcsei forma.**

Azaz régi, divatból kiment forma.

a) **Hét országra szól mint a lőcsei kalendáriom.**

5191. **Lőrincz van a dinnyében.**

Azaz Lőrincz napja után megrothad a dinnye, s nem jó enni. Valaha ez igaz lehetett, de mailag nem ugy van, mert Lőrincz napkor még javában a dinnye.

5192. **Soká készül mint Lúcza széke.**

Szokás Lucza estvéjén székecsináláshoz kezdeni, minek az a törvénye hogy minden nap egy vágást kell rajta tenni s ugy késziteni el karácsonestvére vagyis az éjféli misére. Közhit szerint a ki egy ily széket csinál s a misére magával vivén, ott rá ül, s maga körül bottal a földön egy kört ir le, mindazokat meglátja, kiket látni ohajt, e bűvös körben.

5193. Megesik egyszer lud a jégen. KV.
5194. Legyen lud, ha kövér.
5195. Legyen lud, ha kövér, együk meg, ha fehér.

Egy kanonok asztalára nem böjti napon halat adott fel a szakácsné, s kérdeztetvén: hogy van ez, mikor ma nincs böjti nap? felelte: kövér az mint a hizott lud, (szalonnával levén megtüzdelve). „Jól van!“ mondá ráhagyással a főpap, „legyen lud, ha kövér.“ — Ezóta e km. szóvitábani ráhagyást jelent országosan.

5196. Nagyobb csudá, ha egyszer eszterhára száll a lud hogysem napestig ott sétál a kakas. P.
5197. Tengeren innen, tengeren tul, csak lud a lud.

Német: Flög' eine Gans über's Meer
Käm' eine Gans wieder her.

5198. Ludra költesz szénát.
5199. Ludtól tanul a liba. (1426.)
5200. Mikor elvitte farkas a ludat, akkor tetszik meg ize.
5201. Nincsen olyan mint a lud,
Nem kell neki gyalog ut.
5202. { Luddá lett.
Luddá tették. (5120.)
5203. Olyan mint a szárnyaszegett lud. M.
5204. Őrizkedik mint lud az eszterhától.
5205. Gágog mint a lud.
5206. Ludak törvénye: kiki magának.
5207. Te is ludas vagy.

Ludas azaz részes vagy valami csin elkövetésében.

5208. Előbb szól a ludas aszony. D.
5209. Magára vesz mindent mint a ludas aszony. (5844.)
5210. Majd visszaveri azt Ludas Matyi. (46. 5353,)
5211. Ludvércz is tudja, hová vigye a pénzt. (Lásd: lidércz.)
5212. A keserü füvet luggal forrózzák le.
5213. Kivitte a lugját. (4387. 5017.)

Német: Er musz das Bad austragen.

a) Fejére telt a párlug.
b) Lutheranus; nagy lutheranus. (5397.)

5214. **Bedugni egy lyukat.**
Azaz kielégíteni egy szükséget, helyre ütni a fogyatkozást.

5215. **Könnyü kis lyukat bedugni.**

5216. **Só lyukamba.**
Gyermekek játéka, mit néhutt csikuska vagy disznócska névvel neveznek, ugy esik hogy körül, annyin a menynyin, lyukat ásnak, s benne tartják botjaikat. De ásnak a többi lyuk középpontjaul egy nagyobb lyukat is. Most az a kötelessége egy más társuknak, ki kondás nevet visel, hogy egy kemény, lapta forma, fa gümőt a középponti lyukba behajtson, megjegyezvén hogy a lyukak mellett álló fiuk ez ellen mindent elkövetnek s botjaikkal tovább ütik a fa golyót. — Ha e játék alatt valamelyik elmegy igy mondja: só lyukamba! Azaz e lyukat senki el ne foglalja; tehát tiltakozik. Mert ha a kondás be találja hajtani a középpontba disznaját, ekkor igy parancsol: lyukról lyukra! Erre a fiuk egymás után változtatják állásukat, s a kondás igyekszik botjával valamelyiknek lyukát elfoglalni, s kinek helye nincs a szélső lyukak körül, az lesz a kondás; különben kondás marad a régi; a tiltakozó lyuka elfoglalhatlan.

5217. **Lyukról lyukra.**
Azaz igyekezzél állást foglalni el magad számára.

5218. **Olyan a lyuk: ha hozzá adsz, fogy, ha elveszesz, nő.**

5219. **Annyi mint aratáskor a lyuk.** (Lásd: lik.)

M.

5220. **Ma nekem, holnap neked.**
Latin: Hodie mihi, cras tibi.
Német: Heute mir, Morgen dir.

5221. **Ma pénzért, holnap ingyen.**
Német: Heute für Geld, Morgen umsonst.

5222. Jobb ma nekem egy, kettő, mint holnap tizenkettő.
5223. Jobb ma egy veréb mint holnap egy tuzok.
5224. Ki a mát megadta, holnapot nem igért.
5225. Mit ma elvégezhetsz, ne halaszd holnapra.
5226. Ki adott mára, ismét ad holnapra.
5227. Nem ma lesz az!
5228. Oly igaz mint a mai nap.
5229. Ma sült. (Lásd: holnap.)

Azaz uj; p. ma sült gróf, ma sült nemesember, ki ebben aztán már kevély is.

5230. Érd el macska az egeret. D.

Dugonics Apor Péter után régi magyar tánczból hozza le e km. keletét. De a mi Peldb. 2. k. 140—1 lapon áll ama régi tánczról, nehezen volt magyar táncz, s ugy látszik nem egyebet irt le Apor mint az ugy nevezett füzértáncznak (cotillon) egy figuráját, mondván: „egyik legény elvitte a másik sorban álló leányt; vagy kétszer tánczolt, megkerülvén mind közben mind kivül a két sorban állókat. — Ugy aztán a leány maga helyére, a fiu is maga helyére állott. — Aztán a mellette álló legény a más sorban álló leányt vitte el. És a táncz mind addig tartott, mig valahány legény és leány volt a két sorban.“ — E km. értelme am. törekedj czélod után, s előfordul többnyire minden népi játékban, hol fiunak leányt, s leánynak fiut kell utólérni, minő a bolhácska, koszoru vagy körülálló.

5231. { Alamuz / Alázatos } macska nagyot ugrik.
5232. Alamuz macska egeret fog.
5233. Alamuz macska { hamarább megfogja az egeret. / nagyot ugrik, egeret fog. }
5234. Alánéző macska. Sz. (4584.)
5235. Sicz macska! molnáré a csöcs.
5236. Macska mikor szunyad, egerek tánczolnak. Sz.

Német: Wenn die Katze auszer dem Hause ist, tanzen die Mäuse.

5237. Macska is szereti a halat, de kerüli a vizet. (3423. 5611.)

Német: Die Katze möchte der Fische wol, sie mag aber die Füsze nicht nasz machen.

5238. Jól lát a macska, noha talpát nyalogatja. K. (6239.)
5239. Őszi macska, tavaszi menyecske. (3281.)
5240. Királynak is szemébe néz a macska. K.

Német: Sieht doch wol die Katze den Kaiser an.

5241. Minden szinü macska, fekete éjtszaka. (2648. 7687.)
5242. Macskának kötel a kolbász, ha el nem éri. K.
5243. Körmetlen macskának nehéz fára hágni. Sz. (2819.)
5244. Alánéző macskának nem kell hinni.
5245. Macskának fia is örömest egerész.
5246. Zsákban macskát nem árulok.

Német: Man musz die Katze nicht im Sacke kaufen.

Francia: Achéter chat en poche.

5247. Nekem is volt egy bölcs macskám, a csávába halt vala. KV.
5248. Oly bölcs mint az én macskám.
5249. Letörte a macska szarvát.
5250. Nehéz arra szoktatni macskát hogy egérlakozásban gyertyatartó legyen.
5251. Szerdék próbálja meg a macskát.
5252. Szerdékes macskát nehéz megjobbítni.
5253. Tejbe verik a macska orrát.

Azaz tetten kapásnál elbánnak az emberrel, mint macskával, ha egyszer tejen kapják, mert ugy belé verik orrát, hogy lélekzeni is alig tud.

Nyalakodjunk, nincs most ben
Módja a banyának,
Hogy az orrát a tejbe
Verje a macskának. Horváth Á.

5254. Ugy van mint két macska a zsákban, maga a csucsában. D.
5255. { Belé bolondult / Elszédült } mint macska a fingásba.
5256. Talpra esik mint a macska.
5257. Rá szokott mint macska a szalonnára.

5258. Zörög mint macska { a dióhéjban. / az üres katlanban.

5259. Játszik mint farkával a macska.

5260. Busul mintha elkapta volna kenyerét a macska. (8049.)

5261. Törlészkedik mint a macska.

5262. Ül mint sövényen a macska.

5263. Forgolódik mint macska a forró kása körül.

Német: Er geht drum herum wie die Katze um den heiszen Brey.

Franczia: Tourner autour du pot.

5264. Csillog a szeme, mint a kan macskáé.

5265. Alázatos mint a macska.

5266. Szemes mint a macska.

a) Felkötötte macskára a harangot. (5049.)

5267. Kifizette mint Madali a barátot. B.

Egy (némelyek szerint Csáky gr. nagy-váradi) püspök, ebédre hivatá Madalit, egy falusi predikátort, oly meghagyással hogy a mint lelik, ugy hozák el udvarába. Vágyván a tréfára melyet vele üzni fognak, gondolkodtak a jelenlevők, mint fogadják. Egyik a vendégek közül ugy látszik barát, kiköté magának a fogadást, noha eléggé volt figyelmeztetve hogy ne tréfáljon Madalival. És imé jő Madali otthonias pongyolában. A barát kérdezé: mit keres Saul a próféták között? Madali folytatá: „az ő anyjának szamarait és örül hogy egyet meglele,“ s ekkor a barátra mutatott.

5268. Nem azé a madár { a ki megleli, hanem a ki kiszedi. / a ki kiszedi, hanem a ki megeszi.

a) Rosz madár az, mely más fészkébe tojik.

5269. Ha madárra tárgyalsz, ijadat ne pengesd. D. (8236.)

5270. Kicsi madárnak kicsi fészke. KV.

Német: Kleine Vöglin, kleine Nestlin.

5271. Ki madarat tart, ganéj a fizetése. D.

5272. Rosz madárnak fészke se jó.

5273. Nem tiszta madár az, ki fészkét rutítja. (2771.)

Német: Es ist ein böser Vogel, der in sein eigen Nest hofiert.

5274. Rekesztés madárnak, oltalom leánynak. BSz.

5275. A legjobb madarat soha meg nem lövik. (2449. 2480.)

Legjobb madár a méh. Igen hires talány a népnél, összefoglalva egymás mellé e hármat: „A legjobb ételt soha asztalra nem teszik; a legjobb fából soha nem építnek; a legjobb madarat soha meg nem lövik.“ Mi az?

5276. Könnyü ellőni madarat, ha röptében egyenes utat tart.

5277. Madarat szólásán, fazekat kongásán. (2476.)

Latin: E cantu dignoscitur avis.

Német: Den Vogel kennt man am Gesange.

5278. Ugy szól madár, mint szája áll.

Német: Jeder Vogel singt, wie ihm der Schnabel gewachsen ist.

5279. Nem rak fészket madár oly házra, mely meg akar égni.

5280. Ritka madár.

Mondatik minden uj és nehezen találtató dologra; igy tömérdek közmondás formáltatik általa.

Latin: Rara avis.

5281. Drága (jó, szép, gyönyörü) madár.

Mondatik ironice és feddőleg: „itt vagy te gyönyörü madár.“ Lumpaci vagabundus vagy a három jó madár.“

5282. Madár szerencsétlen a gyermek kezében.

5283. Ritka madárnak kedves a kalitka. (2330.)

Az a madár igen ritka,
Melynek kedves a kalitka. Népd.

5284. Hol a madár se jár.

E kifejezéssel igen nagy távolság értetik. Meséinkben az alvilágba jutott királyfiakat, tündérhősöket, kik az elrablott királykisasszonyokért szállnak alá, rendesen igy szólitja meg az alvilági, megismervén külsején idegen voltát: hol jársz itt, hol (onnan, ti tőletek) a madár sem jár.

5285. Könnyü } mint a madár.
5286. Szabad }
5287. Él mint az égi madár.
5288. Eleven mint a madár.
a) Ugrándozik mint a tőrbe szorult madár.
b) Madarat fogathatni vele. (1441. 8079.)
5289. Madarász sem hint többet a csürbe, hanem a mennyivel oda csalhatja a madarat.
5290. Okos madarász idejében szedi fel a lépet.
5291. Madárhusu.
Különösen lóra mondják, mely nem hizékony, de jó vérü; aztán emberre is.
5292. Madárlátta.
Azaz meszünnen hozott, p. czipó, vásárfia.
5293. Az egy madártejen kivül mindene van. (4078.)
5294. Madártejet is adhat.
5295. Madzag nem kötél. (1. 2085.)
5296. Szakad a madzag.
5297. Szakadjon a madzag, de kinek szakad szíj.
5298. Madzag gyeplő, kender hám, mind a kettő rosz szerszám.
5299. { Madzagra kötöm.
Madzagon sem lehetne megtartani. (4136.)
a) Mézes madzag.
Mézes madzagot vinni száján, azaz egy kis jót izleltetni szoktatóul, melyre majd keserüség következik.
5300. Minemü a mag, olyan a gyümölcse.
5301. Jó földbe esik a mag.
Azaz van fogékonyság valamire. Péld. beszélj a nép-nevelésről, ott jó földbe esik a mag.
5302. Marokkal a magot, ne vékával.
Latin: Manu serendum, non thylaco.
5303. Jó lesz magnak.
5304. Nem bánom, ha magva vesz is.
5305. Nem adja meg magvát.
5306. Az az ember nincsen maga. (6061.)
Tud valami ördögi mesterséget. Van olyan ember, ki

magában elkezd beszélni, a földre nézvén, oda függed tekintetével, s mintegy fenszóval gondolkodik. Ilyenre használják a közmondást.

5307. Kiki okosabb más dolgában mint a magaéban.

5308. Ha kell, menj magad, ha nem kell, küldj mást.

5309. Magadtul ne kiméld, mástul ne szánd.

5310. Másét ne bántsd, magadét ne engedd.

5311. Ha más szereti a magáét, miért ne te a magadét.

5312. Nyulj a magad kebelébe.

5313. Maga kiált tolvajt.

Ő a fő bünös; mert gyakran megesik hogy a tolvaj, elforditnia magárul a figyelmet, szinte tolvajt kiált.

5314. Nem szégyen magadnak szolgálni.

5315. Magad, uram, ha szolgád nincs.

5316. Légy magadnak, ha meghammasztál. KV.

Igy világosittatik Kis-Viczaynál: Intra pelliculam se continere; csak addig nyujtózzál, meddig a lepel ér.

5317. Légy magadnak bátyja. KV.

Ily latin közmondást: „Quin propriam calcans terram, querceta teneto“ magyarít vele Kis-Viczay. Előjött már egyszer 648. szám alatt, hol *bátyja* h. bátya olvasás áll. Én egyebütt soha nem olvastam mint nála; de fölvettem a gyüjteménybe, ha ugyan tiszta határzott értelme s formájá élne vagy föleleveníthető volna még.

5318. Jobb magadnak hamut mint másnak lisztet takarni. K.

5319. { Más szemében szálkát, magáéban nem érzi a szelemen gerendát.
Meglátja más szemében a szálkát, magáéban nem a gerendát. }

5320. Kevés neki a magáé. (7140.)

5321. Magátúl is sajnálja. (1809.)

5322. Magát tiszteli, ki mást tisztel. (656.)

5323. Kiki szabad a magáéval. ML.

5324. Mit magad tehetsz, másra ne bizd.

5325. Minden ember lásson maga dolga után. (5511.)

5326. Kiki legjobban tudja maga dolgát.

5327. Ne kivánd a másét, tartsd meg a magadét.

5328. Ne szemeld a másét, csépeld a magadét. BSz.
5329. Más falát reszeli, magáé fekete.
5330. Ki magának rosz, másnak sem jó.

Latin: Nec sibi nec aliis utilis.

5331. Másnak kalácsot igér, maga kenyérben sem eszik eleget. (2237.)
5332. Másnak szürt, maga szomjan maradt.
5333. Másnak akarsz patkányt fogni, magadnak egeret sem foghatsz. KV. (2237.)
5334. Olyat mondok, magam is megbánom.
5335. Magáéval játszik.

Kikerülő felelet ily kérdésre: mit csinálsz? Magaméval játszom.

5336. Mindenkinek megvan a maga baja.
5337. Közelebb az ember magához. (4452. 4762.)
5338. Kiki legjobban tudja maga baját. (1475.)
5339. Megfelel magaért. (7495.)
5340. Ki magasról néz le, hamar szédül feje.
5341. Magasról nagyobbat eshetni. (5393.)
5342. Magda Magdának, Magda az egész világnak. (271. 4353.)

a) Csak nagyábul tudja mint Magics a miatyánkot.

5343. { Szóbul ért a magyar ember.
Mondott szóbul ért a magyar.

5344. Ne bántsd a magyart.
5345. Átok fogta meg a magyart.

Átok fogta meg a magyart,
Mert az soha együtt nem tart. Népd.

5346. A magyar hamar aláir, lassan fizet.
5347. Bajusz kell a magyarnak.
5348. Kárán tanul a magyar. (955.)
5349. Ritka magyar adta nélkül.
5350. Egy német, egy barát csak egy magyar. D.

Mert a németnek csak inge van, a barátnak meg ez nincs, ellenben a magyar mind a kettőt viseli. D.

5351. Magyar szájbul német szó is magyarosan esik.

5352. Jó éjszakát a magyarnak.
5353. Megemlegeted a magyarok istenét. (5210.)
5354. Magyar ökör, német kutya, oláh disznó.

Két értelmü km. Teheti: a magyar olyan mint az ökör, a német mint a kutya, az oláh mint a disznó; vagy: legszebb a magyar ökör, a német kutya, az oláh disznó.

5355. Háromszor iszik a magyar.
5356. Vakulj magyar, butulj tót.
5357. Magyar tüz, szalmaláng.
5358. Lóra termett a magyar.
5359. Keresztbe nézik a magyart.

Nem magasságát nézik a magyar termetnek, hanem széles, csontos voltát. Ez igen elterjedett vélemény, s azonnal Átillát hozzák például, kiről mindnyájan tanultuk: alacson termetü, szélles vállu, stb.

5360. { Magyar Miska módjára.
Magyar Miskásan. }

Ugy látszik, oly dologra szokta ezt használni a magyar, mi erővel, kitartással jár, p. Magyar Miskásan megfogni; Magyar Miskásan elverték, stb. A Miska névben lusta erő fogalma rejlik, minő gyakran a süketek, némák, bolondoké. És van bolond vagy bohó Mizsi is. Magyar ember azt hiszi hogy megőrült ember nem fél kilencz akárminő erős legénytől, mikép a veszett kutya is megver kilencz magánál erősebb kutyát.

5361. Ha magyar kenyeret eszel, becsüld meg a magyart. K.
a) Bajuszáról másodszor iszik a magyar. D. (482.)
5362. Hányja veti fejét mint Magyar Balázs lova. D.
5363. Magyaránt megmondani.

Azaz épen ugy mint van: őszintén, kereken, egyenesen.

5364. Majom is szereti maga fiát.
5365. Mennél csunyább a majom, annál szebb.

Latin: Simiarum pulcherrima deformis est.

5366. Olvasva elmegy a majmok közt.
5367. Kimutatta mint majom a menyaszonyságát. P. (2798.)
a) Majomszeretet.

Káros szülei szeretet, minővel fia iránt volt a majom, az az addig ölelgette, hogy megfojtotta.

5368. Maknyi mak ember.

Népmesei személy, igen kis ember, olyan mint egy maknyi mak. Ez általánosan ellensége a mese hősének; igen erős, azért rendesen meggyőzi az idősebb királyfiakat, de a legkisebbet soha. Jelleméhez tartozik nagy ehetősége, falánksága, hányivetisége.

5369. Otthon süti a makot. (4278.)
5370. Makból lesz a tölgy. (2724.)
5371. Oly messze mint Makó Jeruzsálemtől. KV. (2334.)

Azon időkre emlékeztető km., mikor a szentföldre tábort jártak őseink II. Endre király alatt, tehát 1217. év után eső időszakbul eredhető.

5372. Makóra { készül. (3389.) / ment. (2906. 5973.

5373. Hitvány malacz mak alá jár. (1421.)
5374. Hol malaczot igérnek, zsákkal forgolódjál.

Német: Wenn das Ferkel geboten wird, soll der Sack bereit sein.

5375. Koszos malaczból válik a jó szalonna. (1427.)
5376. Nem adnám egy zsák malaczért. (1429.)
5377. Örül mint malacz a maknak.
5378. Hánykódik mint poltrás malacz a garasos kötelen. (1388.)
5379. Okos malom. D.

Valaki egy nem forgó malmot okosnak monda fecsegő társa mellett, kinek egyre járt a szája. D.

5380. Forog a malma. (4745.)

Kedvez neki a szerencse; aztán: sokat beszél.

5381. Két malomban őrölnek. (1305. 2649.)
5382. Malomban hegedül. P.
5383. Malmára jár a viz. (8232.)
5384. Ki előbb megy a malomba, előbb őröl. (2166.)

Német: Wer zuerst zur Mühle kommt, mahlt zuerst.

5385. { Se vize malmának se szava savának. BSz. / Se kovásza kenyerének se vize malmának.

5386. Csendes mint a puszta malom.

a) Malmon, ifju feleségen mindig kell épiteni.

b) Szapora malom, sokat darál.

5387. Eleget fürdik a malomkerék, mégis fekete. K. (1525.)

5388. Elázott a malomkerék kövestül. (2663.)

5389. Csikorog a malomkerék, esőt kiált. Cz.

5390. Hiszi a manó.

Manó, rokonnak látszik a latin „manes" szóval, jelent valami hitregés lényt. Mondják: mi a manó! vigye el a manó! hová a manóba! — Hasonlít reá az „izé"; mely megint az „iz" szóbul jő. „Egye meg az iz." Igen mondják Gömörben.

5391. { Ha ő mar, én is harapom. K.
Ha ő mar, te is harapj. KV. }

a) A ki birja, az márja.

5392. Jó kocsmáros lehet az, ki maradékkal él.

5393. Mennél többet hagysz maradékidnak, annál kevésbé bánják halálodat.

5394. Maradgaradjába menni.

Kis-Viczaynál ez: Maragarodjába menni, latinul: eamus Athenas. — Jelenti azt a megbánást, mikor valaki jobb sorsát elhagyva olyanba jutott, honnan visszakivánkozik. Rokon vele: mért nem ültél veszteg, ha ott is jó volt dolgod.

5395. Tüzbe jött mint Marcsek a gombódától.

5396. Éldegél mint Marczi Hevesen. D.

5397. Fordítsd Marczi. (4657. 5213. *b.*)

5398. Margit aszony, deres ló, ritkán válik benne jó.

5399. { Szapora / Szeles } Margit.

Szapora Margit a népdal szerint (L. 1. k. 393. l.) világismerő városi leány, ki egyszersmind elmés is, például mikor a varkocsos (czopfos) viseletről igy beszél:

„Kalapok alatt kisztés zsák,
Hajokat boltbul hordatják,
Magokét eladják."

Kis leányra mondják, ha szeles vagy sebesen beszél, de a mellett kedves: óh te Szapora Margit.

5400. Marha marhát nyal. (8231.)

5401. **Szépen döglik a marha, olcsó lesz a bőr. (2703.)**

5402. **Könnyü jó marhának árosát találni.**

5403. **Nagy marhának nagy marha a helye.**

Nagy ajándékért nagy ajándék van helyén.

5404. **Dölve eszik mint a marha.**

5405. **Marhában van.**

Játékosoknál ismert szójárat. Ki szerencsével játszik, szokták mondani: marhában azaz marha, n a g y szerencsében van.

5406. **Még a régi M a r k a l f históriáját sem tudja. K.**

5407. **Csunya mint a régi Markalf. BSz.**

E Markalfnak egykor elterjedett hirü embernek kellett lenni. Még ma is olvashatni a ponyvai irodalomban róla, mint bölcs Salamon udvari bolondjárul, holott őt a magyar Salamon király bolondjaul ismeri a hagyomány. (L. Dugonics 2. k. 75. l.)

5408. **Pöki m a r kát. P.**

5409. **Könnyen pöki markát, ha tolják szekere farkát. D.**

5410. **Megkenték a markát. (4336.)**

5411. **Igen szoros marku. (67. 2305. 5321.)**

5412. **Mindig viszket a marka.**

5413. **Ki sokat m a r k o l, keveset szorít.**

5414. **Heten vannak mint a markotai ördögök. D.**

Hét nevezetes markotai rablórul maradt Győr megyébül Markotáról. D.

5415. { **Elnyelte a m a s z l a got.**
Maszlagot evett. }

5416. **Ott leszek, hol a m á d i zsidó.**

Azaz ott leszek a hol voltam a következő adoma szerint: A mádi zsidó igen korán indult el Pest felé s előre örvendett hogy viradatra már jó messzi lesz. De az álom rájövén, elaludt a taligában, s egy szembe jövő terhes szekér kocsisa, mert nem tért ki előtte, lovát visszafordítá s ez vele hajnalra saját udvarkapuja előtt állott meg Mádon.

5417. **M á k ez, nem mak. D.**

5418. **Jó volna mákot vetni.**

Azt tartják, minden nagy ebédnél háromszor áll be oly csend hogy szót se szól senki. Ilyenkor mondják: jó volna mákot vetni; mert a mákvetéshez igen csendes idő kell. — A latin ezt igy tevé ki: Mercurius supervenit; nekünk pedig Kis-Viczay igy sajátítá el: angyal mulék felettünk.

5419. Sok mákszem mázsát nyom. (3335.)

5420. Mál.

Ki például kaszátul, kapátul törést kap vagy akár vágást kezén, ezt mondják reá: kapamál, sarlómál.

5421. Málé nem könnyen sül meg a napon.

5422. Málé nem kenyér. (l. 2085. 5298. 7861.)

a) Málészáju. (4117.)

5423. Ha Mária akarja, aludtej is elsül.

5424. Zsidó is szereti Máriát körmöczi aranyon. K.

5425. Márk vagyok, nem Lukács. KV.

Nem szokom tisztem az nekem. Davus sum, non Oedipus.

5426. Sok szent Márton ludja elkelt azóta.

5427. Kövér mint Márton ludja.

5428. Közjóra világol mint Márton grammatikája.

Iskolai km. Márton német grammatikájából egyszerre többen tanulván, az közös volt mindnyájokkal, innen a példabeszéd.

5429. Más a czifra más a szép.

Más — más szókon megforduló közmondások különbséget fejeznek ki és végtelen számig szaporíthatók, megjegyezvén hogy a két tárgy egymástul különböző legyen; p. más az arany más a réz; más a veréb más a fecske; más a tövis más a rózsa; más a leány más az anyja; más kemencze más Velencze stb.

5430. Más kárán tanulj. (938.)

5431. Hess el, másé. K.

P. a szomszéd tyukja, ludja, a mint udvarunkba jő, ugy szoktuk elhajtani.

5432. Jobb a másé.

a) Másét nebántsdnak hivják.

5433. Kövérebb a más ember szalonnája.
5434. A' mi másé, nem tied.
5435. A mi másé, nem Tamásé.
5436. Könnyü mást megitélni. (L. enyém, magadé, miénk.)
5437. Már a mász, ha nem csusz.

Azaz más, különböző dolog, de mivel más helyett mász áll, tehát oda jött a csusz is, mint a 85. közmondásban mosdik és kendik.

5438. Ledöl mint Máté tehene. D.

Hamar elfáradókra mondják.

Elnyugodott az urban,
Mint Máté tehene az utban. Parlagi vers.

5439. Mosolyog mint Máté tehenborja. Cz.
5440. Megilleti Mátét a kosz. B.
5441. Az sem volt ám máthatál. (8528.)
5442. Annyi mint a Mátra szele.
5443. Meghalt Mátyás király, oda az igazság.
5444. Voltunk Mátyás idejében magyarok.
5445. Azt is tudja, mit sugott felesége fülébe Mátyás király.
5446. Mátyás ront, ha talál, ha nem talál, csinál.

T. i. jéget Mátyás napja.

5447. Előre iszik a medve bőrire. (2816.)

Német: Man musz die Bärenhaut nicht verkaufen, ehe der Bär gestochen ist.

5448. Ha egyszer a mézet megszagolta a medve, abba sem hagyja.
5449. { Medvének egy vaczkor. (6522. 3073.)
Kilencz medvének hat körte. }
5450. Nem jó a kölykes medvének fiát faggatni. Cz.
5451. Morog mint a medve.
5452. Talpát nyalja mint a medve. (7598.)
5453. Megszokta mint medve a vaczkort.
5454. Válogat mint jóllakott medve a vaczkorban.
5455. { Medvét fogni.
Medvéje van. }

Azt a hirtelen esőt, mely az életet (gabnaneműket) ágyásban kapja, megnedvesíti, medv-ének nevezik a cséplők, s ki nem ismer itt reá a meder és medv vagy nedv szavak rokonságára. Tehát tulajdonkép medv-et fogni, miből szójátékkal lett medvét fogni.

5456. Soha megadom fejében. (8443.)
5457. Megverte őket a sok „megáldj-isten."
5458. Majd megbődül.

Értsd elé: oly ostoba mint a borju, hogy majd megbődül. — Mondják a jól égő tüzre is: ugy ég, majd megbődül.

5459. Megelőzés győzés.
5460. Ha megesz, majd kitesz.
5461. Megégett vele.

Mondják olyanra főleg, ki feleségével roszul él; mondják rosz szolgára s másra egyébre is, mi sok kellemetlenséget okoz.

5462. Kijön, ha megéhül. (2351.)
5463. Megélünk már, csak az urak élhessenek.

Akkor mondja ezt a magyar ember, mikor sikerült neki valami, bár csekély, dolog, p. ha éket ver a fába, s ez hasadni kezd.

5464. Megérett mind turója mind sajtja.
5465. Meggyógyul, mig megházasodol.
5466. Hamar meghal, ki későn kezd élni.
5467. Az ifju meghalhat, az öregnek meg kell halni. K.
5468. Egyszer lettem a világra, egyszer kell meghalni.
5469. Korán meghal, ki hamar kezd élni.
5470. Ha én egyszer meghalok, kurvanyja a világnak. K.
5471. Meg kell lenni mint a meghalásnak. (7910.)
5472. Elfelejtette mint a meghalt.
5473. Ugy megmegy, ugy megmegy, jobban se kell.

Eleven öregre mondják.

5474. Megmutatta, kicsoda, micsoda.
5475. Megpirulás föstéke a jó erkölcsnek. K.
5476. Vagy megszokom vagy megszököm.

5477. A ki megtér, idvezül.

Vendégre alkalmazzák, ha valamiért visszament oda, honnan egyszer már eljött.

5478. Soha nem késő mint a megtérés.

5479. A ki m e g yen, halad, a ki sz . . ik, marad. (6247.)

5480. M e l e g e van. (1825.)

5481. Meg sem melegedett nála.

P. pénz, mindjárt ki kellett adnia.

5482. Csak a m e l l e kivánja.

Vén emberre mondják, ha szerelmes.

5483. Ne m e l l e s z d, a mit meg nem fogtál.

a) El sem fogta, már melleszti. (1468.)

5484. Mi haszna a m e l l v e r é snek, ha belül nem érzesz. D. (7002.)

5485. Nem verik ki a m e n t e ujjából.

P. jó beszédet, szóval oly dolgokat, mikre tudományos és fáradsággal járó előkészület kivántatik.

5486. Sokat rángatják a mente ujját. (6526.)

a) Széllel bélelt a mentéje.

5487. { Kopasz m e n t s é g.
Bár mint tapogasd, kopasz a mentség. BSz.

5488. Szemérmes mint a m e n y a s z o n y.

5489. Nem mindig üt le, mikor m e n n y dörög. (3382.)

N é m e t : Es schlägt nicht immer ein, wenn's donnert.

5490. Büszke mint az elöhasu m e n y e c s k e.

5491. Menyecskének ha mézből volna, sem kedves napája. (5664.)

L a t i n : Omnes socrus odere nurus.

a) Tüzről pattant menyecske.

b) Jó férfi hóna alól ugrik ki a kövér menyecske.

5492. A ki m e r i, a nyeri. (5834.)

a) Nincs merie. (2752. *a.*)

5493. M e s e, mese, mesd ketté.

Azaz mesd ketté az üres szót mint a kolbászt és lakjál jól vele, ha tudsz. Szójáték.

5494. Fejtetlen mese vall legtöbb becsületet.
5495. Mesét kolbászért. (4538.)
5496. Várják mint a **Messiást.**
5497. Ki minek a **mestere**, annak a hunczutja. (3157.)
5498. Nyomorult mester, ki tanitvány nem volt.
5499. Bolond mesternek eszelős tanítványa.
5500. Olykor a mester is elhibázza a vecsernyét.
5501. Nem lehet az ember mindjárást mesterré. KV.
a) Nagy mester.
b) Ezermester.
5502. Mesterembernek ha piszkos is keze, mégis aranyos. D.
5503. Mesterembernek arany a padimentoma. KV.
5504. Mesterember pénzt lát.
5505. Könnyü a mesterség, a ki tudja.
5506. Minden mesterségnek arany a { vége. / feneke. } D.

Német: Handwerk hat einen goldenen Grund.

5507. A ki hat mesterséget tud, éhen hal az meg.
5508. Ne fogj hozzá, ha nem mesterséged. (2396.)
5509. Addig áros a mesterség, mig titkos.
5510. Mesterségnek szerencse a mestere.
5511. Minden ember a maga mesterségét folytassa. (2550. 5325.)

Vezérszava egy játéknak, mely igy történik: Az összegyült vegyes ifjuságból egy választatik főnökül. Aztán mindegyik valami mesterséget mond, p. én leszek szabó, én kovács, én hegedüs stb. Ekkor leülnek asztal köré, mondván együtt és egyhangon: „minden ember a maga mesterségét folytassa.“ Ezt ismétlik. A főnök tartozik tudni, ki minő mesterséget választott és kezével egyik vagy másik mesterember foglalkozását utánozván, amazoknak el kell találni és utánozni őt, különben zálogot kell adniok.

a) Hol nem elég az erő, mesterség áljon elő. B.
5512. Kerüli mint **Mesztegnyei** a kápolnát. K.
5513. **Mezítelent** nem lehet megfosztani. (5708.)

5514. Eltört a **mécses**. (1386.)
5515. Döglött **méh** nem ad mézet.
5516. Szorgalmas mint a méh.
a) **Méhecske** meg nem száll dögön.
5517. Nem **méltó** méltatlant pénzeért dicsérni.
5518. A jó **ménló** vagy megvakul vagy meghénul.(1535.)
5519. Kétszer **mér**, egyszer vág.
Legtökéletesebb jellemzése a jó mesternek. Mielőtt vágna, jól megméri, meggondolja: helyesen lesz-e.
5520. **Méreg** kostolással is megárt.
5521. Nem iszszák a mérget fa kupábul.
5522. Sok mérget nyel.
Sok boszuságot kell szenvednie.
5523. A méreg csak méreg arany pohárbul is.
5524. Méreg sem árt neki.
5525. Ördög mérte **mérföld**.
Azt mondják az alvidéki mérföldekre hogy azokat az ördög mérte, annak is elszakadt a láncza, s azért olyan nagyok.
5526. Betelt a **mérték**. (1518. 3730.)
5527. Megüti a mértéket. (6461.)
5528. Mérték nélkül is megszabják a nadrágot.
5529. A milyen mértékkel te mérsz, oly mértékkel kapod vissza.
5530. Jó mértéket tartani.
5531. **Mértékletesség** { legjobb örökség. / kivánt egészség. KV.
5532. **Mész**, bors, csuklya, sok roszat elfedez. K.
5533. Kinek mesze nincsen, fehérfölddel meszel.
Német: Wer keinen Kalk hat, musz mit Lehm mauern.
5534. Mind esze mind mesze.
5535. **Mészáros**, keze, lába, mind sz..ros, az erszénye aranyos.
5536. Mészáros nem könyörül a bárányon. (2564.)
5537. Mint a kancsal mészáros. (1319.)
5538. **Méz** nyalatja magát.

5539. A ki sok mézet nyal, sok keserüt is fal.
5540. Nincs édesebb mint a méz.
5541. Üvegen által nyalat mézet. BSz.
5542. Mézből se jó a sok. (6816.)
5543. Mézből is mérget szí.
5544. Ki mézet metsz, ujjait nyalogatja.
5545. Ha egy kád méz egy pénz volna is, de a kinek nincs, meg nem veheti. K.
5546. Méziz alatt méreg.
5547. Mi van mit tenni, ha meg kell lenni.
5548. Miatyánk! bárányláb. D. (2575.)
5549. Tudja mint a miatyánkot. ML.
a) Sok miatyánk, kevés vakarcs. B.
5550. Jobb a kicsin édes miénk mint a sok másé.
5551. Szent Mihály után, ha harapófogóval huznák is a füvet, még se nő.
5552. Elvitte szent Mihály lova.

Az a hordozható szék vagy akár két rud, melyen a koporsó vitetik.

Már engemet ide s tova
Elvisz a szent Mihály lova. Csokonai.

5553. Fél a czigány szent Mihálytól.
5554. A mit Miska megtanul, Mihály sem felejti el.
5555. Meghuzta mint Mihály bátyám a kalamárist.

Egy Mihály nevü öreg czigány bement az irnoki szobába, hol nagy fekete üveg volt az asztalon tintával teli, s epedő szemeket vete rá. — „Mi az,“ kérdé, „üveg vagy kalamáris?“ — ‚Kalamáris,‘ felele az ifju irnok. — „Hadd lenne az kalamáris, csak én meghuzhatnám.“ — ‚Lehet!‘ Ekkor a czigány szájához tevé, de mihamar elkapá, mondván káromkodva: „tinta ez, nem kalamáris!“ — Alkalmazható: mikor valaki csalódik, nem azt nyervén, a mit ohajtott.

a) Bekukkant mint bolond Mihók Debreczenbe. (3948. 5572.)

5556. Éldegél, mint Mike malacza a piaczon. D.

5557. Magas M i k l ó s mennybe néz. B.

5558. Milyen a jó nap olyan a fogadj isten.

„Milyen" (minő) „olyan" szinte tömérdek közmondást formálnak, s itt rendesen az köttetik össze, mi már magától is legszorosabb viszonyban áll egymással, p. ok és okozat, lényeg és mellék, birtokos és birtok. Legnevezetesebbek:

Minő a gazda, olyan a bor.
Milyen az aszony, olyan az eczet.
Milyen az anyja, olyan a lánya.
Minő a fa, olyan a gyümölcs.
Minő a legény, olyan a gatyája.
Minő a mosdó, olyan a kendő.
Minő a kérdés, olyan a felelet.
Minő a köszönés, olyan a fogadás.
Minő a tőke, olyan a bor.
Minő a mag, olyan a gyümölcs.
Milyen az evése, olyan a dolga.

5559. Nem illik m i n d e n mindenre.

5560. Mindenhez látó, semmivel biró. KV.

5561. Kiről minden szól, kell abban valaminek lenni. KV.

5562. Mindenütt és mindent mindentül el ne végy. KV.

5563. Nehéz m i n d e n k inek kedvét találni.

5564. Mindenkinek tetszeni lehetlen, akarmi bolondság.

5565. Ha m i n d n y á j u n k jó volna, nem lenne tarka a világ.

5566. Mindnyájan emberek vagyunk.

a) Mindnyájunknak kettő az orra lika.

5567. Irigy mint a m i r i g y.

5568. Hamar m i s e, kurta predikáczió, hoszu kolbász. (4538.)

5569. Kis mise, nagy mise, utoljára semmi se.

Arra mondák, ki hivatalkeresésben minden érdeknek áldozott a pártoknál, s utoljára is kimaradt.

5570. Benne vagyunk mint m i s k o l c z i aszony a pinczében.

5571. Pislog mint a miskolczi kocsonya. (2652.)

5572. Bohó M i s i, de hájas.

Bolond ugyan, de vagyonos.

5573. Mindig egyforma mint a **mocsai** haraszt. Cz.

5574. Inkább megtetszik **mocsok** egy tiszta ruhán hogysem a fazékon. P.
Jobban megtetszik mocsok a tisztán mint a fazékfülön.

5575. Gözühordta **mogyoró**.

5576. Nem ér egy { férges / lyukas } mogyorót. P.

5577. Nem hordja gözü férgesét a mogyorónak. (135.)

5578. Ki sokat válogat a mogyoróban, utoljára férgesre talál.

5579. Kifogyott mint mogyoró a tokjábul.

5580. **Mogyorófa** olaj, furcsa olaj.
a) Mogyorópej.

5581. **Mohó**, bohó.

5582. Mennyi **molnár** annyi tolvaj.

5583. Sokat lop addig a molnár, mig rajta érik. (4530.)

5584. Ha minden molnárt, a ki lop, felakasztanának, kiveszne a mesterség.

Német: Müller, Schneider und Weber werden nicht gehenkt, das Handwerk ginge sonst aus.

5585. Molnár ha vize van, bort iszik, ha vize nincs, vizet iszik.

Első esetben van keresete, azért bort iszik, ha nincs kereset (vagy mikor malmának vize nincs), vizet iszik.

5586. Molnár sem vesz két vámot. (1199.)

5587. Neki szokott mint molnár a dézmának.
a) Molnárrá lettél, kövesdi Krisztus vagy. Sz. (4686.)

5588. Hever mint **molnárlegény** a zsákon.

5589. **Mond** valamit.

Mikor a magyar ember meghallgat valakit és jónak látszik előtte a hallott dolog, e kevéssel (valami) szokta kifejezni becsülését.

5590. Mondva csinált.

5591. Nem ki mondotta, de mikép mondotta. (1475.)

5592. Könnyebb a **mondás** mint a visszamondás.

5593. Elmondja a maga mondókáját.
5594. Kövér mint a mongolicza.
5595. Szomoru mint a monyametszett.

5596. { Milyen a mosdó, olyan a kendő. (2629.)
A minemü mosdót ők tartottak nekem, én is oly kendőt ő nekiek. KV. }

5597. Csak egy mostoha volt jó, abba is belé szeretett a manó, és hamar elvitte.

5598. Ki mostohát sirat, vagy nagy erkölcsü vagy képmutató.

5599. Mostohára szép szó.
5600. Hasztalan panaszkodol mostohádnak.
Latin: Apud novercam queri.
5601. Ritka mint a jó mostoha.
a) Mostohasiratásra vöröshagyma kell. K.
5602. Akármit mozditson, könnyen elemeli. D.
5603. Mozsárban töröd, szót nem veszesz belőle. (3391.)
5604. Módjával jó minden.
5605. Kinéz a boltbul mint a móri zsidó. D.
5606. Esze nélkül van mint Muczák lova. D.
5607. Muhart vet. D. (2491.)
5608. Embernél munka, istennél áldás.
Német: Die Arbeit ist unser, das Gedeihen ist Gottes.

5609. Milyen a munka, olyan a jutalom.
Német: Wie die Arbeit, so der Lohn.
5610. Hamar munka ritkán jó.
5611. Szeretné a hasznot, de fut a munkától. (2955. 5237.)
5612. Munka után méz a nyugodalom.
5613. Igaz szeretet nem érzi a munkát. K.
5614. Hasznos munkának nincsen fáradsága. K.
5615. Ki kerüli a munkát, nehezen tölti meg gyomrát. BSz.
5616. Isten is munkára fizet.

5617. { Méltó a munkás az ő bérére.
Méltó jutalomra munkás. KV. }

5618. { Apró mint a / Mint egy } mustármag.

5619. Kikapta a mustármagot.

Aprószentek napján el szokták küldeni a gyermekeket szomszédba és tovább mustármagot kérni. A háziak már tudják, mi az, és elővevén rekettye vesszőbül font korbácsaikat, a kérő gyermeket jól elverik, mert közhit szerint ez használ az egészségnek, de fő dolog benne annak kiábrázolása, hogy vessző nélkül alig lehet gyermeket nevelni, vagyis szükséges neki a mustrálás (kedves szó, am. szigor); innen a közmondás: mustármag; szójátékkal.

5620. Nem halottas házhoz való a muzsika.

5621. Mely mü hamar kész, hamar vész.

a) Sürü mühely, ritka gatya.

N.

5622. Nadragulyát evett. (688.)

5623. Megszabták a nadrágot. (122.)

5624. Nadrágában szive. (645.)

5625. Nagya után apraja is elkel.

5626. Nagyot kezdett, kicsit végzett.

5627. Minden nagynak kicsin a kezdete. (1390. 2829.)

5628. Ki nagyot hág, nagyot esik.

5629. Most jön még a nagya. (5002.)

5630. Szomoru mint a nagy-idai nóta.

Zápolya idejében a czigányok oltalmazták Nagy-Idát, Abaujban, s oly vitézül tarták magukat, hogy az ostromló seregnek kudarczczal kelle visszafordulni. Ők örömtül elragadva kiabálták: „csak el ne fogyott volna puskaporunk, akkor lett volna még hadd el hadd.“ Ezt az ostromlók megértvén, visszatértek, s megvíták a

várost, mely siralmas sorsnak emlékezetéül ma is közmondás a nagy-idai nóta.

5631. Több nap mint kolbász.

5632. Szomoru nap fekete vasárnap.

5633. Nincs oly hoszu nap hogy estéje ne volna.

Német: Ist der Tag noch so lang, dennoch kommt der Abend.

5634. Egy nap nem { a világ. / esztendő. }

5635. Nem hoszu a nap, kinek sok a dolga.

5636. Hazug napok.

Nyári munkaidő. Hazug nevök onnan van, hogy tartozásait a munkás nem szereti oly hoszu napi munkával leróni, s igérkezik ugyan, de nem megy, hanem oda tart inkább, hol a hoszu napot jól megfizetik.

5637. Minden nap egy nap mulik. (822. 2887.)

5638. Többet csinál két nap mint egy nap.

5639. Több esze van két nap mint egy nap.

5640. Minden napnak tulajdon bibéje vagyon. KV.

Német: Jeder Tag hat seine Plage.

5641. Nem minden nap Jakab nap. (6129.)

5642. Nap nap után, mulnak az esztendők.

5643. Nem lehet két nap az egen.

5644. Akármint ragyogjon a nap, de csak nem lát a vak.

5645. Mennél magasb a nap, annál kisebb árnyékot vet. K.

5646. Nap is beszolgál az árnyékszékbe, de azért meg nem mocskolódik. K.

5647. { A napot akkor nézik legjobban, mikor fogyatkozik. / Fogyva nézik a napot. }

5648. Nap fogyatkozását paraszt is észreveheti

5649. Napot nyugodva dicsérj.

5650. { Lementével / Nyugtával / Multával } dicsérd a napot.

5651. Az alkonyodó nap fáradtak pártfogója.

5652. Lement az ő napja. (1434.)

5653. Feljő még az én napom. (1433.)
5654. Az alkonyodó napot kevesebben imádják.
Latin: Plures adorant solem orientem quam occidentem.
5655 Napnak is van foltja.
5656. Le ne menjen a nap haragodon.
5657. Nem minden nap ragyog a nap.
5658. Többet ér egy nap mint száz holdvilág.
a) Megfogta a napot.
Arra mondják, kit megfogott a nap, egészséges barna szint kapott.
5659. Többször jő szobájába napfény, mint kenyér.
Német: Der Tag ist ihm eher im Hause, denn Brod.
5660. Süt a napfény, de a kenyeret még sem sütheti meg.
5661. Napfényre hozni.
5662. Tiszta mint a napfény.
5663. { Napraforgó.
Napra forog a tányérvirág is.
5664. Minden nap gyülöli menyét. KV. (5491.)
a) Napad nem gondolja hogy ő is csak meny volt.
5665. Nappali rettegés, éjjeli rémülés. (5055.)
5666. Narancs is keserü, ha nagyon facsarják.
5667. Nád ütötte agyon az urát. K. (2145.)
5668. Gyönge a nád, de mégis a szél hajtogatja.
Azaz el nem töri, hanem csak hajtogatja.
5669. A nád sem indul szél nélkül. (3393. 5009.)
5670. Ki nád közt ül, szinte oly sipot csinál, minemüt akar. KV.
Német: Wer im Rohr sitzt, schneidet sich die Pfeifen, wie er will.
5671. Nádhoz támaszkodni.
Latin: Scipioni arundino inniti.
5672. Nem indul meg a nádszál fuvás nélkül. KV.
5673. Gyarló az ember mint az érett nádszál.
5674. Házi és nádi.
Azaz kétféle, mint a veréb: házi és nádi. Szokta használni magyar ember, mikor nem akarja megmondani

minő az a kétféle. P. mondják: a barát is kétféle: házi és nádi.

5675. Okos mint a nádiveréb. D.
5676. Örömestebb esik, a hol n e d v e s. (1848.)
5677. A „n e m a k a r o m" bántja. (95.)
5678. Szalmaházi n e m e s ember. M.
5679. Nemes volt, de elhordták földét a fazekasok. M.
5680. Nemes vért dicsérhetni nógatlan. KV.
5681. Rut dolog nemesnek nemtelenül élni. BSz.

L a t i n: Bene natis turpe est male vivere.

5682. Pipás / Hét szilvafás / Járomszeghugyozó } nemes ember.

5683. Becsüld meg a n e m e s l e v e l e t.

Ezt szokták mondani, ha valaki veri a kutyát.

5684. Kutyánál a nemesleveled.
5685. Nemeslevelét is beitta.
5686. Szegény örökség a puszta n e m e s s é g. BSz.
5687. Majd lesz n e m u l a s s. (3259. 4844.)
5688. A szegény „n e s c i o" csak rosz diáknak jó. KV.
5689. Az alatt a n e s z alatt. (2950. *e.*)
5690. Jó n e v e l é s legjobb szokás.
5691. Jó nevelés soha sem esik drágán. BSz.
5692. Keveset van otthon, ki sokat n e v e t. BSz.
5693. Ki sokat nevet, keveset elmélkedik. D.
5694. Elneveti a javát.

Ha ki valamit elbeszél, például valami kis élczes adomát, s a végin, hol csattanni kellene az elbeszélésnek, maga nevet legjobban.

5695. Ki magát hamar elneveti, nincs messze a bolondságtól.
5696. Sokat nevet.
5697. Ne nevess: elhül a leves.
5698. Könnyü a készet nevetni.
5699. Sok n e v e t é s okosbul is bolondot csinál.

N é m e t: Am vielen Lachen erkennt man den Hachen.

5700. Négy fal, négy szem között sok történik.
5701. Négylábu is botlik. KV.
5702. Megeshetik négy királyok napján. (1110.)
5703. Letette a négypénzt.

Szokás a birónál falun letenni negyven czüst krajczárt valakinek megidézése végett, p. ha lovait vetésben kapták, de be nem hajthatták, ezt hivják négy pénznek is, negyvennek is.

5704. Nem ugy néha mint néha.
5705. Néha napján, seidőn. (1110.)
5706. Bizonyságul némát hí.
5707. Szaladj kurucz! jön a német.
5708. Nem fél a német hogy elvonják gatyáját. KV.(5513.)
5709. Eb a német kutya nélkül.
5710. Akár a részeg németnek beszélj.
5711. Német has.
5712. Fél mint német gyerek szent Miklóstul. D.
5713. Megfogta mint német a hurkát.
5714. Nincs, mint a németnek gatyája.
5715. Beszélj vele, ha tudsz németül.
5716. Néned térde. (397.)
5717. Nép szava, isten szava.
5718. Egyik nép a másiknak mestere.
5719. Mindennél jobb a jó név.
5720. Végtére maga nevét is elfelejti az ember.
Latin: Proprii nominis oblivisci.
5721. Azt se tudja: mi a neve.
5722. { Nagy dolog hogy varga s tót szégyenli nevét. K.
Szégyenlik nevöket varga, tót és hóhér.
5723. Kinek veszott neve indult, a szél is árt annak. K.
5724. Ugy nézte, majd megette szemével.
5725. Sok nincs őrzi a vagyont.
5726. Hol nincs, isten se vesz.
5727. Hol nincs, ne keress.
5728. Nincsenen veszi a sommin adottat. (1640. 4169. 6115.)

5729. { Oda veszett / Elmaradt } mint a Noé hollója.
5730. Régi nóta.
5731. Külön nótát fuj. P.
5732. Régi nóta, itt hallottam: igyunk egyet ma.
5733. Szomorn a magyar nóta.
5734. Te is nótát dudolsz, de tánczra mást unszolsz. KV.
5735. Elvétette a nótáját. Sz.
5736. Hátra még a nóta ugorđója.
5737. { Mindig egy nótát fuj. / Csak a régi nótát fujja. }
5738. Ám nőszszék még vele.
5739. Könnyebb a nőszés mint a kétszer főzés.
5740. Jobb a nőtt mint a szőtt.
Jobb a bunda, mely természetes bőr, télben mint egyéb akármi szövet ruha. Székely km.

NY.

5741. Csak a nyaka véres. (7852).
Nagy bajra mondják tréfásan, mintha „csak“ (azaz csekélység) volna, mikor az embernek nyaka van kérdésben.
5742. Nyaknak is van szirte.
5743. Csiklandós a nyaka. (1616.)
5744. Nyakát szakítja. P.
5745. Ki nyakában bizik, akasztófán hizik. D.
5746. Egy nyakkal rövidebbre szabták.
5747. Nyakába veszi a világot.
5748. Egész teste nyakbul áll.
5749. Egynek nyaka, másnak nyak nyaka van. D. (2702.)
Azaz egynek a nyaka csak puszta része testének, mig a másik ember nyaka már nyakas is azaz kemény. —

E szólásmód igen eredeti és főleg vigköltészetben sükeresen volna használható.

5750. Egy nyakon csapásból üstökvonás történik. KV.
5751. Hitvány ebéd a nyakleves. (5007. a.)
5752. Nyakára nőtt.
5753. Lerázni a nyakáról.
5754. Nyakamon van.
5755. Ott ült a nyakamon.
5756. Nyakába varrta magát.
5757. Nyakra, főre.

Német: Über Hals und Kopf.

5758. Kemény a nyaka mint izráelé.
5759. Nyakon csapás után esik üstökvonás. D.
5760. Nyakára vinni.
5761. Nyaka közé verni.
5762. Nyaka közé szedte lábát. (4343.)
5763. Nyakon csipni, fülön fogni.
5764. Nyaknak hóhér a borbélya.
5765. Vas nyakat is meglágyit a tüz. D.
5766. Inkább lábad mint nyakad.

Értsd utána: törjék ki.

5767. Jobb nyak ludnyak tyuknyaknál.
5768. Csiklandós a nyaka, nem szenvedheti a kötelet.
5769. Nyakán ütik el a gombot. D.
5770. Kemény a nyaka; vagy ökör vagy okos.
5771. Nyakat vonszanak egymással. (3132.)
5772. A n y a k a s n a k nyaka törik.
5773. A ki n y a k a s, fejes is.
5774. Nyakas a kakas.
5775. N y a lja, falja.
5776. Nyalják, falják egymást mint az uj házasok.
5777. Nyalom a lelkedet; szivedet.

Czigányos kifejezése a kedvkeresésnek.

5778. Nyalod vagy falod, egyet érsz vele. D.
5779. Addig { nyalta, falta, / szopta, nyalta, } mig elcsábította.
5780. Nyalja, borja. (1085)

5781. N y a l a k o d ó n a k macskagumi a csemegéje.
5782. Megkívánja a verést mint a n y a l k a i czigány teste a csigázást.
5783. Megtanít a n y a v a l y a. M.
5784. Jaj az én nyavalyám. KV.
5785. Nyavalya belé.
5786. Nagy nyavalya a szerelem.
5787. A nyavalya párosan jár. (1325.)
5788. Minden nyavalyának bokros az örvénye. KV.
5789. Könnyen felejti ember a más nyavalyáját. (7143.)
5790. Kiki legjobban érzi a maga nyavalyáját. KV. (1475.)
5791. Törje ki a nyavalya.
5792. Nyavalyád nincs, bibét keressz. KV.
5793. Tréfás csufolódás n y á j a s s á gnak tartatik. K.
5794. { Foly rá a n y á l a.
Foly rá a nyála, de nem kopik álla.
5795. Falatját a szegény nyállal ereszti föl.
5796. Ha nyálával jóllakhatnék, soha se pökné ki.
5797. Nyálával is jóllakik.
5798. { A ki n y á rban nem gyüjt, télen agg ebül bánkódik. KV.
A ki nyárban nem gyüjt, télen keveset füt. (3235.)
5799. A ki jó kocsis volt nyárba, nem dül a lova a sárba.
5800. Nyárban szaggat téli subát. (8323.)
5801. Reszket mint a n y á r f alevél.
5802. N y á r sat nyelt.

Igen hegyesen, peczkesen tartja magát.

5803. Oda ül a nyárshegyibe.

Oly alkalmatlan helyre minő a nyárs hegye volna ülésre.

5804. Kár hogy n y e le nincs. D.
5805. { Nyelet csinálok én ebbe. BSz.
Majd nyelbe ütöm én azt.

Azaz használhatóvá teszem, mint fejszét, kapát az által hogy nyelbe ütik.

5806. Veszedelmes falat a n y e l v.

5807. A nyelv gonosz fegyver. KV.
5808. Hizelkedő nyelv nyalva ejti a sebet.
5809. Leragadt a nyelve.
5810. Felvágni a nyelvét.
5811. Botlik / Megsiklott } a nyelve.
5812. Jobb lábbal megesni, mint nyelvvel botlani. KV.
5813. Esze hire nélkül pörög nyelve.
5814. Hamarább jár nyelve az eszénél.
5815. Megbotlott nyelv is néha igazat mond.
5816. Ne koptasd a nyelved.
5817. Csuda hogy el nem kopik nyelve.
5818. Harapná el a nyelvét.
5819. Fogd meg a nyelved, tedd a segged alá.
5820. { Mindenki rajta köszörüli nyelvét.
Kiki belé vágja nyelvét. KV.
5821. Csomót köthetne nyelvén.
5822. Nyelvét rágja.
5823. Többen vesztek el nyelvek által mint fegyver által. K.
5824. { Nyelvét is kihányta.
Ha nyelvét kihányja is.
5825. Nem akarnék nyelve lenni.
5826. Három éle nyelvének mint a sásnak.
5827. Pereg / Jár } a nyelve mint { a forgó / a pergő } rokka.
5828. Mi a szivén, az a nyelvén.
5829. Egyszer veti fontra, a mit százszor nyelvre.
5830. Nyelvére veszi.
5831. Rózsa ajak, tövis nyelv.
5832. Ha nyelvvel tüzöd rá, karddal se foszlod le. K.
5833. Nyelvében él a nemzet.
5834. Ki mer, nyer. (5492.)

Latin: Audaces fortuna juvat.
Német: Frisch gewagt ist halb gewonnen.

5835. A ki akar nyerni, kell először türni. KV.

5836. A ki nyerni akar, föl is kell tennie. KV. (3996. a.)
5837. Nyertünk vissza felé. (754.)
5838. Nyer atyus, könyökig nyulkál a zsebbe.
5839. Minden nyeregbe oda fér. KV.
Német: Sich in alle Sattel richten.
5840. Kiütötték a nyeregből. (4466.)
Német: Einen aus dem Sattel heben.
5841. Nyergét ütik hogy a ló érezze.
a) Két nyerget ülni egy seggel. KV.
5842. Sok a játékos, de csak egyé a nyereség. (3997.)
5843. Nyilat huzni.
5844. Nyilba futni. (5209.)
5845. Nyilat tompít, ki serpenyőt lövöldöz. F.
5846. { Sebes / Egyenes } mint a nyil.
5847. Nyimmel, nyammal eszik. KV.
5848. Nyir póznával fejét póználni. M. (2958.)
5849. Nyiri pajkos, nyiri furkó, nyalka peczek.
a) Nyiri mak. (1211.)
5850. Nyomorult, kinek nem elég a magaé.
5851. Nagy mester a nyomoruság.
5852. Megtanít a nyomoruság imádkozni. KV.
5853. Egyik nyomoruság ott éri a másikat. K. (1325.)
5354. Ki üdején reá szánja magát, csak eltüri a nyomoruságot.
5855. Czifra nyomoruság.
5856. Jobb egy száraz falat nyugodalomban mint tizenkét pástétom veszékedésben.
5857. Tudja, hol fekszik a nyul.
5858. Kicsin a nyul, mégis megfuttatja az agarat.
5859. A ki két nyulat { üz, egyikét sem éri. BSz. / hajt, egyet se fog.
Latin: Duos insequens lepores, neutrum capit.
Német: Wer zwei Hasen zugleich hetzt, fängt gar keinen.
5860. Hamar cselt vet az öreg nyul.

5861. Hol a nyul fölnevekedik, ott szeret inkább lakni. Sz.

Német: Wo der Hase gesetzt wird, ist er am liebsten.

Francaia: Le lièvre revient toujours à son gîte.

5862. Nyulat látánk. F. (561. 4751.)

5863. Nem azé a nyul, a ki kergeti, hanem a ki megfogja.

Német: Der eine Fängt den Hasen, der Andere isset ihn.

5864. Nyulat fogathatsz vele.

5865. Ébren / Félszemre } alszik mint a nyul.

5866. Hoszu mint a nyul farka. ML.

O. Ó.

5867. Tágasabb oda ki.

Tréfás, mikor ajtón kopogtatnak, „tessék! szabad!“ helyett.

5868. Sokan vannak oda ki.

Téli időben mondják, mikor örömest huzódik szobába az ember.

5869. Ha oda van, oda van.

5870. Egész odaig van.

Igen szerelmes, igen beteg, vagy igen ittas, a szerint minő a körülmény, melyben használtatik.

5871. Oda mondani.

5872. Kutyabarátság, marha szaporaság hamar oda van.

5873. Se oka se foka.

5874. Mindennek megvan a maga oka, foka.

5875. Kinek oka vagyon, okosan beszélhet.

5876. Annak is van oka, miért nem megy a rák a vetésre.

5877. Okkal, móddal.

Bort megissza magyar ember,
Jól teszi;
Okkal, móddal meg nem árthat
A szeszi. Vörösmarty.

5878. Jó az okos a háznál.
5879. Okos ha botlik, igen nagyot botlik. (2178.)
5880. Okosnak áll a világ. (2299.)
5881. Se télen szalonnát se nyáron bundáját el nem hagyja az okos.

Télen hamarább otthon felejthetni a szalonnát, mint a bundát; nyáron pedig hamarább a bundát, mint a szalonnát. Az okos ember, ki előre néz, egyiket sem felejti el.

5882. Nem mind okos, a ki tanult.
5883. Okos mint a kos.
5884. Nem mind okos a tokos.
5885. Okos embert egy szavárul is megismerhetni.
5886. Többször győz az okos mint a bátor.
5887. Okos nem jár gondolom szerint. D.
5888. Okost ha küldenek, kevés szóval küldik. (1176.)
5889. Okos nem ütközik kétszer egy kőbe.
5890. Okos volnál te, ha gyalog nem járnál.
5891. Okos nem vár szerencsétül.
5892. Okosabb enged.

Ha kis gyermekek összevesznek, rendesen igy szokták a megbékülést ajánlani.

Német: Der Klügste giebt nach.
Franczia: Le plus sage se tait.

5893. Magába száll, ki okos névre vágyódik. D.
5894. Okos embert csak egyszer lehet megcsalni.
5895. Okos emberen is megesik az.
5896. Ha okosnak gyapju kell, utána jár. D.
5897. Ritka madár okos ember.
5898. Okos embernek mester a neve.
5899. Okos többet fordít egy pénzen, mint más aranyon. D.
5900. Okos embernél próbált dolog { mind a só, mind a szó. D. / mind az ész, mind a mész. }

5901. Jobb, ha az okos hamar meghal mintha sokáig él a bolond.
5902. Okosnak a játék, vaknak az alamizsna.
5903. Okos ember mindenkor otthon van. D. (2159.)
5904. Sok egy házban két okos.
5905. Nem okosoké a kenyér.
5906. Abban termékeny az okosság, kiben szaporátlan a tréfa. (7952.)
5907. Okosság szüli a gazdagságot.
5908. Telle, tulla! tedd fel az okulárt. P.
5909. Olajat önt a tüzre. (1684. 2368. 8029.)
5910. Olyan a kendőzéstül mint az olajos korsó. KV.
5911. Rá tartja magát mint olajos korsó a szegen. Sz.
5912. Olasz, ravasz.
5913. { Eb az / Ritka } olasz macska nélkül.
5914. Olcsón vették, olcsón adták.
5915. Az oláhnak tenni, magyarnak igérni.
5916. Erős mint az oláh eczet: kilencz itcze egy főzet.
5917. Felfujják mint az oláh dudát.
5918. Add meg magad, Oláh Geczi. (1824.)
5919. Örül neki mint Oláh Geczi a félszemének.
5920. Mindennek megvan a maga jó oldala.
5921. Minden dolognak két oldala, mint a rudas lónak.

Valaki lovat akart venni, s egy ficzkótul, ki épen árult egyet, kérdezé: „Eladó ez a ló?" Az hát. — „Hány esztendős?" Egy idős a fejével. „Hol járt ezelőtt?" — Rudnál. — „Nekem nyerges kén." — Két oldala van annak. — Innen a km.

Német: Alles Ding hat zwei Seiten.

5922. Baloldalán alszik el. (6941.)
5923. Kifurná az oldalát.
5924. Gonosz oldalborda.
5925. Ott oltsd, a hol ég.
5926. Tovább van még, komé, a nagy oltár.
5927. Ki oltári szolga, oltárral veszen részt.

5928. Mintha { oltárrul venné el.
5929. Mintha { oltárra tenné.

Amaz gonosz, emez istenes foglalatosságot, munkát jelent.

5930. Megesküdném az oltár előtt is.

5931. Esik hamis eskü az oltár előtt is.

5932. O l y a n, a milyen.

Ha valaki felől kérdezősködnek: milyen ember, kicsi roszaságát igy fejezhetjük ki: olyan, a milyen.

5933. Csak olyan mint a többi.

5934. Sok kellene olyan.

Itt az „olyan" dicsérő értelmü, amott roszaló.

5935. Olybá veszem mint { semmit. / a kutyaugatást.

5936. O m o dé vára. D.

Abauj és Zemplén megye közti hegységekben ma is csudálják s emlegetik Omode várát, melynek romai is alig látszanak már. Jelent elpusztult jószágot.

5937. Fucsra ment, mint az o n d ó di vakarcs.

5938. { Egész O r b á n lelke. / Jár mint az Orbán lelke.

Olyanra értik, kinek soha nyugta nincs, ki most itt majd ott látható, örökké vándorolván. E közmondás az elhunytak lelkeiről maradt babonás hit után van alkotva, legalább ide vág az a magyarázat, melyet Dugonics ad felőle, t. i. egy meghalt falusi jegyző özvegyét ijeszteni a helybeli kántor járt volt éjfelenként fehér lepedőben a lakása körül, miből az a hir kerekedett hogy a jegyző, kit Orbánnak hittak, jár fel sirjából.

5939. Föltette az Orbán süvegét. Sz.

Dóczi Orbán, egri érsek megborosodott szolgája, mig ura, a püspök, hajadon fővel állt volna II. Ulászló koronázásánál 1490. a kezében tartott süveget maga fejére tette nagy kevélyen. Sz. A km. jelent borost, aztán kevélyt.

5940. Sem orczája sem szégyene. KV.

5941. Eb is ember volna, ha orczája volna.

5942. Választóviz sem fogja orczáját, hogyan fogná szégyen. (4782.)

a) { Bagaria / Bocskorbőr } az orczája,

5943. Orgazda, tolvaj mind egy zsákba valók. KY.
5944. Orgazdát egy szöggel feljebb akasztják.
5945. Épen bizony Orondínak tarhót.
Orondi, vagy is oly egyén, ki mindenbe belé üti orrát, kell nem kell. — Az ilyenre nem igen vesztegetik a bizodalmat, ezt akarja érteni a km. is.
5946. A döglött oroszlánt szamár is rugdossa. D. (2161.)
Latin: Mortuo leoni et lepores insultant.
5947. Ugy néz mint az orozlán. (2698.)
Azaz szamár. „Ugy-e olyan ő mint az orozlán." — „Nem tudom, mert soha nem láttam orozlánt." — „De én láttam." — ‚Hol?' — Hortobágyon, a juhok között." — ‚Szamár volt az.' — „Ne beszélj!" — Gunyos.
5948. Ordít mint az orozlán.
5949. Neki is kettő az orra lika. (2182.)
5950. Annak is { orra alatt a szája. / keresztül a szája orra alatt. }
5951. Fel van kötve orra előtt a háj. P. (2277.)
5952. Orrot fujni, levest is hörpenteni. (4421.)
5953. Nehéz józanon visszaadni a részeg korodban elharapott orrot.
5954. Inkább ott hagyja orrát mint sem kivallaná.
5955. Oda üti az orrát.
Váratlan, véletlen, mikor nem kell oda jő,
5956. Fogdmeg az orrod.
5957. { Nem a te orrodra való. / Nem kötöm a te orrodra. / Nem bizzák a te orrodra. }
Német: Einem was auf die Nase binden.
5958. Felduzta az orrát.
5959. Orrában hordja. (686.)
5960. Orrába vette. (685.)
5961. Elment mint a kinek orra vére foly.
5962. { Nagyra tartja / Fenhordja az } orrát. (3112.)

Német: Die Nase hoch tragen.

5963. Hoszu orral ment el.

Német; Mit der langen Nase abziehen.

5964. Nem hagyom magam orromnál fogva hurczoltatní.

Latin: Nare trahi.

Német: Einen bei der Nase herumführen.

5965. Tovább lát az orránál.

5966. Menj az orrod után.

Német: Der Nase nach gehen.

5967. { Borsot tör / Tormát reszel } az orra alá. P.

5968. Orrod attól, foghagymás.

5969. Fél hogy elharapják az orrát.

5970. Átlátok az orrán.

5971. Megnyult az orra.

5972. Czinkét fogott az orra.

5973. Felvágták az orrát mint a tatár lónak. D.

5974. Olyan az orra mint a bécsi torony.

5975. Ugy korog az orrod mint a nagyváradi harang. KV.

Hányd orrod alá: egyél hamar.
Otthon tartsd az orrod: ne menj el hazulról.
Orrom előtt indult el: épen mikor oda értem.
Elkapták az orra elöl: épen előle.
Orrot kapott: megszégyenült.
Belé üti az orrát: belé avatkozik.
Megorrolta: rosz neven vette.

5976. Veszett ország az, kit szamáron dulnak. KV.

5977. Azonegy ország egynek számkivetés, másnak édes hazája.

5978. Épen bizony! kendre bizták az ország dolgát.

5979. Se országa se házája.

5980. Azt gondolja, övé ország, világ.

5981. Letéreget az országutról. (2491.)

5982. A ki keveset tud, jó annak országut.

5983. { Hoszu / Tágas } mint az országut.

5984. Vén mint az országut.

5985. Olyan mint az országut.

5986. Csak orvos ölheti meg az embert birság nélkül. BSz.
5987. Orvos és gyóntató előtt káros a titkolás. (3226.)
5988. Nem jó az orvost örökössé tenni.
5989. Orvost tesz örökössé.
5990. Akkor beteg az orvos, ha mások egészségesek.
5991. Orvos! gyógyitsd meg magadat.
5992. Fübe, fába adta isten az orvosságot. K.
5993. Halál ellen nincs orvosság.
5994. Kár az orvosságot megaranyozni.
5995. Végin csattan az ostor.
5996. Minden kedve, esze az ostorra vesze. (1196.)
5997. Egyenlő osztály nem támaszt hadat.
Latin: Aequalis divisio non conturbat fratres.
5998. Ott, a hol te nem tudod. KV.
5999. Otthon vagyok már. (6006.)
6000. Mindenütt jó, de legjobb otthon.
6001. „Hol lakol?“ — Jobb otthon.
6002. Nincsenek otthon nála. (2714.)
6003. Otthon parancsolj.
6004. Otthon vizzel, másutt borral.
6005. Mint az ólom madár.
6006. Tudjuk, hányat ütött az óra. (6999.)
6007. Egy óra sincs, mely mindenkinek egyaránt szolgálna. K.
6008. Jobb egy óra száznál. BSz.
6009. Rá jött a bóna óra. (3442.)
6010. Nem lehet annak vig órája, ki vigabbakat kiván. K.
6011. Hazud mint a bomlott óra.
6012. Ütött az órája.
6013. Órajárásból is megitélheted a várost.
6014. Az óriás csak óriás, ha gödörben áll is.
6015. Minden óság ujság volt először.

Ö. Ő.

6016. Föl nem éri ököllel. (2409.)

Oly dolog, a mi nem észszel, de kézzel is megfogható s ő még se tudja megfogni ököllel.

6017. Igyál, ökör, tóviz. M.

Azaz van elég, ne félj hogy elfogyjon.

6018. Ökör szánt a zab alá, de a ló eszi meg. (6959.)
6019. Megeszi ökröt a ló. (3495. 2369.)
6020. Ökör a földet nem magának szántja.
6021. Ha tudná erejét ökör, nem törnék fel nyaka. K.
6022. Ökör alatt keressz borjut. KV.
6023. Idegen ökör is haza felé bőg. (3452.)
6024. Ökör se fogatná be magát, ha tudná erejét.
6025. Fáradt ökör erősebben rakogatja lábát.

Latin: Bos lassus fortius figit pedem.

6026. Ökör iszik kellve, ember barátságért.
6027. Ökörül { lópélda. / lótanács.
6028. Hegyes szarvu ökörnek letörik a szarvát. Cz.
6029. Ökröt szarván, embert szaván. (3398.)

Német: Den Ochsen beim Horne, den Man beim Worte, die Frau beim Rocke.

6030. Nem kell egyszerre egy ökröt elkölteni. KV.
6031. { Ökröt vesztett, borjut keresett. (2842.) / Ökrét kereste, lovát is elvesztette.
6032. Segíts, uram, hat ökörig. D.
6033. Nem ugy keresik a hat ökröt. (4279.)
6034. Ökörbül szamárt csinálsz. KV.
6035. Fekvő ökrön holdat nem szántanak. (5104.)
6036. Szomju ökörnek zavaros viz is jó. (2762.)
6037. Ökör ikra, rák fagyu. (1371. 3583.)
6038. Sok ökör terhet mozdit. D. (3125.)
6039. Rest ökör is nyerget kiván.

6040. Tün kèzdi, ökrön végzi. (5094.)
6041. Ökör marad ökör, ha Bécsbe viszik is.
6042. Hat ökör jár ki az udvarából. (227.)
6043. Ugy áll neki, mint ökör a kazal szalmának.
6044. Alánő mint az ökör farka. M.
6045. Czifra mint a remek ökör.
6046. Egyenes mint az ökörhugy.
6047. Ökörnyállal takarózik.
6048. Rövid mint az ökörrugás.
9049. Rövid az ökörrugás, de súlyos.
6050. Nagyra viszed az ökörszemet. (3062. 5026.)
6051. Bujkál mint ökörszem a sövényben.
6052. Mellette az ökörszem óriás.
6053. Ördög, ha fekete.
6054. Olyan az ördög, sokat igér, keveset ad.
6055. Segit az ördög a magaénak.
6056. Ordög is ugy ölte meg fiát: enni adott, inni nem (2602.)
6057. Kivel senki nem bir, ördög se próbálgatja. D.
6058. Szegény az ördög, mert lelke nincs.

Német: Der Teufel ist arm: er hat weder Leib noch Seele.

6059. Sok ördög sem ér egy angyalt. D.
6060. Ördög is könnyen ült egy ideig lánczon.
6061. Ördög van vele. (5306.)
6062. Ördögnek is kell gyertyát gyujtani.
6063. Nem alszik az ördög. (4131.)
6064. Ördög sógora.
6065. Beteg volt az ördög s barát akart lenni.

Német: Wenn der Teufel krank wird, will er ein Mönch werden.

Franczia: Quand le diable deviendra vieux, il se fait moine.

6066. Ördöggel határos.
6067. Ha ördöggel lakol, ördöggé kell lenned.
6068. Hét ördög.
6069. Ördögben is legroszabb a sánta.

6070. Kifog a sánta ördögön is.
6071. Csapd pofon az ördögöt, mondj igazat.
6072. Ördöggel álmodik.

Ugy tartják, az fog ördöggel álmodni, ki éh gyomorral fekszik le.

6073. Ördög árka.

Igy nevezte népünk azt a sok szerencsétlen gödröt, árkot, melyet az értetlenség ásott és ásatott a vizek szabályozása végett.

6074. Ne féltsd az ördögöt tóba halástul.
6075. Ördögöt fogott.

Bünössé, büntetésre méltóvá tette magát, megbünhödött. — Van egy játék, melyben ördögöt fognak. A ház közepére egy tányér viz tétetik. Ekkor a ki ördögöt akar fogni, belé mártja ujját háromszor és homlokára hármas keresztet von némi bübájos szavak között p. „Jövel Sámiel, Belial" stb. Most törülközés végett egy kalap adatik át neki, mely már előre bevan hintve korommal, s ő megtörülközvén, tükör elé vezettetik, hol meglátja a fogni kivánt ördögöt azaz magát; s készen van az ördög fogás, nevetés.

6076. { Nem olyan az ördög, a mint festik.
Nem oly rettenetes az ördög, a mint irják. KV.

6077. Ördögöt a falra.

Német: Den Teufel an die Wand mahlen.

6078. Ördögnek maradt az ut.

Akkor mondják, mikor mind a két, szemközt jövő, szekér kimegy az utból, s ez üresen marad.

6079. Ez uttal az ördögnek tartoztunk.

mondják, ha valaki eltéved, és vissza kellvén térnie, hiába járt.

6080. Ördögök { czéhmestere.
hadnagya.

6081. Vigyen ördög, tartson pokol.
6082. Angyal a szava, de ördög a szive.(7493.)
6083. Ördög bujt belé.
6084. Zörög mint ördög a lámpásban.
6085. Rest mint ördög a jóra.
6086. Irigy mint az ördög. M.

6087. Kerüli mint ördög a tömjént. (2592.)
Fél tőle mint ördög a tömjéntől,
— — — — a szentelt viztől.

6088. Kerülgeti mint ördög a kápolnát. BSz.

6089. Rut mint az ördög.

6090. Jó az öreg a háznál, ha csep esze sincs is.

6091. Ki nem kiván öreg lenni, akaszsza fel magát. (102.)

Német: Wer nicht alt werden will, kann sich jung henken lassen.

6092. Nehezen hal meg az öreg, ugy hozzá szokott az élethez.

6093. Öregnek ajtóban, fiatalnak lesben.

t. i. a halál.

6094. Nincs oly öreg, ki tovább ne kivánna élni.

6095. Öreg ember előtt kelj fel.

6096. Zörög az öreg.

6097. Az öreg a kutya.

Olyan öregre illik, ki felülmul ifjakat tehetségben, kedélyben. — Véve van e km. a vén vadászkutyától, mely a szél által fölkapott katangkóróval mit sem gondolva, csak akkor kezdett futáshoz, mikor a nyul felpattant, fiai pedig a hasztalan futkosás miatt már elfáradtak volt. Ekkor mondák a vadászok: az öreg a kutya!

6098. Legjobb futót is eléri az öregség.

6099. Sok köhögő társsal jár az öregség. (3318.)

6100. Se eleje, se vége mint az örökkévalóságnak.

Leginkább oly könyvre mondják, melynek eleje, utója hibázik.

6101. Öröm, üröm.

6102. Öröm, üröm: csak egy betüben különböznek.

6103. Drágán szerzett öröm, hamar leszen üröm.

6104. Igen sokszor üröm a fölösleges öröm. BSz.

6105. Nagy öröm is megölheti az embert. D.

6106. Szomorusággal jár az öröm. KV.

6107. Örömnek szomoruság a vége.

6108. Pénteki öröm, vasárnapi üröm.

6109. Ha öröm nem volna, menny is pokol lenne.
6110. A ki **ö r ü l**, van oka.
a) Örül mint kinek a háza ég, maga meg benne szorult. (2624.)
6111. Ha **Ö r z s i k e** nem volna, meg a kalán, levest se tudnánk enni. (4510.)
6112. Vagy Örzsike vagy nem Örzsike, már most mindegy. (4034. 6527.)
6113. Utad volna, **ö s v é n y t** keressz. KV.
6114. Nehéz **ö s z t ö n** ellen rugódozni. P.
Latin: Contra stimulum calces.
6115. **Ö t ö n** vész. (1640. 4468. 5728. 6330.)
6116. Tudja mint az öt ujját. (382.)
6117. **Ö t ö l**, hatol.
6118. Gazdag **ö z v e g y a s z o n y** mindig harmincz esztendős.
6119. Éljen ő!
Igy köszönti szeretőjét, megnevezni nem akart kedves emberét a vigadó ifju.
6120. Könnyü az **ő r l é s**, csak viz legyen hozzá.
6121. Ki mint **ő r ö l**, ugy süt. M.
6122. Ugy szólsz mint a jól **ő r l ö t t**.
6123. Sokat **ő r l ő**nek sok korpája vagyon. BSz. (704.)
6124. Szomoru mint az **ő s z i** légy.
6125. Majd elviszi az őszi szél.
6126. Tartós mint az őszi virág.

P.

6127. **P a c z a l**ra szokott s pástétomra vágyik.
6128. A ki paczalt akar enni, ne kérdje, mi volt benne.
6129. Nem mindenkor lesz ám **p a c z ó**, paczó. K. (1641.)
Utoljára a kemény szót is elöveszik.

6130. { Ki sok felé kap, két szék között a pad alá esik.
{ Két szék között a pad alá.
6131. Senki nem irigyli a pad alatt. KV.
6132. Ki pad alatt hever is, vetett ágyra ásítozik. K.
6133. Ha a padra akarsz nyugodni, tanulj először alatta feküdni. KV.
6134. Puszta pajtábul is repül olykor bagoly. (970.)
6135. Megokosodik negyven esztendőre mint a Pajorok. K.
6136. Elküldte mint Pajzos a papot. (3153.)

Egy vig kedélyü birtokos neve Zemplénből, ki többek között papját, mikor el akart menni tőle, ő pedig nem örömest eresztette volna, ugy küldte el mintegy szekeren, hogy botot adott kezébe, mondván: tessék, hogy ne menjen gyalog.

6137. Megfekszik a kocsiban mint a paksi biró. Cz.
6138. Vén palánta, kész káposzta. (4945.)
6139. Pali pap keresztelje. (167.)
6140. Pallost pallossal, kopját kopjával verik vissza.
6141. Két éles pallos nem fér egy hüvelybe. (1337.)
6142. Legjobb izü a panaszos.
t. i. étel.
6143. Nem eszik panaszost.
a) Siet mint a panaszos.
6144. Jó pap holtig tanul.
6145. Eljár a pap a kereszttel.
6146. Nem mind pap az, kinek pilise van.
6147. Pap vagy kalap. (1744. 3686.)
6148. Pap se mondja kétszer.
6149. Elég egy pap egy templomban.
6150. Urak a papok.
6151. Azt se mondta: papot.
6152. Pap leszek én akkor.
6153. Pap fik lovat, ördög bünös. KV. (3947.)
6154. Addig papé a fára, mig benne van a pára. Cz.
6155. Papot illet a szentirás.

6156. Nincs a papnak földön jusa.
Azaz nem világi érdek a papok foglalatossága, hanem a lelkiekre kell gondolniok.

6157. Nem mindennap pap sajtja. ML.

6158. Pap is azt dorgálja, mit szeme lát, füle hall.

6159. A pap sem jó mindig.

6160. Paprul papra (1935.)

6161. Pap a paptól nem vesz lélekpénzt.

6162. Nem mind pap, ki hoszu ruhát hord. Sz.

6163. Nem köntös, nem hoszu suba teszi a papot. Sz.

6164. Pap hagyja az ünnepet, maga meg nem tartja. K.
Mivel neki akkor van legtöbb elfoglaltatása, dolga.

6165. A pap is kevély, ha szép temploma van.

6166. Jobb a papné mint a pap.

6167.
Kinek a pap, kinek a papné.
Kinek a pap, kinek a papné, de nekem a lánya.
Ki papját, ki papnéját, ki pedig palástját.
Ki szereti papját, ki pedig palástját.

6168. Minden papnak van egy bolond Samu fia.

6169. Többet hajtnak a pap életére mint sem tudományára. Sz.

6170. Papra lelkedet ne bizd. Sz.
Vagyis: ne várj mindent csak az imádságtól, hanem magad is tégy, munkálódjál, mert mint egy más közmondás hiszi: imádság a munka.

6171. Papnak élünk, papnak halunk.

6172. Papot tanit mester vecsernyét mondani.

6173. Akkor még a papok is bajuszt hordtak.

6174. Elütötte a pap tyukját.

6175. Lőcscsel a papot.

6176. A pap is vétkezik.

Még a pap is vétkezik,
Ha jó kedve érkezik. Népd.

6177. Fiatal papnak lator a mestere.

6178. Pap hátán végzett dolog. (859.)

6179. Pap nem isten.

6180. Jobb az isten száz papnál.

6181. Ha bajod nincs, verj papot. K.

6182. { Papot ha versz, gondot ad. (1226.)
Jegyezd fel a napot, melyen vertél papot.

6183. Föltette papját.

Papnak híják a gabnakeresztek legfelső kévéjét, mely az alatta levőket mintegy fedi; tehát: bevégezte.

6184. Mért nem lett pappá. (6489)

Ha munkában izzadót szán valaki, vagy habár lovat is, ezt szokták reá mondani meglehetős közönyösséggel.

6185. Rest mint a papok szolgája.

6186. Jól van dolga mint a pap szolgájának, akkor izzad, mikor eszik. (2329.)

Német: Pfaffen-Knechte essen mit Schweisz,
Von Arbeit werden sie nicht heisz.

6187. Ott az ebet, a pap rétjén. M.

Molnár A. igy világositja: Es ist der Wahrheit ähnlich. Ein Blinder hat ein Hufeisen gefunden. Kis-Viczay: Cancer leporem capit. Kovács: nem egyez az igazsággal. Dugonics: a kutya ott tartózkodik, hol valamit ehetik. A rétre nem sokat szoktak hordani (?), ugyanazért a kutyát ottan hiában keresni. Én e közmondásban „az ebet" ugy veszem, mint tagadást. A „pap rétje" pedig olyan mint „pap országa" (3986), azaz képzelt bizonytalan hely, jelentése annyi mint mai szólásmód szerint, összekötve e két mondatot: ott a fenét; ott a pokolban, azaz nem ott. Tehát két tagadás, azaz erős tagadás. Ha például ott keresne valamit valaki, hol annak épenséggel nincs helye, mondhatnám: ott, az ebet, a pap rétjén. Ugyancsak helyén áll e km. ha valaki hihetlen dolgokat beszél valamely vidékről, országról.

a) Ha a pap mondja, sem.

6188. Papcsörgét evett.

Csörge azaz töpörtyü; papcsörge: töpörtyü alaku kihányás a száj körül.

6189. Paphalál lesz.

6190. Papjószág nem tartós.

6191. Meghalt a papné.

Mondják, ha valakinek ruhakötő galandja elül kifityeg.

6192. Telhetetlen mint a papzsák. (7705.)

6193. Ne szánd a papolót, egy miatyánkot sem mond hiába.

6194. Bolondság a papság, ki diákul nem tud.

6195. Bolondság a papság, ki diákul tud.

6196. Eltüri a papiros akármit irnak rá.

6197. Irott papiros.

Azaz nem tiszta, beszinezett, hamisitott.

Hiába orczád piros,
Szived irott papiros. Népd.

6198. Vörös mint a paprika.

6199. Papucs viszi a kormányt. (162.)

Német: Unter dem Pantoffel stehen.

6200. Papucsban kezdeni, mezitláb végzeni. KV.

6201. Ha papucsot adsz neki, csizmádat is kéri.

6202. Annak parancsolj, kinek enni adsz. KV.

6203. Megy mint a parancsolat. (4153. *a)*

6204. Sok a parancsoló, kevés a szófogadó.

Német: Es wird viel befohlen, aber wenig gehalten.

6205. Télben éli világát a paraszt. K.

6206. Olykor a paraszt is vitéz.

6207. Ha paraszt nem volna, kenyerünk se volna.

6208. A parasztra kardot kötnek s katonának hiják.

6209. { Mennél többet kéred a parasztot, annál inkább elbizza magát. KV.
Ne kérd a parasztot, mert elbizza magát. D. }

Német: Wenn man den Bauern bittet, grozzelt ihm der Bauch.

6210. Parasztok teszik a nagy fejedelmet.

6211. Szép szóért fenyegetést várhatsz a paraszttól.

6212. Ritka hitel a parasztban.

6213. Félre paraszt!

6214. Pénz megszéditi a parasztot.

6215. Buslakodik mint a kereke tört paraszt. Cz.

6216. Gyakran főzött paréjt uj lében fel ne adj.
6217. Sokszor főzheted a paréjt, még sem lesz jó izü.
6218. Nem paripa, ha nem szürke.
6219. Paripa, fegyver, feleség nem közös jószág.
6220. Paripa nem hajt ebugatásra.
6221. Nehezen hizik a paripa, kinek ura vak. K.
6222. Száz forintos paripa is botlik.
6223. Lerohant a paripárul mint tótok királya hajdan a kanczárul. Sz.
6224. Parlagi ember.
6225. Csak a part malját turbokolja. P.

„Nem csekély vizben tapogat ez a jámbor, hanem ugyan a part malját turbokolja." Pázmán.

6226. Csak a partrul nézi.

Maga biztosan levén, semmit sem tesz, például, a vizbe fuló mentésére.

6227. Paszamánt nem illik ugy nadrágra, mint tolvaj az akasztófára.

a) Tudja mesterségét mint a paszamántos. D.

6228. Paszuly se lesz belőle. (4625.)
6229. Kiadtak rajta, mint pataiak a szürön. D.
6230. Szabad a patak, de nem a palaczk. M.

Molnár A. ezzel világosítja: noctes atque dies patet atri janua Ditis. Kis-Viczay ezzel is: mindenkor (kész) az ördög a szolgálattal.

6231. A patak vitte el a mi pénzünket.

Sáros-Patak igen kedves vára volt a Rákócziaknak, hová sok kincset takarítának főleg Erdélyből. Tehát patak és Patak: szójáték; igy eredt a közmondás is, oly pénzeket értvén, melyekről soha senki nem számolt.

6232. Drága konyha a patika.
6233. Összerugták a patkót. (105.)
6234. Annyi haszna mint döglött lovon a patkónak.
6235. Patkószeg is pénz.
6236. Nem mindjárt bugyan, mihelyt párállik, a pattantyu. P.

6237. Csak retezt vét pattantyuja. P. (1561.)
6238. Tiszta mint a p á t y o l a t.
6239. Tudja P á l, mit kaszál. (5238.)
6240. Ha Pál fordul köddel, ember meghal döggel.
6241. Ott hagyta, mint szent Pál az oláhokat. ML. (1230. (2503.)
6242. Ez sem volt a Pál érsek udvarában.

Gondolom: Széchenyi Pál kalocsai érsekről maradt fel,

6243. Pál fordulása.

Oly időpont, melyen valaki megváltoztatja véleményét, hitét, miként Pál, ki üldözőbül leghivebb apostola lett Jézusnak.

6244. A p á l c z a, ha megaranyozzák is, sulyost üt.
6245. Adjuk meg a módját, mint p á l i a k a csikóherélésnek. K.

A páliak csikót heréltettek, mely a mütét alatt megdöglött, s kérdés támadván: rá üssék-e mégis a bélyeget? — „Adjuk meg a módját," felelé az öregebbik. K.

6246. Sokan futnak, de csak egy nyeri a p á l m á t. KV.
6247. Nem nyeri a pálmát, ki utjában horgot vet. (5479.)
6248. Nem türi a p á n y v á t.
6249. A p á p a is csak diák volt.

N é m e t: Auch der Pabst ist ein Schüler gewesen.

6250. Rómában lenni, pápát nem látni.

N é m e t: Er ist in Rom gewesen, und hat den Pabst nicht gesehen.

6251. Pápa katonája. (3064.)
6252. Nem kell mindent p á p a s z e m e n nézni.
6253. Elvesztette szája izét mint a p á p a i biró.

Beteg volt a pápai biró, s tokaji bort rendelvén neki orvos, azt feljavulta után is iddogálta, hogy, szája izét elvesztvén, visszaszerezhesse.

6254. Ne higy neki, mert p á p i s t a.
6255. P á p i s t a s z i n.

Azaz halvány, élet nélküli.

6256. P á r j á t kell keresni. (927.)

6257. Gonosz a **p á r á j a**.
6258. Esküszik mint a **p á r h a g y m a**.
6259. Páratlan szépség volt, de most **p á r a t l a n**.
6260. **P á r i z** **P á p** aiban sincs annyi szó.
6261. Egy **p á r n á n** két vallás nehezen fér meg. BSz.
6262. Addig keressz lágy párnát hogy aszu padon is elhálnál. KV.
6263. Nem **p á r n a h a j** hogy megforgasd, mint akarod. BSz.
6264. A **p á r t a** mind jó. Sz.

Azaz férjhez menés előtt vagy pártában minden leány jó.

6265. Párta, párta, bura termett párta. Sz.
6266. Fejébe sült a párta.
6267. Elejtette a pártát. (2145.)
6268. Pártában maradt.
6269. Lágy **p á s z t o r** alatt gyapjat rug a farkas.
6270. Jó pásztornak gyapja a juha.
6271. A rosz pásztor bőrrel kereskedik.
6272. Csak a pásztor vétke, ha tudta nélkül eszi is meg farkas a bárányt. K.
6273. Ha a pásztor rühes, nem csuda, ha megkoszosodik a nyáj.
6274. Vigyáz mint górén a pásztor.
6275. Szép a **p á v a**, csuf a lába.
6276. { Büszke mint a kan páva.
Kevély mint a páva.
6277. Sétál mint a páva.
a) **P á v a h a n g**. (2613.)
6278. Nem esik porba **p e c s e n y é j e**.
6279. Ha pecsenyéd lehet, ne egyél fokhagymát. KV.
6280. **P e c s e n y e f o r g a t á s** nem jóllakás.
6281. **P e c s é t**et küldtek rá. Sz.

Azaz törvénybe idézték, mi hajdan, mint Kálmán végzései 1. k. 6. fejezetéből tudjuk, puszta pecséttel, minden irás nélkül történt.

6282. **P e m e t e**, piszkafa aszonyfegyver.

6283. Ártatlan mint pemete a kemenczétül.
6284. A pendely nem nemesít.
6285. Ne félj tőle, nincs { pendelye. / pentöle.
6286. Pendelyházi regimentjébe való.
6287. Minden pereputyostul. ML.
6288. Iszik mint a Perényi törökje.

Perényi Gábor 1557. igen megvendégelt néhány törököt, kiknek ivása aztán példabeszédül maradt fel. Dugonicsnál: iszik mint a perényi török.

6289. Elugrotta mint perki leány a férjhez menést. (Lásd 3961.)
6290. Elveti petikét.

Petike, ezen diák szóbul: appetitus. Leginkább terhes aszonyokra mondják, kik ha megkivánnak valamit a körülte levők sietnek azonnal teljesitni azt, különben „elveti petikét."

6291. Illik rá mint petrezselyem a levesre.
6292. Petrezselymet árul.

Oly leányra mondják, kit nem visznek tánczra.

6293. Eltört mint a petrahai vásár (6228.)
6294. Magyarnak Pécs, németnek Bécs. Sz.

E km. Pécs városának régi hires voltára mutat, s azon időre alkalmasint, midőn I. Lajos 1364. Pécsett főiskolát (academia) alapított, melyet V. Orbán pápa megerősitett.

6295. Jó a jó példa, ha nem követik is.
6296. Rosz példa után nem kell himet varrni.
6297. Példát szeret a világ. D.
6298. Példát adni jóság, venni okosság.
6299. Néha a szép példát is rutul festik.
6300. Példákkal válik a jó.
6301. Jobb egy példa száz leczkénél.
6302. Minden példabeszéd annyi igazság. D.
6303. Elérte a sok péntek. (822.)
6304. Csak a péntek szomorubb mint vasárnap.
6305. Hoszabb a péntek mint a szombat. D.

Hölgyekre szóló tréfás km., mikor alsó szoknyájok kilátszik a felső alól. E közmondást a p é n t e k és p e n d e l y, a s z o mbat és s z o knya szavak előríme, rokonhangja szülte.

6306. Elért az ebijesztő péntekre. D. (3598.)
6307. Sovány mint a péntek.
6308. P é n t e k i öröm, vasárnapi üröm.
6309. Pénteki vigtánczot vasárnapi láncz követ.
6310. Pénteki szapulás, vasárnapi szitálás.

E km. azon gazdaszonyok ellen van, kik rendetlenül intézik házi dolgaikat. Pénteken szapulni fonákság, mert vasárnapig be nem lehet takarítani a ruhát. A vasárnapi szitálás ünnepprontás.

6311. P é n z emberség, ruha tisztesség. KV.
6312. Sokat tud a pénz.
6313. Törvényt is győz a pénz. K.
6314. Ember pénz nélkül, vak bot nélkül. D.
6315. { Tartva tenyész a pénz. / Pénz költve vész, tartva tenyész. } (2370.)
6316. Ura pénz annak, ki nem tud vele élni. K.
6317. Egy hamisan jött pénz száz igazat elhajt. BSz.

N é m e t: Ein ungerechter Pfennig friszt zehn andere.

6318. Drága ma a pénz.
6319. Rosz pénz el nem vész. (2707.)

N é m e t: Schlechtes Geld kommt immer wieder.

6320. Kinek pénze van, mindent véghez vihet. KV.
6321. Hogyha nincsen pénzed, nincsenek barátid.
6322. Kinek mennyi pénze, csak annyi hitele. KV.
6323. Mindennek hiával van, kinek pénze nincs.
6324. Pénzt kérnek a kocsmán. KV.
6325. Pénzzel járják a { vásárt. / bucsut. }

N é m e t: Geld macht den Markt.

6326. Egy pénznek ura nem vagyok. KV.

Jaj be szegény legény vagyok,
Egy pénznek ura nem vagyok.
Hejh! kölcsön kérnék, de nem kapok,
Mert nagy interest nem adhatok. Nép d.

6327. Fekete kézzel keresik a fehér pénzt. (2974.)
6328. Se pénz se posztó.

Volt egy szegény ember, nem vala egyebe,
Csak egy kék tehene, egy szép felesége.

„Lám, a szomszéd aszony nem olyan szép mint én,
Mégis van ruhája, szép piros csizmája."

Az aszony az urát arra ösztönzi:
Adja el a kéket, ruházza fel ötet.

Elhajták a kéket gyorsan a vásárra,
Vásárolnak posztót, száz forint az ára.

Sem flanér sem posztó, sem sinór reája.
Édes kék tehenem! hová lett az ára?

6329. Pénz és diófa verve jó.
6330. Pénz nélkül vesz a vásárban. (1640. 6115.)
6331. A pénznek szerelme gonoszság gyökere. KV.
6332. A pénzt rut kevélység szokta követni. Sz.
6333. A kamatos pénz veled egy tálbul eszik. K.
6334. Volt két pénzzel a vásáron. (3999.)
6335. Én is voltam két pénzzel a vásáron, de nem adtak érte hármat.
6336. Ott a pénznek legkevesebb becse, a hol verik.
6337. Lopott pénzből alamizsna. (618.)
6338. Mikor a bányában pénzt vernek, sok kevélyt is támasztanak.
6339. Pénzzel megkerülni. KV.
Megvesztegetni.
6340. Ha pénzed nincs, vargatorba mehetsz.
6341. Nincs jobb szag mint a penészes pénz illatja.
6342. Pénz a pénznek apja.
6343. Pénz ez, nem tapló.

Pénz van abban, nem tapló,
Huszas, márjás, nem apró. Nép d.

6344. Megnézi, hová teszi a pénzt.

6345. Sárba dobott pénz.
6346. Annyi a pénze, majd fölveti.
6347. Minden kispénzt fogához koczogtat. (4253.)
6348. Ismerik mint a rosz pénzt.
6349. Forog mint a rosz pénz az országban. BSz.
  a) Vékony pénzü. (1851.)
6350. A ki pénzes, kényes.
6351. Nincs vétke a pénzes embernek. Sz.
6352. Ül a pénzes ládán, csak lábát lógázza. (4894.)
6353. Rátartja magát mint a pénzes szatyor.
6354. Hamis pénzverő. D. (1274. 2491. 5607.)
6355. Pép való még a te szádba. (2795.)
6356. Jaj neki, ha pépre szorul. D.
6357. Nincs a hadban semmi Péter bátya.
6358. Czinu, czinu, Péter bácsi, keednek hegedülnek.

Ezzel csufolják a rücskölő gyermeket.

6359. Hadd rám, Péter.
6360. Általugrottad, Peti bátya, a szélt. (1274.)

Tulugrottál valaminek a szélességén.

6361. Péter kése. (3210.)

Kis, rövid kard, minő a tüzérek oldalán van. Azt tartják, ilyennel vágta le Péter apostol a főpap szolgálója fülét; innen a nevezet. — Gunyos értelemben használják.

6362. Se Pálra se Péterre nem hajtok.
6363. Meglátogatta szent Péter szakálát. (1570.)

Szent Péter szakálának hivják azt a hoszu gyaluforgácsot, mely szalag formában, fodrosan mint borczégér függ a kocsmák előtt.

6364. Szent Pétert is megvesztegetné.

Szent Péter, mint őrálló a mennyország ajtajánál, értetik itt.

a) Csalóka Péter.

6365. Kinek kinek az ő péterkéje fáj. KV.
6366. Megtanít a piacz, tudjad vásárlani. KV.
6367. Kinek nincsen pénze, ne menjen piaczra.

6368. Piaczra áll vele.

Azaz elhireszteł valamit, mintegy kiáll a piaczra szónok gyanánt.

6369. P i l á t u s macskája.

Arra mondják, kin megtetszik az éjjeli mulatozás, dorbézolás. „Olyan vagy mint Pilatus macskája."

6370. Vacsorán éri Pilátust.

Azaz meghal. Szokták mondani: ugy megütlek hogy vacsorán éred Pilatust.

6371. Beléjött mint Pilátus a credóba.

Szándék nélkül, történetesen vegyült valamibe.

6372. Kimosdott belőle mint Pilátus. (4473.)

6373. Verik mint Pilátust.

Nagypénteken a gyermekek néhol szokták verni a földet, s ugy képzelik hogy az Pilátusnak fáj.

6374. Poncziustól Pilátushoz.

Ponczius, Pilatus egy ember neve, de a km. kettőre viszi át, jelentvén azt az egymáshoz közeli szobákba való járkálást mikor hivatalviselők a kérdezőt egyiktől a másikhoz (Poncziustól Pilátushoz) utasítják.

6375. Eladta szőlőjét, p i n c z é t vett az árán. (7519.)

6376. { P i p a Jani.
Egész Pipa Jani lesz belőled. }

Oly dologtalan ifjonczokra mondják, kik pipázással töltik az időt.

6377. Jól égjen a pipa.

Mintha mondanád: adjon isten minden jót. Köszöntés.

6378. Nagy pipáju, kevés dohányu. (330.)

6379. Nem jöttem csak pipára gyujtani. K.

Azaz nagyobb czélom van, mint csak a pipagyujtás.

6380. Csunyább a { csonka / csömpe } pipánál.

6381. Azt se mondta: cseréljünk pipát. (681.)

6382. Nem ér egy pipa dohányt.

a) Feltartja pipáját. (1437.)

6383. Pipaszó mellett vigadni.

Azaz beszélgetni csendesen, zaj nélkül, pipázgatva.

6384. Ilyet még nem pipáztam. (2308.)

6385. Megnőtt a pipityéje.

Csirkének nő pipityéje szomjuság miatt. Ezt átviszik leányra, ki szeretne már férjhez menni.

6386. Mikor lesz Pirben vásár?

Vásárra menő zsidókat szoktak vele boszantani a falusi gyermekek.

6387. A kis lánynak pisz! móres.

Móres azaz kötelessége pisz, azaz hallgatás.

6388. Pita ez idén a kenyér neve. Sz.

Igen drága, becses most a kenyér, mintha kalács, édes sütemény volna.

6389. Pivoda regementje: se dobja se zászlója. Sz.

II. Károly spanyol király kimultával örökösödési háboru ütött ki a bourbon és osztrák házak közt. Pivoda, liptói fi, 1700. dib dáb csőcselékből Erdélyben önkéntes hadat gyüjte, mely zsoldot nem kapván, a zsákmány pedig elegendő nem levén, igen szegényül volt fölszerelve, annyira hogy közmondássá válnék. Sz.

6390. Ha nincs píz, igyál viz.

Píz azaz pénz.

6391. Akaszszon fel a pocsaji hóhér.

6392. Pocsolyakerülő.

Gyalogkatona gunyneve.

6393. Füzfa poéta.

6394. Pofa kell ahoz.

Azaz nagy szemtelenség.

6395. Nem szenvedhetem a pofáját.

6396. Kutyának pofa az orczája.

6397. Ábrázatnak rosz, pofának megjárja.

6398. Elszenvedi a pofája.

6399. Pofaviselő.

Gunyosan, e h. képviselő.

6400. Jobb egy pofoncsapásnál.

a) Ha a pofoncsapást elszenveded, máskor dorongot hoz reád. Cz.

6401. Sok rétü p o g á c s a istennek áldása.
6402. Pogácsával kinál. (**4302.**)
a) Rongyos táskábul esik néha vajas pogácsa. (**1828.**)
6403. Árts a p o g á n ynak, a mint árthatsz.
6404. Pogány is megszánná.
6405. Se hite se oltára mint a pogánynak. (**5178.**)
6406. A megőrlött p o h á n k ára kása nevet fognak.
6407. Könnyü p o h á r mellett vitézkedni. KV. (**638. 2201.**)
6408. Hol poharak csusznak, titkok sikamlanak.
6409. Muljék el tőlem e pohár.
Jézus szava. Ha lehet, ne történjék ez meg én rajtam.
6410. Teli pohár { a tanács szaggatója. / üres tanács.
6411. Czoki pohár. (**4237. 4238.**)
6412. Soha nem látná többször az istent, mintha pohár fenekén laknék. K.
6413. P o k o l utját szembekötve is eltalálni.
6414. Pokolbul nincs szabadulás. KV.
6415. Tágas ut a pokol utja.
6416. Pokolban is megesik egyszer a vásár.
6417. Pokolban kotlották, világra költötték.
6418. Pokolba sem veszik be. (**3360. 7511.**)
Azaz fogatlan; pokolba pedig olyan kell, kinek foga van, mert ott leszen „fogak csikorgatása."
6419. Pokolra kelt mint a csöglei könyörgés. B.
6420. Mindenünnen visz ut a pokolba. (**3579.**)
6421. Setét } mint a pokol.
6422. Meleg } mint a pokol.
6423. Telhetlen } mint a pokol.
6424. Addig nyujtózzál, meddig a p o k r ó c z ér. (**7588.**)
6425. { Tovább nyujtózik mint a pokrócz ér. / Szeretne költeni, de rövid a pokrócz.
6426. Rövidebb a pokrócz mint az ágy.
6427. Alá terítették a vizes pokróczot. (**2847.**)
Eszére hozták, átláttaták vele hogy gazsága kitudódott. Vétetett e km. azon szokásból hogy az alvajárók ágya

elé vizes lepedőt (honnan igy is mondják: alá terítették a vizes lepedőt) vagy pokróczot terítenek, hivén hogy a nedvesség fölébreszti kórálmábul, mikor megszünik másokat ijeszteni.

6428. Goromba mint a pokrócz. (1689.)
6429. Ki polyvát rostál, nem keresi meg a napszámot.
6430. Szuszog mintha polyvát evett volna.
6431. Uri pompa, koldus konyha. (2248. 2514. 3539.)
6432. A nagy pompa erszény koporsója. K.
6433. Legkisebb pompa is elég nagy költség.
6434. Por seggibe, más helyibe. (2213.)
6435. Porában sem kapták. (1145.)
6436. Iszom a bort, rugom a port.
6437. Rosz pora van, nem sül ki.
6438. Számtalan mint a por. M.
6439. Maga fejére vakar port. (2690. 2486.)
a) Elütötték rajta a port. (122.)
6440. Ládd, ládd! nem is porzik utána.
6441. Roszul hasad a posztó.
6442. Siet mint béka a veres posztóra.
Hivatalvadászókat illet.
6443. Karó közt a potyka.
Tiszavidéki nagy áradást fejeznek ki vele.
6444. Pozdorjának haszna az eltemetés.
6445. Virágbul is mérget szí a pók.
6446. Illik mint szögletbe a pók.
6447. Egy pórázon futnak. P.
6448. Nem hagyom hoszu pórázra. (3675.)
6449. Rövidebb pórázra fogni. (4126.)
6450. Pórul járt. (1492.)
6451. Hoszu pörön biró a nyertes.
6452. Pörrel kezdi, patvarral végzi.
6453. A ki pöröl, erősen pöröljön. KV.
6454. Megbecsülte mint Préda a nadrágot. D.
6455. Körülgondolta mint Préda.
Préda nevü ember papok szolgája volt, s hallván egyszer a papolószékbül hogy a bünt meggondolni és tenni

egyenlően gonosz: mikor kiküldeték a szénakazalt körülárkolni, lefeküdt és gondolta az árkot, de nem ásta. Kérdőre vétetvén, azzal védte magát, hogy valamit kigondolni annyi mint megtenni, mi közbeszéddé válván, jelent olyan embert, ki csak kotlik valamin, de semmit nem tesz érte hogy végbevigye.

6456. Nem lesz belőle predikácziós halott.

Predikáczióval olyat temetnek, ki vagy meg tud fizetni érte, vagy előkelő hivatalt is viselt a községben.

6457. Fehéret köp mint a prépost. (2650.)

6458. Pribékké lőn. P.

a) Erő s pribék ellen nincs peçsétes levél. BSz.

6459. Előbb próbára, aztán munkára. BSz.

6460. Mit tudna, ki semmit nem próbált.

6461. Tizenhárom próbás. (5527.)

Az ezüsttől, melynek rendesen tizenhárom próbája van, azaz tizenkilenczed részből tizenhárom az ezüstrész. Innen a km. emberre vive, deréket, állhatatost, megpróbáltat jelent.

6462. Senki sem próféta maga hazájában. (3443.)

Német: Ein Prophet gilt nirgend weniger denn in seinem Vaterlande.

6463. Nem hiszek a prófétának, ki oly darab kenyért megeszik mint magam.

6464. Hamis próféta.

6465. Fogadatlan prokátor. (8300.)

a) Lencsés prokátor.

6466. Prokátorra pöröd ha bizod, egy ingben hagy.

6467. Fogadatlan prokátornak mi a fizetése?

6468. Egész nap ásítozik mint a Pruszkai gyermeke. D.

6469. Pulyka volt a pecsenyéje.

Szokás volt, ha kedvelt fiatal ember ment lánynézőbe a házhoz, ételben is tudtul adni a szülék s leány akaratját. A pulykapecsenye jó jel volt; a malacz pecsenye rosz jel. Amaz *igen*, emez *nem*.

6470. Olyan mint a pulykakas.

a) Pulykamérgü.

b) Tarka mint a pulykatojás.

Szeplősre szokták mondani.

6471. Összement mint pukovai posztó.
6472. Általment rajta mint a purgáczió. ML.
6473. Rosz puska, kinek fogása nincs.
6474. Ritka puska fogás nélkül.
6475. Nem sült a puskája.
6476. A mig puskát keressz, a varju el is száll.
6477. Mintha puskábúl lőtték volna ki.

Egyenes utra szokták mondani.

6478. Magátul is elsülhet a puska.
6479. Puska végin is meg mernék rá esküdni.
6480. Nem mer a puskával egy szobában hálni.
6481. { Hamar lobban / Hirtelen } mint a puskapor.
6482. Nem találta fel a puskaport.

Német: Er hat das Pulver nicht erfunden.

6483. Elfogyott a puskapor. (5630.)
6484. Feszit mint a puskapor.
6485. Minden rosz puskásnak van egy kifogása.
6486. { Pünkösti királyság. (3965.) / Rövid mint a pünkösti királyság.

Ez csak egy napig tart. Szokás ugyan is Alföldön pünköst első napján egy szép kis gyermeket, néhutt csak leányt, csinosan fetöltöztetni, versekre betanítani, mikor aztán megy házrul házra, hirdeti az ünnepet, ajándékot kap. Az ő egy napi hivatala pünkösti királyság. — A versek ily formán vannak:

Mi van ma, mi van ma? Piros pünköst napja,
Holnap lesz, holnap lesz a második napja.
Jó legény, jól megfogd a lovad kantárát,
Ne tépászsza, ne tapossa a pünkösti rózsát.

6487. Püspök leszek én akkor.
6488. Püspöködnek se.
6489. Mért nem lett püspökké. (6184.)
6490. Legjobb a püspök falatja.

R.

6491. R–á, rá, mondd rá, ha nem hiszi, fogd rá.
Arra szól, ki valamit bolondjában bizonyít.
6492. Nem mind bünös, a ki rab.
6493. Ha rab lettél, türd békével.
Rab, azaz szerelmes.
6494. Szenyes mint a rab.
6495. Házasság rabság.
6496. Nyomoruság a rabság.
6497. Ott ragad. (7263.)
6498. A mi reám ragadt.
Mit olvasásból, hallomásból könnyedén tanultam.
6499. Verje meg a ragya.
6500. A ki ragyogása!
Betyárszó, fenhéjázást jelentő.
6501. Zug mint a raj.
6502. Rajkó is szereti a kalácsot, de nincs benne módja.
6503. Szapora mint a rakamazi krompli.
6504. Nagy ur, kapás, mind egy rakás. KV.
6505. Ravaszszal ravaszul.
Latin: Vulpinari cum vulpe.
6506. Vajh ki ravasz vagy azért te. KV.
6507. Föltekerje eszét, ki fel akar tenni ravaszszal.
6508. Ravaszságnak ravaszság jutalma. KV.
6509. Helyén kelt ravaszság csak módos okosság.
6510. Nincs hited mint a rácznak. KV.
6511. Ugy tartja mint rácz a Krisztust. (4515. *a.*)
a) Rácz fene.
b) Czifra mint a rácz oltár.
6512. Nagy a szája mint Ráczország.
6513. Rák fog nyulat.

6514. Megbüntette a rákot: vizbe vetette. K.

Német: Den Krebs straft man nicht mit Ersaufen.

6515. Hogy a rák a vetésre ne menjen. (4519.)

Szinlett, tréfás ok.

6516. Lágy hónapban kemény a rák.

Lágy hónap az, melyben nincs r betü; kemény a rák, azaz jó husa van. Tehát r-es hónapokban ne egyél rákot, hanem olyanokban, melyek r nélküliek.

6517. Német rák. (768.)

6518. Sok volna gyermeknek rák lábastul. K.

6519. { Piros mint holta után a rák.
Vörös mint a főtt rák. }

6520. Halad mint a rák.

a) Legbátrabb ember volt, ki a rákot legelőször megette.

6521. Rákevésben sok a munka, kevés az étel.

6522. Rákláb ebédre. D. (3073. 5449.)

a) { Rákháton
Rákparipán } jár.

b) Hoszu mint a Rákóczi lakodalma. D.

Első Rákóczi Ferencz Zrinyi Ilonát, a lenyakazott Zrinyi Péternek leányát vevén feleségül, hogy ennek atyja emléke miatti gyötrelmeit enyhitse, hat holnapig tartá lakodalmát. D.

6523. Rámára vonták. (1814.)

6524. Egy rámára von mindent. (4139.)

6525. Ránczba szedni. (3144.)

6526. Rántsd meg. (5486.)

Ha valaki hazud, szomszédjának szokták mondani: rántsd meg, azaz mintegy emlékeztesd hogy nem jól beszél. Innen: sokat rángatják a mente ujját.

6527. Már késő, Rebeka! (6112.)

6528. Mint a rátóti ember. (3117. 5023.)

6529. Azon regét dudolni. M. (492. 3385. 3729.)

Latin: Cantilenam eandem canis.

6530. Néha reggel táncz, estve pedig láncz. KV.

6531. Reggeli { órának / időnek } { sok pénz / arany } a szájában.

Német: Morgen-Stunde hat Gold im Munde.

6532. Kinek reggel fáj a feje, jele hogy mult estve nem tartott jó mértéket. K.

6533. Az lesz nekem jó reggel.

Szokták mondani: bezzeg volt nekem jó reggelem! ha t. i. mult éjjel elloptak valamit, stb.

Hejh bemennék, de megver,
Az lesz nekem jó reggel. Népd.

6534. Pálinkás jó reggelt!

6535. { Holtig *remél* az ember.
Addig remél az ember, míg benne a lélek. }

6536. *Reménység* tartja az embert.

6537. A reménységet se hóra ne fektesd se nádra ne támaszd. D.

6538. Reménység, nyereség nincsenek mindig egy vágásban.

6539. Kitől isten eláll, reménysége hibál.

6540. Ki reménységgel él, ispotályban hal meg.

Német: Wer von Hoffnung lebt, der stirbt am Fasten.

6541. Reménység szegénység.

6542. *Rest* { többet jár. (2868.)
kétszer fárad. }

6543. Mondja a rest: eleget dolgoztam, de nem mondja: eleget ettem. K.

6544. Rest a tollfosztásban is megszakad.

6545. Rest munkás jobban szereti a napot nyugtán mint felköltében.

6546. Rest kéz nem izzasztja meg az eke szarvát.

6547. Restelni is *restel*.

6548. A kinek lehet és nem aluszik, azt a *restség* bántja.

6549. Megjöttek az atyafiak *Rest*erül.

Reste, abauji falu. Játék a rest és Reste szavakkal.

6550. Jobban tud *reszketni* mint fázni.

6551. Még rá sem keltél, már reszketsz. KV.
6552. Nem ugy fázik, a mint reszket.
6553. Veszett volna r e t e k a fekete földben.

Retek azaz oka valaminek. Ha szó van például valami rosz emberről, ki sok kárt okozótt, mondhatjuk reá e közmondást; aztán egyébre is, minek jobb lett volna elmaradni kártékonysága miatt.

6554. A ki rétket eszik, két felől hurutol.
6555. Retek is kikelne a kezén. (6716. *a.*)
6556. Karcsu mint a retek.

A retekről azt tartják régi tapasztalás szerint: reggel méreg, délben étek, este orvosság.

6557. R é g e n volt, talán nem is igaz.
6558. Legyen ugy mint régen volt.
6559. Régen volt, soká lesz vagy tán soha sem.
6560. Nem ugy van már mint volt régen.

Nem ugy van már mint volt régen,
Nem az a nap süt az égen;
Nem illatozik a virág,
Kétszinüvé lett a világ. N é p d.

6561. Dicséri a r é g i időt, de a mostani szerint él.
6562. R é s e n lenni.
6563. Számba se veszi mint kerten a rést.
6564. Józan a mit gondol, r é s z e g arrul csahol. D.
6565. Isten is kitért volt a részeg ember előtt. KV.
6566. Ki r é s z e g e n lop, akadjon fel józanon.
6567. Részegség, kurvaság együtt járnak. K.
6568. A mit a r é ven nyer, elveszti a vámon.
6569. Az ő révin { költ / ment } el.

Rév, mint közlekedési eszköz a folyóvizeken, jelenti e helyütt azon egyetlen módot, mely által valami elveszhetett s elveszett.

6570. Réven, vámon nem fizet. (6761.)
6571. Hajótörés után okosabb a r é v é s z.
6572. Nincs olyan a R é zig.

A rézhegyeket érti a km. Bihar keleti részén.

6573. **Meghasadt a szive mint a ricsi kutyának.**
Ricse, bodrogközi falu. Az idő való kutya szive azért hasadt meg, mert el nem érhette a turót, a mint ki volt a rács közt levegőre akasztva.

6574. **Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó. F.**

6575. **Nem sirat egy rigót egy nyár. (8283.)**

6576. **Kiugrott a Rigómezőre. D.**
Hetyke, előtolakodó, szájvitéz.

6577. **Nyujtózkodhatnék mint a rimaszombati papné.**
A rimaszombati papné mindig szobájában ült vén ura mellett, s unalmát gyakori nyujtózkodással fejezte ki csak.

6578. **Pislog mint a rimóczi nyul.**

6579. **Nincs arcza mint a kicsapott ringyónak.**

6580. **Rips, raps! csak az én zsákom teljék.**
Német: Rips, Raps in meinen Sack.

6581. **Ritka buza { kiben konkoly nincsen. F. / konkoly nélkül.**

6582. **Ritka czigány csere nélkül.**

6583. **Ritka magyar { adta / bajusz } nélkül.**

6584. **Ritka lopás nélkül.**

6585. **Ritka molnár, vásár tolvaj nélkül. F.**

6586. **Ritka olasz macska nélkül.**
Typicus közmondási forma. Szerinte ezerekre menő közmondásokat lehet előállítani. Egyébiránt alapja az, mi már 1893—96 szám alatt elmondatott, de a forma tágabb, mert itt nincs tekintet, mint ott arra, hogy személy vagy dolog legyen-e az első főnév, hanem csak arra, hogy egymással megférő két főnév házassék össze, mint „vásár, tolvaj, buza, konkoly“ stb.

6587. **Ritka az, a minek látszik.**

6588. **A mi ritkább, kedvesebb. ML.**
Latin: Quod rarum, charum.

6589. **Zöld lovat, okos oroszt, kálvinista molnárt, döglött szamarat látni, ritkaság!**

6590. **Rokonom a kas, barátom az erszény. BSz.**

6591. **Néha a rongyot is fölszedik.**

6592. Hop! rongyos.
6593. Rongyosban légy derék ember.
6594. Nem lyukad ki a rosta feneke. (8426.)
6595. Tartsa meg az isten mint vizet a rosta.
6596. Vak, ki a rostán át nem lát. F.
6597. Rostával mer vizet. (4873.)

Latin: Cribro aquam haurire.

6598. Könnyü mást rostálni.

a) Mást rostál, maga gazos.

6599. Akkor legroszabb a rosz, mikor magát jónak tetteti.

Német: Der Böse ist nie schlimmer, als wenn er fromm scheint.

6600. A ki roszra szokott, azt nehezen hagyja. KV.
6601. Rosz ember, ki mással szembe nem mer nézni. KV.
6602. Nehéz a megaggott roszat jóra fordítani.
6603. Roszak a templomban is összeülnek.
6604. Roszra nem kell mester.
6605. Rosznak sok a mentsége.
6606. Rosznál roszabb.
6607. Roszban jobb hátra menni mint előre.
6608. Rosznak is idővel kell válni.
6609. Két rosz közül a kisebbet. (4518.)
6610. Nem kell a roszért szomszédba menni.
6611. Rosz is gyülöli a roszat.
6612. Roszban töri fejét.
6613. Jóért rosszszal fizet.
6614. Nincs a rosznak párja.

Rosznak párja azaz hasonlója; mintha mondanád: rosz a rosz.

6615. Roszat roszszal. (7046.)

Például betegséget keserü orvossággal gyógyítani.

6616. Roszul kelt fel. (2850. 6762.)
6617. Szitán látott sok aranynak, délutáni kézfogásnak rovás a dija.
6618 Elvesztette a rovást. D.

Eltévesztette valaminek a rendit. Vétetett a terhes aszo-

nyoktól, kik az anyaiság megérzésétül kezdve számítanak a szülés idejére s azt rovogatják, jegyezgetik.

6619. Rovásod van.

Számvetésem van veled.

6620. Sok van a rováson.

6621. Rovás nélkül hazud.

Azaz nem gondolja meg, mit mondott és az előbbenivel ellenkezőt állit, tehát: ostoba, következetlen hazug.

6622. Nincs oly agg róka, kinék a bőre csávába nem kerül. KV.

Német: Alle listigen Füchse kommen endlich beim Kirschner in der Beize zusammen.

Francia: Tous les rénards se trouvent chez le pelletier.

6623. Addig hány cselt a róka hogy csávába kerül.

6624. Hol láttad hogy róka szántson. KV.

6625. Ritkán vesz el maga bőrében a róka.

6626. Nehéz az agg rókát tőrbe ejteni. M. (2561.)

Német: Alte Füchse sind schwer zu fangen.

6627. Kitetszik a rókának farkán ravaszsága. P.

6628. Róka is dicséri maga farkát.

6629. Tudja róka farkát csóválni.

6630. Félti farkát róka.

6631. Igen evez róka farkával. P.

6632. Kitetszik a róka farka, akármint dugdossa. (2551.)

6633. Róka vágott farka. P.

Oly ravaszság, mi igaznak akar látszatni.

6634. Róka farkát billegeti, násznagy akar lenni.

6635. Rókán rókát kell fogni. (6505.)

Latin: Vulpinari cum vulpe.

6636. Róka módra kert alatt kullog.

6637. Róka sem ravasz, ha kicsávált ják.

6638. Észre se veszed, róka van előtted.

6639. Régi róka hamis cselt vet.

6640. Kitetszik füle a rókának. P.

6641. Rosz róka, melynek csak egy lyuka van. (2058.)

Német: Es ist ein armer Fuchs, der nur ein Loch hat.

6642. Talál a róka rést magának.
6643. Egy rókárul két bőr.
6644. Sokszor végbeviszi a róka, miben az oroszlán hiába munkálódott. K.
6645. Rókának róka fia.
6646. Rókázik.

Alkalmasint a „revoco" latin szótul, mert revocálni mondatik, ki a megivott bort kiadja, okádja: r ó k á z i k.

. . . ki a bortul leázik,
Vagy hoszut köp vagy rókázik. N é p d.

6647. Rókát fog.

Égéstül, perzselődéstül a ruha vörhenyt kap, minő a róka szine.

6648. Vén róka.

a) Rókával béllett, farkassal prémzett. K.

6649. Tapogatva jár mint jegen a róka Mátyás után.
6650. Együvé akadtak mint r ó k a b ő r a csávában.
6651. Előre inni a rókabőrre. (2816.)
6652. Sok r ó k a l y u k a van. P.
6653. { Rókamáj a / Róka mája } lakomája.
6654. Ki nem fogy mint a R ó k u s kobakja. D.
6655. R ó m ába menni, pápát nem látni. ML.
6656. Rómába ment.

Aszonyokat illet; igen csinos, de tréfás kifejezése is a lebetegedésnek, gyermekágynak.

6657. R ó z s a volt, kóró lett.
6658. Csak azért szép a festett r ó z s a, mert el nem hervad.
6659. Ki rózsábul veti ágyát, alkudjék meg a tövissel.
6660. { Rózsáé / Rózsához } az illat, { szüzé / szüzhöz } a szemérem. K.
6661. Igen szép a rózsa, de szebb is lehetne.

Leányra, ki szép, mondják, ha kevély.

6662. Nem szur meg a rózsa, hanem a tövise.
6663. Bazsarózsa, de csak rózsa. (137.)
6664. Terebes rózsák is apró bimbókbul erednek.

6665. Mi volna rózsa illat nélkül?
6666. Piros mint a rózsa, gyönge mint a harmat.
6667. Rózsaszedés tövissel jár. K.
6668. Röstnek sok ünnepe. (Lásd rest.)
6669. { Rövidebbet húz. / Rövidebb szakadt neki.
6670. Rosz a rőfe.

Azaz mértéke, melylyel az embereket méri; mintha mondanád: hamis az elve.

6671. Rest mint a Rőt szamara.
6672. { Kilátszik a rucza orra. / Látom már a rucza orrát.

Észrevettem, hová czéloz.

6673. Rá jár a rud.
6674. Kifelé fordították a szekér rudját. BSz.
6675. Más felé fordítom a rudat. (5116.)
6676. Kiáll a rudja.
6677. Rugd fel, hagyd ott.
6678. Ruha tisztesség, pénz emberség. F.

Ruhával, rendessel, csinossal, mást tisztel meg az ember, ha pedig pénze van, emberséget tehet, azaz segithet máson.

6679. Folttal állja ruha.
6680. Ruha is szokva jó.
6681. Hoszu ruha sok szégyent eltakar.
6682. Akármilyen ruha ujjig tart.
6683. Szakadjon ruha, maradjon ura.
6684. Keféld bár az avít ruhát, nem lesz uj belőle.
6685. Jobb a foltos mint semmi ruha.
6686. Ha ruhája rongyos, kocsmában vesz posztót.
6687. Moly a ruhát, bánat a szivet.

Német: Kleider fressen die Motten, und Sorgen das Herz.

6688. Ugy áll rajt a ruha mintha villával hányták volna reá.
a) Zsellért fogadhatna ruhájába.
6689. A mi rut, csak rut.

6690. Akármely rut is szépet szeret. M.
6691. Szép a rut is, ha tetszik.
6692. Nincs oly rut, ki magát szépnek ne tartsa.
6693. Ragadós mint a rüh.

S.

6694. Sajtó alatt válik a sajt. (234. 2458.)
6695. Bezzeg sajt!
Ez a neheze a dolognak. Sajt: nehéz, turó: könnyü.
6696. Sajt nem turó.
6697. Tudja, mi sajt, mi turó.
6698. A sajtot hámozza, a lovat hántja.
6699. Van itt sajt is a kenyérhez. (227.)
6700. Semmi roszabb a sajtnál. D.
E közmondást, Galeoti szerint, Mátyás király is használta, s igy magyarázta: a semmi roszabb mint a sajt.
6701. Sajton korcsolyáz a bor. (1072.)
6702. Sajtban nem jó sokat enni. K.
6703. Sajtot lóért. (5083. 6893.)
6704. Alábbvaló a sajtkukacznál.
6705. Felpattan mint a sajtkukacz.
6706. Fénylik mint Salamon töki.
Mikor Salamon király Visegrádon fogva volt, sárga tök forma, hólyag vagy más zsiros hártyábul készült lámpás égett folyosóján éjtszaka, mely kilátszott a dunai vidékre, s innen vette a nép e közmondást.
6707. Megáll mint a Samu nadrága.
Samunak bőr nadrága volt, s megázván rajta, ugy összeszáradott, hogy magában is megállt.
6708. Fél mint Samu a nadrágátul. (6838.)
Samu felhuzván először bőr nadrágát, hallott maga megett valami rejtélyes kisérteti suhogást, de hátra néz-

vén, nem láta semmit s annál nagyobb lön félelme. Futásnak indult tehát, s mikor elvégre haza ért, alig volt már benne lélek.

6709. Saroglyában hagyták. (5659.)

6710. Egy sarokban forog. (5014.)

6711. Majd a sarkára hágok.

Sarkára hágni valakinek, s meglökni, könnyü a buktatás.

6712. Sarkában van. (3840.)

6713. { Sarkára áll.
Állj a sarkadra.

Ne hagyd magad. Hasonlatkép némely állatoktul, különösen a sastól, mely egészen hátuljára nehezkedve védi magát.

6714. Hátul kötöm a sarkad.

A sarok különben is hátul van; a km. ugy hangzik mintha ez valóságos megkötés volna, azonban csak könnyü fenyegetés.

6715. Sarkával fenyegette az ellenséget. KV.

6716. Könnyü öt sarkábul kivetni.

a) Repedt sarku. (6555.)

6717. Szalma sarkantyuja van. Sz.

A sarkantyu mint igen magyaros viselet szinte diszjelül volt az arany sarkantyus vitézek rende által; mind a mellett mondák késöbben:

Az arany sarkantyu pedig holmi kába
Embernek illik a csizmája sarkába.

Egyedül a zászlótartóknak nem volt szabad sarkantyut viselni, mint a mohácsi napról emliti Istvánffy. — Kinek sarkantyuja nem volt, gunyosan mondák róla: szalma sarkantyuja van, mi közmondáskép olyat illet, ki nem vitéz. — De nagy szerepet játszik a szalma sarkantyu népmeséink végin is, hol a mesélö, mikor az egymástól elszakasztott királykisaszonyt és királyfit a lakodalomra összehozza, a vigaság leirása után rendesen oda veti: „én is ott voltam, szalma sarkantyum volt, kilyukasztottam egy zsákot, mely teli volt sárga lével; az engem ide hozott, a mint látjátok.“

6718. Ne indulj erdőre, ha s a r u d nincs. KV. (7055.)
6719. Saruja se lehet. (2775.)
6720. Nem méltó saruja szíját megoldani. (4137.)
6721. Sok s a s, sok dög.
6722. Sasnak sas a fia. (2581.)
6723. Sast tanít repülni. KV. (2577.)
6724. Többet ér vén sas ifju bagolynál.

Német: Ein alter Adler ist stärker als eine junge Krähe.

6725. Sas legyet nem fogdos.

Latin: Aquila non captat muscas.
Német: Adler fangen nicht Fliegen.

6726. Sok sasnak egy fészken nehéz megalkudni.
6727. Vén sas.

Mondják vigyázó öregre, ki féli szerelmet, pénzt.

6728. Hogy a sas rugja szét!
6729. Megifjul mint a sas.

Néphit szerint a sas, mikor vénségében orra ugy felhorgasodik hogy már enni sem tud miatta, sziklához veri azt s letöri kajmóját, s előjövén, ifjunak látszik.

6730. S a u l a próféták között. KV. (222.)

Latin: Saul inter prophetas.
Német: Ist auch Saul unter den Propheten?

6731. Mi s a v a n y u nem volt, nem lehet az édes. KV.
6732. Nyughatlan mint kutya seggiben a s a v ó.
6733. Savón hizott.
6734. Hig mint a savó.
6735. Nehezékkel árulják a s á f r á n y t. (1867.)
6736. Mint a sáfrányból. (4119.)
6737. Megérezte a s á f r á n y i l l a tot.

Érzette a büntetést s eltávozott.

6738. S á n t a csak sántít, de a hamisat utóléri. K. (3353.)
6739. Sánta sántát nógat. (8145. *a.*)
6740. Messze oda sántának. (1242.)
6741. S á n t a s á got nem lehet eltitkolni.
6742. Ki sántával lakik, { sántikálni / sántálni } tanul.

Latin: Si juxta claudum habites, claudicare disces.

6743. Nehéz mint a sár.

6744. Megállni a sarat. (8038.)

6745. Sárban maradt.

6746. Sárt sárral csapjuk vissza. (2629. 4638. 7956.)

6747. Sárba vetette.

6748. Sárgaveres, kopikék.

Szokta mondani vásárra menő szüle különösen leányának: „hozok neked szép, sárgaveres, kopi kék ruhát." Itt a gyermek szineket hall s megnyugszik. — Kopi kék, mert a kék leghamarabb veszti színét azaz kopik. — Némelyek írják „ „kupi kék", de az zavar a kupi kékkel, mely hup, hupál (ver, üt) igéből van, s jelent ütleg miatti kékséget.

6749. Sárkányt ölt az apja. Sz.

Azaz régi nemes ember. — A sárkányok népmesékben jőnek elő s fogalmuk onnan meghatározható. — Henszlmann igy ír róluk: a szörnyek különösen a sárkány, mint a tél jelve (symboluma) igen régi; mire mutatnak már Kadmos harczai a sárkányokkal, Perseus és Bellerophon és Theseus utai, Herakles küzdelme Echydna lernai hydrával, az erymanthi vadkan, stb.; mikép a német hitregében Fasner sárkány meggyőztetése Siegfried által. A sárkány tehát a régi pogány nemzeti mondából jött át a másikba. (Szépirodalmi Szemle. 1847. 2. félév 136—137. stb. ll.) De a magyar elődőbül szinte van emlékezet a sárkányokról. Vid, Salamon király gonosz tanácsnoka felől az a hir maradt fen hogy sárkányt ölt az ecsedi lápban, s már IV. Béla király alatt sárkányrend is támadt, mikor a tatárok pusztitása után tömérdek kigyó, egyiptomi csapásként, lepte meg az országot, melyek kiirtásának jutalmaul állíttatott fel az. Igy jött be sok családi czimerbe a sárkány, s régi származásuakra mondák: apja sárkányt ölt meg talán Béla idejében. (L. Hungaria in parabolis. 81—82. ll.)

6750. Sárkányfog.

Értik alatta azt az okot, mely tömérdek eredményben születik meg ujra. Néphit szerint ugyanis, ha földbe ásod a sárkányfogat, tömérdek sárkány csirázik ki belőle, mint a szemrül való élet.

6751. Sárkánytejet szopott. (2595. *d.*)
6752. Sí, rí, mintha sással metszenék a seggit.
6753. { Eszik / Annyi } mint a sáska. (1318.)
6754. Egy sátor alá valók.
6755. Hordd el a sátorfát. (4995.)
6756. Szedte vette a sátorfát. (3961.)
a) Sébaja, csak a torka véres.

Néhány szókat igy tesz össze a nép a „*se*“ szócskával, mely neki teljesen tagadó. Ez is közmondási elem, s elfogadható kifejezése a német *un* tagadónak név előtt. Nyelvünkben ez sok rövidséget szülhetne a hoszu „*talanság*, *telenség*“ (igazságtalanság, hüségtelenség) helyett. Itt is jó példát vehetünk a néptől a rövidségben. Ilyenek már eddigelé a *senki* (semki), *sehová*, *seha* (soha), *semelyik*, stb.

6757. Ha begyógyul is a seb, megmarad a helye. K.
6758. Nincs nehezebb seb mint a kit rokon kéz ejt.
6759. Hátul a sebe. (2899.)
6760. Sebbel, lobbal. (5117.)
6761. Kesely a seggi. (8264.)
6762. Seggel költ fel. (6616.)
6763. Egy seggel két nyerget ülni. (2544.)
6764. Zabszem se fért volna a seggibe. (4290.)
6765. Seggi végi. (402.)
6766. Elül, hátul semmi sincs.
6767. Kinek semmie nincs, az semmit se veszthet. KV.
6768. Nehéz a semmiből teremteni.
6769. Nem láttam semmit, nem hallottam semmit.
6770. Kinek semmie sincs, attól vette, a kinek nem volt. D.
6771. Nesze semmi, fogd meg jól.
6772. Annyi mint semmi.
6773. Kiszurták a szemét nagy semmivel.
6774. Semmiből semmi. (5569.)
a) Semmi se lesz belőle.
6775. Sohol senki.

Tizen hányan, hányan, mind jó legények, kiknek mind kapitányuk, mind közlegényök sohol senkinek hivatnak. Pázmán.

Latin: Nullus et nemo.

6776. { Senki Pál.
Átalellenben lakik Senki Pállal.

Azaz nincs szállása, nincs hova fejét lehajtania.

6777. Rosz seprü el nem veşz a háztul. BSz. (6319.)

6778. Uj seprü jól seper. (7348.)

Német: Neue Besen kehren gut.

Francziá: Il fait le balai neuf.

6779. Nem mindenkor igaz hogy sántit a sereghajtó. K.

6780. Serényt int szorgalmatosságra. KV.

6781. Seren hizott. (L. sör.)

a) Kiadtak rajta mint serfőzők az ürmön.

6782. Könnyü annak sétálni, kinek más dolga nincs.

6783. A ki siet, nem sokat gondolkozik. KV.

6784. Jobb mindenkor sietni hogysem mindig elkésni. KV.

6785. Lassan siess, továbh érsz. (4874.)

6786. Sietség nyereség.

6787. Sietség hozhat kárt. (3334. 3352.)

6788. Könnyü a sikon elesni.

6789. Ki, a sikra!

6790. A ki siket, bolond is az.

6791. Siketnek mondasz mesét.

Latin: Surdo narras fabulam.

6792. { Az csak sillom.
Sillom az nekem.

Azaz csekély dolog, p. jól ugró gyermeknek árkot átszökni. A szó eddig ismeretlen az irodalom előtt, de méltó fölvétetni azon értelemben mint alsó Ung vidékén a nép használja: nem sok erőbe kerülő, könnyen megtehető. Gyöke alkalmasint az, mi a sil-ány szóé; tehát: sil, silol, mint jel, jelel, aztán: sillom mint jellem. Hangzása szép, származtatása tökéletes; szükség is van reá.

6793. Simon biró hajtja a lovat. K. (162.)

Akkor mondatik mikor valaki völgynek hajt; s ez természetlen. De a km. oda vág, mikor aszony viszi a házi

kormányt, mi szinte visszatetsző volt mindig a magyarok előtt. — Szirmay ezt a Simon birót Anda Pállal egy időre és miskolczi biróvá teszi, ki feleségének minden aszonyi munkát elvégzett. Mind kettő vigköltészeti alak.

6794. Itt vagyon már Simon Judás, jaj is neked inges, gatyás. Sz.

6795. { Ki a singet elvitte, a rőföt is ellopta. (4684.)
Kinél a singet megtelik, a rőföt is rajta keresik.

6796. Elugrott a sinór mellől.

6797. Sipot ajándékoz hogy lovat nyerjen. K. (6703.)

6798. Fujd beljebb a sipot.

6799. Sippal, dobbal, nánihegedüvel.

Azaz semmi hegedüvel, zajjal, tehát: titkon. Náni-ami a czigány nane szó, azaz nincs. Gyermekek énekében maradt fen. (Lásd 3106.)

6800. A mint sipolsz, ugy tánczolok.

6801. Sipos, dudás, trombitás.

Mondják hogy mind e három név családnév, s igy hittak volna három diákot az iskolában, kiket megszólitván a tanár egymás után, mivel semmit nem tudtak, igy itélte meg őket: az egész banda bolond. A km. épen ilyen értelmü.

6802. Csendes mint a sir.

6803. Siromban is megfordulnék.

6804. Mintha sirból huzták volna ki.

6805. Ki hamar sir, hamar nevet.

6806. Sirás aszonyi fogás. (290.)

6807. Semmit nem használ a sirás.

6808. Sirás lesz belőle.

A gyermek szerfölötti vigaságára szokták mondani.

6809. Sirással jövünk a világra, sirással megyünk ki.

6810. Sirásnak is van ideje.

6811. Olyan sirhatnám van.

a) Skarlát, gránát, nyuszt, Léva, Tata, csuszt.

6812. Kiesett a sodrából. (2832.)

6813. Sodrófa nem disznóláb.

6814. Soha napján. (1110.)

6815. Soknak sok kell.
6816. Jó ugyan, de a mi sok, megárt. (5542.)
6817. Sok se tarthat örökké.
6818. Sokat héjáz magának. KV.
Sokat képzel magárul.
6819. Sokkal kell annak harczolni, ki sokat akar meggyőzni.
6820. Ki sokba fog, keveset végez. (3619.)
6821. Sok van annak, ki többet nem kiván.
6822. Soknál több. (4354.)
6823. A mi sok, csak sok.
6824. A mit sok ember mond, vagy megvan vagy meglesz.
6825. Néha soknak fele is elég.
6826. Sokból sokat, kevésből keveset.
6827. Lehet a sokból keveset is venni.
6828. Sokbul a mennyit akarsz, kevésbül a mennyit lehet.
6829. Kevésből sokat.
6830. Nincs oly sok hogy el ne keljen, ha nem kimélik.
6831. Ki sokba avatja magát, egynek sem felel meg. (3619.)
6832. A sok játék, a sok bál nekem ugyan sokban áll. D.
6833. Marhának is sok volna.
6834. Sokat szekér sem bir.
6835. Sok nem használ, kevés nem árt.
6836. Somfánál főző. KV. (1809.)
6837. Somogyi ember.
Ha lakomában férj a feleség mellé ül asztalnál, szokták reá mondani: somogyi ember.
6838. Megölte mint somogyi embert a nadrága.
A somogyi ember épen halálra futotta magát nadrágátul. (L. 6708. km. meséjét.)
6839. Nyugszik mint a somogyi gyerek.
6840. Ránczos mint a somogyi pendely.
6841. Szép mint a tulsó sor. (3283. 6811.)
6842. Kiki tudja a maga sorát.
6843. Sorban, uram isten!
6844. Nagy { annak a sora. / sora van annak. }

6845. A kin a sor, menjen.
6846. Kinok szegény sorsa, eleven megholt az. KV.
a) Dusnak és szegénynek sorsát isten választja.
6847. Elégedj meg sorsoddal.
6848. Gyors mint a sors.
6849. Sok só lében, kevés só aszonyban, türhetlen.
6850. Elég nehéz a só, ha drága.
6851. Jaj! be drága ez a só.
6852. Zsirba zsir a só.
6853. Könnyü a só, ha olcsó.
6854. Nálunk is sóval sóznak. P.
6855. Egy sót, egy kenyeret enni.
6856. Elkelt sava, sótalan a szava.
6857. Megadja savát, borsát. (4130.)
6858. Több sava mint szava.
6859. Sok sógor sok dárda.
6860. Nálunk is a sógorok fingjára mérik az emberséget.
6861. Kévés van a sótartóban. D. (2420.)
6862. Oda sózni. (5593.)
6863. Sör, bor mint a tenger.
a) Jó a sör, de mégis bor az anyja. M.
6864. Oly sötét van, hogy a kanál is megállana benne.
6865. Sötétben tapogatózni.
6866. Egyiptomi sötétség.
6867. Jó hirt, nevet nem gátolja sövény.
6868. Legjobb szomszéd a jó sövény.
6869. Tüz ellen sövény.
6870. Más sövénye alatt halt meg.
6871. Suba nem bunda.
6872. Ne nézd a szép subát, de vizsgáld az elmét.
6873. Terem az ember mint a subagallér.
6874. Ritka mint a subagallér. (3671.)
6875. Majd én is kieresztem a suhogót.
6876. Sulykot csinál fejére. P. (2689.)
6877. { Messze hajitja / Elvetette } a sulykot. (1274. 5607. 5981. 6354.)

6878 Megmosták sulyokkal, ama tót szappannal.
6879. Sulyom; sulymot. (397. 1921. d.)
6880. Per sundam bundam.
6881. Igen suskás. (2170.)
6882. Elmehetsz a sutra.
Gyávára mondják. „Szép vagy ! elmehetsz a sutra."
a) Süketnek való. (4067.)
6883. Egybegyültek a jól sültek. BSz.
6884. Nem azé a sült, a ki forgatja.
6885. Akár sütöd, akár főzöd.
6886. Sütheted, főzheted, meg is eheted.
6887. Elkelt a sütni valója. (2714.)
6888. Süsd ki, de ne lőj.
6889. Süsd meg.
6890. Mennél roszabb a sütő, annál több czipót igér.
6891. Elég egy sütésből egy lepény.
6892. Süveg nem csákó.
6893. Sapkát cserél süvegen. P. (5083.)
6894. Kopott süveg pad alatt hever.
6895. Egy süveg alatt két fej.
6896. Föltette a bársony süveget. D.
6897. Elkapta a süveget. (7856.)
6898. Gyermeknek játékért, leánynak sirásért ne süvegelj. KV.
6899. Annyi mint a sváb gyerek. D.

SZ.

6900. A mi szabad, redves; a mi tiltott, kedves. KV.
6901. Nem mind illik, a mi szabad; minden szabad, a mi illik.
6902. Ne mind cselekedd, a mi szabad. KV.

6903. Mi szabad törvénynek, nem szabad szégyennek. KV.
6904. Szabadság jobb gazdagságnál. KV.
Német: Freiheit ist über allen Reichthum.
6905. Szabadság aranynál is drágább.
6906. Legdrágább kincs a szabadság.
6907. Nem pennához illik a szablya. KV.
6908. Mesterét a szablya olykor agyon vágja. (5113.)
6909. Én tudom azt, meg Szabó Mihály. (7032.)
6910. Nem szabja ki magát a szabó.
6911. Szent a szabó neve, kinél folt nem marad.
6912. Szaga után borra mint jó vizsla nyulra.
6913. Ha nem látja magát, de érzi a szagát.
6914. Szagával jó a káposzta.
6915. Fonj szajha, inged lesz.
6916. Tarka barka ruha illik a szajha farára.
6917. { Csacsog / Elmondja } mint a szajkó.
6918. Sok szakács, elsózza az ételt. (589.)
Német: Viele Köche verderben den Brey.
6919. Sok szakács közt sótlan marad az étel. KV.
6920. Jó szakács ritkán hal meg éhhel. K.
6921. A szakács is király maga konyhájában. (445.)
6922. Ha szakács vagy, kanalat fogj; ne nyulj az oltárhoz.
6923. Nem mind szakács, a ki nagy kést hordoz. KV.
Német: Es sind nicht alle Köche, die lange Messer tragen.
6924. Télben két szakács, egy kulcsár, nyárban két kulcsár, egy szakács.
6925. Nincs oly szakács, ki mindennek szája izént főzzön. Sz.
6926. Legjobb szakács az éhség.
6927. Szerelmes a szakácsné.
Akkor mondják, ha igen sós az étel.
6928. Van szakál.
Szokásban volt a régieknél a szakálból kihuzni egy szálat és zálogul adni; honnan a szakál jelképe a biztosításnak.

6929. Adnak szakálamra.
6930. Szabad szakálára hagyni. KV.
6931. Csak szakálára nézve tisztelendő. KV.
Latin: Barba tenus sapientes.
6932. Szakálamba kapott.
Latin: Barbam vellere.
6933. Megbecsülte szakálát.
Vagyis: tekintett a maga becsületére.
6934. Becsüld meg az ősz szakált.
6935. Szakálamra veszem.
Jót állok, kezeskedem, biztosítom.
6936. Szaladj vármegyébe való. (2899.)
6937. A mint szaladsz, ugy haladsz.
6938. Ha ily drága a szalma, hogy leszen á széna.
6939. Rosz a szalmája.
6940. Szalmát / Üres szalmát } csépel.
Német: Leeres Stroh dreschen.
6941. Rosz szalmán alszik. (5922.)
6942. Nem szalmaszál hogy elhányd.
6943. Szalmaszállal se álmodtam hogy megakadna benne. / Szalmaszálat sem tettem keresztül utjában.
6944. Szalmakopja. P.
Gyönge okoskodás. „Ezek csak szalmakopják" Pázmán.
6945. Szalmatüznek szene is hitvány.
6946. Ó szalonna jó a háznál. K.
6947. Megkezdték a szalonnát.
Ha iskolás gyermeket először fenyítnek, ha p. hatalomban levőt először megtámadnak, tekintélyét törni kezdik: ilyekre szól e km.
6948. Jobb egy ujjnyi szalonna a káposztában mint semmi. KV.
6949. Legyen kövér a szalonnája.
Azaz szerencsésen üssön ki. — Mikor disznót öl valaki, ugy szokták köszönteni. Innen a km.
6950. Uj szalonna, ó bor.

6951. Rá várják a szalonnára.
Azaz meglesik, mint a szalonnára kapott macskát, hogy tőrbe ejthessék.

6952. Szalonnája hasadna. (1704.)
6953. Pörzsölheted, nem lesz abból szalonna. (500.)
6954. Rá jár a szalonnára.
6955. Emberkedik mint szalonnabőr a parázson.
6956. Összemegy mint szalonnabőr a tüzön.
6957. Tudja minden szamár maga terhét.
6958. Szamár se bir el asztagot.
6959. Aranyat hord a szamár, bogácskórót eszik. (6018.)
6960. Bársony nyereg szamárra.
Szamár hátán selyem nyereg.
Nem illet szamarat vörös nyereg. M.
6961. Igen érti szamár a szép szót. KV.
6962. Szamár áll a ló elibe.
6963. Elszenvedi szamár a verést, csak enni adjanak.
Latin: Asinus esuriens fustem negligit.
6964. Igen kell szamárnak hegedüszó. KV.
Latin: Asinus ad lyram.
6965. Szamár többre nézi aranynál a szalmát.
Latin: Asinus stramenta mavult quam aurum.
Német: Der Esel hat lieber Stroh denn Gold.
6966. Aranyos kantár szamár-fejéhez: bot a tegezhez. P. (1153. 1812.)
6967. Szamár arany lant mellett is szamárnótát ordít.
6968. A szamár csak szamár, ha Bécsbe viszik is. (6041.)
Német: Ein Esel bleibt Esel und käm' er gen Rom.
6969. Szamarat füléről. (5277.)
6970. Szamár a juhok közt.
6971. Ordít mint a szamár.
6972. Ostoba mint a szamár.
6973. Hozzá szokott mint szamár a böjthöz.
6974. Szamárbőgés, ebugatás nem hallik mennyországba.
6975. Hallottam szamárrivást, el nem futék.

6976. Megette a szappant. (1155.)
6977. Nem eszi a szappant.
6978. Megmosták szappan nélkül.
6979. Elpattan mint a szappanbuborék.
6980. Jó szappanozás fél borotválás.
6981. Csörög a szarka.
Azaz vendég lesz a háznál.
6982. Sokat akar szarka, de nem biri farka.
6983. Ugrál mint a szarka.
6984. Nagy a szarva, csekély az értelme. KV.
6985. Szarvat visel.
a férfi, ha szeretőt tart felesége.

Andronikus görög császár (1183. uralkodott) igen bizalmas társalgásban élt fővárosa legszebb hölgyeivel, kiknek férjeit, hogy annál inkább távol tarthassa, vadászati joggal ajándékozta meg, mit egy szarvastülök ábrázolt házaikon. Ily kitüntetés mellett csalatni jelentése a közmondásnak.

6986. Szarva nő.
Unja magát.
6987. Igen találta szarva közt a tőgyit. M.
6988. { Leütötték / Letörték } a szarvát.
Megalázták hatalmát. A szarv, mint némely állatok fegyvere, keleten a hatalom jelképeül szolgált. A „Jelenések“ könyve a szentirásban hemzseg ily képektől.
6989. Nehéz helyütt van szarvas az erdőben, levél a káptalanban.
a) Olyan mint a szarvas.
6990. Vén szatyor.
6991. Jó szavattyus. M.
a) Ha szábla szakadja, pálzza megvágja. P.
Ezt egy szegény oláh mondá rosz magyarul, s jelentése: ha karddal nem is, de megveretik pálczával; azaz igy is ugy is büntetés éri.
6992. Sok száj, sok falat.
6993. Áldott a sok kéz, átkozott a sok száj.

6994. Sok a száj, kevés az őrlött.
6995. Nagy száj nagy falatokkal telik.
6996. Ne szólj szám, nem fáj fejem. (3331.)
6997. Száján ember messzi elmehet. (4390)
6998. Nem lehet mindennek bedugni száját.
6999. Egy száj fu hideget is, meleget is.

Latin: Ex eodem ore calidum et frigidum efflare.
Német: Warm und kalt aus einem Munde blasen.
Franczia: Souffler le chaud et le froid.

7000. Szája isten, szive ördög.
7001. Más szájával lakik jól.
7002. Mi haszna ütöd szád, ha nem érzi. (5481.)
7003. Sokat hüti száját. (4785.)
7004. Soha nem áll be szája.
7005. Mintha szájábul pökte volna ki. (4599. *a.*)
7006. Mosdatlan szájú.
7007. Még tejes a szája.
7008. Sima száj.
7009. Befagyott a szája.
7010. Megnyalod a szádat utána.
7011. Eszem a szádat tormával.
7012. { Csak a száját tátja.
Tátja száját, semmit nem mozdít. D.
7013. Majd kiesett a száján.

Nagyot ásított.

7014. Száját görbitgeti, herczeg akar lenni.
7015. Segget csinált szájából.
7016. Megehetné szép szájával.
7017. Szájába rágni.

t. i. a szót; azaz igen világosan megmagyarázni.

7018. Szája sem ugy áll hogy okosat mondjon.
7019. Szabad szájú.
7020. Megégette száját.

Német: Sich das Maul verbrennen.

7021. Számbul vetted ki.

Azaz épen mondani akartam, én is.

7022. Jár a szája mint a kereplő.

7023. Magam szájától elvonom, azt is neki adom.
7024. Megtörli száját.

Német: Er wischt das Maul und geht davon.

7025. Előbb a tálba, aztán a szájba. (4103.)
7026. Lakat van a száján.
7027. Száján viszik a lovat.
7028. Szájhegyezés nem fütyölés.
7029. Embernél szándék, istennél ajándék.
7030. Nem jó czégért kötni titkos szándékunknak.
7031. Szánom, de nem bánom. (Lásd: bánom.)
7032. Mindent tud, mint Szántai Pál. (6906.)
7033. Bolondság a szántásvetés, élet csak a szatyorkötés.
7034. A mit kap, rajta szárad.
7035. Mind a vizig szárazon.
7036. Tarka mint a szárcsamony. K.
7037. Maga szárnyára kelt.
7038. Megnyirták a szárnyát.
7039. Szász emberség nem sokat ér.

Ez leginkabb onnan ragadt az erdélyi szászokra, mivel hidegek, önzők s távol esnek vendégszeretetben a körültök levő népfajoktól. (L. Kazinczy F. Eredeti munkái. 2. 240—246. ll.)

7040. Hagyd alább, jó szász. P.

A kérkedő szász dicsekedett vele hogy száz törököt vágott le, de utoljára mondák neki: hagyd alább, jó szász! s elvégre is ugy jött ki hogy egyet sem vágott le.

7041. Hagyd alább, jó szász, mert nem babodban találtál.
7042. Ránczos mint a szász csizma.
7043. Szedje fel, a ki elszórta.

Ezt egy czigány mondá, mikor aratni hitták.

7044. Kitetszik a szeg a zsákból.
7045. Szeg is reszket a falban előtte.

Nagy tolvajra mondják, ha bemegy valahová.

7046. Szeget szeggel. (6615.)

7047. Fejére üt a szegnek.
7048. Egy szeg miatt sántul meg a ló.
7049. Szeget kimél, patkót veszít.
7050. Szegedre dohányért.
7051. Kurta mint a szegedi szoknya.
7052. Eleget él a szegény.
7053. Eleget élt a szegény, ha korán meghalt is.
7054. A szegény pokolban is szegény.
7055. Ha szegény vagy, ne tánczolj. (6718.)
7056. A szegény husvét napján is fekete vasárnapot ül. D.
7057. Ki győzné a szegény házát tyukkal, kalácscsal.
7058. Szegénynek még a csuprábul is kiforr. (8367.)
7059. Könnyebb a szegényt kicsufolni mint megruházni.
7060. Könnyebb a szegényt megszánni mint jól tartani.
7061. Mindenütt bátorságos a szegény. KV. (4551.)
7062. Mindenütt szegény a szegény. KV.
7063. Szegény ajándéka drágába kerül.
7064. Szegénynek a kereszte is szegény. KV.
7065. Szegényt az ág is huzza. (8367.)
7066. Ki szegényben bizik, { szalmán hizik. / nádra támaszkodik.
7067. Nem illik szegényhez a nagy nedéngesség. KV.
7068. Akármit adnak a szegénynek, köszönje meg.
7069. Senki sem barátja a szegénynek.
7070. Nincs a szegénynek féltő marhája.
7071. Ott vesz a szegény, a hol urrá akart lenni. D.
7072. Sajt és kenyér, két tál étel a szegénynek. D.
7073. Szegény ember szándékát boldog isten birja.
Német: Der Mensch denkt's, Gott lenkt's.
7074. Ha a szegényt szidalmazod, istened káromlod. K.
7075. Szegény háztul { ösztövér bárány. / málé. D.
7076. Szegény fog madarat, de gazdag eszi meg. ML.
7077. Nincs gyümölcsözőbb a szegény tenyerénél. K.
7078. Szegény ember étele helyett is aluszik. D.
7079. Szegénynek ajtaját nem őrzi a manó.

7080. A szegénynek kicsin is sok.
7081. Szegénynek a szerencséje is szegény. ML.
7082. Szegénynek koppan szeme, szája.
7083. Végy el engem, te szegény, ketten leszünk szegények. ML. (4550.)
7084. Bőrét is lehuznák a szegénynek.
7085. Szegény a szegényt hamar kicsufolja. D.
7086. Szegényt a légy is jobban csípi.
7087. Gyujts rá; nem látszol oly szegénynek.
7088. Nehéz a szegény legénynek becsületet kapni. KV.
7089. Nehéz a szegénynek tisztre hágni. (5243.)
7090. Senki sem irigyli a szegénynek.
7091. Ritka mint a szegény ember buzája.
7092. Összebujtak mint a szegény ember malaczai.
7093. Szegény legény nem nagy ur. D.

a) Holmiát a szegény könnyen számba veszi.
b) Szegény, a ki másé.
c) Szegény ember vizzel főz. D.

N é m e t: Arme Leute kochen mit Wasser.

7094. Nem gyalázat a s z e g é n y s é g.

N é m e t: Armuth ist keine Schande.

7095. Szegénység nem szerez kardoskodást. KV.
7096. Szegénység gyaláz. KV.
7097. Nagy akadály a szegénység.
7098. Sokra visz a szegénység.
7099. Szegénység is lehet dicsőséges.
7100. Szegénységet el nem titkolhatni. D.
7101. Mint vas szeg a zsákbul, szegénység a házbul. D.
7102. Szegénység temérdekség.
7103. Lóbőr a s z e k e r n y e. P. (913.)
7104. Félre s z e k é r, jön a kocsi. (922.)
7105. Hájas szekér, hoszu ut.
7106. Megy a szekér, ha hájazod.
7107. Szekér alatt dencz kutya. (4760.)
7108. Vágásban fordítja meg a szekeret. D. (5130.)

7109. Nincs oly rakott szénás szekér, kire még egy villa nem fér. KV.

7110. Minek futsz oly szekér után, mely nem akar fölvenni.

7111. Ha szekered nincsen, talpad készen legyen. (2150.)

7112. Kinek szekere farkán ülsz, annak nótáját dudoljad. KV. (4866.)

Német: Wess Brod ich esse, dess Lied ich singe.

7113. Szekeren ment, gyalog jött.

7114. Könnyü szekér mellett gyalogosan. (3288.)

Német: Es ist gut neben einem Wagen gehen.

Franczia: Il est aisé d'aller à pied, quand on tient son cheval par la bride.

7115. Ha már fujdogál a szellő, nem soká beáll a tellő.

a) A szellő is megárt neki.

7116. Több szem többet lát.

7117. Kékszem uri szem,
Sárga szem macskaszem,
Fekete szem czigány szem.

7118. Felnyisd a szemed, ha mit akarsz. KV.

7119. Helyén kelt a szeme. (2673.)

7120. A szem mindent lát, csak magát nem.

7121. Szemnek minden, kéznek semmi. (6771.)

7122. Ezen is sok szem kap ám. KV.

a) Szemet szemért.

Franczia: Oeil pour oeil.

b) Keresztben áll a szeme.

c) Szemet hunyni.

Látatlanná tenni, elnézni, megengedni valamit.

d) Viszket a { jobb / bal } szemem.

Ha jobb szem viszket, jó, kedves dolgot fogok látni; ha bal, sirni fogok.

Latin: Oculus dexter mihi salit.

e) Szemedet is ellopná.

7123. Nincs szeme. (5942.)

7124. { Bal / Görbe } szemmel néz.

7125. Nem lát a szemitől.

7126. Majd kiszurja szemét.

Azaz előtte van valami és mégsem látja.

7127. Szemet szur.

Föltünik, magára vonja mások figyelmét.

7128. Kiszurták a szemét.

Azaz kevéssel kielégitették.

7129. Kiszedték a szeme szőrit.

Ugy rászedték, hogy most már maga is láthatja csalatását.

7130. Kinyilt a szeme. (6006.)

Csalódásábul fölébredt, tisztán lát, fel van világosítva.

7131. Fölnyilt a szeme. (1437.)

7132. Szeme fénye.

Azaz legkedvesebb büszkesége; p. atyának gyermeke.

a) Ugy szeretem mint a szemem fényét.

Franczia: Il l'aime comme la prunelle de ses yeux.

7133. Kitörlötték a szemét. (7129.)

7134. Megáll a szem rajta.

7135. Hiszek a szememnek.

7136. Nehéz a szemet megcsalni.

7137. Szembe, rózsám, ha szeretsz.

7138. Megvan, mit szeme, szája kiván.

7139. Szeme sem áll isten igazában.

7140. Nagyobb a szeme, mint a { gyomra. / szája. } (5320.)

7141. Ugy nézz a szemembe. (2382.)

7142. Szép a szeme, de ördög { a szive. Sz. / az éha. KV.

7143. Senki sem sirja ki szemét a más szerencsétlenségén. KV. (5789.)

7144. Nem jó ember, ki másnak szemébe nem mer' nézni.

7145. Egy szemökkel sirnak, más szemökkel ők tudják, kire kacsingatnak.

7146. Kiki maga szemével lát. (450.)
7147. Szemre, főre.
Azaz külsőre nézve.
7148. Hidd, a mit szemed lát.
7149. Koppan a szeme.
7150. Szemem, szám eláll.
7151. Szemtül szembe.
7152. Szem a lélek tükre.
Német: Das Auge ist des Herzens Zeuge.
7153. A mit a szem nem lát, a sziv hamar felejt.
Német: Was das Auge nicht sieht, bekümmert das Herz nicht.
7154. Ugy áll a szeme mint a vasvilla.
a) Szemrül esett neki. (4940.)
7155. Szembekötősdit játszik.
7156. Fut mint a szemvert.
Szemmel van megverve a gyermek, midőn olyan ember néz rá erősen, kinek szeme éles, haragos; kiről szokták mondani: szeme sem áll isten igazában.
7157. Eltemették szemfödel nélkül.
7158. Szemhéj alatt is vigyáz.
7159. { Szemesnek / Szemfülesnek } áll a világ. (5880.)
7160. Szemesnek való a játék, vaknak az alamizsna.
7161. Nem kénytelen a szemes hogy a vakot kalauzul vegye. K.
7162. A hol a szemérem, ottan a becsület.
7163. A szemérmesség nem szokott titokhoz. KV.
7164. Szemétnek is kell egy kis helyt engedni. K.
7165. Maga szemetén berzenkedik. KV. (445.)
7166. Ki szemétén nevekedik, mást is rühesnek tart.
7167. Szeméttel mindent kihord.
7168. Szemétbül mindig marad valami.
7169. Kinek más fegyvere van, nem hány szemetet ellensége szemébe. K.
7170. Nem mind szent, a ki templomba jár.

Német: Es sind nicht Alle Heilige, die in aller Heiligen Kirchen gehen.

7171. Minden szentnek van mennyországban helye.
7172. Szentnek is maga felé hajlik a keze. (4452.)
7173. Se nem árt se nem használ mint a szenteltviz.
7174. Szentesi mester a szentirásból is hazudott.
7175. Kutyabaja mint a szentesi halottnak.
7176. Seggre ült benne a szentlélek. (645.)
7177. Szentséggel is visszaélhet az ember.
7178. Se szeri se száma.
7179. Szép szerével. (5877.)
7180. Meg nem állja szerdék a nyársat; aszony a titkot. BSz. (4353.)
7181. Villával eszi a szerdéket. (2815.)
7182. Szerecsent szappanoz. P.

Latin: Aethiopem lavare.

7183. Nem lát a szerelem. KV.
7184. Ravasz a szerelem, arany békóval jár. K.
7185. A szerelem veszedelem.
7186. Szerelem gyötrelem.
7187. Nem mindenben édes gyökér a szerelem.
7188. Szerelem bura visz.
7189. Szerencse próbálva jó.
7190. Szerencse ha szolgál, még ne tartsd szolgádnak. KV.
7191. Hitvány szerencse, melynek nincs irigye.
7192. Veszett szerencse az, hol megszünik a reménység. K.
7193. Kereken fordul az ember szerencséje. KV.
7194. Szerencse, nádszál könnyen eltörik.
7195. Mit a természet nem adott, megkinál vele a szerencse. K.
7196. Szerencse ritkán jár kevélység nélkül. K.
7197. Senki nem tudja, szerencse kinek adja. KV.
7198. Derék állapot a szerencsén feküdni. ML.
7199. Tarts a szerencsétül, ha nagyon hizelkedik.

7200. { Olyan a szerencse mint forgó Velencze. KV.
Szerencse, Velencze.
Világi szerencse változó Velencze. }

7201. Ugy dicsérik a szerencsét, a mint szolgál.
7202. Titkold szerencsédet. KV.
7203. Első a szerencse, második az áldás.
7204. Levetőt is játszik a szerencse.
7205. Ritkán bánik emberrel halkan a szerencse.
7206. Szerencse a mankót utána hajitja.
7207. Nagyobb szerencséje mint maga.
7208. Ritka madár a jó szerencse.
7209. Együtt jár a két szerencse.
7210. Szerencse fia.
7211. Szerencsét üstökön kell ragadni.
7212. Kiki maga szerencséjének kovácsa.

Latin: Sui cuique mores fingunt fortunam.
Német: Jeder ist seines Glückes Schmidt.

7213. Vastag reménységet is megejt a szerencse.
7214. Nincs gallérunkhoz varrva a szerencse.
7215. Puszta szerencsére támaszkodni vakmerőség.
7216. Nem jó szerencse az, melyet el nem birhatsz.
7217. Tud a szerencséről.

7218. { Szerencsét próbálni.
Vagy élek vagy halok, szerencsét próbálok. }

7219. Szerencséje akadt.

Leányra mondják, ha férjhez megy, mintha nem épen oly szerencséje volna férfinak is a jó feleség.

7220. Tenyerén hordozza a szerencse.
7221. Várjuk el, mit hoz a szerencse.
7222. { Forgó / Olyan } a szerencse, nincs állandó kincse.
7223. Nem alku a szerencsének hizelkedni. D.
7224. Tarts a szerencsétül, ha nagyon hizelkedik. D.
7225. Markában volt a szerencse.
7226. Ritka nagy szerencse kis kevélység nélkül.

7227. Nem tudja becsülni a szerencsét, ki soha nem volt szerencsétlen.

7228. Szerencsehaj.

Azt a hajszálat szokták igy nevezni, mely legelőben őszül meg.

a) Szerencsefüre talált.

7229. Szerencsésnek kiki társa akar lenni.

7230. A ki szerencsétlen, hottal is agyon lövi magát.

7231. Szerencsétlennek a halál se barátja.

7232. Minden ló felrugja a szerencsétlent.

7233. Szerencsétlennek az egyenesen is eltörik lába. K.

7234. Szerencsétlennek a nap is késön kel.

7235. Szerencsétlennek a szeretete is szerencsétlen. ML.

7236. Szerencsétlenség mellett jó henyélni. KV.

Azaz szerencsétlennek legjobb semmit nem csinálni, mert minden vállalata roszul üt ki.

7237. Nem kell követ a szerencsétlenségért.

Latin: Mala ultro adsunt.

Német: Dem Unglück braucht man keinen Boten zu schicken.

7238. Nincs oly lángoló szerencsétlenség, melyben egy szikra jó szerencse ne volna. D.

7239. Bátorságosb egy szerencsétlenség kettőnél KV.

7240. Ki valakit szeret, arra sok szemet vet.

7241. Szereti, mert neveti.

7242. Ugy szereti, majd megeszi.

7243. Ki mit szeret, ha nem szép is, kedves az annak.

7244. A ki igazán és vigyázva szeret, hallgatását is érti kedvesének. K.

7245. Jó szeretni, de titkosan.

7246. A kit minden szeret, nehéz megőrizni.

7247. A ki világosan szeret, megitélik az emberek.

7248. Jobb távol szeretni mint közel gyülölni. BSz.

7249. Ki mit szeret, arra néz.

7250. A ki szeret, kétszer él.

7251. Szeretni nem vétek.

7252. Ha a szeretet elmult, soha se volt igaz.
7253. Szeretet égő tüz. KV.
7254. Szeretetben egy harmadik mindig alkalmatlan. ML.
7255. Kétféle szeretet nehezen fér össze.
7256. Nem állandó az erőszakos szeretet.

Német: Gezwungene Liebe und gemalte Wangen dauern nicht.

7257. Az igaz szeretet nem érzi a munkát.

Német: Lieb' empfindet keine Arbeit.

7258. Az igaz szeretet fél az árulástól.

a) Jobb a szeretőnek sebe mint a gyülölőnek csókja.

7259. Fakó szekér, kender hám: mind a kettő rosz szerszám. Sz.

a) Miféle szerzet?

7260. Tiszta papiros, iró toll nem tudnak szégyent.
7261. Szégyenkőre állították.
7262. Két szék között földön maradt. P.

Latin: Duabus sedere sellis.

Német: Wer auf beiden Stühlen sitzen will, fällt oft zwischen durch.

7263. { Ott felejtette a kis széket. (6497.)
Magával hordja a kis széket. D. }

Leginkább hölgyekre mondják, kik sokáig szeretvén beszélgetni, időn tul elmulatnak, elfelejtik magokat.

7264. Kösd be a széklábat.

Ha gyermek csekély ütés miatt sir, azzal ámítják el, hogy a széklábat fogják bekötni, s az ő fájdalma elmulik.

7265. A székely pokolba is elmegy, csak megfizessenek. KV.
7266. Székely fogadás. (377.)
7267. Székely fortély.
7268. Ostoba mint a székely.
7269. Széle, hosza egy.
7270. Egy szélbe fogni.

Hogy a kocsis jobban érhesse ostorával a lovakat, egy

szélbe fogja; igy a km. p. mesternél a fenyíték szigoruabbá tételét jelenti.

7271. Itt fu a szél, oda megy.
7272. Tudjuk, honnan fu a szél.
7273. { Rosz szél fu felőle. / Roszul ver a szél felőle.
7274. Hallik a szele.
7275. Hideg a szél télben a meleg kohból is.
7276. Szél a tölgyet ledönti, de a náddal nem bir. K. (5668.)
7277. Szél ellen hugyozni. (6114.)
7278. Rosz szél fu Komáromtól Temesig.
7279. Szelet fontol.
7280. Szeleken horgász.
7281. A ki aztán veszni indul, a szél is árt annak. KV.
7282. A szele gonosz.

Azaz a téli hideg nem volna oly kiállhatlan, de, mint a czigány mondá, a szele gonosz.

7283. Szelét vettem.

Kergettem.

7284. Tudja szél, hol nyugszik a szunyog.
7285. Fuvó széltől is őrizni.
7286. Nem él az ember széllel.
7287. Belé szorították a szelet.
7288. Rosz szél az, mely szombaton sem áll meg.
7289. Szelet csap.
7290. Átlépi a szelet. (2491.)
7291. Minden szél { az övé. / után fordul.

a) Szélnek beszélni.

Német: In den Wind reden.

7292. { Sebes mint a szél. / Sebesebb a szélnél.
7293. Szélvésznek hajadat soha meg ne higyed. KV.
7294. Ment mint a szélvész.
7295. Fekete mint a holt szén.
7296. Sajnálja a szenet, hidegen veri a vasat. (1274.)

7297. Eleven szenet gyüjt maga fejére. (2690.)
7298. Szénégetőnek tőkén a szeme. (1779.)
7299. Szénvonu nem nevetheti a lapátot. (4193.)
7300. Széna-e vagy szalma?

Azaz jó-e vagy rosz szerencse? Fiu-e vagy leány a most született gyermek? oda adják-e vagy nem valakinek a leányt? — Ily kérdésekre használják e közmondást.

7301. Renden van szénája. (4192.)

Azaz jó karban van gazdasága, vagyoni állása, pöre stb.

7302. Szénát, szalmát ennénk.

Vakon engedelmeskednénk.

7303. Szentelt széna nem hizadalmas.
7304. Széna van a szarván.

Öklelős ökörnek jelül szénát szoktak volt régen a szarvára kötni. Innen a km.

Latin: Foenum habet in cornu.

7305. Szereti huzni a más szénáját. (7439.)

Mások feleségének örömest udvarol.

7306. Ki szép, sirtában is szép.
7307. Szépnél van szebb.
7308. Szépre mégy a füst. (2946.)

Ha férfira megy a füst, rendesen igy mondják: okosra megy a füst; de ha nőre, akkor „okos" helyett mindig „szép" áll.

7309. Ki szépen viseli magát, ha rut is, szépnek tartják.
7310. Ha a szép szépen szól, még egyszer olyan szép. D.
7311. Nincs oly szép, kiben gáncsot ne leljenek. D.
7312. Szépről szépen szoktak szólani. D.
7313. Sokan kérik a szépet, de csak egyé lesz.
7314. Szépért, jóért messze kell fáradni. D.
7315. Szeretjük a szépet, az eleven képet.
7316. Szebb a szép, ha magát nem ismeri.
7317. Akárki is szereti a szépet.
7318. Szereti a szépet.

Arra mondják, ki elveszi a gyertya hamvát.

7319. Addig szép akármi, mig szebbet nem látni. (3656.)
7320. Senkinek a szép nem szakasztja száját. KV.
7321. Szépet tenni. (2865. *c.)*
7322. Elég szép, csak az ábrázatja goromba. K.
7323. Szép volt, jó volt, mégis meghólt.
7324. Szép vagy, ha mondom.

Szemrehányó dorgálás, mikor valaki p. igérkezett s nem ment látogatni.

7325. Nincs kedvesebb, se rövidebb a' szépnél. D.
7326. Szép a szépet hamar rá veheti. D.
7327. Széppel szépen kell bánni.
7328. Könnyü a szépet szeretni.
7329. Ló is a szépre nyerit. D.
7330. Ha a szépnél szebb nem lenne, még elbizná magát.
7331. Ritka szépség irigy nélkül.
7332. Szépség és jámborság ritkán járnak egy nyomban. K.
7333. Szépség második ifjuság.
7334. Nincs kedvesebb se rövidebb a szépségnél.
7335. Szépség és gazdagság hamar muló jószág.
7336. Szépség nem tart örökké.
7337. Szépséggel jól nem lakhatni.
7338. Szétszedni.

Azaz gondjaiban elszóródást szerezni valakinek.

7339. Megy belé mint Szigyiribe a lágy kenyér. (4854.)
7340. Könnyü más bőrébül szíjat hasítani.
7341. Szilágyi. KV. (3966. *a.)*

Szilárd, kemény nyakú. Szilágyi Mihályról, Mátyás király nagybátyjárul maradt km.

7342. Koty belé szilvalé, majd megborsolnak. Cz.
7343. Ő benne sincs szilvalé.
7344. Szinnel, izzel különbözünk egymástól.
7345. Szinrül szinre.
7346. Bizonytalan szinü. (3740.)
7347. Szines szives.

7348. Uj szita szegen függ, de végre pad alatt leszen helye. P.
Uj szita szegen függ, az ó hever földön. (6778.)
7349. Átlát a szitán. (5965.)
7350. Mintha sürü szitán látnám.
7351. Van ott minden: kis szita, nagy szita. (227. 2709.)
7352. Kinek szive telve, megnyilik a nyelve.

Német: Wessen das Herz voll ist, desz geht der Mund über.

Franczia: De l'abondance du coeur la bouche parle.

7353. Kinek mi szivében, megtetszik szemében.
Kitetszik szeméből, mit forgat a szive.
7354. Csak szive ne volna az embernek.
7355. Meghasad / Megreped a szivem.
7356. Mi a szivén, az a nyelvén.

Német: Das Herz auf der Zunge haben.

Az arab szokta mondani: bolondnak nyelvén ül szive, okosnak szivében nyelve.

7357. Nehéz a szivet megcsalni.
7358. Kinek kinek szive tanácsadó. KV.
7359. Bánatos szivet akármi szó szele is megkeseríti. KV.
7360. Kinek mihez kedve, ott akad a szive. KV. (4266.)
7361. Szivrül esik neki. (7154. a.)
7362. Ha van disznószived.

p. Jöjön velem, a kinek van disznószive, azaz mindenre kész, elszánt bátorsága.

7363. Kivenni szivét.

Megtudni, mi lakik valakiben: erős-e, gyönge e. Tehát át meg átismerni valakit.

7364. Szárába szállott a szive. (645.)
7365. Helyén szive. (644.)
7366. Ott, ott a szivet, a bal oldalon.
7367. Iszik mint a szivárvány.

Néphit a szivárványrul hogy a mint földre hajlik ivével,

folyókbul felsz í vja a vizet, nehogy kicsapjanak; innen van neve is, mivel igen megegyez az ó szövetségi hagyomány, mely szerint a szivárvány annak záloga hogy özönvizzel nem boritja el többé isten a földet.

7368. Változik mint a szivárvány.
7369. Illik mint arany rojt szobránczi gubához.
7370. Ki mint szokta, akkép ropja. KV.
7371. A mint szokja, ugy fogja.
7372. A mint szokunk, ugy élünk.
a) Könnyebb, a mihez szoktunk.
7373. Nem mind rosz, a mi szokatlan.
7374. Természetté válik a szokás. KV.
Latin: Consvetudo altera natura.
Német: Gewohnheit ist andre Natur.
7375. Régi szokás törvénynyé válik. K.
Német: Gewohnheit will Recht werden.
7376. Jó szokás tartja az országot.
7377. A mi szokás, illendő is. ML.
7378. Régi szokás, régi erkölcs.
7379. Egy jó szokás többet ér három jó cselekedetnél.
7380. Régi szokás mindig megtér.
7381. Rögzött szokás megköti a józan értelmet. K.
7382. Nehéz a megrögzött szokást elhagyni.
7383. Jó szokás gazda a háznál.
7384. Jobb törvényt bontani mint szokást elhagyni.
7385. Szoknyája rázsa, köténye tafota. (3832.)
7386. Szolga is talál, kinek parancsoljon. K.
7387. A ki szolga, nem ur az.
7388. Szolgának étele első fizetése.
7389. Rest szolgának bot a bére.
7390. Ha parancsolni akarsz, tarts szolgát.
7391. Mennyi szolgád, annyi ellenséged. KV.
7392. Nem fülén, hanem hátán tanul a rosz szolga.
7393. Rosz szolgának minden órán telik esztendeje.
7394. Rosz szolgának nyelve a legfrisebb tagja.
7395. Ne játszál szolgáddal : társul fogad.

7396. Jövendölő szolgát mindenha kerüljed. KV.
7397. Szökött szolga nem mond jót urárul. P.
7398. Szökött szolgának { nincsen bére. / bot a fizetése.
7399. Ki szolgáját gyengélteti, fejére neveli. BSz.
7400. Szakálos szolgának a szó is vereség.
7401. Vén szolga ócska butor.
7402. Mesélő szolgának ritkán helyén dolga.
7403. A mely szolga elfelejt ebédet enni, megérdemli a jó vacsorát.
7404. Szolga sokat halljon, de keveset valljon.
7405. Kettős ünnep, hetes eső: szolgany ugodalom.
7406. Se arany, se bárány, de szolgálat. KV.
7407. Lusta szolgáló nem farán ül, hanem fülén.
7408. Szomjasnak kevés vigasztalás az üres korsó.
7409. Szomjunak a viz is iz.
7410. Elmult a szomjuság, nem barát a kut. (2843.)
7411. Szomjuság ellen ital az orvosság.
7412. Ha szomoru megrészegszik bujában, még busabb lesz, ha feljózanodik.
7413. Szomorunak sirása szive könnyülése. D.
7414. Keveset élt a szomoru, ha későn halt is meg. D.
7415. Szomorunak nehéz vig arczot mutatni.
7416. Két szomoru is vigasztalhatja egymást. D.
7417. Szomoru dolog senkit nem bántani, mégis bántatni.
7418. Szomorunak szomoru nótája.
7419. Szomoruság is hasznos, ha nem tartós. D.
7420. Néha egy szomoruság fölér a halállal.
7421. Türhetlen szomoruság a kebles háboru. D.
7422. Nagy szomoruság kurvás vénet látni.
7423. Ne szomoríts.
7424. Szomorkodni gyarlóság, kétségbesni bolondság.
7425. Ne szomorkodj, légy vig.
7426. Örül mint fiának a szomotori takács, mikor halat fogott.
7427. Rosz dolog a rosz szomszéd.

Német: Böser Nachbar täglich Unglück.

7428. Jobb a jó szomszéd egy rosz atyafinál.
7429. Szomszéddal jó házat fedni. KV.
7430. Nem kell azon örvendeni, mikor a szomszéd háza ég.
7431. Hitvány szomszéda van. (1751.)
7432. Egy két hibaért nem kell megvetni a szomszéd lányát.
7433. Tanulj a szomszéd háza üszögén.
7434. Jaj, kinek török, zsidó a szomszédja.
7435. Gyermekért, ebért nem egyszer támad villongás a szomszédban.
7436. Kövérebbnek tetszik a szomszéd aszony ludja.
7437. Szomszéd aszony tyukjának nagyobb a tojása.
7438. Irigy a szomszéd szeme.

Latin: Inimicus et invidus vicinorum oculus.

7439. Szomszédban nyal sót a kecske. (7305.)
7440. Szomszéd falat jobb darab.
7441. Szorgalom: gazdagság, henyélés: szegénység.
7442. Szorgalmas ember nem mutat holnapra.
7443. Szó, a mi szó.
7444. Szó a szó, de a való is való.
7445. Egy szó mint száz.
7446. Száz szónak is egy a vége.
7447. Nem elég a sok szó, ha nem elég a czipó. (3408.)
7448. A szó zsebbe nem fér.
7449. Nem jó sok szó, sok pénz jó. M.
7450. Sok a szó, de kevés benne a só.
7451. Néha egy szó egész háboru.
7452. Egy szó is lelket zavarhat.
7453. Nincs könnyebb mint a szó.
7454. Nincs könnyebb a szónál, fekve is ki lehet azt mondani.
7455. Szép szó nem elég a hasnak.

Német: Worte füllen den Bauch nicht.

7456. Szép szó ellenséget is megbékéltet.
7457. Módjával ejtett szó enyhíti a fájdalmat. K.

7458. Sok benne a szó, de kevés a jó.
7459. Hogy fér ki szádon ez a kezes lábas szó? K.
7460. Legtöbb szó esik a vásárban.
7461. Szép szónak szárnya nem szegik. P.
7462. Szép szó pénzbe nem kerül.
7463. Jó szót sem ad.
7464. Nem ér egy árva szót.
7465. Szóért szót adni nem sokba kerül.
7466. Szót sem érdemel.

Nem méltó róla beszélni.

7467. Fecskefészek körül legtöbb a szó.
7468. Ezért egy jó szót sem adok.
7469. Könnyü a szót megforditani: nem terhes szekér.
7470. Kimondott szót nem lehet visszanyelni.
7471. Addig szolgád a szó, mig ki nem mondottad.
7472. Megrágd a szót, ugy köpd ki.
7473. A ki szót nem fogad, könnyü azzal bánni.
7474. Sok szónak sok az alja. (714. 2548.)
7475. Nincs a szónak markolatja.
7476. Nyele van a szónak.

Gyakorlatba kell venni azaz életbe kell léptetni a szót, szerinte cselekedni, nemcsak kimondani.

7477. Ha szóbul lehetne, tornyot épitene.
7478. Pusztába mondott szó.
7479. Győzi szóval.
7480. Nem töri csontod a szó.

Német: Ein Wort bricht einem keinen Bein.

7481. A szó is fegyver.

Német: Worte sind auch Schwerter.

7482. Erő van a szóban.
7483. Fiam, Sámuel, arrul szó se legyen.
7484. Sem szó, sem tartomány.
7485. Nem kell minden szó szelének hitelt adni. KV.
7486. Befalatták vele a szót.
7487. Szó a mi szó, de azért még nem való.
7488. Szó szót huz.

7489. Nem használ a szó, ha a kéz nem jő.
7490. Szava adja el az embert.
7491. Sok szava, kevés sava.
7492. A szavak oktatnak, a példák vonzanak.
7493. Szép a szava, de ördög az éha. KV. (6082.)
7494. Embert szaván, ökröt szarván. (3398.)
7495. Ura légy szavadnak. (5339.)
7496. Dézmálni kell szavait.
7497. Tizedik szavának se higy.
7498. { Sokat láss, hallj; keveset szólj.
Sokat hallj; de keveset szólj. KV. }
7499. Sokat szól, de keveset mond.
7500. Szólott valamit, de semmit se mondott.
7501. Akkor szólj, mikor a bika fingik, akkor is azt mondd: iszom, iszom, uram.
7502. Akkor szólj, mikor szólítnak. (2715.)
7503. Szólják, szapulják.
7504. Szólj már te is.

Egy földes ur béhívata két czigányt, hogy velök dolgoztasson s ilyen kérdést tön: ott van egy sonkadarab, ki szedi le róla a hust? „Én!“ felelé az egyik. — Van egy kis maradék bor is, ki iszsza meg? — „Én!“ felelé ugyanaz. — Ott van egy tőke, ki hasgatja szét? — Ekkor az eddig felelgető czigány meglöki a másikat, s elkiáltja magát: „szólj már te is!“

7505. Nem szóstul kérik a tanácsot.
7506. Szögrül, végrül.
7507. Semmi hire mint a szökevénynek.
7508. Mint a szösz fonatlan.

Ily kérdésre: hogy vagy? illő felelet e km., ha dolgaival rendetlenül van valaki.

7509. Elég szöszt szereztem neki, csak fonhassa.
7510. Lesz szösze, csak fonja.
7511. A szöszt is pösznek mondja. (3360. 6418.)
7512. Vagy mi a szösz.

Például ily előadásban: emlitette hogy látogassam meg, hítt is, nem is, „vagy mi a szösz.“

7513. Ólban szőke.

Hoszasán: ólamban a szőke, vagyis birtokomban van a szőke. — Ha valaki nekem adós tiz forinttal, és számára letesznek nálam tiz forintot, magamat kielégítem vele, mondván: ólban vagy ólba szőke.

7514. Ha borjait megeszed, keveset szántasz a szőkén.
7515. Ez is a szőke tehen borja. (353. 2511. 7689.)
7516. Kedvetlen szánt üres hassal a szőke.
7517. Ha elveszted szőkét, viselj gondot lóra.
7518. Fürt szőlőért megzálogol, borral agyon kinál.

Jellemvonás a magyar nép arczképéhez.

7519. Eladta a szőlőt, sajtót vett az árán. (6375.)
7520. Szőlőben is terem arany.
7521. Szomoru mint a megszedett szőlő.
7522. Szőr nem gyapju.
7523. Nem egy a szőr a selyemmel.
7524. Szőr mentiben.

Azaz kimélve, simogatva, kedvét keresve.

7525. A szőrt is gerendának látja.
7526. { Minő / Egyforma / Magam } szőrü.

Szőrü azaz tulajdonu, természetü, rangu.

7527. Nem lehet a szőrtül.

Azaz nem lehet valami tiltó akadály és ok miatt.

7528. Szőrin { szálán / lábán } elveszett. (2171.)
7529. Szőrszálhasogató. (3271.)
7530. Száraz fában terem a szu.
7531. Áldja meg isten mint a szuhai malmot. D.

Gömörnek egy völgye Szuha völgyének neveztetik, máskép száraz völgynek. Szuha tót szó, jelent szárazat. Szuhai malom az, melynek vize nincs; igy a közmondás nem igen nagy áldás.

7532. Az éh szunyog { jobban csip. / nehezet csip.

Német: Hungrige Mücken beiszen schlimmer.

7533. Szunyogban is hájat keres.

7534. Szunyog vérit nem mérhetni csöbörrel.

7535. Szunyogot megszüri, a legyet elnyeli. KV.

7536. { Szunyogot is tevének lát. / A szunyogból tevét csinál. (5026.) }

7537. Csip mint az éh szunyog.

7538. Szunyogcsipésben is meghalhat az ember.

7539. Ritka mint a szunyogháló.

7540. Szurok a markodba. (1281.)

7541. Egye meg a szurkot.

7542. Nem eszi a szurkot.

7543. A ki szurkot forgat, meg mocskolja kezét. P. (3328.)

Német: Wer Pech angreift, besudelt sich.

7544. Nem { birja / győzi } szuszszal.

7545. Mig benne van a szusz.

a) Ne higy neki, mig benne van a szusz.

7546. Mondd meg, ne szuszogj, hadd tudjuk mi is.

7547. Mit szuszogsz vele.

7548. Mit szuszogsz mintha polyvát ettél volna.

7549. Szükség törvényt { ront. / szeg. KV. }

Latin: Necessitas frangit legem.

7550. Nagy ur a szükség.

7551. Nincs a szükségnek szabott törvénye.

Német: Noth kennt kein Gebot.

a) Szükség törvényt csinál.

b) Szükségbül erényt csinál.

7552. Megtanit a szükség. KV.

Latin: Necessitas magistra.

7553. Szükség tesz okossá.

7554. Ha beköszön a szükség, vége a szeretetnek.

7555. Nagy dolog a szükség.

7556. Szükség termi az egészséget. (2074.)

7557. Nincs erősebb erő mint kit a szükség ad. KV.
7558. Rohadt szőlő, dült gabona nem szerez szükséget. (227.)
7559. Mire szükséged nincs, egy pénz is sok érte.
7560. Szükség választja meg az embert.
7561. Volt szüléjök is: tátos volt és szemfényvesztő. P.
7562. Tiszteld a szüléket.
7563. A ki született, meg is kell halnia.
7564. Ki egyszer született, kétszer meg nem halhat.
7565. Szür nem palást.
7566. Kitették a szürit.

Bakony vidékén szokás a szürnek kitevésével adni tudtára kérő legénynek, hogy nem adják a leányt; t. i. a legény meghál a leányos háznál s ha reggel fölkelvén, szürit nem találja rendes helyén, akkor már tudhatja, hogy kitették s minélelőbb távozzék a háztul. — Mondják ily esetekre is e közmondást: kitették a szürit: az-az kitették a hivatalból; kitették a szürit, azaz kivetették a kocsmából.

7567. Kinek nem szüri, ne viselje. (3858.)
7568. Szür alatt fityet hány. (3131.)
7569. Szürdolmány, vagy dolmányszür.
7570. Szürujjában az esze.
7571. Szürujjábul is pénzt ráz.
7572. Másnak szür, maga szomjan marad.
7573. Szük szüret, szük aratás egész házbomlás.
7574. Lustos mint a szüret.
7575. Elkölt a szüret. (8140.)

Franczia: Adieu paniers, vendanges sont faites.

7576. Nem mind szüz, a ki pártát tüz.
7577. A megesett szüzet csak feddeni lehet. KV.
7578. Szükség megvesztett szüzeség. KV.
7579. Szüzeség ékesség.
7580. Szüzeségnek csak egy a prédája. (2118.)

T.

7581. Sorba megy mint a tabáni biróság. D.
7582. Mint a tacskók, ugyan felfütyészik. M.
7583. Tacitusból felel.

Iskolai km. Tacitus a latin történész neve, de hallgatagot jelent, s ki hallgatva felel am. semmit sem felel, nem tud semmit.

7584. Aggszó, de igaz hogy betegséget, sántaságot, szegénységet senki el nem tagadhat. P.
7585. Három takács egy ember. K.
7586. A takarékosság legjövedelmezőbb.
7587. Késő a takarékosság, mikor üres az erszény. (4410. 4411.)
7588. Meddig takaród ér, addig nyujtózkodjál. (4994.)
7589. Talál az, a ki keres. (4320.)
7590. Ő találta fel.

Azaz igen tud hozzá, minlha ő találta volna fel.

7591. Találomra mondom.
7592. Ha találtam, kondítom. B.
7593. Mihelyt a talpát megütik.

Alvó szolgáját rendesen ugy költi fel a gazda, hogy egyet rug talpába vagy üt rajta.

7594. Talpig ember.
7595. Talpra, magyar!
7596. Égett a talpam alatt.

Német: Es brennt ihm unter den Füszen.

7597. Viszket a talpa.

Szeretne tánczot járni.

7598. Csak a talpát nyalja. (5452.)
7599. Talpalatnyia sincs.
7600. Talyiga nem szekér. (1. 1136. 4230.)
7601. Hitetlen Tamás.

Tamás apostolról maradt, ki mind addig nem hitt a feltámadott Jézusban, mig sebeit nem tapintá.

7602. { Tamás vagyok benne.
Én abban Tamás vagyok. ML.

7603. Nem mindig fu a vak Tamás. D.

Helyszerü km. Valamelyik város éjszakkeleti részén legvégül vak Tamás nevü ember lakott, s az onnan fuvó szelet elnevezték vak Tamásnak.

7604. Hamar tanács, hamar bánás.
7605. Semmire kellő a tanács, ha nincs követője. KV.
7606. Tanácsot ne adj, ha nem kérnek.

Német: Rathe Niemanden ungebeten.

7607. Tetszik a tanács, de izzaszt a munka.
7608. Bölcsebb a reggelre halasztott tanács.
7609. Hitvány, tanácsnak is jó a vége néha. KV.
7610. Ha másnak tanácsot adsz, beveheted mégis a más tanácsát.
7611. Tanácsra hallgass, időtül várj.
7612. Tanácscsal erősödnek a mély gondolatok. KV.
7613. Adnak tanácsot, de nem adnak kalácsot.
7614. Nem minden tanács jó tanács.
7615. Rosz tanács fejedre fordul.
7616. Könnyebb tanácsot adni mint venni.
7617. Magadnak köszönd meg a jó tanácsot.

Jó a jó tanács, de legtöbbet ér magad iparkodása.

a) Tanácscsal tégy mindent, soha nem bánod meg.
b) Tanácsban ész, harczban erő használ.
c) Sok tanácskozó tanácsot se nem ad se nem vesz.
d) Jó tanács soha nem késő.

7618. Ne légy tankó, ha eszeddel élhetsz. D.
7619. Rosz tanitótul tanulhatod, mit kelljen kerülni.
7620. A ki tanit, tanul.
7621. Nem lehet a tanítvány mindjárást mesterré.
7622. Addig tanulj mig időd van.
7623. Senki sem lehet tanu maga ügyében.
7624. Mit ember ifjanta tanul, azt aggodtan is nehezen felejti. KV.

7625. A mint tanulsz, ugy veszed hasznát.
7626. Sokat tanult, kinek kedve a könyvekhez. KV.
7627. Egy tanuvallásra fel is akasztanak.
7628. Főzi a taplót.
7629. Kvitt a tapló.

Mindennel tisztában vagyunk. E franczia szólásmódbul: jouer à quitte ou double, vagy: quitte ou double (mindent játékra tenni).

7630. Jól tapogat.
7631. Ott is tapogatod, a hol nem fáj.
7632. Nehéz ott a tapogatás, hol nem annyira viszket mint fáj.
7633. Ugyan megnőtt taréja.
7634. { Taréjt emel. (1437.)
Taréjosan beszél. D. }

Latin: Cristas erigit.

7635. Tarkán kurtát cserélt. (1530.)
7636. Minő a tartomány, olyan a szokása. KV.
7637. { Mi a tatár!
A tatár! }

Meglepetésbeli csudálkozás.

7638. Hajtson el a tatár.
7639. Nem hajt a tatár. (7920.)
7640. Szegény tatár!

Mondani szokták férfira, ki nem igen jó hirben álló aszonyt vesz feleségül, gunyos szánakozással. Kisfaludy K. „A bánkódó férj" czimü költeménye e közmondás értelméből van igen szépen kikerekítve.

7641. Krimi tatár. ML.

Ez alatt kegyetlen embert ért mindig a magyar; p. a krimi tatár is megszánná.

7642. Tatár fajta. Sz. (6751.)
7643. Tatár étel, török táncz, magyar adta, ördög láncz.

Tatár étel azaz korbács, mennyiben ez kolbászhoz hasonló; török táncz, mennyiben talpon forog a táncz, a török pedig talpveréssel is büntet; magyar adta azaz szitok; ördög láncz azaz rabbilincs. Ez a négy összehozva átokkép mondatik.

7644. Szalad mintha a tatár hajtaná.
7645. Hire van mint a tatárjárásnak.
7646. Tavaly, tavaly, az idén. (1110.)
7647. Majd tavaly. (3678. 6814.)
7648. Elmult mint a tavalyi hó.
7649. Fej nélkül a tábor lelketlen sokaság.
7650. Kitett magáért mint táczi kutya az uráért.
7651. Tál fazékkal hamar összezördül.
7652. Sok jó ehetik egy tálbul. (8026.)
7653. Könnyebb a tálba aprítani mint keresni.
7654. Első, utolsó a tálban.
7655. Előbb a tálba, aztán a szájba.
7656. Néha a támasz is megdől.
7657. A táncz bolondnak való. M.
7658. Nem illik étel előtt a táncz. KV.

Latin: Nemo saltat sobrius.

7659. Nekem az rosz táncz volna. ML. (140.)
7660. Szárazon járni a tánczot. (1109.)
7661. Nem sokat hoz a táncz a konyhára.
7662. Nehéz tánczot zsákban járni.
7663. Eb fujja nótáját, kutya járja tánczát.
7664. Ej hajh! tánczra táncz.

a) Három a táncz.

7665. Robotban tánczol.
7666. A mint vonják, ugy kell tánczolnunk. ML.
7667. A ki tánczol, az fizet.
7668. Könnyü annak tánczolni, kinek apja hegedült.
7669. Tánczingerlő.

Azaz kezdő, rábeszélő, vagy épen bujtogató is.

7670. Jó tánczos, rosz dolgos.
7671. Apródonként elfogy a tömött tárház is.
7672. Kinek társa van, ura is van.
7673. Szerelem, uraság nem szenvednek társat. K.

Német: Lieb' und Herrschaft leid't nicht Gesellschaft.

Franczia: Amour et segneurie ne veulent point de compagnie.

7674. Nem jó társ az, ki mindent csak maga hörpent fel. KV.
7675. Két táskára szerződött. M. (389. 4544. a. 4932.)
7676. Tüzet okád mint a tátos.
7677. Tátos volt az apja.
7678. Jobb távol szeretni egymást. M.
7679. Tedd ide, tedd oda. (90.)
7680. A mely tehén sokat bőg, kevés tejet ad. (8049.)
7681. Tehenet { kantároz. (4290.) / nyergel. KV.
7682. Ki tehene alatt szoptál? (1449)
7683. Tudjuk, micsoda tehén alatt szopott. D.
7684. Hamarább lesz tehénnek csikaja. KV.
7685. Hol nincs üzekedő tehén, nem megy oda bika. K.
7686. Fekete tehénnek is fehér a teje.

Német: Ist die Kuh auch noch so schwarz, sie giebt immerdar weisze Milch.

7687. Sötétben minden tehén fekete. (2648.)
7688. Borjastul tehenet. K.

Német: Die Kuh mit dem Kalbe nehmen.

7689. Riska tehén fia. (353. 2511. 7515.)

Riska tehén alakban ismer a magyar népmese egy olyan védő lényt, ki a kedvenczeül választott pásztorfiut a vasorru bába incselkedései ellen ója; sőt boldoggá is teszi utoljára. Innen a pásztorfiut riska tehén fiának nevezi a mese; s tőle van a közmondás, mely igen szerencsést jelent, kinek minden sikerül.

7690. Sir mint a zálogos tehén.
7691. Tehénre gatya. (1153.)
7692. Tehénre, hajdu! (4174.)
7693. Messze országot bejárt mint a tehénfark: egyik farpofátul a másikig.
7694. Egyenlő teher senki nyakát nem szegi. KV.

Német: Gleiche Bürde bricht Keinem den Rücken.

7695. Nagy teher is könnyü, ha sokan emelik.
7696. Kit a tej megéget, a tarhót is fujja. M. (2011.)
7697. Ha ikrázik a tej, rajta a köpüvel.

7698. { Meglátszik, a mely tejben turó leszen. M.
Korán megtetszik, mely tejbül lesz jó turó.
A tejnek elején tetszik meg a turó. }

7699. Tejben, vajban fürdik.

7700. Alszik mint a tej.

7701. Azt gondolja: fenekig tejföl.

7702. Szereti a tejfölt, de nem akarja enni a szerdéket. KV.

7703. Leszedte a tejfölt, nekem csak a savó maradt. (4572.)

7704. Nagyobb a tekintet mint az erőszak. KV.

7705. Kocsistorok, barátzsák nehezen telik. Sz. (6192.)

7706. Csikorog mint temesvári sánczon a taliga. D.

7707. Szájas mint a temesi kapu.

7708. Pompás temetés pénzvesztegetés.

7709. Sok temetés nem nagy becsületére válik az orvosnak.

7710. Száz temetés sem ér egy lakzit.

7711. Sok temonda van a háznál.

7712. Azt se mondta: templom.

7713. Nem mind szent, a ki templomba jár.

7714. Ki a templom mellett lakik, jobbára utolsó a szentegyházban.

Német: Je näher die Kirche, je später hinein.

7715. Nem adnám egy templom bankóért.

7716. Ki, kutya, a templomból.

7717. A ki későn megy templomba, mégis akkor jő ki, mikor a többi.

7718. Szegény, mint a templom egere.

7719. Iszik mint egy templarius. ML.

7720. Csak épen hogy teng, leng.

7721. Megakadt a tengelye. KV.

7722. Tengelyt { akasztottak.
ütöttek. (105.) }

7723. Tenger se mossa le.

7724. Ki a tengeren jár, tartson a szelekkel. KV.

7725. Sós tengerben bajos kaparászni.

7726. Tengerbe hordasz vizet.
Latin: Mari aquam addere.
7727. A ki nem tud imádkozni, menjen a tengerre. K.
7728. Czo ki, tenger!
7729. Nem lehet a tengert kanállal kimerni.
7730. Feltörik a tenyere.
7731. Viszket a tenyere. (3205. *b.*)
7732. Tenyerén hordja.
7733. Ha aranyat hordasz is tenyereden.
7734. Kend meg a tenyerét s megnyered ügyedet. BSz.
7735. Tenyeres, talpas. (3565.)
7736. Ott is terem, a hol nem vetik.
7737. Azt sem tudja: mi fán terem.
7738. Természet nagyobb a szokásnál.
7739. A természet kevéssel megelégszik.
Latin: Natura parvo contenta.
a) Kitör belőle a természet.
7740. Test, jóra rest.
7741. Teste, lelke.
7742. Teste, lelke és a sodrófája.
7743. Ez teszi meg.
7744. Teheti s teszi.
7745. Mi van mit tenni, ha meg kell lenni.
7746. Nincs mit tenni, { el kell menni. / meg kell lenni. }
7747. Mit félre nem tettél, elő sem veheted. KV.
7748. Tetőtül talpig becsületes.
7749. Nehéz mindennek tetszeni. K.
7750. Mindennek tetszeni lehetlen, akarni bolondság.
7751. Tetü a biborban is megnevekedik. D.
7752. Még a tetü is köhög.
7753. Nem szükség a tetüt ködmönbe rakni. KV.
7754. Oda ütök, hol a tetü bakzik.
7755. Ringyrongyban terem meg a tetü.
7756. Mennél hitványabb a tetü, annál jobban csip.
7757. Serkéből lett tetü annál jobban csip. (3038.)

7758. Szegény mint a tetü.
7759. Mász mint a tetü.
7760. Hallgat mint tetü a var alatt.
7761. T e v e, ha rühes is, többet bir mint az egészséges szamár. K.
7762. Tevének mind nyaka mind szőre haszon.
a) Görbe mint a teve háta.
7763. Se té se tova. (3620.)
7764. T é g l át szapul.
7765. T é k o z l ónak ruhája végre koldus táskája.
7766. Egy, kettő hián volt a' tékozlónál. KV.
7767. A t é l hagyján! de a szele gonosz
7768. Más is télben csinál házat.
7769. Télben kenyért, nyárban ruhát, bolond, a ki elhagy.
7770. Télben két szakács, egy kulcsár; nyárban két kulcsár, egy szakács.
7771. Ritka mint a t é l i fa árnyéka.
7772. T é n y e i kezesség. K.
Csalárd kezesség.
7773. T é ren is tántorog gyakran a méltóság. KV.
7774. Sem ostor sem ló nem a t i e d.
7775. Tud hozzá mint t i k a regéhez. M.
7776. Egy t i k m o n ysültig megleszen. M.
7777. Félénk sziv nem megy a t i l a l m a sba.
7778. T i l o sban jár.
7779. Tilosba is bevág a kasza.
7780. Kicsin t i n ó, nagy a járom.
7781. Más tinóján szánt. KV.
7782. Tanulj tinó, ökör lesz belőled.
a) Fekete mint a t i n t a.
b) Tinta ez, nem kalamáris. (5555.)
7783. Akkor még a T i s z a vize is más felé folyt.
7784. Ki a' Tiszábul nem ivott, nem is tarthatja magát igaz magyarnak. D.

7785. Lassan foly a Tisza, boldog, a ki iszsza.
7786. Kinek nincsen t i s z t e, nincsen veszedelme.
7787. Nem árt, a kinek sok tiszte van. KV.
7788. T i s z t á b a n van.

Mondatik olyanra, ki eszméivel, ügyeivel rendbe jött; aztán játékosoknál: ki mindenét elvesztette.

7789. T i s z t a s á g második egészség.
7790. Ha nem szinte t i s z t e s e n, legalább { szinesen. / eszesen. }
7791. Kinek isten ad t i s z t s é get, menten ad hozzá tehetséget.
7792. Álomszakasztással jár a t i s z t v i s e l é s. KV.
7793. A t i s z t v i s e l ő szóló törvény.
7794. Nem t i t o k, a mit két ember tud. (3518.)
7795. Részegre, aszonyra, gyermekre titkot ne bizz.
7796. Titkod, tanácsod feleségednek is nehezen.
7797. Nem jó a titkot mindjárt befujni. KV.
7798. Nincs oly titok, mely idővel ki ne nyilatkoznék. (8041.)
7799. T i t o k t a r t á s néha többet ér szólásnál.
7800. Szerelmet, hurutot, szegénységet nehéz el t i t k o l ni.

N é m e t: Liebe, Feuer, Husten, Krätze, Gicht, Lassen sich verbergen nicht.

7801. Egyik t i z e n k i l e n c z, másik egy hián husz.
7802. Tizenhusz.

Sokat mondani akaró, bizonytalant mondó szám. P. „sokat árultál már?" — ‚Oh igen sokat, tizenhusz forintot.' Azaz semmit vagy keveset.

7803. Ha fejét betöröd, megáll a t o j á s is.

Sokat emlegetik Columbus tojását. — Mikor csupa irigységből kicsinlették volna némelyek az ő tengeri kalandjait, s Amerika fölfedezését, mint oly szerencsét, mely neki vakon jutott, épen tojást hoztak fel az asztalra s ő egyet kezébe vön s kérdé: ki tudná felállítani azt? A társaságban ez senkinek nem sikerült. Ő betöré a tojás végét s felállítá. „Hiszen ugy nem nagy mesterség!" mondának többen. ‚Az igaz,' felelé Columbus,

„de mégis én találtam ki a módját.' Ez a Columbus tojásának története.

7804. Tojás parancsol anyjának.
7805 Tojás akar okosb lenni tyuknál. (1461.)
7806 Míg egy tojás megesik.
7807. Törött tojást kovács se forraszt össze. (2218.)
7808. Akár a tojást a kőhöz, akár a követ a tojáshoz. (3321.)
7809. Megette három szégyen nélkül a tojást. D.

E közmondást Apor Péter irataiból magyarázza meg Dugonics, mint igen régit. — Ha leánynéző a felhozott tojást roszul törte meg, azaz hig gyanánt a keményet s megforditva: ez volt az első szégyen; ha megsózván, fölkeverte és belőle kifogyt, ez a második szégyen; ha több vagy kevesebb kenyeret szele föl mint a mennyi hozzá kellett, ez volt a harmadik szégyen.

7810. Még a teli tojás is kevés. D.
7811. Piros tojásbul kelt.
7812. Ugy bánik vele mint a himestojással.
7813. Tokaji bort gyalázza beczkói lőre.
7814. Nem is bor, ha nem tokaji.
7815. Tokorcsra őrölni K.

Tokorcs cserekereskedést üzvén eczetnek való gyümölcscsel, ki oda gabonát vitt, nem liszttel ment haza, hanem eczettel.

7816. Egész Toldi Miklós.
7817. Toldi Miklós unokája.

Toldi Miklós, ismeretes költőtörténeti egyén, az erő képviselője közmondásainkban.

7818. Ugy lép mint Toldi Miklós lova.
7819. Élődik mint Toldi Miklós lova a szemeten.
7820. Iró toll nem tud szégyent.
7821. Rágja a tollat.
7822. Más tollával dicsekszik.

Német: Sich mit fremden Federn schmücken.

7823. Tollat emel. (7634.)

7824. Tollfosztásban nem szakad meg az ember.
7825. Összejárta Tolnát. Baranyát. (3896. 8087.)
7826. Kicsi korában kezdi a tolvaj is.
7827. A tolvaj kerékre, szajha pelengérre. KV.
7828. Ismeretes tolvajtól legjobban lehet őrizkedni.
7829. A nagy tolvaj leszakad, de a kicsi felakad.
7830. Azóta szaporodik a tolvaj, mióta sok a törvény.
7831. Vissza is lopják a tolvajtól.
7832. Tolvajnak gyilkos örököse.
7833. Házi tolvajtól nem lehet őrizkedni.
7834. Pénzen ott a király képe, mégis elviszi a tolvaj.
7835. Ki a tolvajt védi, maga nagyobb tolvaj.
7836. Békével lehetne a tolvaj is, ha nem bántanák.
7837. Tolvaj olvasatlan is elviszi a pénzt.
7838. Nem azért akasztják fel a tolvajt, mert lopott, hanem azért, mert nem tudta jól elrejteni.
7839. Kegyelmes tolvajnak hegyes nyárs az alfelébe. M.
7840. Akár lopjon akár a zsákot tartsa, egy tolvajság.

Német: Es ist gleichviel, ob der eine stiehlt, und der andere den Sack aufhält.

7841. Egy tombászon faragnak. (3286. 4289.)
7842. Torban { dalolni, lakziban / énekelni, vendégségben } sirni.
7843. Torda hasadéka a szája.
7844. Okos mint a tordai malacz, seggel megy a vállunak.
7845. Lator a torok. KV.
7846. Nem kell a toroknak hinni. KV.
7847. Igyál torok, nincs pokol.
7848. Kis lyuk a torok, de egész falut elnyelhet.
7849. Torkán lekorcsolyázott.

A pénzem elkarikázott,
Torkomon lekorcsolyázott.

7850. Megmetszik torkát, ha elveszik Borkát. (1057.)
7851. Torkára { forr. (915.) / forrasztani.

7852. Kutyabája, csak a torka véres. (5741.)
7853. Torkán akadt.
7854. Torka, mint a szabógyűszű.
7855. Rövid torkosság, hoszu betegség.
7856. Ő tette föl a torony gombját. (6897.)
7857. Torony irányában.
7858. Toronynál magasabb, nádnál véknyabb.
7859. Ne tovább.
Latin: Non plus ultra.
7860. Sok részben áll az ő dolga, mint a Tóbiás szakála.
7861. Tót nem ember. (l. 1136. 4230. 5025. 7600.)
7862. Adj a tótnak szálást, / Fogadd be a tótot, } kiver a házadból. / Adj szállást a tótnak, majd határt mutat. Sz.
7863. Tót szégyenli nevét. (5722.)
7864. Tót álnokság. Sz.
7865. Tótnak borsó, németnek koporsó.
7866. Tót aszonynak tót a lánya.
7867. Reá szorult a tót vendégségre.
7868. Tótnak kökény a bora, vadalma fügéje. Sz. / A tótnak vadalma, vad körtvély fügéje. D.
7869. Megeszi a tótot a maga fenéje.
7870. Tót adta, tót elvette; ebnek adománya.
7871. A tót is megpihent, mikor a fárul leesett.
7872. Egyetek tótok, meghalt apátok.
7873. Maga határán a tót is ur. (415.)
7874. Tót emberség.
7875. Tótnak délig esze.
7876. Tót ágast áll.
7877. Hegyes mint a tót bocskor.
7878. Tóttal tótul kell szólani.
7879. Tót vászon, tót lepedő.
7880. Czo fel, lósz.r, légy tóttá.
7881. Féltökü tót.
7882. Mit szúszogsz mint a tót.

7883. Busul, mint a tót kurvanyja után. D.
7884. Semmi sem lett belőle mint a tót fiábul.
7885. Hátán boltja mint a csipkés tótnak.
7886. Neki esett mint tót gyermek a pohánkának.
7887. Járja az országot mint a gyolcsos tót.
7888. Mindenéből kifosztották mint tótot az emberségből.
7889. Szereti mint tót az aludttejet.
7890. Ragadós mint a tót fene.
7891. Örül mint tót { a pogácsának,
gyerek a békasónak.
7892. Lakozik mint tót a pohánkával.
7893. Se kinn se benn mint Tót Janó a lakodalomban.
7894. Tót zefir.
7895. { Több kettőnél.
Soknál több.
7896. Most adjuk meg árát a többinek. KV.
7897. Mit a többség akar, annak kell megállni.
7998. { Addig jár a tök a lékre, hogy végre oda szakad.
Addig uszik a tök, mig egyszer elmerül.
7899. Igen tudja ő: ha tök-e vagy turós étek. M.
7900. Tök is este virágzik.
7901. Egész nap a tökit vakarja. (3536.)
7902. Kit nem tökkel ijesztenek, elfelejt az egyebet.
7903. Szorítják a tökit. (2999.)
7904. Nem egy eb rugja a tökit.
Többfelől van segítsége, pártfogolása.
7905. Kopasz mint a tök.
Tökfedél: a kalap gunyos neve. Tökfej. (2698. f.)
7906. Tökmagnak is sok.
Például: annyi ellenség lepte meg az országot, hogy tökmagnak is sok lett volna.
7907. Ha tömjén nem telik, liszttel is áldozunk.
7908. Arany tömlőbül is csak szél a mi kijő.
7909. Ül a székben mint a tömördi biró.
7910. Törik, szakad. (5471.)

Épen az, mit a franczia igy tesz ki: coûte, qui coûte.

7911. Török, torok sok kárt tett az országban.

7912. Törököt fogtam, de visz.

7913. Fejére telt a török átka.

Midőn a törökök Magyarországbul kiüzettek, ezen átkot mondák reá: verje meg az isten roszabb szomszéddal mint mi valánk.

7914. Török átka ember. (7427.)

7915. Verjen meg a török átka.

7916. Meglesz a törökök husvétján. (1110.)

7917. Török vér, hadd folyjon.

7918. Dohányoz mint a török.

7919. Eldicséri mint török a lova farkát.

7920. Nincs török a { hátunkon. (7639.) / nyakunkon. }

7921. A törpe csak törpe, ha hegytetőn áll is.

7922. Törtelre ment.

Például: korsó, üveg; azaz eltört.

7923. Hol sok a törvény, szaporodik a bün.

7924. Nem mindig tollal, gyakorta fegyverrel is irják a törvényt. K.

7925. Törvényt soha ne tégy felpörösnek.

7926. Törvényben tagadás jó. M.

7927. Törvényben nem jó a hamarság. M.

7928. Legjobb törvény legroszabb erkölcsökből származik. (4883.)

7929. Sok törvény, sok örvény.

7930. Törvénynek viasz az orra.

7931. Törzsök is szép, ha felöltöztetik. (7988.)

a) Törzsököt huz. (7942.)

b) A törzsök csak törzsök, hármint csinogassák.

7932. Tövisen keres szőlőt. KV. (2910.)

7933. Más lábábul tövist magaéba.

7934. Törül { vágott. / fakadt. }

7935. Tővel, hegygyel áll össze.

7936. Tövirül hegyire menni.
7937. Gyerünk a tövire. (1024.)
7938. Leadta a t ő g yit. (4903.)
7939. Kisebb tőgygyel is megéllik még.
7940. Szarva közt a tőgyit. (514.)
7941. Minémü a t ő k e olyan a bora is. Sz.
7942. Tőkét huzni. (7931. *a*.)

Ugy mondják hogy a farsangon el nem kelt leányok, csupa csufságból, hamvazó szerdán tőkét huztak valaha, s igy maradt fel aztán közmondásul e szokás, mely inteni látszék a leányokat, hogy jól viseljék magokat.

7943. T ő rrel, paizszsal vitat. P.
7944. Szép valamit szoktak oda hinteni, hová a tőrt rakják. (5062.)
7945. Két éles tőr nem fér egy hüvelybe. (1337.)
7946. Tőrt hány.
a) Tőrbe ejt.
7947. Jó a t r é f a de nem { mind éltig. M. / mindétig. BSz. }
7948. Hir, név, hit, szem nem tud tréfát. KV.
7949. Szünetlen tréfa határos a hazugsággal.
7950. Érti a tréfát. D.

Azaz tréfának vélvén a nem épen goromba visszautasitást, annak rovására szemtelen, tolakodó, ki mentséget a tréfában lel.

7951. Kinek élte teljes tréfa, nem teljes ember. D.
7952. Szapora tréfa, meddő okosság. (5906.)
7953. Nem vette tréfára.
7954. Tréfa nem répa.
7955. A tréfa meg nem ég.

Szójáték; tölgyfa, tréfa. Azért kedvencz találós mese: melyik fa nem ég meg? „A tréfa."

7956. Tréfa is maga helyén jó.
a) Nagy urral, bolonddal nem jó tréfálódni.
7957. T r o mfot tromffal ütni. (2629.)

7958. Csak annyit tud ember, mennyit előmondhat.
7959. Jobb semmit nem tudni mint imigy amugy.
7960. Csak meg ne tudják.

Valaki elvégez valamit, p. harisnyakötést leány, s igy szól: ez is megvan, csak meg ne tudják.

7961. Más, a ki jobban tud.
7962. Nem jó mindent tudni.

Kandinak szokták mondani, ki hirek után szaglál mindenfelé.

7963. Nem szégyen nem tudni, de tanulást futni. KV.
7964. Mutasd meg, ha mit tudsz. KV.
7965. Egyik tudatlan hamarabb megérti a másikat.
7966. Nagy gyalázat embernek a tudatlanság.
7967. Hol sok a tudomány, sok a titok.
7968. Nincs a tudománynak röst ágyban fekvése.
7969. Fáradsággal adják a tudományt.
7970. Jó uti társ a tudomány. K.
7971. Tudomány nem veszhet el. KV.
7972. { Tudomány eltart mindenütt.
Embert tudománya mindenütt eltartja. KV.
7973. Jó utitárs a tudomány.
7974. Tudomány szegénynek is palotát rak. (3044.)
7975. Tudós is talál, min köszörülje eszét.
7976. Nem mind tudós, ki pápaszemet hord. (1733.)
7677. Tudósok becsülete ifjak ébresztése.
7978. Ha nem kevély a tudóska, világ nyolczadik csodája.
7979. Szép a tulipán is, de ha nincs illatja.
7980. Ellopták a turbát, de nálam a kulcsa. M.
7981. Akár turják, akár gyurják. (117.)
7982. Nem jó a turó, ha nem jó a gyuró.
7983. A turóra vizet öntnek, domikának mondják.
7984. Turóval a rosz káposzta is jó.
7985. Turó tormával.

Turó azaz disznófej eczetes tormával, mint kedves étel. Szójáték.

7986. Elkölt immár az ő turpissága. M.

7987. { Beh nagy tus. / Nem nagy tus.

7988. Tuskó is szép, ha szépen felruházzák. (7931.)

7989. Átugorja még száz tü hoszát. (2539.)

7990. Ki tüt lopott, ökröt is próbál. (5094. 6040.)

7991. Tün kezdik a lopást.

7992. Tüvé tettem mindent érte.

7993. Nincs tü köztünk hogy össze ne férjünk. BSz.

Hölgyek épen ezért nem ajándékoznak sem fogadnak örömest ajándékban tüt.

7994. Tühegyre állítani.

7995. Se tücs ki, se hajts ki. (904.)

7996. Gyönge tücsöknek is hangos a szava.

7997. Tücsök bujt a fejébe.

7998. Összeeszik tücsköt, bogarat.

7999. Félre tüdő a májtul. (1052.)

8000. Mint egy tüdő ugy él. KV.

8001. Hadd ázzék a tüdő.

8002. Majd kifuvom a tüdőmet. (5063.)

8003. Oly tiszta a tükör hogy a lehellet is árt neki.

8004. A tükröt okozza.

8005. Tükröt mutat.

8006. Nem vaknak való a tükör. KV.

8007. Tükör azt mutatja, mi előtte van.

8008. Nem mindig tükör oka, ha csunyát mutat.

8009. Tükör a példa.

8010. Hazud, mint a rosz tükör.

8011. Se tüled se hozzád.

8012. Ki nem tür, nem uralkodik.

8013. Akármit is türve ér el az ember.

8014. Sokat kell türni, szenvedni.

8015. Keserü a türés, édes a gyümölcse.

8016. Mi türés, tagadás.

8017. Kösd be { türömfüvel. / türolajjal.

8018. T ü s k é n, bokron keresztül.
8019. T ü s z k ö l n i fog tőle.
8020. Tanácscsal nem telik a t ü s z ü.
8021. T ü z , tudomány eledelt kiván.
8022. Ha más tüzbe szalad, bemennél-e te is? KV.
8023. Tüz, viz, vigyázz.
8024. Tüz használ fázónak, de árt izzadónak. KV.
8025. Ugy ég a tüz, ha tesznek rá.
8026. Egy tüznél több fazék is felforr. (7652.)
8027. Égő tüzet gerjeszteni. KV.
8028. Nyájas a tüz. M.
8029. Tüzet tüzzel olt. (1684. 5909.)
8030. Vas nyakat is meglágyít a tüz.
8031. Nem jó a tüzzel játszani.
8032. Tüzet piszkálni. (1684.)
8033. Tüzbe is elmegy.
8034. Mint rakod a tüzed, ugy forralod vized.
8035. Tüzzel, vassal.

L a t i n: Igni, ferroque minari.

8036. Hazud mint a tüz.
8037. Könnyü melegedni, ki a tüz mellett ül.
8038. Kiállani a t ü z p r ó b át. (6744.)

TY.

8039. { Vak t y u k is talál néha buzaszemet.
{ Vak tyuk is lel gyöngyöt.
8040. Jó példát ad a tyuk, de kacsái nem követik.
8041. Tyuk is kikaparja. (7798.)
8042. Enyém a tyuk, tehát a tojás is.
8043. Tyukokkal fekszik le.
8044. { Sast látva meglapul a tyuk.
{ Még a tyukfi is meglapul, ha kányát lát.

8045. A szelid tyuk hamar meglippen.
8046. Tyuk is szóra szoktatja csirkéit. (3183.)
8047. Fekete tyuknak árnyéka.
8048. Elkapta kenyerét a tyuk. (5260.)
8049. Mely tyuk sokat kárál, keveset tojik. (7680.)
8050. Mely tyuk fent kotkodál, alant keresd tojását.
8051. Előbb tojik a tyuk, azután kodácsol.
8052. Tyuk fő a fazékában. (227.)
8053. Oda vagyunk a tyukoknak. ML.

„Mondják a kozákok nem messze vánnak. Ezt hallván csak gondoltam: oda vagyunk a tyukoknak.“ (ML. 435. lap.)

8054. Ha egy tyuk uszni tudna, a többi is eltanulná.
8055. Fekete tyuk és fehér tojás.
8056. Törvényt tenni a tyukokra, ML.
8057. Tyukot lopott.

Azaz pelyhes a ruhája, nincs kikefélve.

8958. Tyukkal, kalácscsal körülte.
8059. Altalfut rajta mint tyuk a szenen.
8060. Bus mint a kotlós tyuk.
8061. Hallgat mint a tyuk a gyomban.
8062. { Nyeli / Mohón kapja } mint éh tyuk a nyálat.
8063. Tud hozzá mint tyuk az abc-hez.

a) T y u k á s z n i kedvét.
b) T y u k m o n y is megáll az asztalon, ha betöröd csucsát.
c) Más t y u k s z e mén tipródik.
d) Tyukszememre hágott.
e) T y u k ü l t e t ő gavallér.

Ü.

8064. Felkapott az u b o r k a f á r a.
8065. Leesett az uborkafárul. (3201. *c. d.*)

8066. Habzó tenger az udvar.
8067. Pázsitos udvaron lakik a szegénység.
8068. Udvari kegyelem, álom, esős idő.
a) Ott van gonosz udvar, a hol nincs igazság.
b) Az udvari élet nem csak borsos kalácsot, hanem kenyérhajat is ad. F.
c) Nagy udvarban nehéz remetének lenni.
d) Nagy udvarokból is mentek mennyországba.
8069. Ugocsa nem koronáz.
8070. Elvéti az ugrást. P.
8071. Nincs ugrás a természetben.
a) Ugri füles.
8072. Az ugy és nem rövid igék, de nagy gondot adnak. K.
8073. Nincs uj a nap alatt. KV.
8074. Azt se tudja, hány az ujja.
8075. Ujjaink sem { egyarányosak. / egyenlők.
8076. Szájára teszi ujját.
Hallgatásra int.
8077. Mit egy ujjal bedughatsz, ne várj többet oda.
8078. Nem szoptam az ujjomból.
8079. Ujjodra tekerheted. (1441. 5288. *a.*)
8080. Ujjat huz.
8081. Hoszu ujju.
8082. Mesztelen mint a kisujjom.
8083. Ugy maradt mint az ujjom.
8084. Mit kisujjoddal elnyomhatsz, ne nyomd azt a nagygyal.
8085. Ujság kedves, óság redves.
8086. Pislog mint az undvári nyul a nyárson.
8087. Összejárta Ungot, Berket. (7825.)
8088. Hamar lehet valaki ur, de késõre jó.
8089. Az urak aprítják, nyomorultak lakják. KV.
8090. Ki sarkalja urát, inkább veszi hasznát.
8091. Ki urával pöröl, isten az orvosa. M.

8092. Mikor az urak tanácsból fölkelnek, mindig okosabbak. KV.
8093. Nincs oly nagy ur, ki meg nem szorul. KV.
8094. Nagy urak esete jobbágyok intése. Sz.
8095. Nagy urnak is van ura.
8096. Urak kérése parancsolás.
8097. Urak szolgálata nem lehet állandó. KV.
8098. Vajmi keveset orrukba vesznek az urak. KV.
8099. Az ur adta, az ur elvette. KV.
8100. Nagy urak kedve nyulhàton jár. K.
8101. Nagy urak keveset adni szégyenlenek, sokat nem akarnak. K.
8102. Hunczut az ur.

Jókedvüek felszólítása arra hogy egymást ne urazzák, hanem tézzék.

8103. Senki sem nagy ur szolgája előtt.
8104. Urak vesznek össze, jobbágy haját tépik.
8105. Urat fogtunk.

Kártyában mondják arra, ki sokára marad bukás nélkül, s el kezd bukni.

8106. Nem mind igaz, mit a nagy urak fillentenek. K.
8107. Nem ur az, ki senkit urrá nem tehet.
a) Ur szine változása volt.
b) Rám szoktál mint az ur borára.
8108. Kemény uralkodás nem mindenkor hasznos. KV.
8109. Nem állandó az erőszakos uraság.
8110. Uraság oly dolog, mely sok gondon forog. KV.
8111. Uraság is bajjal jár.
8112. Uszik, mig el nem ül.

Már benne van valamiben; p. adósságban, gazságban.

8113. Usztatják.

Hasztalan remény igéretekkel tartják.

8114. Jó uszó hal vizbe leghamarább.
8115. Életében mindig Uszubu.
8116. Járt uton nem terem fü.

Mátyás király mondá ezt, midőn beszélgetés közben

arra jött a szó: miért hogy aszonynak, ki sok férfival társalkodik, nincs gyermeke.

Német: Auf viel betret'nem Fuszsteige wachst kein Gras.

8117. Utnak, szónak nincs vége.
8118. Nem egy uton járunk.
8119. Néha ut mellett is eljár az ember.
8120. Ördögnek maradt az ut.

Mikor mind a két szemközt jövő kitér.

8121. Bevágni utját. ML. (4620.)
8122. Járt utat járatlanért el ne hagyj.
8123. Jobb az utnak feléről visszatérni mint sem rosz helyre menni.
8124. Nem nyer pálmát, ki utjában horgot vet. K.
8125. Görbe uton jár.
8126. Uton igazság, háznál barátság.
8127. Az ut közönséges, de csak a győzedelmes járhat bátran rajta. K.
a) Legjobb az egyenes ut.
8128. Utas embernek nem teher a kenyér.
8129. Ki utassal eszik, áldozik.
8130. Akkor jó utazni, mikor mind elül mind hátul sókan mennek.
8131. Keskeny neki az utcza.
8132. Utczán angyal, otthon ördög.
8133. Utilaput { tett a lába alá. / kötött a talpára. } (3828.)
8134. Nincs nehezebb a könnyü uti { tarisznyánál. / költségnél. K. }
8135 Egy ékes szólásu utitárs jobb egy hat lovas hintónál. D.
8136. Legjobb utitárs a teli erszény.

Ü.

8137. Az ur akaratján kell ügetni. ML.
8138. Kinek nem jó ügye, azt ki ne fecsegje. (3821.)
8139. Okos ügyész hasznaért tartja a diákot.
8140. Késő ünnep után kántálni. (4034. 7575.)
8141. Teli van üressel.
a) Keserü mint az üröm.
8142. Hánykódik mint ürge a pórázon.

Karom hányom, farom rázom,
Mint az ürge a pórázon. Nép d.

8143. Fürge mint az ürge.
8144. Magának van mint az özvegy ürge. P.
8145. Se üstöm se komlóm. (3834.)
a) Üst korholja a fazékat. (6739.)
8146. Tündöklik mint az üst.
8147. Kezemben az üstöke.
8148. { Üstököt vonz. P. / Üstökbe kap. }
8149. Rángasd meg az üstökét.
8150. Üstökén fogni.
8151. Ütött, kopott.
8152. Ki sárga üvegen néz, mindent sárgának lát. K.
8153. Törik mint az üveg.
8154. Üvegen át nyalat mézet.
8155. Nem vagyok üvegből.
8156. Üzik, füzik.
p. a pletykát, mendemondát.

V.

8157. Vacsorára is kevés.

P. egyik ellenség a hatalmasabbnak.

a) Vacsorát nem is lát.

b) Csillagot néz vacsorára.

c) Vacsorán éred Pilátust. (L. ebéd.)

8158. Ugy kell vacsorálnunk hogy megtudja más is.

8159. Lepotyog az ember mint a vaczkor.

8160. Ne beszélj oly vadakat.

8161. Sokat fárad vadász.

8162. Addig vadászott, mig { maga került tőrbe. / magát is megették kutyái.

8163. Mosolyog mint a vadalma.

8164. { Vadfának vad a gyümölcse. / Nem várhatni vadfátul szelid gyümölcsöt.

8165. Vadhuszár.

Vannak mesék, melyekben a főszerepet kiszolgált katona viszi, ki már ennélfogva sokat tapasztalt embernek tartatik, s mesterségeket is tud. Ez a népnél vadhuszár. Mondják hogy megfeji a bakot, a kutágast; szolgálatba rendesen rosz, vagy fösvény emberekhez áll, s ezeket, leginkább parancsaik szórul szóra teljesítése által tönkre teszi, megboszulja, minő a német Eulenspiegel és az oláh Bakala. Csinei nincsenek még egy mesévé összeszedve, de népünk valóban ismeri azokat. Én szülő földemen, Ungmegyében hallottam felőle, mind a mellett a leirt jelvonásokat nem vítatom. Rangban nem áll oly magasan, mint a garabonczás diák, és nem is ösmerik annyira. Népjellemfestő mesékben fő hős szokott lenni; azért ohajtható volna, ha oly mese is látna világot, melyből fogalmát meghatározhatnók.

8166. Bus vadkan a tölgyfa gyökerének is neki vágja agyarát.

8167. Vagy, vagy!
a) Vagy én vagy ő.
b) Vagy élet vagy halál.
8168. Vagyok, a ki voltam, leszek, a ki vagyok. ML.
8169. Elfógy a vagyon, ha rá nem keresnek.
8170. Mit árt a vaj a bélesnek.
8171. Csak a vajasát eszi.
8172. Nem csak ezüst tálból szednek vajas pogácsát. KV.
8173. Megszeleli mint vajkai asszony a lisztet.
8174. { Vak vakot vezet. M. / Vak vezet világtalant. ML. }
Latin: Coecus coeco dux.
8175. Vak veti szemére világtalannak.
8176. Vak nevet kancsalt. KV.
8177. Vak is láthatja.
Latin: Vel coeco apparet.
8178. Vaktól utat. KV.
8179. { Mit használ a vaknak hogy az apja látott. D. / Nem használ a vaknak hogy elei láttak. K. }
8180. Vak is lát néha álmában. K.
8181. Vak is { talál garast. / talált olykor patkót. }
8182. Vakok között egy szemü az első.
8183. Néha vak többet lát szemesnél.
8184. Vakok közt sanda a király.
Latin: Inter coecos regnat strabus.
8185. Vak, ha sok is aranya, mégis nyomorult. K.
8186. Vak a szinekről.
8187. Vak légy, ha hamar akarsz járni.
8188. Vaknak mutatsz tükröt.
a) Vak nem veszi hasznát a tükörnek.
8189. Vak ember lova nehezen hizik.
8190. Tud hozzá mint vak a himvarráshoz.
8191. Szereti mint vak a gödröt. (4259. 4838.)
8192. Jobb lett volna neki vakon születni.
8193. Ne félj a vakságtul, mig engem látsz.

8194. Vakmerőség a bolondság szele.
8195. Vakandok mutat utat a szemesnek. BSz.
8196. Ott is vakarja, hol nem viszket.
8197. A hol viszket, megvakarjuk.
8198. Könnyü a vakarás, ha viszket.
8199. Vakarcs akar kitenni a kenyéren.
8200. Jobb valami mint semmi.
8201. Valamint, valahogy, de kitöltté azért. M.
8202. Vallatni lehetne vele. (4257.)
8203. Három a rosz vallás: kárvallás, szégyenvallás, buvallás. (1226.)
8204. Minden vallás jó vallás, csak a kárvallás rosz.
8205. Hitem és vallásom.
8206. Valósággal, nem tréfábul. KV.
8207. Van is, nincs is.
8208. Ott telik, a hol van.
8209. Van annak, a ki meg nem iszsza.
8210. Van itt mind őszi mind tavaszi.
8211. Van annak a szür ujjában.
8212. Vanni van . . . .
Hogy ne volna, mikor van.
8213. Igen tud varga lovat patkólni. KV.
8214. Varga vargának ha barátja, csuda.
8215. Nem illet vargát veres köröm. KV.
8216. Örül a varga, ha kaptafáját kihuzta.
8217. Vargához viszi az ekevasat.
8218. Varga ne szóljon feljebb a kaptánál. P.
Latin: Ne sutor ultra crepidam.
8219. Eb a varga bőr nélkül. F.
8220. Varga cserezze ki bőrét.
8221. Árt a vargának.

Betegnek ha mondják, hogy árt neki p. zsiros étel, szokta mondani: árt (nocet és subula) a vargának. — Azaz nem árt meg.

8222. Morogjon Varga Pál, csak jó csizmát varrjon.
Hadd morogjon a varga, csak Pál jó sarut varrjon.

8223. Siet mint varga a vásárra.
8224. Ritka vargának jó saruja.
8225. Haragban van mint Varga Ferencz az inasával.
8226. Vargabetüt vet.
8227. Vargakésnek nincs, nem is lesz tokja.
8228. Vargaságot sem lehet egy nap megtanulni. K.
8229. Te érted is leesett fárul a varju. (454. 4001.)
8230. Ezer varju ellen elég egy kő.
8231. Nem vágja ki egyik varju másikának szemét. Sz. (3666.)
8232. A varju is neki krákog (5383.)
8233. Varju is tud néha ékesen krákogni. K.
8234. Más is látott karón varjut.
8235. Éhes varju dög után lát.
8236. A ki varjat akar lőni, nem pengeti kéziját. M. (5269.)
8237. Ugy krákog a varju mint az anyja. D.
8238. Varju is csak addig egyforma, mig egészséges.
8239. Varjutól is fél hogy kikrákogja.
8240. Nehéz a pápista varjut husra szoktatni.
a) Kálvinista varju.
8241. Néz mint varju az üres konczba.
8242. Gyanakszik mint a varju.
8243. Varjun varjut fogni. KV.
8244. Könnyebb a varrást kifejteni mint az esküvést visszamondani.
8245. Vas is megvásik idővel.
8246. Hidegen veri a vasat. (2491.)
8247. Ülő próbálja meg a vasat.
8248. Vas a feje. (2698. *e.*)
8249. Hideg vas neki!

Minő fájó fognak a kihuzás; ugy e km. is a legvégső óvó szert ajánlja.

8250. Vasaért vesz kocsit.
8251. Csupa vas.
8252. Addig kell a vasat verni, a mig tüzes.
8253. Ki vasat eszik, lánczot sz. . ik.

8254. Erős mint a vas.
8255. Vas kalapos.
a) Pénteki öröm vasárnapi üröm.
8256. Még senki sem vádol, már mented magadat. KV.
8257. Ha puszta vádlás elég, sok ártatlan kerül hóhérkézre.
8258. Vállat vonít.
8259. Összevetett vállal erős a sokaság.
8260. A mit a vámon nyer, elveszti a réven.
8261. Tarka lótul, vemhes szamártól nem vesznek vámot. hanem a gazdájátul.
8262. Puszta malmon, száraz gáton vámot nem vehetsz.
8263. Tarka lótul, gondolattul nem fizetnek vámot. (3099.)
8264. Réven, vámon nem fizet. (6749.)
8265. Goromba / Hazug mint a vámos.
8266. Előre iszik mintványaiak a gődényre.
8267. Azé a vár, kié a mező. KV.
8268. Könnyü oly várat oltalmazni, melyet nem vínak.
8269. Baj a várban bizni, nem katonáiban.
8270. Egyik várban haragszanak, másikban fügét mutatnak. K.
8271. Egyik várban haragszanak, a másikban nem tartanak.
8272. Agg mint a belső vár.
Komáromi közmondás, a régi, vagyis belső vártól.
8273. Szóbul várat.
8274. Sz..bul várat.
Latin: Arcem ex cloaca facere.
8275. Kuczkója vára, tetüje tábora. D.
8276. Kiszöktek a felső várbul. KV. (2728.)
a) Levegőbe várat.
8277. Nehéz a várakozás. / Nincs nehezebb a várakozásnál.
8278. Ha nem mással, légy várakozással.
8279. Nagy uraknál, malomban, révben várakozni kell.

8280. Nem bolond a **vármegye**. (3084. *a.*)
8281. Eszeveszett vármegyének bolond az ispánja.
8282. Kilencz vármegyében sincs párja.
8283. Megesik egy ember nélkül a **vásár**. (6575.)
8284. Kettőn áll a vásár.
8285. Vásár után vesz.
8286. Náne haszon, ritka vásár.
8287. Szabad a vásár.
a) Legjobb kész pénzen vásárlani.
8288. Mártva szépül a **vászon**.
8289. Hetes vászon nem válik tizenkettessé.
8290. Hetes vászonnak se nagy az ára.
8291. Minő a vászon, olyan foltja kerül.
a) Megszappanozták mint a hetes vásznat.
8292. Elrejtette magát mint Vászon Pál. D.
8293. Vászoncseléd.
Közrendü neve a fehérnépnek.
8294. Olyan mint a **váz**.
8295. **Veder**ből csöbörbe. KV.
8296. { Ez a veleje. / Veleje, béle. P. }
8297. Reggel jött **vendég** nem szokott meghálni.
8298. Régen várt vendég kedvesebb. K.
8299. Kora vendég hamar megy.
8300. Hivatlan vendégnek { ajtó megett helye. / czoki legyen neve. }
8301. Vendégek serege gazda nehézsége. KV.
8302. Ördögmódra tartja vendégét.
8303. Hideg konyha, üres tál sok vendéget nem talál. (4583.)
8304. Vendéget hísz valamire, magad eszed meg. K.
8305. Hegedüszóval látod a vendéget.
8306. Jobb vendéget nem fogadni mint gyalázatosan kivetni. K.
a) Alkalmatlan vendég { az éhség. / a vénség. }

8307. Ha te v e r e m, én is verem.

Ezt egy német mondá, mikor intették hogy ne menjen arra, mert v e r e m van ott.

8308. Verembe szürik.

t. i. a bort; azaz igen sok a bor, nem győzik hordóval.

8309. Ki másnak vermet ás, maga esik belé. ML.
8310. Verembe hull. (3504.)
8311. Jobb ma egy v e r é b mint holnap egy tuzok. (1914.)
8312. Veréb van a süvege alatt.
8313. Elvitte azt a két szárnyu veréb.

t. i. kedvet, vigságot.

8314. Verebek is róla csiripolnak.
8315. Verebekkel csiripolj. (453.)
8316. Akkor már elülnek a verebek.
8317. Emlegetnek a verebek.
8318. Vak veréb tétova uszik a vizen.
8319. Annyit iszik mint a veréb.
8320. Buja mint a veréb.
8321. Többet ugrik mint a veréb.
8322. Fogas v e r ő fény. K.

Süt a nap, de hideg van.

8323. Verőfényen szaggatsz köpenyeget. (5800)
8324. Ki verőfényen jár, barnán megyen haza.
8325. V e r t viszen veretlent, agya feje-töretlent.
8326. Oda a v e s e, de itt a szaga.
8327. Hamis a veséje.
8328. Veséjébe látok.
8329. Olyan mint a vese.

A vese háj közt van, mégis sovány.

8330. A ki v e s z, annak lesz.
8331. Ne vedd el, a mit nem adhatsz.
8332. Nehéz attól venni, kinek nincs eladó szándéka.
8333. A mint vettem, ugy adom.
8334. A ki aztán v e s zni indul, a szél is árt annak. KV.
8335. Inkább veszsszen élted hogysem becsületed. KV.

a) Annak vesz, kinek van.

8336. Veszedelem mutatja meg az embert.
8337. Egynek veszedelme másnak épülése. KV. (2135.)
8338. Felén tul a veszedelmen, ki azt megsajditja. D.
8339. Ki magát kétszer adja veszedelemre, a szerencsét ne vádolja.
8340. Ki szereti a veszedelmet, nyaka szakad belé.
8341. Ki gyermekért, ebért veszekedik, pad alá bujjék. K.
8342. Nem asztalhoz való a veszekedés.
8343. Addig hajlik a vessző, mig gyönge. (3520.
8344. Vessző nem töri csontját gyermeknek.
8345. Ülj veszteg, ha jól van dolgod. Sz.
Mért nem ültél veszteg, ha ott is jól volt dolgod. M.
8346. Ki mint vet, ugy arat.
8347. Akkor vet, mikor aratni kell.
8348. Nekem itt sem vetnek sem aratnak.
Latin: Mihi istic nec seritur, nec metitur.
8349. Utczu! vesd el magad.
8350. Kora vetés sokszor csal, kései mindig rosz.
8351. Ritka vetésnek vékony aratása.
8352. Vetés előtt aratsz.
8353. Vetekedésnek veszekedés vége. KV.
8354. Attól tarthat a jó vezér hogy az ellenséget nem győzi nyakkal.
8355. Jó vég köti a munka koszoruját.
8356. Vége választja meg.
8357. Utnak, szónak, házasságrul való tanácskozásnak nincs vége.
8358. Várd el a végét.
8359. Hátra még a vastagabb vége.
8360. Mind végig mind vérig.
8361. Ész, fegyver, érték, mindent végbeviszen. KV.
8362. Könnyü végbevinni, minek más veté meg ágyát. K.
8363. Tetézve adni vissza a csapott vékát. (1560.)

8364. Nap fényét nem rejthetni véka alá.
8365. Nem kell a gyertyát véka alá rejteni.
8366. Megszakad a v é k n yad.
8367. Ott szakad, a hol legvéknyabb. (7058.)
8368. Nem remélhet sokat a v é n.
8369. Vén ember tanácsa jobb mint ifju gáncsa. KV.
8370. Vén embernek bor levese, kása pecsenyéje. D.
8371. Nem fog vénen ravasz tanács.
8372. Mennél vénebb annál fösvényebb. KV.
8373. Jobb a vén árnyéka mint az ifju kardja. KV.
8374. Vén ember mindenben lassu, csak a koporsóhoz gyors.
8375. Nagy szomoruság kurvás vénet látni.
8376. Nincs utálatosabb mint élni kezdő vén.
8377. Csuf dolog, ha vénnek esze későn érik.
8378. Vén embert venyigével is agyon üthetni.
8379. Elég nyavalya a v é n s é g.

L a t i n : Ipsa senectus morbus est.

8380. Szomoru társakkal jár a vénség. KV.
8381. Vénség mindenre késedelmes.
8382. Köhögő társakkal jár a vénség. (L. ö r e g s é g.)
8383. Érti mint v é n e k i aszony a spárgafőzést.
8384. V é r vizzé nem válik.
8385. Vér és pénz legdrágább.
8386. Szopni a vérit.
8387. Vért pöksz tőle.
8388. Vérré vált mint barátban a lencse.

„Vere valet!“ azaz jó. Igy szólt a barát diákul, mikor lencsét evék, s ugy tetszett, mintha azt mondta volna: „vérré vált.“ Innen a km.

8389. V é r s z e met kap.
8390. Nem v é t kevesebbet, a ki sokkal vét.
8391. A ki vétett, pirul. KV.
8392. Ha mennyit vétünk, annyit mennykövezne, a tágas égben egy mennykő sem lenne.
8393. Sokakat senki sem emlegetne, ha nem vétettek volna. K.

8394. Senki sincs v é t e k nélkül. KV.
8395. Első vétek bocsánatot érdemel.
Latin: Venia primum experienti.
8396. Sok a vétek, hol sok a törvény. K.
8397. Lélekre aszott vétket nehéz levakarni. D.
8398. Mi egynek vétek, másnak sem erkölcs.
8399. A kis vétek otthon tömérdek nagy ottkin.
8400. Minden vétek talál magának mentséget.
8401. Nem vétek, a mi bemegy, hanem a mi kijő.
8402. Maga vétkét másra tolja.
8403. Ember szokott v é t k e zni.
8404. Hajlik mint a v i a s z.
8405. Derék ember a v i c z e i s p á n.
8406. Vége V i g Andrásnak.
8407. Vig mint kinek háza ég, maga meg benne szorult.
8408. Nem a v i l á g.
8409. Övé a világ.
8410. Elég tág a világ, elférünk benne. (524.)
8411. Világ hátán nincs mása.
8412. Nagy a világ, de van vége.
8413. Sokat igér a világ, de keveset ad.
8414. Mindig okosabb a világ.
8415. Kétszinüvé lett a világ.
8416. Azé a világ, a ki élheti, a mennyország, a ki elérheti.
8417. { Világ kincseért sem. / Világért sem. }
8418. Világba beszél.
8419. Butyor a világ, szatyor a vén aszony.
8420. El kell veszni a világnak.
8421. Mi lesz a világból?
8422. Egyformán jövünk a világra, ezer módon megyünk ki.
8423. Róka most a világ, bölcs a praktikában.
8424. Nem adnám a világért.
8425. Világ végén lakik. (3937.)
8426. Nem esik ki a világ feneke. (6594.)

8427. Világtalan világig.
8428. A világ tagadva szaporodik. K.
8429. Jó ebédet ád a világ, de halálos vacsorája. BSz.
8430. Hány hét a világ? — Mával is kevesebb.
8431. Egynek hatot, másnak vakot vet a világ koczkája.
8432. Hadd élje világát.
a) Világ fia.
b) Világ rosza.
c) Nem galambkosár a világ.
d) Édest keserüvel egyelít a világ.
8433. Villám vissza nem tér.
8434. Messze villámnak késő mennydörgése.
8435. Ha fénylik Vincze, megtelik a pincze.
8436. Kerteletlen virág hamar elenyész.
8437. Egy virág nem hozza meg a tavaszt. K.
8438. Nem minden virágból lesz gyümölcs.
8439. Az irott virágot sokan dicsérik, de senki sem szagolja.
8440. Helybenhagyta mint viski szakács az ételt.
8441. Föl sem veszi mint Visontai az üres kulacsot.
8442. Vissza nem adom fejében vitte el. (5456.)
8443. Visszavárd, a mit mással cselekszel.
8444. A nagy visszavonás lesz házadban romlás. KV.
8445. Nem gomba a vitéz hogy minden ganéjban megteremjen.
8446. A vitéz kenyere bizony véres kenyér. KV.
8447. Vitéz { az ágy alatt. / a kályha megett. / a poharak között. }
8448. Félénk vitéznek szaladj a vára. D.
8449. Vitézre nem szállhat véletlen a szerencse. KV.
8450. Könnyü ott vitéznek lenni, hol nincs ellenség.
8451. Vitéz embernek pókháló is vár.
8452. Kevély vitéz hamar vész.
8453. Kár a vitéznek, serény paripának megvénhedni. KV.
8454. Lassu víz partot mos.

8455. Árad a viz, meg elapad.
8456. Vizre vinni. (4000.)
8457. Vizre viszi, szomjan hagyja.
8458. Elül viz, hátul tüz.
8459. Viz is megszokja árkát.
8460. Viz is örömestebb jár a szokott uton.
8461. Forrásánál legjobb a viz.
8462. Viz ellen uszni. (3251.)
8463. Megteszem, ha vizet iszom is.
8464. Ki felől isten elvégezte hogy felakaszszák, nem hal a vizbe.
8465. { Nem sok vizet zavar. / Vizet sem tud zavarni.
8466. Följebb járt a viznél. D. (1726.)
8467. Akárminő viznek legjobb a csendese.
8468. Addig lépj a vizbe, mig követ látod.
8469. Viznek öregében fogják a nagy halat.
8470. Vizet sem látott, mióta a bába megmosdatta.
8471. Köszönje meg a viz, ha megmosdol benne.
8472. Sok jó vizet kell megutálni, ha eredetét nézed. K.
8473. Vizet markol.
8474. Rostával méri a vizet. K.
8475. Nincs a viznek { gerendája. / rakonczája.
8476. Hideg vizzel leönteni.
8477. Nem csekély vizben tapogat. P.
8478. A tiszta vizet is megszüri. (1809.)
8479. Nem sok kárt tesz a vizben.
8480. Ne menj a vizbe, nem halsz bele. (2495.)
8481. Szenes viz neki.
8482. Jó viz a malmára.
8483. Vizbe haló habhoz is kap. K.
8484. Kapkod mint a vizbe haló.
8485. Olyan mint a teknőben zugó viz.
8486. Hamarább forr vize, mint a csirkét megfogta. D.
8487. Ha vize van, bort iszik, ha vize nincs, vizet iszik.

8488. Istenadta vize, se ize se büze.
8489. Veszteg álló viznek nem kell hinni.
8490. Vizitaltól nád terem orrodban. M.
8491. Tetszik, ha volna, de ugyan nincs. KV.
8492. Jó volna, ha volna.
8493. Voltnak és meglettnek szemérmes orczája. KV.
8494. Völgynek lassan, a hegy maga tanít. (3576.)
8495. Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.
8496. Vörös ember ha jó, igen jó.

Z.

8497. Zabot hegyez.
8498. Zab kenyér is jó, a ki hozzá szokott.
8499. Zabszalma nélkül nem beszélhetni vele.
8500. Neki ereszteni a zabolát.
8501. Ki lopott lovon ül, zabolábul itat.
8502. Zabla nélkül a ló soha sem leszen jó. KV.
8503. Sok zaj semmiért.
8504. Zala hala, Zala rákja, Zala szép asszonya.
8505. Zavarosban halász.
8506. Feltartja orrát mint a zámolyi borju.
8507. Hirtelen mint a zápor.
8508. Lehordta mint halmot a zápor.
8509. Mint a záptojás.
8510. Zátonyra kerül.
8511. Kitették a vörös zászlót.
8512. Szép egyesség emeli a zászlót.
8513. Minden zekezukáját elvitte. Sz.
8514. Készül a zivatar.

Mikor haragosnak látszik a zsémbes háziaszony.

8515. Zokon esett.
8516. Ne beszélj oly zöldeket.
8517. Gonosz a zuzája.
8518. Szereti a zuzát. (2491.)
8519. Zűrzavar megszomorítja a kövér jószágot. D.

ZS.

8520. Jókor fejéhez csapták a zsajtárt.
Rosz borjura mondják.
8521. Zsák meglelte foltját, olajos kanta dugóját. (4871.)
8522. Elválik, hány zsákkal telik.
8523. Tele tölti zsákját, meg nem köti száját. P.
8524. Bekötötték a zsák száját.
Teherbe esett nőre mondják.
8525. Hoszu zsák könnyen dől, a kurta felfordul. K.
8526. Nem tudom, mi lakik a bekötött zsákban.
8527. Orgazda, tolvaj mind egy zsákba valók. KV.
8528. Őt sem zsákkal ijesztették. (5441.)
8529. { Zsákot tart. (5374.)
Zsákkal forgolódik.
8530. Konkolyos zsákot nem ugatja meg az eb.
8531. Egy avít zsákból két uj tarisznya.
8532. Olyat esett mint egy zsák.
8533. Tartja magát mint az üres zsák. (5022. *b.*)
8534. Zsákban árul macskát.
8535. Zsebre teszi.
Elégtétel nélkül elszenvedi a sértést.
8536. Zsebbe akarsz tevét rejteni.
8537. Az én zsebem bánja meg.
8538. Villámlik a zsendicze. (7752.)

8539. Zsidó van a házban.
Gyermeknek mondják, ha házba lépve fentartja süvegét.
8540. Zsidó is megverte fiát, mikor először nyert.
8541. Voltra zsidó sem ad.
8542. Zsidók közt is legöregebb hajtja a lovat.
8543. Zsidó aszonyon mindig fityeg valami.
8544. Ha te vered az én zsidómat, én is verem a tiedet.
8545. Zsidó kézre került.
8546. Van, mint a zsidónak szalonnája.
8547. Megvagyok mint a zsidó fontja.
8548. Se kin se ben mint zsidó a lóban.
8549. Benne van mint zsidó a lóban. Cz.
8550. Alkuszik mint zsidó a gyapjura.
8551. Fél mint { nagypénteken a zsidó. / zsidó a kereszttől. }
8552. Ravasz mint a görög zsidó.
8553. Zsidónak is szent aszony Mária. (5424.)
8554. Megtanítlak a zsidó miatyánkra.
8555. Zsidó vecsernye. K. (4067.)
8556. Aszonyok zsidója.
Oly egyén, ki férjök távollétében szemmel tartja az aszonyokat; tréfásan, komolyan.
8557. Zsindely van a házon.
Német: Es sind Schindel auf dem Dache.
8558. Zsirodat, mázodat ne vesztegesd rája. BSz.
8559. Színi a zsirját.
8560. Zsoltár számát se tudja, mégis előre énekel.
8561. Verje meg a száz kilenczedik zsoltár.
8562. Meg van verve mint a zsup.

PÓTLÉK.

8563. Adós embernek sokszor kell hazudni. K.
8564. Ki mi felől nem tud, azt nem is ahitja.
8565. Süketnek és némának kell lenni, ki alattvalókkal békeségben akar élni.
8566. Csak annyit aludjál, mennyi elég.
8567. Szelid almának nagy becse, vadnak kevés. KV.
8568. Angyal mulék felettünk. KV. (5418.)
8569. Alig veri még az anyja tolla.
8570. Ki aprónként költ, tovább beéri vagyonával. K.
8571. Arany tüzben tisztul, a polyva megég.
8572. Aranyat vet a koldusnak is. (614.)
8573. Arany sárban is csak arany. K.
8574. Aranyat adott, rezet nyert.
8575. Arany hegyet igér.
Latin: Aureos polliceri montes.
8576. Ki szóbeli aszonynyal társalkodik, hamar kurafi név ragad rá. K.
8577. Hol sok aszonynép van, sok a példabeszéd.
8578. Ugy keresd az általutat, hogy kerülőbe ne akadj. F.
8579. Mig az ember árnyékot vet, mindig lesz nyomorusága.
8580. Ártatlanságnak csak egy a szava.
8581. Sok okot lel, ki el akar szakadni barátjátul.
8582. Ne vess mindennel barátságot.
8583. Ki bárányt ápolgat, a kost sem gyülöli.
a) Egyhangu mint a Bendák notája.
8584. Elfagyott a beszélő sipja.

8585. A beteg, mig piheg, mindig remél. K.
8586. Fölébredt a béles szagára. KV.
8587. Parányi bimbó, nagy gyümölcs.
8588. Soká késik mint a birószó.
8589. Kit a biró gyülöl, nehezen tesz annak igazságot.
8590. Elveszti sirását, ki biró előtt jelenti siralmát.
8591. Birónak két fülének kell lenni.
a) Gyermekre madarat, vén emberre ifju menyecskét, németre bort ne bizz.
8592. Jobb kevés bizonyos, mint sok bizonytalan.
8593. Tudja boldog, boldogtalan.
8594. Bolonddal nem jó tréfálódni. (7956. *a.*)
8595. Bolond teszi mindenét egy koczkára.
8596. Nem illik bolondhoz ékesszólás.
8597. Minden jó bornak ki kell forrni magát. (3777.)
8598. Kanállal ette a bölcseséget.
8599. Hol nincsen büntetés, szarvat vesznek a gonoszra. K.
8600. Sok csudálkozás tudatlanság jele. K.
8601. Ha el akarod találni a czélt, feljebb irányozz. K.
8602. Nem nagy hir a czigányokkal való harcz.
8603. Hozzá szokott mint czigány gyermek a szikrához.
8604. Ki disznó után indul, mocsárba jut.
8605. Mindennel jó mint a disznóhus.
8606. Rongyos dolmány, okos legény. (6402. *a.*)
8607. Veszett dolog, mikor aztán foltozásra kerül a dolog. KV.
8608. Nem sok kalácsot eszik, ki a dolgot kerüli.
8609. Nem könnyen adják, a mi drága. (6735.)
8610. Nehéz ebet a hájas szíjról elszoktatni.
8611. Ütik az ebet, tanuljon a kölyök.
8612. Eb se venné fogára, a mit mond.
8613. Ebnek eb a munkája.
8614. Tátika és Rezivár dolgát ebre bizták, ebül vették hasznát. B.
8615. Ebkendi; ebugatta.
8616. Nem egy ebnek fari a neve. F.

8617. Nem megy a füst eb szemébe.
8618. Ebédelj és meglátod, mi lesz a maradék.
8619. Törött hajót elhagyják az egerek.
8620. Szerelem, méltóság egy székbe nem férnek. F.
8621. Könnyebb egygyel megalkudni mint sokkal.
8622. Egyesség kicsint is nagyra visz.
8623. Ha elméd nem vigyáz, hallásod is elvész.
8624. Együgyü ember ritkán megy biró elé. K.
8625. Ember gondol, isten végez. (7073.)
8626. Rosz ember hamar megijed. K.
8627. Erkölcs szerzi a barátságot.
8628. Pókhálós az erszénye. (1809.)
8629. A ki el nem esett, nem szükség hogy fölkeljen.
8630. Késő eset után okoskodni. (2292.)
8631. Ott ad isten esőt, a hol akarja.
8632. Elméjében eszik, ki az evő embernek köszön.
8633. Megnyilt az ég felette.
8634. Az eget soha el nem hagyhatjuk.
8635. Legjobb enni, ha éhes vagy.
8636. Sok van, ki éhezik és megházasodik.
8637. Adtál nekem jó éjszakát.
8638. Ugy verj éket a kemény fába hogy szemedbe ne pattanjon.
8639. Kár hitvány éneket ujra kezdeni.
8640. Elibe épitek én annak.
8641. Hol az érzékenység nyertes, vesztes a nyugodalom.
8642. Táltul a szájig is elcsorgathatni az ételt.
8643. Gyakorta farkas is juhbőrbe öltözik.
8644. Ki farkastul elfut, orozlánra talál. (1530. 8870.)
8645. Mit a farkas mivel, tetszik a nősténynek.
8646. Farkas ritkán eszik sült hust.
a) Farkasnak mutatsz aklot.
8647. Élőfának döltét várni.
8648. Nyers fának nehéz száradtát várni.
8649. Nagy fára akar hágni. K.
8650. Mit állsz itt? nem kell nekem két fülü fazék.

8651. Fehér fátyol alatt gyakorta moly vagyon.
8652. Szép dolog a fehér fátyol.
8653. Ha mézet akarsz gyüjteni, a fecskefészket meg ne szenvedd házad körül.
8654. Ki fegyvert visel, feleséget is vehet.
8655. Ki párnán akar feküdni, próbálja előbb a szalmát.
8656. Jámbor feleséget csak isten adhat.
8657. Elfelejtésnek, nem tudásnak egy a fizetése. K.
8658. Ott fogja, a hol kell.
8659. Gyakorta fordul mint a péntek, szombat.
8660. Szántatlan földet pörje bir. (2862.)
8661. Ugy áll egybe mint a fövény.
a) Furót nyelt.
8662. Szoros a gatya. K.
8663. Mikor ülsz a gazdagnak asztalánál, jól foglald eszedbe, mit raknak elődbe.
8664. Sok kevélyt, bolondot csinál a gazdagság.
8665. Rühet vakar, ki a gonoszt dicséri.
8666. Kard helyett guzsalyt vitat. F.
8667. Ki a gyepre. (6789.)
8668. Gyermekhez játszás, legényhez dolgozás.
8669. Átkozott a száz esztendős gyermek.
8670. Minden embernek van gyöngéje.
8671. A gyönyörüség nem homlokkal, hanem háttal fordulva ismerteti meg magát. F.
8672. Szállingóznak mint a vert had.
8673. Tél, viz idején.
8674. Tengeren, kis vizen másant kell hajózni.
8675. Fontolva } haladó.
8676. Rohanva } haladó.
8677. { Nem fog halálon ajándék.
{ Nem lehet a halált ajándékkal megkerülni.
8678. Haszontalan harag, kinek nincs ereje.
a) Szemtelen harag, mely erejét nem láttatja. KV.
8679. Semmire való a harag, kitől senki sem fél.
8680. Senki sem fél haragjátul.

8681. Hatalmasabbra bolondság haragudni.
8682. Gyönge mint a harmat.
8683. Jól lovagol, ki hasonlókkal lovagol.
8684. Határjárás, tatárjárás.
8685. Megrögzött hazudság idővel igazság. D.
8686. Sok hámot, jármot megárvitott.
8687. Kit házában eső ver, isten se szánja.
8688. Szerencsés ház, melyben megavasodik a szalonna.
8689. Sem háza sem tüze.
8690. Összetörődtek mint a rosz házasok.
8691. Észszel, ne szemmel fogj a házassághoz.
8692. Egyenetlen házasságnak ritka jó vége.
8693. Vajudik a hegy, egeret szül.
8694. Nincs az a nagy hegy, melyet idővel el ne lehetne hordani. K.
8695. Hegyre földet. (2235.)
8696. Henyélőnek sok az ünnepe.
Latin: Ignavis semper feriae sunt.
8697. Mie vagyon a herélt embernek, azt adhatja szomszéd aszonyának.
8698. Verbuválónak, czigánynak, kalmárnak nem kell hinni. F.
8699. Mindent hinni vagy semmit nem hinni, azonegy gyarlóság.
8700. Hinni vagy fogadni. (2896.)
8701. Gonosz hirnek sebesb a szárnya. (3625.)
8702. Hizelkedés mérge a barátságnak. K.
8703. Hollót nyelt. (8661.)
8704. Lyukas hordót tölt. K.
8705. Hogy hónap jó idő legyen.
Fogyaszszátok el, mi a tálban van.
8706. Időtül kell várni, tanácstul hallgatni. F.
8707. Sok ifju többre menne, ha nem tudná hogy gazdag.
8708. Elfogy az ifjuság mint ama szép virág. F.
8709. Ne akkor abrakolj, mikor indulni kell.
8710. Az isten hatalmas, az ördög nem alszik.

8711. Ugy vagyunk mint a jégen álló. F.
8712. Mindenkor van ideje a jámborodásnak.
8713. Nem gondol a jobbágy ur dolgával.
8714. Jót a jobbért el szokták hagyni.
8715. Jobb helyre jobb kell, ide ez is jó.
8716. Csak az nem szereti a jót, a ki nem érti.
8717. Nem jó roszabb mint a semmi.
8718. Ott se volt, a hol a jó.
8719. Szárad mint a Jónás töki.
8720. Lányágra szállott jószágnak nincsen maradása.
8721. Ha egy pénz a jövedelmed, kettőt ne költs.
8722. Elballag a juh, de ritkán tér maga vissza.
8723. Ha nincs furó, kalapács, nincs a purdénak kalács.
8724. Szegény kalmár, ki tartani sem tudja portékáját.
8725. Szürben szedett pénzét kamukában elitta.
8726. Kardot köszörül s békeséget kér. K.
8727. Nem kilenczven esztendős kézbe való a kasza.
8728. Rosz katona, ki el nem birja fegyverét.
8729. Egy kárból két kár.
8730. Hamar kárt vall, ki a kincses ládát nyitva tartja.
8731. Ki szinével, mutatja kártyáját, a legjobb játékot is elveszti.
8732. Felfordult kártyával játszani se haszon se mulatság. K.
8733. Kecskének ágon a szeme. (7298.)
8734. Kinek mi kedvére, nincsen az terhére.
8735. Mit jó kedvvel tészsz, nem esik nehezen.
8736. Egy órai tojás, egy napi kenyér, tiz esztendős hal, hat esztendős bor, tizenöt esztendős leány, harmincz esztendős jóakaró, kellemetes, F.
8737. Elvesztette a kengyelt.
8738. Ha kenyered nincs, kalácsot egyél.
8739. Kenyér mellé turó is kell.
8740. Kenyértörésre kerül.
8741. Csuszik a kereszthez.
8742. Hol fel a talpával a kerék, hol alá.
8743. Nem a kert alatt van az. (2384.)

8744. Ki keserüt nem kóstolt, nem érdemli az édeset.
8745. Két kevély nehezen alkuszik meg egymással.
8746. Hol a kémény nem füstölög, nehezen lesz ott nagy ebéd. K.
8747. Jobb kéz a balnak segitője.
8748. Mézes madzag helyett kigyót talált.
8749. Nem lenne jó királynak.
8750. Fél mint koldus a garastól. F.
8751. Komondor nem sokat törődik vele, ha megugatja is a pumi.
8752. Megrágják a konczot, ebnek vetik a csontot. F.
8753. Kondér nem sokat hányhat szemére fazéknak.
8754. Nem hegedüszóval kormányozzák az országot. K.
8755. Királyi korona száll néha nádhajlékba.
8756. Ki többet költ mint a jövedelme, hamar szegénységre jut.
8757. Hogy középszerüt nyerj, nagyra iparkodjál.
8758. Közvényes ember sokat gondolkozik.
8759. Kurvatartás tékozlással jár.
8760. Mig a kutya sz..ik, elfut addig a nyul. K.
8761. Egy lélekzés hevet s hideget nem vehet. F.
8762. Serénységért, nem szőreért becsülik a lovat.
8763. Jó lónak zabla kell, nem ostor.
8764. Kinek magának nincs, a más lovát hajtja.
8765. Ha valaki nyomja lábod, vedd el onnét, ha bánod.
8766. Keresztben van a lába valakinek. (8568.)
8767. Gyenge lábon áll. (3836.)
8768. Lábat mér a csizmához.
8769. Lábod alá nézz, meglásd, kinek higy.
8770. Nyul agarat, szunyog madarat nem örömest lát.
8771. Halálos Lázárra ne vesztegess gyöngyvizet. KV.
8772. Rosz lélekismeret lidérczczel álmodik.
8773. Az elvetett macska kölyök gyakran legtovább él. K.
8774. A jó macskát bőreért meg szokták nyuzni.
8775. Nem jó a macskát álmábul felkölteni. F.
8776. Nem azé a madár, a ki utána jár. (5268.)

8777. Madár se repülhet mig szárnya nincs.
8778. Ritkán akasztja fel magát valaki a maga vétkeért.
8779. Könnyü másokat megitélni, de maga vétkét nehéz megismerni. (3063.)
8780. Nagy házat utál meg, ki magát meg akarná ismerni.
8781. Jobb magad kunyhója más palotájánál.
8782. Madár repülésre, ember munkára született.
8783. Sok kis mag kasokat tölt.
8784. Mire mást nógatsz, magad tedd meg előbb.
8785. Maga ura.
8786. Másnak akarsz tanácsot adni, magad oktondi vagy. KV.
8787. Se másnak, se magának.
8788. Ki másra bámul, magát felejti el.
8789. Puszta malom nem sok hasznot hajt.
8790. Két malomkő őröl.
8791. Ebül jött, ebül ment. (2039.)
8792. Annyit ér a marha, mennyin eladhatni. KV.
8793. Egyenlőkép meghal mind az éhező mind a ki eleget eszik.
8794. Nem tudott az élni, ki nem tud meghalni.
8795. A mi egyen megtörténik, máson is megeshetik.
8796. Néma mesterektől sok jót tanulhatni.
Azaz könyvekből.
8797. Sokáig élni s meg nem vénhedni, nagy mesterség. K.
8798. Nem tudhat egy mester minden mesterséget. KV.
8799. Becsületed sérted, ha méltatlant kéred. K.
8800. Sok álomszakasztást kiván a méltóság. KV.
8801. Módjával méreg is orvosság.
8802. Nem minden méreg keserü.
8803. Többet ér orvosnál a mértékletesség.
8804. Ha sok a mogyoró, sok kurva lesz.
8805. Más élet, más mód. KV.
8806. Jó mód kivánt egészség. (5531.)
8807. Keveset adnak munka nélkül.
8808. Kedvesebb, a mihez munkával jutunk. KV. (1503.)
8809. Minden nagynak apró a kezdete. K.

8810. Nincs fehérebb állat a napnál.
8811. Szivével beteg, ki sokat nevet.
8812. Addig nevet reád, mig hasznod veheti.
8813. Könnyen reá ragad a nyavalya, ki beteg körül forgolódik.
8814. Nyomoruságot nyomoruság szokta követni.
8815. Gyenge mint a nyul nyaka.
8816. Tudja, hol temették el a nyulat. K.
8817. Olaj és viz. (1984.)
8818. Nem mindenkor hasznos fölöttébb okosnak lenni. K.
8819. Valóban okos nem képzel sokat magárul.
8820. Szivnek tolmácsa az orcza.
8821. Igér az orvos egészséget, de nincs rá hatalma.
8822. Orvos, ha embert öl is, nem fél a hóhértól.
8823. Bölcs orvos méregből is orvosságot csinál.
8824. Ne adj bort az ostobának, hallgatni fog. K.
8825. Ökröt is azt tartják legjobbnak, kit le akarnak vágni.
8826. Minden ösvény egy utra tart.
8827. Meghurczolta mint ördög a diákot.
8828. Mind egy ördög.
8829. Ördög veri a feleségét.
Azaz nap is süt, esik is.
8830. Ki ördögnek szolgál, kin a fizetése.
8831. Veszedelmes ösztöke ellen rugódozni.
8832. Inkább ő, mint én.
8833. Könnyen beszél, ki már megőrlött.
8834. A mely pap jó hallgató, végre ajtónállóvá teszik.
8835. Minden kenyér édes parázna embernek.
8836. Ha nagy vizbe nem akarsz halni, patakot is kerüld. K.
8837. Pályán vár ajándék, nyerd el édes lovam.
8838. Templomban, fogadóban másoktul végy példát.
8839. Kerekes a pénz, hamar elgurul.
8840. Ismerik mint a rosz pénzt.
8841. Rajta pénzen király képe, mégis ellopják. (2558.)
8842. Nem az az emberség hogy több pénzed vagyon.
8843. Jó pihenni olykor, de henyélni vétek.

8844. Felült a polczra. (3720. 8064.)
8845. Pompa költséggel jár.
8846. Pókhálószakasztásra nem nagy erő kell.
8847. Restelli mint ravaszdi mester az evést. K.
8848. Mikor az ember rág, akkor nem beszélhet.
8849. Ki téged megszeret, az téged rágalmaz.
8850. Nem mind jó, a mi régi.
8851. Kitették a rokkáját. K. (7566.)
8852. Ha roszul üt ki a dolog, kiki azt mondja: nem ugy kellett volna.
8853. Kirágja róka az iszákot.
8854. Ki Rómába nem szándékszik, keveset tudakozódik utjárul.
8855. Nem nyilik a rózsa télen.
8856. Rózsa nincs tövis nélkül.
8857. Senki sem nézi mint eszem, iszom, hanem hogyan ruházkodom.
8858. Minden szem a ruton akad meg, de a szépen marad.
8859. Kinek semmie sincs, nem sokat tékozol.
8860. Elfeslett mint a mozgó sereg.
8861. Se ne késsél, se ne siess.
8862. A ki nagyon siet, később végzi dolgát.
8863. Nem mindenkor használ a sirás.
8864. Soha nem sok, a mi nem elég.
8865. Néha többre becsülik a baglyot mint a solymot.
8866. Sólyom madárnak nem lesz galamb fia. K.
8867. Szerencsés sörét, melyet a sült nyulban találni.
8868. Nem oly szép a suba ujja belül mint a derék béllése.
8869. Megesküdt a süt a kemenczével.
8870. Szakácstul sütőre találkozik. (1530.)
8871. Elment a sütni valója. (2614. 2728.)
8872. Előbb való a süveg a kontynál.
8873. Elrejtett kincsnek, titkos hegedünek kevesen süvegelnek. K.
8874. A szamár ott nő, a hol legel.
8875. Szarkának annyi fehér tolla mint fekete.

8876. Szarvat emel. (7634.)
8877. Nehéz más szájával enni, más szemével látni.
8878. Könnyü szárazrul nézni a hajótörőket.
8879. Szegény ember halála sárga, dusoké piros szokott lenni. K.
8880. Kevés kell arra hogy valaki szegény legyen.
8881. Ki más szekere farkán ül, nem oda megy, a hová akar, hanem a hová viszik.
8882. A szem is árthat. (4468.)
8883. Mennél nagyobb a személy, annál nagyobb a veszély.
8884. Felvonja szemöldökét.
8885. Nem igen jut eszébe szerelem, kinek sok a dolga.
8886. Több keserü mint édes, van a szerelemben.
8887. Bátor szivvel társalkodik a szerencse.
8888. Vastag reménységet is megejt a szerencse.
8889. Urat szolgájátul szerencse választja.
8890. Szép szó nyeri meg a szeretetet.
8891. Nem méreg szüli a szeretetet. F.
8892. Későn, korán orczádra kerül a titkolt szégyen.
8893. Ki magasb széken ül, a fő helyet tartja.
8894. Szép annak, ki nem érti.
8895. Nincs oly szépség, melyhez több ne férne.
8896. Szomszéd tehenének nagyobb a tölgye. (7436.)
8897. A szó be nem töri embernek fejét.
8898. A szót elfujja szél.
8899. Ki megszegi szavát, ne tartsd neki szavad
8900. Várd végére az okos szót.
8901. Szép vigasztaló szó betegnek orvosság.
8902. Sokat szólani és okosan, ritka együtt.
8903. Külső szin is tud ugy hazudni mint a száj.
8904. Ki mihez szokott, rajt akad szive.
8905. Ha szombatot akarsz érni, láss hozzá a dologhoz.
8906. Jaj, kinek szüléje van és kenyere nincsen.
8907. Szüléidnek átka ostort fonhat nyakadra.
8908. Ki megveti szülei oktatását, hóhérkézre kerül.

8909. Tartozunk mi egymásnak valamivel.

Akkor mondjuk, ha egymásután többször találkozunk valakivel az utczán.

8910. Kinek tehene nincs, kecskét fejjen.
8911. Minden állat visszatér a természetre.
8912. Ha nyulat látsz, üsd meg a térded.
8913. Térden felül, pupon alul.
8914. Ha fölvetted a tisztét, el is járj benne. KV.
8915. Tisztviselés gonddal jár.
8916. Nem okosság a titkot ellenségnek kijelenteni.
8917. Tojás tojáshoz nem hasonlóbb.
8918. Lator a torok, nem kell a szájnak hinni.
8919. Kinek kelletinél több van, hasznát nem veheti.
8920. Tőrül szárad a tök.
8921. A ki tökös, nem egészséges.
8922. Törpét völgybe állít.
8923. Ki tövistül félti kezét, ne fogjon rózsaszedéshez. K.
8924. Megette Trajtler a morest. (8705.)
8925. Tudatlanok közt akárki is mutogathatja magát.
9926. Tüzet viszek, nem látjátok.
8927. Kicsin tüzet kevés viz olt.
8928. Vak tyuk addig piszkál, mig szemre nem talál.
8929. Nagy udvarokban ritka szép egyesség.
8930. Ujjain át nézte.
8931. Ha az ur akarandja és élünk.
8932. Nagy urakkal nem jó tréfálódni. (7956. *a.*)
8933. Szegénybül lett ur mindig kegyetlenebb. (7757.)
8934. Nagy urnak is találkozik ura. K.
8935. Nagy urnak szolgája is kevély.
8936. Nem mind nagyságos ur, kit annak mond a czigány.
8937. Vakot ütni valakin.

Szégyenítve állni boszut.

8938. Nem fél a veréb kőbül faragott botos embertől.
8939. Más kölesérül veri a verebet.
8940. Nagy pipesség és kendőzés Vénust vadász.
8941. Hussal él mint a vércse.

8942. Megterem a virág gazban is.
8943. Akármint siessen a vitéz, késő ha megütik.
8944. A ki barom, nyakán járom.
8945. Kire többet biznak, többrül számol.
8946. Egy bolond annyit kérdezhet hogy száz bölcsnek is gond leszen rá megfelelni.
8947. Szakadj bunda, majd vesz gazda.
8948. Polyvába takarta isten a buzaszemet.
8949. Eblével főzd az ebet.
8950. Elvenni emberség, adni meg istenség.
8951. Szabad a csók.
8952. Nem vonja nagyobb csigára eperjesi hóhér a tolvajokat.
8953. Erős az igazság, szép aszony és jó bor.
8954. Még az eszterág is megismeri az ő idejét.
8955. Kevély koldus, tudatlan pap, félénk katona mit sem érnek.
8956. Örvendj immár a faháznál.
8957. Nagy tönk van a farán.
Gazdag leány.
8958. Idvességes dolog közé ne elegyíts fazéktörést.
8959. Fáradtság bér előtt jár.
8960. Elrejtett kincs, rosz feleség ki nem megy eszedből.
8961. Ugyan nagy felszékre hágott!
8962. Fityeg annak, a kinek van.
8963. Fösvény elégbül sem mer enni.
8964. A föld munka után is ha terem, ha nem.
8965. Száraz fürdőben uszkál.
8966. Tudatlansággal egy szálláson lakik a gonoszság.
8967. Kigördül belőle, mint görgei tökbül a nyul csikó.
8968. Kicsi gyermek, kicsi gond.
8969. Játékkal ámítják a gyereket.
8970. Gyermekeszü kiván végére menni a gyermek szavának.
8971. Hadakozás oly orvosság, mely nem lehet veszedelem nélkül.

8972. Halál nem változik ezüstön, aranyon.
8973. Elég veszett, ha elesett a ház.
8974. Hegyeset hugyozik. (1767.)
8975. Három katona, kilencz puska.
8976. Kőágyi préposttá lett. (6486.)
8977. Férjhez menő leány ruhájának több szekrénye mint száma. (2949.)
8978. Sok leánykérőnek több száma mint haszna.
8979. Hátul köti a lovat. (2964.)
8980. Édes magam, ne hagyd magad.
8981. Tromfot tromffal üt a magyar. (4638.)
8982. Megbotlásra elesés következik.
8983. Nem aggasztja méhecskét a tél.
8984. Ha sáros a mosdó, olyan lesz kendőd is.
8985. Igen késedelmes a nagybátyák segítsége.
8986. Ha minden hazudság lángot vetne, nyelve régen megsült volna.
8987. Nehéz az ellőtt nyilat visszahuzni.
8988. Sok kába közt elvész az okos. (6918.)
8989. Nehéz az ördögöt bemeszelni.
8990. Nem látszik az öltözeten, mily karcsu az erszény s ösztövér a konyha.
8991. Parázna jutalma és az ebnek ára nem isten házába valók.
8992. Kis patak nem árasztja meg a tengert.
8993. Szent Pál harmadik égben tanult, még se mehetett mindennek végire.
8994. Belé veszt, ki reménységbe öli pénzét.
8995. Kiki elégedjék meg a sorssal, melyben isten hagyta.
8996. Kinek savával élsz, főztét megdicsérjed. (7112.)
8997. Erős a szamár, ha rest is.
8998. Ha szegény vagy, kevély légy.
8999. Konkolyos szemmel néz. (3887.)
9000. Illik hozzá mint szerecsenhez a fehérség.

KÖZMONDÁSOKRUL.

Hallgasd, szerelmes fiam, a te atyádnak bölcseségét, és a te anyádnak oktatását el ne hagyjad. *Bölcs Salamon.*

I.) Ha igaz, mit a nép esze tart, hogy a legjobb ételt asztalra soha nem teszik, értvén az anyai tejet, életünk első tápszerét, alatta: szinte azon szerint igaznak látszik állitanunk hogy a legjobb könyvet, mely a lélek első szükségeit fedezi, soha meg nem irják. Az a könyv ez, mely a tudomány kenete, az iskola rendszerei nélkül idők folytán készül meg a népek lelkében, s emlékezet által lesz örökévé minden ivadéknak. E könyvben dalok és tanok, képek és példák, intelmek és szabályok váltogatják egymást gyorsan minő a szükség, tarkán minő az élet, hiven minő az igazság.

A magyar irodalom birja már e könyv egy részét a **d a l o k** és **m o n d á k**ban, most következik egy másik része a **k ö z m o n d á s o k**kal. Mi a kettőnek egymás iránti viszonyát illeti: ugy állanak egymáshoz, mint a nép **k ö l t ő** és **g o n d o l k o d ó** ereje, és igy induló pontjai a nemzeti mivelődésnek, mely akárhonnan veszi is a vezérsugallatot, egyedül akkor számithat tartós életre, ha népe szája izént szól, azaz a magasabb eszméket, a tudomány követeléseit bizonyos hazai levegő szinével önti be, hogy a szokatlan megszokhatóvá, az idegen itthonivá legyen avatlan előtt is. Ennél fogva helyes azok véleménye, kik a nemzeti költészet elemeit a népdalokban hiszik lerakva, s ezekből ügyekeznek kivirágoztatni amazt; a bölcselmiség első alkatrészeit pedig a népi tapasztalás és eszmélkedés maximáiban, a közmondásokban keresik; vagyis az egyetemes világmüveltségnek, az eszmék általánosságának itthon keresnek törzsököt, melybe az oltó galyat beékelhessék.

Tevén már némi elmélkedő nyomozásokat az első körül, természetes átmenetünk van a másikra s ezuttal a közmondások lesznek vizsgálódásunk tárgya.

Midőn a közmondásokban bölcselmi magvakat lelünk: senki

28*

ne higye, mintha egyszersmind rendszereket is akarnánk fölfedezni bennök. A népnek nincs rendszere, hanem élete, élet után szelleme. Életét csak részenként lehet adni, mint a nagy természetet egyes rajzokban; csuda-e hát hogy a legjobb könyvet soha meg nem irják? s nekünk, kik a nép lelkét vettük tanulmányul, fő kötelességünk hogy a mai napig és az élet külön pontjai szerint, ugy szólván, tetten kaptuk és azon hevenyént fogtuk legyen föl a népi szellem müködését, mely a nemzet életével folyton irja e könyvet oda vetvén az érzelem és gondolkodás hieroglyphjeit, a történet sötét vagy vidám alakait, a szeszély arabeszkeit, melyekre aztán megtanit öreget, ifjat a nélkül hogy elárulná magát egészen, mert gyakran olyféle szavakat s igazságokat tesz közzé, melyekben a gyermek öregnek, az öreg gyermeknek látszik, melyeket az ősz tapasztalás soha el nem hagyhat, a kezdő ember azonnal felfog, hogy mint az ég a földet, kisérje életünket az ősök bölcsélete, s mi benne éljünk a firől fira örökölt tanitmányok iskolájában.

Tehát a közmondások czime alatt járó bölcselmiség semmi egyéb mint az a tér vagy kör, melyre és meddig a nép esze kijár, vagyis a népi gondolkozás, eszmélkedés megyéje. Ha itt alkalmas pontokat veszünk föl, minden bizonnyal kellő tájékozásra, sőt önálló igazságokra is fogunk emelkedhetni a nép benségének — psychéjének — magyarázatai körül. E szerint fogunk szólani a közmondásokrul általánosan és különösen, azaz tudományos és irodalmi szempontbul egyiránt, elmondván azok természetét, az emberi lélekhez való viszonyát s ez által roppant nyelvi fontosságát, nemzeti tekintélyét, hová a formai tulajdonok, szerkezet és mód, a népdali s müköltészeti rokonság s némely irók eljárása, érdeme is sorozandó.

II.) Közmondások fogalma alatt gondoljuk mindazon rövid szólásmódokat, melyek a *népnél örökölt* formában mint *jelvi* értemények (sententiae symbolicae) szájrul szájra *élnek*. Természetökhöz tartozik ennélfogva hogy a nép azokat magyarázat és fejtörés nélkül értse, mikor szükség, alkalmazni tudja, habár szórul szóra való jelentésöket régen elvesztette is. Ilyen értemény pedig, a legrégibb idők óta, fölötte sok van minden nyelvben, melyek ujakkal szaporodván folytonosan, mint a népi gondolkozás kincses házának egyes arany pénzei forognak közöttünk. A szószerinti jelentésnek elveszése vagy elhanyaglása mutatja hogy a közmondások lényege nem a szavakban áll, hanem más egyébben. Ugyanis minden közmondásnak önkényesen vagy belső szükségbül fölvett, de tulajdonkép szófeletti értelme van, mihöz képest jelentésök mindig *jelvi*, azaz mi azt értjük alattok, a mire van vitetésök, nem pedig azt, a mi bennök betü és szó szerint vagyon. Ez uton a sym-

bolika mélyen bejátszik a közmondások természetébe, kettős hatalommal ruházván föl a szavakat: hogy legyenek ott a fül és szem előtt mint hang és kép, és a lélek előtt, mint az általok kifejezett gondolat.

Például ezen közmondásban „addig hajtsd a fát, mig fiatal" korán sem czélunk kertésznek adni tanácsot hogy ifjonta bánjék a fával, sőt inkább itt a fa és a mi róla mondatik, csak kép, az eszme arcza, s többet jelent mint a mennyit mond, és épen ez a többet jelentő viszony, azaz fokozat, határozza meg aztán minden közmondás becsét.

Nyelvi hozomány levén a közmondások, a nyelvnek pedig minden egyes szavai ugyanannyi jelv, azaz minden szó egy egy tárgyat képvisel: a közmondások is követik az egész nyelv sorsát a symbolikára nézve. És ha egyes szó, p. „tavasz," általvitethetik az életre hogy ifjuságot jelentsen, hasonlókép egyes mondatok is átvihetők más valaminek jelentésére, szószerinti értelmökön kivül és felül, melyeket ha elfogad a szokás, felavat az élet, közmondásokká lesznek azonnal. Ez uton és egyedül azért, mivel ugy és közegyezés szerint megállapított s elfogadott formában jelennek meg mindig: közönségesnél nagyobb értékkel birnak az életben. De követik még a nyelv sorsát abban is, hogy nem tesznek különbséget szép vagy rut, illő vagy nem illő, erkölcsi vagy nem erkölcsi dolgok között; miképen a nyelv minden tárgyat megnevez: a közmondás azon szerint mindenféle itéleteket hallat, s nem kiméli az öregséget, megszólja a szépnemet, kifog a hatalmon, olykor paczkáz, máskor kedvkereső, néha parancsoló, sőt mosdatlan száju is nem egyszer. Ha nyelvből kiirtjátok a trágár jelentésü szókat, a közmondások is elhagyják orczapirító megjegyzéseiket; de mig az meg nem lesz, addig türjétek el a közmondások pajkosságait is. Ezt jónak látám korán megjegyezni, nehogy balul értessem a leplетlen közlés miatt, jól tudván hogy sok keblet izgat álszemérem a népi dolgok őszinteségén, mint a népdalok után is volt alkalmam egyesektül tapasztalni. Mindez mutatja, mennyire nyers, anyagi a sokaság efféle dolgok megitélésében. Ott vesz a szón, s nem birván elszakadni tőle, rágódik rajta, felejtvén hogy ily gondolkozás után öntestét is, melyen szinte hagyott szégyelni valót az alkotó természet meg kellene csonkítania.

Fölebbiek szerint a „közmondás" szó csak ugy veendő, mint k ö zakarat, k ö zvélemény stb. efféle szavak, minden iskolai ajánlatos illat nélkül, s becsét nem az erkölcsi vagy bölcselmi tartalomtul mérjük, mint az illödelmek korában a franczia maximisták, kik leginkább irókbul gyüjték össze a jelesmondatokat: hanem az országos helybenhagyástul, mely a symbolizálás alapján megadta

neki a közkeletet és forgalmat, mint pénznek az ország és törvény tekintélye.

De mielőtt e fogalmat tovább fejtegetnők, lássuk magát a szót, az elnevezést több nyelveken, ha ugyan innét is kapna felvilágitást a fogalom.

A magyar nyelv nincs tisztában az elnevezéssel, még eddig a szótárirók sem gondoltak vele, maradván a közmondások gyüjtői és magyarázói mellett, kik közül Faludi pusztán „közmondásokat“ ira, s utána Kresznerics és Czuczor, mindkettő lexiconi dolgozataikban; Dugonics „Példabeszédek és jeles mondások“at Kovács Pál „Példa- és közmondásokat, Szvorényi „közmondásokat és példabeszédeket“ együtt, Ballagi főleg „példabeszédeket;“ Baróti Szabó pedig „köz- és erkölcsi mondásokat“ raka be a „Magyarság virágai“ közé. Tehát a mennyi gyüjtő, csaknem annyi elnevezés. De a német nyelv sincs e részben megállapodva. Egyik irja „Sprichwort,“ másik „Sprüchwort vagy Spruchwort.“ Első, melyben fő tekintet hogy a közmondás országosan beszéltetik, megfelel a görögös paroemia *) szónak, míg a Sprüch vagy Spruchwort a mondatok erkölcsi sulyára támaszkodik, s am. a magyar jelesmondások. Ugy hiszem, mindegyiknél helyesebb a diák „proverbium“ elnevezés, s ez legtöbbet nyom a mi értelmezésünk helyes voltára nézve is. Ha nem csalódom, proverbium alatt „szó helyett szó vagy szóért szó“ (verbum pro verbo; verba pro verbis) értendő, mikép Romában a hivatalok fokainak elnevezésénél: consul, proconsul, s mint ez annak helyettese, képviselője: igy a proverbium is helyettese a verbum vagy verbiumnak, mely utolsó már több szók öszletét azaz mondatot jelent.

A magyar „közmondás“ szó inkább a német Sprichwort és görögös paroemiára ütött, a mennyiben általános, országos érvénynyel biró mondatot jelent, vevén a köz szót ugy mint ebben: közhivatalnok. E szóban tehát fő a gyakorlat, a szokás. A „példabeszéd“ szó mely a közmondásnak legerősebb vetélytársa, szorosan véve ugyanegy a példázattal (parabola), legalább a szentirás forditói egyiránt példabeszédnek irák bölcs Salamon intelmeit és Jézus parábolás előadásait, minők a szoros kapu és széles ut, a gyümölcs és fa **) és magvető ***) példázatai. De nyelvszokásilag is „példabeszéd,“ példázódás, példázat nem lehet egyéb mint az a beszéd- vagy előadási mód, mikor nem egyenesen, szeme

*) Quod per ora hominum obambulat. Erasmi proverbiorum Epitome; praefatio.

**) Máté. VII. 13—20.

***) Máté. XIII. 3—13.

szöktibe, hanem körülirva, nagy feneket kerítve mondjuk ki gondolatinkat s czélzásokat ejtünk hogy elértessék akaratunk. Ez értelemmel a proverbium gyakran homlokegyenest ellenkező, mert rövidebb mindennél, épen mint az egyenes vonal mathematikában egyéb vonalok közt, s a helyett hogy nagy feneket kerítene valaminek, rajtunk üt és kimondja a bökkenőjét.

Tehát proverbium és példabeszéd között, noha mindkettő szót mond szó helyett, mégis az a különbség, hogy emez hoszu, amaz rövid; emezt a mente ujjából rázhatni ki, amarra pedig országos gyakorlat kell; hanem viszont, a mennyiben a proverbiumok között igen sok van, mely pusztán hasonlításon fordul meg a „mint" összekötő szócska segedelmével (czifra *mint* a rácz oltár), hol a felhozott kép ugyanannyi példa: jogosan cselekszünk a „példabeszéd" szóval, ha meghagyván példázatnak a parabolát, a proverbiumok egy részét, mely példák és hasonlítások által ölt alakot, ugy nevezzük el, mert az ilyet: „embernél munka, istennél áldás, „ki vagyok, én vagyok," példabeszédnek soha nem foghatjuk jogosan keresztelni, ellenben a három felhozott, de különböző alkatu és szellemü proverbium megfér ez általános elnevezés alatt: *közmondás*.

Igy hát paroemia, Sprichwort és közmondás egyértéküek. De megegyezik jelentésökkel bölcs Salamon leírása is, mondván: Az igaz fő bölcseség kinn szerülszerte kiált és az utczákon zengedezteti az ő szavát. A nép között legmagasabb helyen predikál, a kapuknak bemenetelin minden városban az ő beszédit szólja. *)

Ezen okoknál fogva én a közmondás szót használom általánosan mint nemet; megjegyezvén hogy irodalmon kivül, életben hallunk ily elnevezéseket is: „közbeszéd, példaszó," mig Pázmánnál igen gyakran „aggszó," vevén alapul a közmondások hagyományos életét, régiségét; halljuk, midőn valaki épen közmondást akar idézni, az efféle bevezetést: „jól mondták a régiek, mindig hallottam, igaza van a közbeszédnek, jól mondja a példabeszéd" stb. ugyanannyi ünnepélyes figyelmeztetés a léleknek illő készületre, hogy tisztelettel fogadja a szót, mely az ösök akaratja s végrendelete, épen mintha személyesen jelennék meg közülök valaki.

III.) Tehát a közmondások elmélete a jelviség, gyakorlata pedig az élet. Amonnan elvét veszi, itt formáját leli s eme két sarok az, mi körül a közmondások lényege forog. Világosabban: lehet symbolicus előadási formája valamely eszmének, de ha életben el nem fogadtatik, nem lesz abból közmondás; valamint az is igaznak látszik hogy az élet által felkapott ilyetén szólásmódok alapja,

---

*) Péld. 20, 21. v.

rendesen mindig valami tapasztalás, megtörtént dolog, mi a közmondások természetét elölegesen megkülönbözteti a fejben csinált, bölcseleti uton lehozott igazságoktól.

Jelv tulajdonlag minden képes előadás, ha mögötte valamely eszme áll. Az ős népek minden tanítmányai jelvekbe voltak foglalva, s nem mondhatni a kora emberiségrül jellemzőbbet, mint ha állitjuk, hogy előbb érezte mint tudá az igazságokat isten, világ és rendeltetés felől, s annak, mi elméjében fogant, mihamar meglelte illő köntösét a körülte és hozzá közel fekvő természetben, mikor az elvont fogalmakat szó helyett alakkal, betü helyett cselekvénynyel ábrázolta ki, betöltvén a tárgy és gondolat közötti távolságot, ha volt, képzelődése pótlékaival. A gyermek ma is ugyanezt teszi; és bizony a „henye ember“ fogalma előbb volt meg alakban, mint puszta elvontan kimondva, mit szóval utoljára igy fejeztek ki: öszszedugja kezeit.

E szólásforma ugyancsak symbolicus s egyszersmind közmondás; s elemeztetvén, legott felismerjük benne a kezek jelentését, melyek összetéve dologtalanságot, egyébiránt munkára való készséget, erőt, aztán hatalmat is ábrázolnak, azért mondjuk: „kerülj csak a kezembe,“ vagyis hatalmamba, „van még nekem két kezem,“ azaz tudok még én dolgozni. E közmondásban tehát az emberi tagok (kezek) alakja volt a gondolat képviselője, s miután a tagnyelv általános: alkalmasint sok nyelvben lesz feltartva közmondásul e kép, s egyuttal hinni is ugy hiszem hogy az ily szerkezetü közmondások legrégibbek, mikép a tagnyelv maga szinte megelőzi a hangnyelvet. Annálfogva helyén esik megjegyeznem, minő szereppel vannak megbizva az emberi test részei legtöbb nép közmondásaiban; főkép a kéz, láb, orr, fej, has, gyomor, szem, fül és száj, fog és nyak stb. miről kiki meggyőződik azonnal, mihelyt e szók közmondási családjára tekint csak a mi könyvünkben is.

De vannak oly közmondások, melyeket nem kép után fogadott el a szokás, melyekben, legalább tudtunkkal semmi nyoma a symbolismusnak, például: „meglásd, kinek higy; ész jobb erőnél,“ tömérdek ily erkölcsi és bölcselmi tartalmu mondatok. Ezeket illetőleg igy gondolkozunk: mikép az előbbeni, névszerint az emberi tagokról vett, közmondásokat egy égy képből vette át az élet: ugy az efféle szárazabb tételek valami lefolyt történetből vannak elvonva, s a helyett, hogy puszta szók, elölegesen megállapított igazságok maradnának, ez uton már *tényi* becscsel birnak, miért nincs efféle tartalmu közmondás, mely kopaszsága mellett is minden ok és alkalom nélkül, egyszerre s akármikor volna használható, hanem megkell jöni a körülménynek, a lélek hangulatának hozzájok, mik között elpattantva, soha nem hiházhatják el hatásukat; és ama

körülmény rendesen az vagy legalább hasonló ahoz, mely a közmondást, valamikor igen régen, létre hozta legelőször.

Még világosabb lesz e magyarázat a symbolismusra nézve azon alaku közmondásokból, melyeket fölebb példabeszédeknek mondánk, hol a megesett történet, legalább részletesen, maga is él a közmondásban, például: „kap rajta mint Czibak bátya a kulacson." — Okkal fogjuk tudakozni, miért van ez épen igy, mi ennek a meséje, mi adott erre alkalmat vagyis: mi e közmondásnak symbolismusa?

A symbolismus tehát, melyben gondolat és jel vannak egygyé olvasztva, ama tért foglalja el, mely a szellemi és anyagi világot összeköti, szám nélküli fokozatokon vivén által egyiket a másikig, hogy közbenjáró és kiengesztelő legyen a szellem és anyag között, s meghonosítsa testben az eszmét, eszmében a testet, s kellő egységre hozza össze egy szerencsés középponton az ellentétek végleteit, azonítsa a különbözőket s cserélgesse a hasonlókat. Tehát itt eszközzé válik minden tárgy, eset és történet, szabaddá lesz minden eljárása képzelődésnek, gondolkozásnak egyformán, mert a czél nagyobb mindennél: az eszme, s ennek szolgálatára fel van ajánlva, mi csak embertül s emberi képzelődéstül telik; mikép minden sugár a naphoz viszen, ugy minden eszmélkedés az eszmére viszonylik, mint fényt a lég, ugy az anyag és szellem összeköttetését a symbolismus vezeti most világos majd ködös területeken át, hagyván derüt és homályt, tudalmat és vágyat maga után.

E szerint a symbolismusban minden él, minden mozog és pedig a szó tulajdon értelmében, mivel örökös lebegése van az elmének gondolatrul gondolatra, képrül képre, tárgyrul tárgyra. A tárgy jelent gondolatot, a kép történetet, a gondolat mindkettőt s viszont, mindenféle cserében. Ez a cserélgetés, ez a változtatgatás tündéri játékot állit elő. Jő, megy a képzelődés mint a szövő csónakjai, egymás mellett egymás ellen, s nyomain végre mint egy keleti szőnyegen, ki vannak irva ég és föld, nap és éj, nyár és tél, ki az ifjuság és aggkor, az élet és halál.

Mondjad hogy ez a tejut, melyen minden kis csillag fényesebbnek látszik, mondjad hogy ez Jákób lajtorjája, mely földrül az eget éri, mondjad hogy finom szál, melyre a lélek örömei, mint sor gyöngy, vannak összehozva, és igazad lesz mindenkép: az ez, mi nélkül nincs élet, nincs költészet, tehát alapja minden képes beszédnek, irásnak s az egész költészeti nyelvnek.

Minden nép oly mértékben költői vagy gondolkodó, a minő mértékben jutott neki ez élő tündérvilág elevenítő ajándéka. Közös forrás, melyhez minden nép oda jár merítoni. Természetesen annyit

mert mindegyik, a minő benne a képesség, a felfogó erő, ez pedig csakugyan különböző. És igy mindjárt a közös forrásnál beoltatik népi egyéniségekbe az egymástul eltérés vagyis népi sajátságok eleme, s abból, ki mit visz haza és terjeszt el háza tüze körül s övéi körében, itélhetni a népek lelkére, felfogó tehetségére s izlésére örökleg és kifogás nélkül; s van abban valami hogy az ó görög nép a baglyot vevé bölcseség jelképeül, mikor e madár sok ujabb kori népnek épen ostobát, erőtlent és rutat képvisel.

De változik a symbolika más körülmények szerint is; minők az élet, égalj, társi viszonyok. A halászat és vadászatbul élő nép ha gazdagot akar mondani, körülbelül igy fejezi ki magát: „sok vidra vagy medvebőre van,“ szántó vető nép alkalmasint igy szól: „hat ökör jár ki udvarábul,“ mig a tengervidéki „hajókat“ fog mondani gazdagság helyett. Ha már vadászatbul élő nép a medvebőrt, földmivelő az ökröt veszi a gazdagság jelképe gyanánt, ez mond valamit népnemzeti tekintetben; és bár életviszonyok szükségesnek mutatták is e két különböző alapból indult, de egyre menő kifejezést: nem szükség mindazáltal hogy a gazdagság eszméjét csak igy és nem máskép lehessen kiábrázolni.

Tehát a symbolika változik a népek felfogó ereje és kedélye, égalji helyzete, és házi azaz társas viszonyai szerint. Ez jól megjegyzendő, mert itt rejlik a népek ősbecsének igazi mértéke, itt van megerősítve az első karika, melybe öltvék aztán a korok és évek lánczolatának egyes gyürüi, melyeket vissza felé nyomozván, feltaláljuk ama régi képességet, miből oly biztosan itélhetni az elődökre mint vizből a forrásra.

Szó sincs róla hogy a közmondások ily régi hagyomány, ily ókori lelki képesség jegyei s nem tartunk azokkal, kik a közmondásokat valami elveszett régi philosophia ereklyéi gyanánt veszik, vagy bölcsek és jósodáktul hozzák le. Volt idő, mikor a nyelvek származását is egyes bölcsek agyában keresték, de nem találták s elállván a fölvett véleménytül, okszerübbnek láták megnyugodni a népek felfogó s alkotó erején, égalji és történeti viszonyain, házi és nyilvános életének adatain. Ugyanez áll a közmondásokra nézve is.

Nem kétlem ez okbul hogy ama tiszta erényre s életbölcseségre vezető jeles mondatok is, minők Pythagoráséi, böles Salamonéi, csak az által válhattak közkincscsé, hogy ön népök symbolismusából voltak merítve; s a régi bölcsek, mikor valamely nagy igazságot akartak elterjeszteni, szükségesnek láták hogy népök izlése szerint szóljanak, magokat ahhoz alkalmazzák, mint Jézus is a példázatokban; s nem az hogy jósodák és költők lettek volna a közmondások első szerzői, hanem ezek is a néptül tanul-

ták el s vették át a módját: miképen szóljanak hatályosan a közönséghez, különben a mennyi bölcs mondatokat ira már össze a tudós világ, annak mind a népek fejében kellene zugni ma, holott vajmi kevés ment vérbe nálok a magok által szerzett és tapasztalt igazságokon kivül. Mert van nép, melynek bölcse soha nem volt, de olyan nincs, melynek közmondása ne volna; osztán a symbolismus közös forrás, nem szükség hozzá szabadalom, s az ég nem mindenkor tudósok előtt nyilik meg, hanem igen gyakran együgyü pásztoroknak is.

IV.) Ha mondjuk, hogy az eszme jelhez köti magát, helyesen mondottuk, ha pedig így fejezzük ki magunkat, az eszme hasonlatba öltözik, világosabban szólottunk; de megjegyezzük e helyütt, hogy a jel, mi gyakran esetleges, csak annyiban egy most előttünk a hasonlat fogalmával, mi kényszerü, hogy szintén ugy eszünkbe villantja a szavakon felül levő gondolatot, mint a hasonlat a maga főtárgyát; például e közmondás alatt „bagoly is biró barlangjában," oly könnyen föltalálom a fő gondolatot, mikép ebben „ment mint a szél" a sebesség fogalmát.

És bár minő különbség van is a jel és hasonlat között, mind kettő elenyész, vagy inkább egymásba olvad át a közmondásokban, mert csak emlékeztető jegyül állnak a lélek előtt hogy rá vezessék a nem tulajdon szavakkal mondott gondolatra, fő értelemre.

Ezt az emlékeztető tulajdonságot nevezem röviden hasonlatnak, s miután ez minden közmondásban megvan, ugy tekinthető mint középpont, melyből növi ki magát az a sok és mindenféle beszédalak, mely a trópusokon és figurákon kivül tudományos rendszerbe alig foglalható tömérdek s minden órán növekvő szólásmódokat állít elő.

Mert a hol van hasonlat, ott van különbség is; a különbség fogalmát önként követi az ellentét, és ugyanazonság tudata, mélyek is a hasonlóságnak jobb és bal felől eső kiszögellései. E fogalmakat az átviteli szabadság törvénye szerint egymással kicserélvén, felváltván: a hasonló jelenteni fogja azt mire hasonlít, és nem hasonlit egyiránt, a különbség jelenthet ellenkezőt, az ellenkező pedig épen egyenlőt; s ekkor végetlen tarkaságu, szeszélyes, alapos, a közönségestül eltérő, módját birjuk egyszerre a beszédnek. De szóljanak a példák. Mikor két egyforma jellemü egyént akarunk mondani, ekkép szólunk: „egyik subás, másik gubás; egyik kutya, másik eb," világos hogy itt a különböztetéssel ugyancsak egyenlő s ugyanazon fogalmakat mondottunk ki. Továbbá: ha némi csekély hivatalra jutott, és dicsvágyó emberről ily megjegyzést teszünk: „felkapott az uborkafára," ezzel nem jelentünk valami nagy előmenetelt, hanem ennek majdnem épen az ellenkezőjét; ugy

szinte ha Kis-Viczaynál dicsértetik a hajdu, hogy „igen tud harangot önteni“ ez sem tesz mást mint az ellenkezőt, azaz bizony nem tud hajdu harangot önteni.

Vegyük ide a példák halmazát,

hol az ellentétes fogalmak, mint „sok, kevés; kicsi, nagy; hideg, meleg; szegény, gazdag,“ engesztelvék össze, nevezetesen: „sokból keveset, kevésből sokat; sok kis viseli a nagy nevet; egy száj fuj hideget, meleget; gazdag pénzzel, szegény észszel;“

hol az egyenlő értelmü mondatok, p. „a ki szegény, nem ur az; kevés kell ahoz hogy valaki szegény legyen,“ mint egyik a másiknak tulajdona, magyarázója hozatik elő;

hol a hely és idő viszonyai egymást mérséklik, kicserélik, p. „erre közelebb, arra hamarabb;“

hol az idő részei mult, jelen és jövő, egymásért állnak, p. „alkalmas tavalyiban; majd soha napján;“

hol a lehetséget mérsékli a létel, a valóság s viszont, például: „hogy ne volna, mikor van; azért nincs, mert lesz;“

hol hangon fekszik a közmondás ereje, p. „hoszabb a péntek mint a szombat“ (6305.) stb.

Vegyük, mondom, a példák halmazát, a belőlök elvont legközelebb eső igazság megmutatja hogy a közmondások végetlenül változó és meglepő formái a szólásnak, s egész csillagos egét tárják fel a nyelv szépségeinek előttünk.

V.) De a symbolismus ott éri el tetőpontját a közmondásokra nézve, hol ezek különcz, daczos formája meghozván az értelmet, azon körülmények eltalálására is kényszerit, melyek a közmondást valaha megszülték. Soha nem volt eszébe semmi bölcseletnek vagy kötelességtannak ócsárolni a hüséget, tanitani az adott szó megtörését, ajánlani a haza iránti hidegséget, mégis van közmondás, mely a hüségre nézve megjegyzi, hogy „csak kutyához illik,“ a fogadásról ezt mondja: „eb a ki megállja;“ szemére veti a hazának hogy „senki sem próféta benne; haza, mostoha;“ hasonlóul könynyedén veszi az igéret megtartását, paczkázik a szegényen stb; mindezt soha nem tanítá erkölcs, vagy bölcselem, mi jogon tanítja hát a közmondás?

Itt a kettő szükségkép összeütközésbe jő, s pedig egyedül azért, mivel a bölcselem és erkölcstan általános igazságokat ajánl, a közmondás pedig egyéni állapotokra is alászáll, vevén minden tudományát az életből, a tapasztalásbul.

Ezt tudva, utána kell néznünk az életnek, s feltalálni benne azon állapotokat, melyekben az egyes ember is, mintegy magával jövén meghasonlásba, meghasonlik az általános és egyéni, köz és

magán dolgok között, s igazságul ismeri azt, mit előbb nem ismert, stb. p. valaki által megcsalatva tesz esküt, fogadást, de később tisztába hozatván előtte a csalónak czélja, lebeszéljük őt a fogadás megtartásárul, mondván: „ember fogad fogadást, eb a ki megállja." Ilyen eset volt a magyar történetekben, mert mikor a császár hüségére felavatott hajdukat magához akarná édesgetni Bocskay, minden oka után végre ama közmondást vágta fejökhöz és jobban hatott reájok, mint akármennyi szónoklatával, mert csakugyan hozzá is állottak, mikép elbeszéli Istvánffy. — A hüséget gyalázó közmondás hasonlóképen oda emlékeztet, hogy volt eset, melyben valakinek ártalmára volt a hüség, a ragaszkodás, annálfogva mint tényeken alapuló igazság int hogy vigyázzunk a hüséggel, ne higyünk vakon, mivel kárára lehet az embernek legjobb akarat mellett is.

De nem állitjuk azért s ezt kérjük megjegyeztetni, mintha nem volna helye közmondásokban minden szép és erkölcsi oktatásoknak. Mi csak az egyoldalu és korlátozott nézeteket akarjuk ezzel megjavítani, a fogalmat ugy világítni föl, a mint van, söt inkább eme tudományos rendszerbe vagy iskolai elv alá nem foglalható szabadság, egyéniségig feloszló részletesség mutatja ki a közmondások igazi, mélyebb vizsgálatra méltó, becsét, azaz ha mind azt veszszük általok, mi egy népnek akarva, nem akarva, körülmények és alkalmak szerint, ajkára jő, s igy maga egész őszinteségében tárja ki előttünk gondolkozása módját illő, nem illő, jó és rosz felől: legalkalmasban vehetjük ki szelleme arczképét, s mikor a közmondásokbul könyvet csinalunk, csak tükröt tartunk a nemzet elé, hogy lássa benne saját erkölcsi arczát, jellemvonásait minden árnyéklataival.

Hogy már a fogadás megtartása ellen közmondást tud a magyar, nekem ez, megvallom, tanuság igen sok esetről, melyekben a magyar nép el volt ámítva, s jobb észre hozatván, nem tartá bünnek esküje törését, s igy mintegy történeti igazsággá lett közte az; de másfelül szilárdság nélküli lengeséget, könnyen hivést, együgyü meggondolatlanságot is fedez föl előttem; mely állítás ha vakmerő is némelyek előtt, de aligha nem volna igazolható nemzeti életünk sok adataival.

A közmondások e nyomon uj stadiumba lépnek a figyelmes vizsgáló előtt, azaz, miután állapotok magyarázatához lesznek kulcsul, egyszersmind *jellemzök* is, mely minőségben szónoklat és költészet s általok mindazon neme az iromásnak s beszédnek, mely kedélyhez és képzelődéshez van intézve, határtalanul nyer. Szónoknak kimaradhatlan, költőnek nélkülözhetlen segéd eszköz. Példákat nem fogok előhozni. Ezeket észrevette s pedig örömmel, az

olvasó mindig, valahányszor jó helyen volt egyegy közmondás alkalmazva itt vagy ott. Csak érinteni akarám azt a viszonyt, mely a szólóművészeteknek mintegy alkotó részévé teszi a közmondásokat, melyekből ezerenként lehetne idézni, mint fönebb a hűség és fogadásra vonatkozólag tettem. Legyen elég ez ujmutatás; okos ember ugyis kevésbül sokat ért.

VI.) Tehát a közmondások nem átalános, előlegesen a tiszta észből lehozott, igazságok, hanem leginkább az állapotokból és körülményekből kifejlett állítások, népszerü elvek, közkeletü vezérigék. Ezzel megint nem mondjuk mintha egy általános igazság se volna a közmondások között. Van ott elég, még pedig oly állandó igazság mint a mennyiségtan tételei, p. „a hol nincsen, ott ne keresd; kinek lova nincsen, gyalog jár az Pestre, addig nyujtózzál, meddig a lepel ér, mi nem lehet, kezdete sincs,“ stb. melyek ugyanannyi maximák, kifogás nélküli elvmondatok, épen oly alakban mint a mathematikai kétszer kettő négy s csak az egyenleti jel (=) hiányzik közülök, s ugyan azért nézelhető, egy tekintetre felfogható igazságok, de nem bölcseletiek.

Sőt ha bölcseleti vagy fogalmakból alkotott tételeket hoz is a közmondás, azok sem veendők másképen mint hoszu tapasztalás által megerősödött, meghitelesitett igazságok gyanánt, mert fogalmakkal a nép nem vesződik, hanem van ugy hogy tudomány és ezer éves népi tapasztalás összejőnek s összejővén ketten tesznek bizonyságot az igazság felől; s az ez, mit feljebb tényi becsnek és gyakorlatinak mondánk és mondhatunk.

VII.) A közmondásokat kettős rokonságban találom: *eredet és külső formára s tartalomra* nézve. — Eredet szerint rokon a közmondás a *rege* és *mondakör*rel és *népdalok*kal, mennyiben mindezeknek észrevehetőleg sok elemeit tartotta fen az előidőbül, a népek ifjuságábul. Ki például egy nemzeti symbolikát akarna irni, a közmondások vizsgálata egyik forrásul szolgálna előtte, ugyszintén a népdalok igen sok kifejezése, mikről hallgat a nyelv- és szótár, egyedül innen kap fényt, világot.

Külső forma és tartalom szerint rokon vele a *jelesmondat*, de a közmondás nem csak erkölcsi és bölcseleti tanokat hoz; sőt az a közmondás is, melynek tartalma egyenlő a jelesmondatéval, különbözik ettől a közéleti gyakorlat által, vagyis: minden ily komoly tartalmu közmondás egyszersmind jelesmondat is, de nem minden jelesmondat egyszersmind közmondás is. Ez csupa élet, friseség, mindig uj; amaz iskolai, verejtékes, ehöz képest avas; emez tapasztalat, amaz tan; ez rábeszél, javasol, hizelgő; amaz parancsol, kényszerit, dorgáló.

Rokon vele az *apophthegma*, élczes, rövid elmésmondat,

leginkább történéti személyektül, a mint emlékezetben hagyattak közajk s irók által. P. Brutus azt mondja vala: a katona ne lábára, hanem kezére bizza életét; érteni akarván alatta: ne szaladjon, hanem harczoljon. — Látni való, hogy ez apophthegmából csak egy mozdulatra már közmondás válhatik, mihöz nem is hiányzik egyéb mint hogy az élet elfogadja, s forgalomba tegye. Hasonlókép: mikor Anaxágorás számkivetésbe küldeték, azzal lön busítva, hogy immár megfosztatik édes hazájátul. Ő felelé: „Nem különben hazám én tőlem.“ Ez is apophthegma, de már nem oly közelálló a közmondáshoz, s e kettő felhozásával meg akarám irni a határt, melyben az apophthegma forog.

Némelyek ezzel ugyanegynek hiszik az *anekdotát*, s pedig van köztök különbség. Az anekdota vagyis mint én magyaritom: adoma, jár ismert, nem ismert egyének, megtörtént, nem történt, de megtörténhetett dolgok felől. Tehát nem oly igen történeti mint az apophthegma, hanem ráfogott, kigondolt, mindenesetre csattanó végzetü, rövid, figyelmet feszítő eleven eseményke, mit el kell tudni mondani.

Az adoma veleje igen gyakran válik közmondássá, egyébiránt pedig alapja eredetileg a novellák vagy beszélyeknek, például ha költő ezen közmondásból: „Anda Pál hadába való,“ elolvasván a róla maradt adomát, beszélyt irna, melynek hőse papucshős.

Rokon vele a *gnoma* vagy gondolat, melyben uralkodó az erkölcsi vagy életszabályi elem, csak annyiban különbözőleg a jelesmondásoktól hogy mig ezek megállapitott igazságok, a gnoma rendesen csak nézet és vélemény gyanánt lép föl, s általános érvényü akar lenni komolyságánál fogva, de azért nincs mögötte valami külön szerü történet, tapasztalat, nincs hozzá forrva körülmény, mint a közmondáshoz mindig.

Közelebb áll hozzá az *erkölcsi mese* már csak azért is, mert benne szintén erős a symbolizálás, midőn általános igazság egyes kis esetkékben, melyeknek szerepvivői leginkább állatok és lelketlen dolgok, hozatik nézlésünk elé, s foglaltatik a történet rámái közé. A mese hangja tanító, erkölcsileg oktató rendesen, a közmondásé, hol a meséből vette is igazságát, soha. A mese tapasztalása költött, személyesített; a közmondásé közvetlen, gyakorlati. Amott az erkölcsi elem és tan miatt szövetik történet, itt a történetből merittetik intelem, szabály.

Az *élcz* és *ötlet* rokonsága talán leghelyesebben magyarázandó, ha állitjuk hogy ezek mint a hasonlitó s különségeket öszszevető lélek játékai s villanatai közvetlenül, metszőleg csapnak reánk, mig a közmondás a maga leplezettségében ha találó is, de mindig kimélő és gyermekded. Amaz tudja *miért* mond, ez érzi,

mire mond megjegyzést; általában: a közmondás hagyományzott, az élcz és ötlet ujdonság által meglepő, gondolat; igy eredetileg is ellentétes sarkon állók.

Mi legyen a *példázat* vagy parábola és közmondás közti különbség, már fönebb érintők a „példabeszéd“ szó magyarázatának alkalmával, mind a mellett a fő jegy köztök az hogy a példázat inkább allegoria, mig a közmondás inkább symbolismus. Azaz a példázatban elővett hasonlat egészen párhuzamos haladást ir le szemünk előtt a lelkünkben is fejlődő, czélra igyekvő gondolattal, értelemmel. A parabola nyoma kinn van, a gondolaté lelkünkben; de a kettő párhuzamban megy elő, mint látható keréknyomás az egyik, láthatlan a másik. A közmondás egyszerübb, szabadabb, rövidebb. Itt nem párhuzam áll hasonlat és alapeszme közt, hanem fokozat, azaz felülről le és alulról fölfelé dolgozik egyiránt a lélek a jel és jelzett dolgok között; a jel önkényes azaz igen gyakran tetszés szerint választott és igy subjectivus; mig példázatban a hasonlat csak ugy és nem máskép lehető vagy igen korlátozott, tárgyilagos érvénnyel is kellvén birnia.

VIII.) Mi a közmondások formáját illeti, az egyszersmind példányát állítja elő a tökéletes előadásnak, mert fő kelléke a rövidség. Tartalma, mint látók, oktató leczkék, tanok és képek tárháza, egyébiránt rokon a költészettel, s igy tartalom mellett a külső alak is oly tisztult mint a tüzben próbált arany, melyből minden salak kiégett. Kimértség, tagba szakadt arány, kerekdedséggel s gyakran rimmel egyesülve, oly kiválóvá teszik a közmondásokat, hogy legtöbbször fölismerhetők az első hallásra már.

IX. Abból, mi a közmondások fogalmárul előadatott, kitetszik azok ó régisége is. Mert egy idejüek az értelmessé lett nyelvvel. Mindamellett mint irodalmi tárgy, az ó szövetségi bölcs király, Salamon által emeltettek ama fokra hogy a szentkönyvnek egy és pedig tartalmas részét tennék a „példabeszédek,“ melyekről tudva van, mint fölebb is volt érintve, hogy különböztek a közmondás mai fogalmától, mert azokat ő szerzé maga, legalább ugy iratik: „szerze három ezer példabeszédeket,*)“ mi pedig a közéletből szeretjük felfogni és elfogadni azokat.

Hogy a régi görög népnél igen nagy divatjok lehetett, mutatja sok, csaknem minden ujabb néphez átszivárgott, közmondás. Aristoteles könyvet irt rólok, mint Laertius emliti. Tanitványai szerinte cselekvének, de mind a mester mind a tanítványok dolgozatai elvesztek. Aspasiárul fenmaradt, hogy egy tragikus költőnek szemére veté, miszerint nem örömest él közmondásokkal, s a költő

*) 1. kir. 4: 32.

csupa nemes boszuból legujabb müvét azzal kezdte meg. Az itteni Plato örömest hinté be velök tanitásait.

A római müvek nem kevésbbé rakvák ilynemü „bizonytalan szerzőktül eredt" mondatokkal, melyek, Quintilian szerint, azért maradtak fen, hogy tisztességesnek és igaznak látszottak minden időben.*)

És emez irodalmak voltak mint sok másban, ugy a közmondásokban is, első eszméltetői az ujább keresztyéni korszak nemzeteinek a nyelv és benne fekvő kincsek iránt. Részint a szentirás terjesztése a reformatio által, részint a két classicus nemzet czélosabb, mélyebb vizsgálata gyujtott szövétneket.

Rotterdami Erasmus, vagy magyarosan Rázmán, nyeré az uj idők dicséretét e részben. Bárminő hiányosak, gyakran ráfogottak is az ő görög és római proverbiumai, melyek 1500. jelentek meg először, mégis átmentek sok nyelvbe, követésre s nyomozásra inditák az uj nyelvtudósokat.

X. Nem sok idő mulva nálunk is megszólaltak a közmondások és pedig ugyancsak Rázmán buzdító példájára decsi *Csimor János* által, ki a rotterdami tudós latin közmondásait vagy forditásban vagy eredeti magyarral adta vissza. (*Libellus adagiorum latino-ungaricorum. Bártfa. Klösz Jakab. 1583.*) Én e könyvet nem láttam; legujabban Lugossy József adott róla egy két szóval ismertetést; Bod Péter szükséges és hasznos könyvecskének irja. És igy a közmondások irodalmát Csimor kezdi meg, kit Lugossy szerint, Kis-Viczay, Kovács bár forrásul használtak is, de megemliteni feledtek.

Idő rendit követve, nem ugyan mint gyüjtő, hanem mellékesen mint lexicograph, *Szenczi Molnár Albert*, és főleg *Pázmán Péter* mint iró csaknem gyüjtői ranggal folynak be a közmondások irodalmára. Soha senki nem tudta, nem érezte inkább a közmondások becsét mint Pázmán; senki nem tudta ugy és annyiszor helyén alkalmazni azokat mint ő. Hatalmas dialektikája, fordulatos nyelve mellett, özönlő argumentumai között, minden általa felhozott közmondás majdnem bölcseleti, mondhatnám, absolut becscsel bir. *Kalauza* megjelenésének ideje 1613. év, tehát a közmondások divata ez időtájban legalább oly tekintélyes, főrangu iró után, minő Pázmán, itélve, nagyobb volt mint ma, s a nyelv ereje, vidámsága valami betyáros és nemes, de igaz magyarság ösztöne után oly szellemben fejlödött, melyet később folytatva nem látni fáj; s még legujabban is az a csicsomás, urfias nyelv, mi ezelőtt évekkel jó prózának tetszett, Pázmán nyelve mellett, vajmi halvány rendesség, életerőbül kiaszott vénség, mentve némileg Széchenyi prózáját, ki

*) Institutionum lib. V.

épen ugy volt képviselője mai nap a politikai polemiának, mint Pázmán akkor a vallásinak; képviselője a nyers, igaz magyarságnak is, de az övé még sem Pázmán nyelve.

És a prózai nyelvből, hol igazabb, eredetibb s legalább kényszerítlen, alakban használták a közmondásokat, költői formákba is lön a magyar közmondás öltöztetve *Beniczky Péter*, szentelt vitéz, által. Rhythmusai 1664-ben jelentek meg, advaán ily alakot páldaul e népi formának: „Lágy pásztor alatt gyapjut rug a farkas“

Mert lágy pásztor alatt
Farkas lejtőt rughat,
S gyapjat hányhat előtte.

Mint rendes gyüjtő *Kis-Viczay Péter* lép előtérbe a mult század elején, mert könyve (*Selecta Adagia latino-ungarica. Bártfa.*) 1713-ban jött ki, bevezetve egy ajánló levéllel, melyben a közmondások becsét emeli ki, és derék előszóval, melyben elmondja nézeteit s forrásait.

Neki fájt az a vétkes hanyaglás, melylyel néhutt az iskolákban voltak a magyar nyelv iránt, s igy munkája iskolai ifjuság számára készült. De javasolja is nekiek hogy a nyomott levelek közé tiszta papirost köttetvén, irják fel „a régiek emlékezetes mondatait“ (memorabiles veterum sententias). Forrásokul megemlíti: első helyen Beniczky Péter idézett munkáját, aztán a szótárakat, előre föltevén, hogy mint a népi és közélet barátja, merite innen is közvetlenül; irván többek között hogy egyszer 1707. évben, egy zemplénmegyei gyülésen, mely három óraig tartott, száznál több latin, magyar közmondást halla tulajdon füleivel, mi tanuja naponkénti figyelmének, tárgyán függésének. Nála még fő dolog a latin szöveg. Ezt világosítja néha szó szerinti fordítással, de legtöbbször egyedül csak született magyar közmondással, megjegyezvén hogy e magyarázatoknál a német irodalomba is kikanyarodik, innen kölcsönzöttekkel adván vissza a latint. Ezt onnan gyanítom, mert némely közmondásnak rokonságát a némettel régibb korból nem tudom. Egyébiránt felötlő nála a közmondások igen tiszta, egyszerü formája, rövidsége annál inkább, mert Beniczky kezde már bannyaskodni velök, midön versekbe nyujtá ki a tömör rövidséget.

A mult század utolsó felében kedves mulatság volt irók előtt a közmondások jegyezgetése, mert többeknél látjuk az ily töredékes munkálatokat. *Rajnis* „*Magyar Helikonra vezérlö Kalauzában*“ (Pozsony, 1781.) szép számmal idéz közmondásokat nem gyüjtői szándékbul, hanem hogy kimutassa bennök, mint a magyar nép romlatlan szólásformáiban, az ő általa oly hévvel ajánlott és fejtegetett római versformákat. *Faludi Költeményes maradványai* (Pozsony

1787.) után a *Jegyzőkönyv* szinte hoz egy pár százra menő közmondást; nem különben *Molnár Ferencz*, bővitéskép „magyar példabeszédeket“ közöl *Magyar Kátéjának* (Bécsben, 1789.) második részében. s ugyancsak egy pár év mulva *Noszkó Alajos Virág szótára* (Pesten, 1791.) jő ki betürendi alakban, elmondván p. e szó alatt „gazdagság“ az ezen eszmére vonatkozó közmondásokat.

Minden mulatsági kedvtelések öntudatos munkássággá fejlődnek *Kovács Pálnál* (*Magyar Példa- és közmondásai. Győr. 1794.*), ki negyedfél ezer magyar közmondást ada ki egyedül magyar szöveggel, hol a diák elem csak alig akad meg, vetvén prózás magyarázatokat is egyes közmondások után. Az elrendezés nem tárgy szerinti, minő a Rázmánė, minő volt előtte Noszkóé, hanem a mint jőn egymás után külön külön mindenik. Ez az igen becses gyüjteménynek igen nagy hiánya.

Előljáró beszédében értelmezi a közmondást Rázmán után. Elmondja forrásait, kik Kis-Viczay, Beniczky, Faludi, Rajnis; elmondja, mikép Rázmánból némelyeket nyelvünkre általtett, s Beniczkynek némely mondásit „a verskötélből“ kivette. Ő közle először világositó anekdotákat. Fábchich e jelenségen megörvendett és dicsérő verset ira, melyben Kovács Pál magyar Salamonnak neveztetik; mind e mellett alig hangzott neve a legujabb időkben.

E század elején *Baróti Szabo D.* kiadván a „*Magyarság virágait*“ (Komárom, 1803.), mellékesen közmondásokat is közöl oly rendben mint Noszkó Alajos. Közlöttei száma kevés, de sok van benne uj, életből kikapott.

Ugyan egy időre esik *Szirmay* jeles munkája: *Hungaria in Parabolis* (Buda, 1804.). Sok történeti, életbeli adat van itt, mint alap fölfedezve, melyen aztán ez vagy amaz közmondás épült. Az előadás egyike a legjobb magyar vérből forrt könnyü, szeszélyes, nedélyes előadásoknak; alig van könyv, mely diákul irva magyarabb legyen, még Névtelen jegyzőt sem véve ki. Némely közmondásinkat egyenesen Szirmay köté össze történeti életünkkel.

Elődeinél nagyobb gyüjteményt mutatott fel az irodalomnak *Dugonics András* a „*Magyar Példabeszédek és jeles mondások*“ két kötetében (Szeged, 1820.), mi közel negyven esztendei szorgalmas figyelem és jegyezgetés gyümölcse, mint az előszóban emlittetik. Dugonics közelrül ismeré a népet; családi viszonyok s hivatal kapcsai a legtisztább magyar vidékhez, különösen Szegedhez, csak azért csatolák, hogy még inkább ismerje és szeresse azt.

Két kötetü munkája tárgyak szerint van felosztva; p. békés emberrül, haragosról; gazdagok, szegények; melyek alá rendezvék aztán az értelemnek megfelelő közmondások. Azonban ez igen határozatlan módszer; sehogy sem igazodhatni el benne; aztán köz-

mondásokban „okos, nem okos“ s több ily fogalmak egy szuszszal kimondhatók, mert vagy állítva vagy tagadva szólok, p. tudja, mitől döglik a légy, vagy: azt se tudja, mitől döglik a légy; igy az ismétlés, fölös beszéd kimaradhatlan. A czimekhez kellvén már alkalmazkodni, Dugonics gyakran ugy csavarítá a közmondás nyakát, mint a czim kivánta, vagy könnyen vette a dolgot, p. mikor „békes ember“ alá szurt ilyeket is: pénz és diófa verve jó; sajtó alól is néha jó a bor;“ elmódosítá, phrasissá tette az eredetit, csak hogy oda illjék, p. „szálanként szedeti ki szeme szőrét;“ mert a szokott ősforma, „kiszedték a szeme szőrét“ nem igen felel meg a békés ember czimének. Látni való, hogy maga ezen egy mód végetlen számig viheti de vitte is Dugonicsnál, a szaporítást, miért a mi nála közmondáskép adatik, nem mind az; nem is ritka szerü, hanem kigondolt, ráfogott szólásmód; tanui az öreg ur föltétlenül buzgó magyarságának.

Nála körülbelül oly arányban közölvék a phrasisok vagy phrasissá tett közmondások, hogy százból egyre másra csak ötven a közmondás; s e szerint sok vigyázatra van szüksége olvasónak, irónak, hogy meg ne higye mindazt, mi előtte van. — A scythák bölcsesége, mennyi régi irókbul vala meríthető, szinte ugy adatik nála mint része a magyar jelesmondásoknak. És menthető okbul, mivel Dugonics elve csak nyelvszépítési, erkölcsi és oktatási czél volt, s ezt avval is annál könnyebben érte el.

A közmondások unalmas egyformaságát ő igen sok jegyzetekkel frisitgeté, most anekdotát, majd történeti valamit, s egyéb mulattatót vetvén utánok, hazai és nem hazai, jelen és ó világbul. Magyar anekdotái leginkább Mátyás királynál játszanak, jele hogy Dugonics hallgatá a népi előadásokat, melyekben Mátyás az egyetlen.

A sok oldalu iró talán egy munkájával sem szerze oly tartós nevet, elévülhetlen jogot a késők méltánylására mint példabeszédeivel. Innen volt hogy elődeit teljesen homályba borítá, s az egész közmondási irodalomból legismertebb az ő neve.

Ha kiveszszük hogy imitt amott folyóiratokban került egyszer másszor elő a közmondások ügye: hallgatott ez a legujabbi időkig, mikor t. i. a népdalok gyüjtése megkezdetett. Igy foglal széket mint akademiai tag, *Szvorényi József* 1847-ben egy értekezéssel *a közmondások és példabeszédek szelleme és vegyes elemeiről*, igérvén hogy azok teljesebb és részletesb kifejtését külön munkában kisértendi meg.

Ez értekezés a közmondások gyakorlati oldalát fogja fel, s nyelvészetileg vizsgálja; amott erősebb, itt gyöngébb, mert könynyen enged ámulatoknak, mik a nemzeti melegség rovására rende-

sen a legjobb igyekezetet csábitják el, p. mikor Szvorényi a török fél *hold*-tul hozza le *hódol*, *holdol* igénket, Szirmay után; vagy az ismeretes *kóczipor* (kóczi pór, Kotzenbauer) szót összehozza *Kocs* és *kocsi* szavak ráfogott történetével, Dugonics szerint stb. Ezek csak sejtésekül hagyathatnak fel a képzelődés részire, de tudományi rangot nem követelhetnek, mivel erőtetések. Egyébiránt Szvorényi értekezése reményt hagy közmondások körüli független, önálló, kimeritő munkálódásokra.

Csak alig néhány hó előtt jelent meg Dr. *Ballagi Mór*tul: *Magyar példabeszédek* (belül: közmondások és szójárások) *gyüjteménye* (két kötet. Szarvas, 1850.) real rendben félig, s a kezdő betük szerint más felében, bevezető értekezéssel, hol a „példabeszédek" fogalma, kiterjedése, rokontársai, haszna, külön nevezetei, irodalma stb. vannak megérintve. Közmondásai száma *nyolcz* ezeren felül rug, világositva több európai nyelv közmondásaival, frisitve történeti s anekdotai aprósággal. Egyet lehetlen megjegyzés nélkül hagyni e könyvre nézve. Meglátszik rajta a sietés, szemet szur a közmondások pongyolasága elégszer, csináltsága sokszor, akárhonnan elfogadása több izben.

Imé a közmondások általam ismert története irodalmunkban.

XI.) Arról nem sokat fogok szólani, minő első szükségi jó valamely népnek és nyelvnek a közmondások. Már az, hogy csak is a közmondásokban egy a nyelv a néppel, a nép a nyelvvel, mint utolsó biró szabván törvényeit a közakarat, a közérzület s a nyelv ösztöne, eléggé mutatja, mit lehet bennök nyelvileg fölfedezni, mint kell feléjök visszahajlani minden nyelvmiveltségnek örökké, hogy el ne idegenüljön, mint kell hozzájok folyamodni szónok vagy irónak hogy illően hasson a népre s megértessék általa.

Tartalmilag a közmondás, mint valami Kandi Pál, és Szabó Mihály (mind kettő sokat, mindent tudó egyén magyar közmondási neve) hoz hirt a legmagánabb helyekről, bekandikál minden fedő alá, mi fő alatta; kimeritő oktatást ad egy vagy más neméhen az életnek, legyen az ilyen vagy olyan hivatal királytul kezdve a legutolsó közemberig, pápátul a templom ajtajában imádkozó koldusig. E szerint nyilvánosságra nem szánt titkokat árul el, s ha nevet nem mond, annál jobb: mindenkit sujthat kivétel nélkül. Egyébiránt csufot üz a szegénybül, hogy egymást hamar kineveti; epéskedik a sánta bénára; tükörrel, szinekkel kisérti a vakot, borotválni akar kopaszt, akasztófára viszi a tolvajt, mert nem tudta jól elrejteni, a mit lopott; neki énekes, hegedüs, kereken kimondva, egyiránt iszos; a kalmár hazug, a vámos goromba, a gazdag kevély, a kevély ostoba, az ostoba szamár, mely arany lant mellett is csak szamárnótát ordit. Gondolnád, hová mindenüvé nem üti még orrát? Hallgatózik a

biró lelkisméret, vigyázkodik marka, tenyere körül, ha nincs-e megvesztegetve egyik vagy másik vagy mind a kettő; ellesi a nők természetét, vágyait sötétben; a pap gondolatját ünnepi köntösében; a pörlőnek javasolja ugyancsak pörölni, a hivatal viselőnek tisztét erősen viselni. Szóval a közmondás a nép hallható lelkismerete, ó és uj testamentoma, szellemi hitbizománya.

XII. A magyar közmondás néhány *aesthetikai* és *nyelvi* sajátságairól jegyezzünk meg ennyit:

a) Van benne rim gyakran, még pedig a mondatok végin, p. ki jókor *kel*, aranyat *lel*; illa, *berek*, nádak, *erek*; a mondatok elején, p. *ham*ar *ham*vas, *késő kedves*; *bő*ben *bü*dös, *é*hben *é*des; vagy *di*ák vagy *di*sznó. Errre nézve a becsnek bizonyos fokát lehet megállapítani, p. van ilyen közmondás: sürü gazda, ritka köntös, vagy sürü *ga*zda, ritka *ga*tya: ez utolsó jobb, mert van benne előrim. Van félrim, hol csak a mássalhangzók egyeznek, p. ne csak *tudd* hanem *tedd* is a jót; adj *kést* én is tudok *kast* kötni; a *munkának* egyenese jó, a *mankónak* horgasa.

A rimes tulajdon kisarjazásai az iker szavak, p. *csiri biri*, *immel ámmal*, *inczi finczi*, *tipeg topog*, melyek száma tömérdek a magyarban, s belőlök fogyhatlanul gazdagithatja magát nyelvünk örökleg. — Ballagi Mór sokat állított össze magyarázó értekezése végin, Czuczor szinte még 1847. az Athenaeumban.

E rimes természet adá meg közmondásaink külső rokonságát a népdalokkal, s költészettel. Formája mindkettőnek oly szivesen ömlik gömbölyüvé, kerekké, mint az elcseppent viz, mint a gyöngy. Azért Beniczky s Molnár Ferencz, kevesebb, több sükerrel csak a közmondások költészeti hajlamára hallgattak, mikor el kezdték versbe szedni azokat. Van népdal, mely egész strophákon keresztül csupa ily rövid mondatokkal pereg le, p. a „Népdalok és mondák“ második kötetében a 73. dal; megjegyezvén hogy egyenként, elszórva fölös számmal találhatni közmondást a népi költeményekben, legyenek ezek dalok vagy mesék. Nekem gyakran felötlő volt Kovács Pál és Dugonicsnál daltöredékeket találni közmondás gyanánt, melyeket én csak dalokbul ismerék, p. rózsaszedés tövissel jár; melyhez valaki még ezt advân: „a szerencsét éri kár,“ lett két közmondásbul egy csinos versecske.

De belsőleg is alapul szolgál költészetnek a közmondás. Sok népi költemény van, mely változatakép tünik fel egy egy közmondásnak, p. a „Népdalok“ 1. k. 309. dala ebből van kifonva: reménység tartja az embert. De mi más az a Kisfaludy K. Bánkódó férje, Fazekas Ludas Matyia, Garay Nagyidai czigányai, mint a közmondási hagyományok összeszedése, egy képbe öntve, mozgásba hozva? Mennyi van még ezenkivül, miket fel nem használnunk, mik-

-ből népi epószoknak kellene, sőt azt mondom, kell készülni előbb u óbb. Annyi vigjátéki alak, még több mondat, melyből egész cselekvényt lehet kifejteni, személyt, jellemet alkotni, csak olvastassanak figyelemmel. Mi ment át e népi elemből a nemzeti költészetbe: arról itt nincs mikor szólani; s annak, rokon-e vagy nem a népdal és közmondás, elég példáját olvashatni a főszöveg idézeteiben.

b) Nevezetes, hogy a főnév gyakran áll határzott formában az igével, p. szegényt az ág is huzza, e h. *a* szegényt ág is huzza, vagy szegényt ág is huz. E három közül tagadhatlanul legrövidebb az utolsó, mégis legjobb az első, s pedig mint én gondolom, azért mivel ott a „szegény" szó tulajdon név gyanánt áll, mintha mondanád: „Pétert az ág is huzza," ellenben a két utóbbi forma ily *személyesitett* viszonyban nem járja meg; más szóval: közmondásainkban a személyesítés igen fontos szerepet játszik, kifogván a nyelvtanon, följebb becsülvén az eszmét, a czélt a nyelv külsejénél.

c) Tömérdekszer használ igét név helyett; p. nem sokat ér a csupa „hallom mondom"; nincs „merie"; nagyobb a „szerezd meg" a koncznál; „tedd" ide „tedd" oda (azaz mindenfelé hajtható) ember. Igy a beszéd más részeivel is, mit elsorolni nem fogok, hanem utasitom az olvasót magára e gyüjteményre, hol számos példát fog lelni és Szvorényi J. értekezésére, melyrül fölebb szólottam, hol nyelvi tekintetben igen jól rendezett kivonatok, észrevételek advák, miknek utolsó alapját én egyenesen a *személyesitésben* találom, állítván hogy e symbolikai tulajdon egy általam ismert nép közmondásaiban sem működik oly feltünőleg mint a mienkben, s vajjon a névelő gyakori elhagyásának is, p. (a) „megelőzés győzés," mi lehetne más igazi alapja, tudván mennyire utálja a magyar nyelv, kivéve a dunántuliakét, az ily szólásmódokat: *a* Pista, *a* Jancsi: Pista, Jancsi helyett, egyedül azért, mivel mind Pista mind Jancsi személyek, kivéve ha dunántulra valók.

d) Szereti a szójátékot szinte utólérhetlen bátorsággal. Én legalább ugy hiszem, hogy eme közmondásoknak: *aczél*a (a czél) jó, de kovája rosz; már a *mász* (más), ha nem csusz; hoszabb a *pén*tek (*pen*dely) mint a *szom*bat (*szo*knya); minden *hát*nak (ergo) van egy hasa," egyenesen a szójáték ada létet. Hát ez: „Futakon, Bátorban lakik," azaz „félénk, futós vagy bátor," szinte mi egyéb mint szójáték?

XIII. Olvasunk ily közmondásokat: „ha nem *kaka*, nem *papa*; se *kukó* se *pizse* nem lett belőle" stb. s bennök szavakat, melyek a szótárakban eddig nem voltak elfogadva. Az ily szavak „gyermeknyelv" szavai, azon nyelvé, melyet dajkák terjesztenek el, midőn könnyebben kimondhatás kedveért az egyszerü ős gyököt meg-*kettőztetik*, mi e szavaknak aztán jelleme. A szónyomozás fogná ki-

mutatni, mennyi elem van ebből a mi nyelvünkben. Én előhozók néhányat. — Ilyenek már *baba*, *babus*, *báb*: kis gyermek, kis alak; *bibe*, *bibi* (melynek egyszerü gyökéből lett a *baj* szó az *i* hangnak *aj* szótagra változtával, kiált, k*aj*ál, h*i*, h*aj*; f*i*, f*aj*, fajzik; s*i*, s*aj*, sajog; s*i*ó, s*aj*ó; V*i*da, V*aj*da, söt még képzőben is: szak*i*t, szak*ajt*) kis baj, sérülés; *bubu*, *bubus*, gyermekijesztő hang; *csacs*, *csacsog*; *csecse*, gyermeki ékszer; *csucsu*, *csucsulj*, aludjál; *csücsü*, *csücsülj*, ülj le; *czéczó*, mulatság; *cziczi*, emlő, anyatej; *czicza*, *cziczus*, kis macska; *czoczó*, *czöczö*, ló; *dada*, dajka; *didi*, *didike*, buzavirág, régi *di* gyökből, mely sanscritben am. fénylik, ragyog, honnan a mi di*sz*, di*cs*, di*j*, div*at*, di*adal* szavaink is származnak; *dudu*, hideg van; *gögicsél*, beszélni kezd; *gug*, *gugol*, félig ülve, lekusadva áll; *haha*, *hehe*, *hihi*, nevetést jelentők; *hohó*, állatoknak parancsoló szó, fenhanguvá is átváltozik; *hö* ne *hő*! *hők*, (*hök* meg, tompa. Pázmán; *hök* meg villás!) s alkalmasint gyöke hód vagy hold (jugerum) *hód*it (subjugat) szavainknak; *kaka*, gyermeki neve a ganéjnak, mocsoknak; *kokó*, *kukó*, tojás; *kuku*, *kuku*csál, nézdegél titkon, rejtekhelyből; *kikiriki*, *kukorikol*, kakasszó; *lala*, *lele*, dalokban előforduló pótlék; *lili*, igy hivják a járni kezdő gyermeket magok felé a dajkák, eleikbe terjesztvén karjaikat. *Mama*, anya; *mumu*, *mumus*, ijesztő mint bubu; *néne*, *nenő*, nénike; *nini*, odamutató, néz ige gyöke; *nono*, nógat ige gyöke; *papa*, apa; *pép*, *papa*, enni való; *pipi*, *pepe*, pepecsel, *pipi* kendő; aztán, *pi pi!* pulykát hivó szó, hol a *pi* gyökből ugy lett pulyka, helyesebben pujka, mint fentebb a bi ből baj, mivel az *i* hangzónak természete *jo*, *jö*, *ju*, *jő*, *aj* szótagokká átváltozhatni, p. mond*i*, mondj*a*, *i*g j*o*g; *i*hász, j*u*hász; *i*degen, jödegen, a ki jött, advena; f*i* f*aj*; *pupu*, *pup*, *pupos*, a mi gömbölyüvé emelkedik; *susu*, *susog*; *tata*, mondják a gyermeknek, mikor elviszik valahová járkálni vagy valakihez; *tütü*, ital, ivás; *tyutyu*, tyuk; *zsizsi* meleg; *zsuzsu*, igy hivják a ludakat néhol. Vannak ezeken kivül egészen saját szavai a gyermeki nyelvnek, például *kacsó*, kéz; *bambó*, láb; puki (talán bukik, buki igétől) leesel; *tenti*, *tente*, aludj; *ácsi*, állj; *ücsi*, ülj; *piczi* nyelv és hus; *beli*, altató szó (beli babám, beli! Pázmánnál innen: gonosz bölcsőben *bele*gelett bélyeges próféta) gyöke rejlik benne a belcső vagy bölcső szónak; *czinu*, hegedüszó; *pacsi*, malacz; *csidu*, csikó; *becze*, *boczi*, *bocs*, borju; *pizse*, csirke; *tücs*, hajtó szó (se tücs ki, se hajts ki).

XIV.) *Helyiratilag* közmondásaink köre kihat néhány nemzetre és városra, emlegetvén a velünk egy hazában élő népfajokon kivül a törököt, tatárt, olaszt, francziát, lengyelt; aztán Jeruzsálemet, Rómát, Velenczét, Bécset, a mi ezeken kivül van, az leginkább óperenczia, söt még ezen is tul, vagy néha India, és im-

perium. Egyébiránt tud valamit mondani székelyről, oláh, szász, tót, rácz népek felől, sokat tréfál a czigánynyal, s mintha fenszóval gondolkoznék olykor, mert maga ellen is kiböffenti az igazságot s pedig elég szigoruan, midőn ama régi közmondást „malo accepto stultus sapit,“ olyképen restaurálta hogy magát tevé a bolond (stultus) helyére s most a közmondás nekünk igy szól: kárán tanul a magyar.

A hazai városok közt legtöbbet hallott és mond Budárul. Debreczenbe eljár pipaért, Szegedre dohányért, Kolozsvárra kenyérért. Neki a budai bor nyel-izü, a beczkói borral vallatni lehet, különben nem is bor, ha nem tokaji. Történeti személyekrül keveset tud. Átilla és Mátyás, Toldi és Rákóczi s még néhány van meg nála; egyébiránt Mátyás korának emlegetéséhez, főleg a közmondások anekdotáiban, egyiknek emlékezete sem fogható.

Hagyott fen némely *történeti* dolgokat is. „Kutyát fogni, hátra van még a fekete leves, hoszu mint Rákóczi lakodalma stb. félreismerhetlen adatok. A főszöveg folytán sok ilyet lehet észrevenni.

XV.) Maradt fel általa sok *szokás*, szertartás, játékok, ünnepély, például, a gergelyvitézek, pünkösti királyság, szent Iván éneke czim alá sorolt visszaemlékezések.

XVI.) A magyar symbolikához feltalálni benne ó hitregekörünk (mythologia) némely töredékeit. A garabonczás, boszorkány, lidércz, manó, stb. légi, tüzi és hegyi vagy földi lények, különösen a garabonczás szélisten, a boszorkány levegőégi megrontó, a manó kincsőrző, a lidércz pénzhozó, álomszaggató, értetvén alatta hogy a gazdagnak, kit felboldogítani látszik, nyugalmát lopta el.*)

Ekképen bevág közmondásunk a *mese* világába is. Hamupepelyke, babszem Jankó, vadhuszár, a sárkányölés stb. ilyek, mind a mese körébe tartozók.

XVII.) Elvégre hogy példáját mutassam fel a symbolismus játékának a közmondásokban, hogy meglássék, mennyi mindenfelől tódulnak össze az eszme uralkodó széke köré a szólásmódok, s mily különböző köntösben udvarolnak avagy csak egy nép ajkairól is előtte: ide iktatok néhány, ugyanegy értelmü közmondást: „a tiszta vizet is megszüri; kitolná krajczárért kecskét a sárbul; lidérczet imádja hogy pénzt hozzon; sokszor elmondta Kristóf imádságát; szunyogban is hájat keres; elégbül sem mer enni; somfánál főző; magátul is szánja; ha nyálával jóllakhatnék, soha nem

---

*) Lugossy J. a „szombatosokról“ tartott akademiai értekezésében ugy hiszi, hogy eleink a negyedik vagy *vizi* tündért *sellő* név alatt ismerték; állításának alapját, melyet a szónyomozás is támogat, egy régi versben találván föl.

pökné ki; disznón gyapjat keres; még a disznóalmot is eladná, isten oltárárul is elvenné; holtnak szemfödelét is elvenné; a halált se váltaná meg" stb. — — — mind e közmondás birvágyót, *fösvényt* jelent.

„Nem mind tiszta buza, mi az ő földjén terem; csapja a csikot a lencsével; muhart vet; letéreget az országutról; hamis pénzverő; elvetette a sulykot; elódzott a bocskorszij; csettet vetett a szája; megcsuszamodott ajka; sokféle fábul farag, szereti a zuzát," stb. itt árnyéka sincs a „*hazug*" szónak s mégis azt jelenti mindegyik. És ez nem körülirás. Hanem a tiszta buza vétetvén igazság jelképe gyanánt, kiben az meg nem terem, neve hazug; csik és lencse nem igen férnek össze, mint nem az ellenmondás azaz hazudság; országut megint képe az igazságnak, ki erről letér, hazug; mikor a bocskorszij elódzik, széthull a kapcza, egy hazudság elszórja hitelét egész előadásnak; csettet vet a száj, azaz nem azt teszi, mit kellene, mint a puska, mikor nem sül; ez hazudság; sokféle fa nem illik együvé, mint nem az, ha fehéret, feketét összebeszélünk, ez is hazudság.

XVIII. Mily közelségben voltak atyáink szántás vetés, pásztori élet által a természethez, s minő hirtelen játszá be képzelődésök a házi s mezei állatokat közmondásainkba: mutatja tömérdek példa. Magyar ember sokszor itél balul,kicsinysége érzetében-e vagy bűvölten, sok dolog felől, nevezetesen arról is, mi eredeti, mi nem a közmondások közt. Sok hazámfia, ki jobban tud idegen nyelven mint magyarul, szememre fog lobbanthatni egyes közmondásokat, mintha tudva kölcsönöztünk volna elődeim is, én is! Nem vagyok oly kis hiszemmel népem önállósága felől hogy szüksége lett volna mindig másébul élődni, s kifejtett nézeteim nyomán talán felfoghatóvá is tettem, mi az, ha egyik vagy másik nép mondásaiban egyformaságot veszünk észre.

E végett néhány ős jelet fogok előhozni, minők némely állatok, aztán az emberi test egyes részei, melyek, mint följebb volt róla már szó, szinte kész lakhelyei az elfogadandó eszmének, igen is, előhozni a magyar és német nyelvből összehasonlitva. Igy például *Körte* *) gyüjteményében, mely egyike a legteljesebbeknek Simrocké után, melyet még nem ismerek, és a jelen magyar gyüjteményben, mely minden órán szaporodható, ily arány van a két nyelvi s egy családba tartozó közmondások között, névszerint: a *német* gyüjtemény „Pferd és Rosz ' czim alatt közöl *harminczon* felül való közmondást, a *magyar* az egy „ló" czim alatt *nyolczvannál*

*) Volks-Bibliothek, Dritter Band. *Die Sprichwörter der Deutschen*, *v. Dr Wilhelm Körte*. Leipzig. 1847.

többet. Előbbi „Hund“ alá sorol *nyolczvan*nál többet, az utóbbi az egy „eb“ szó alá *száz ötvenet*, „kutya“ alá *kilenczvenen* felül; „ökör“ amott *husz*, nálunk *harminczkét* közmondást hoz, „disznó“ amott *huszonnégy*et, nálunk *neygven*et; „szamár“ amott *neygvenötöt*, nálunk *tizennyolcz*at; „farkas“ amott *huszonnyolcz*, nálunk *ötvennégy.*

A két első szükségi czikk: „kenyér és bor“ és pedig amaz némotben hoz *tizenhat*ot, magyarban *harmincz*at; emez németben *negyvenöt*, magyarban *nyolczvan* körül. Igy a test részei is. Magyar „orr“ van *harminczhárom*, német „orr“ *tizenkilencz;* kéz, német *negyvennyolcz*, magyar *harminczöt*; fej amott *huszonöt*, imitt *ötvenöt*; nyak, német *nyolcz*, magyar *harmincznégy*; fog amott *tizenegy*, imitt *huszonnégy*; szem ott *harminczkilencz*, itt *negyvenöt*.

Mondottakból látszik hogy az ős jeleknél kedvezőbb az arány részünkre, s nem szükség hogy ezek akármelyikében, például a szomszéd némettől, kellett legyen kölcsön vennünk; de látszik egyuttal az is hogy ösmeretek szerzésében talpra esettebb volt az ős magyar mint a mai; esze dusabb, szive fogékonyabb, képzelődése alkotóbb; ellenben az uj idő hanyagul találta sokban, a minthogy ennek eszméi, uralkodó érzelmei kevésbbé foganzottak meg nála s tartalmasság, talán mélység tekintetében is a magyar közmondás ez okbul hihetőleg alább fog állni gondolkozóbb, észlelőbb, s takarékosabb népekéinél, mit egyébiránt mély tanulmányokat igénylő, ilyenre nálunk alig vállalkozó, buvárkodás fogna eldönteni; de a jelenségek oda mutatnak.

Hogy megint példával és számokkal álljak elő, a „nemes“ fogalmat tul a kutyabőrön, azaz erkölcsi értelemben, alig emliti *két* közmondás; holott ez egyike a legmagasb fogalmaknak; melyet nem külső czimer, kutyabőr, hanem valódi szivbe át ment, szivtül átmelegült ész után kell ismerni, s létesiteni. Mit gondolok én fogalmakkal, melyek örökös emlegetés után folynak a vérbe! Közmondásaink eléggé koptatják a „törvény és igazság“ szavakat, emlegetik a „hit és vallás“ eszméit: de én olyakban szeretem erősnek látni a közmondásokat, melyek köteleztetés nélkül, önként, a legbensőbb emberbül fogannak, azaz szeretem népnél a fölszinre csalt s csillogásban gyönyörködő positivitas helyett a negativ tulajdonokat s ezeknek kifejlődését, mikor kedély és müvészet alakjában lépnek elő.

És igazán arrul lehetne valamit irni, mennyire positiv szellemü a magyar faj, mig az is áll más oldalrul, hogy nem volt mindenben olyan s valamikor, egyszer vagy másszor, meghasonlásnak kelle kitörni belső és külső embere között, mely tusában ezé lön a győzelem, s innen külsőn kapkodása, csillogni szeretése.

Közelebbrül szólva közmondásainkhoz, az említett jel értékét is meghatározhatni egymásután. A *ló*, mint már a népdaloknál megjegyeztem, mindig kedves és különösen a fakó szinü legkitünőbb; azért „fakóra jutni“ am. szerencsésnek lenni. Az *eb* jelképe a falánkságnak, (talán innen van neve is *e*, *e–sz–ik*, *evö* gyökből) hizelgésnek, rosznak, mely értelembül aztán tagadóvá lesz, p. „ebet tud hozzá,“ azaz semmit se tud, igy végre minden roszat rá fog a közmondás, mintha mondaná: ki gyomrának él, az minden roszra képes, azaz eb. Az *ökör* csendes, dolgos állat, igavonó barom, mely másnak szánt, abbul él, mi a lótul megmarad, azért mondják „megeszi ökröt a ló; ökör szánt a zab alá, de a ló eszi meg.“ *Disznó* jelképe annak, mi éktelen, disztelen, különben szinte falánk; czigány szerint, „ha szárnya volna, legjobb madár lenne,“ mit a magyar együtt vall vele, mondván hogy „a disznó hus mindennel jó.“ Igy a többiek is.

A test részeiről vett közmondásokból talán ilyen értelem kiforgatható: ha nekünk harmincz három szólásmódunk van az orr felől, mikor a németnek tizenkilencz, mi talán finyásabbak vagyunk mint ők s hamarább megorrolunk valamit; ha negyvennyolczszor emliti, vagy akár emelinti, kezét a német, mig a magyar nem több mint harminczötször; talán a német dolgosabb, tevékenyebb; bár neküuk több van a fejrül, mégis a német gondolkozóbb, mi pedig fejesebbek vagyunk tán; a nyakasságot ne vitassuk; mig a szemet többször emlegetve is, alig vagyunk szemesek, nem hogy szemesebbek. Azonban ezek talán gyermekségek; de ugy hallottuk hogy „részeg, bolond, gyermek mondanak igazat.“ Higyétek el: mély és belső összeköttetés van a népkedélye s annak kifolyása között, mikor aztán a gyermekség nagy dologgá leszen.

Ki fogja mindezeket kimagyarázni? Hol az elme, ki elszánván magát nagyszerü dolgozatra, tudományos vizsgálódáshoz szükséges nyugalommal s kényelemmel birjon, és ha végig nézett fajunk történetén, ennek a világ folyására beható vagy nem ható fontosságán, összevesse a lelket a külsővel minden korszakon át, kijegyezze a határvonalokat: meddig és nem tovább volt érvénye annak, a mi magyar; melyik században volt fölepen (niveau) alul vagy felül e saját faj mivelődése, hol, mikor és miért maradt el kisérői mögé; egy szóval: mi a magyarnak történeti és népnemzeti psychologiája?

Hogy ily eredményhez a népi lélek ismerete is szükséges, mondani sem kell. E sorok irója itt, ugy szólván, fenhangon gondolkozik, s legrégibb vágyait árulja el, mert bizony nemzetének lehető kitudása volt a czél, melyért a népi dolgokat utjába ejtette s minden jó szándéka mellett ott áll mai nap hogy a nem igen ked-

vező időben és körülmények között, féluton kell félbe szakasztani törekvéseit.

Azonban az irodalom élete megint fölpezsdülhet, s nincs kétségem benne hogy a népi dolgok iránt csak ezután lesz még figyelem és fogékonyság. A bölcs addig is igy tanit: „hallgasd, szerelmes fiam, a te atyádnak bölcseségét, és a te anyádnak oktatását el ne hagyjad. Értsük az intést, hiszen ez a nemzeti hagyományok tisztelete másszóval.

XIX. Értekezésem folytán leginkább oly oldalokat czéloztam érinteni, melyekről eddig nem volt szó az irodalomban. Áthatólag kimerítőt adni ezuttal, mikor inkább csak gyüjtő vagyok, czélom sem lehetett.

Sajtóhibák.

Lap	*sor*	*hiba*	*olvasd*
41	13	*kl*	ki
45	25	*ia*	is
111	10	*Ember talpán*	Ember a talpán
173	21	*jó*	jő
176	32	*de nem azért*	de azért
204	35	*magának*	magaénak
250	3	*pirse*	pizse
277	19	*hozák*	hozzák
—	26	*anyjának*	atyjának
287	15	*máthatál*	mátkatál.